

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

11. (121.) évfolyam, 2. szám
Megjelent: 2016. április

Kiadja a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

Szerkeszti a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala
megbízásából a HIPAvilon Nonprofit Kft.

Felelős kiadó:
Dr. Bendzsel Miklós

Szerkesztőség:
HIPAvilon Nonprofit Kft.
1054 Budapest, Zoltán u. 6. Telefon: 474 5554
Levélcím: 1438 Budapest, Pf. 415,
e-mail: zsuzsanna.bana@hipavilon.hu
www.sztneh.gov.hu

Felelős szerkesztő:
Bana Zsuzsanna

Tervezőszerkesztő:
Plette Péter

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága,
1008 Budapest, Orczy tér 1.
Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőknél,
e-mailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon: 303 3440
További információ: 06 (80) 444 444

Terjesztéssel kapcsolatos reklamációk a 06 (80) 444 444 zöldszámon

Egy szám ára: 2100 Ft
Egy évre: 12 600 Ft

Tipo-Graf – 2016.010/1

HU ISSN
1587–5563

Szerkesztőbizottság:

Dr. Bendzsel Miklós elnök
Farkas Szabolcs elnökhelyettes
Dr. Ficsor Mihály elnökhelyettes

Bana Zsuzsanna felelős szerkesztő, dr. Botos-Penyigey Krisztina,
Dürr János, dr. Gonda Imre, dr. Jókúti András, dr. Lábódy Péter,
dr. Németh Gábor

11. (121.) ÉVFOLYAM 2. SZÁM

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

11. (121.) ÉVFOLYAM 2. SZÁM

2016. április

Dr. Liber Noémi

Az innovációmenedzsment kihívásai és megoldásai a felsőoktatásban – I. rész

Harkai István

„Hozzáférés megtagadva” – a weboldalak blokkolása mint a jogérvényesítés lehetséges eszköze – I. rész

Dr. Takó Sándor

A drónok alkotói célú felhasználásának szerzői jogi kérdései

Bándi Gergely

A zeneművek átdolgozásának kérdései

Kompagne Hajnalka

A „lényegében biológiai eljárások” fogalmának értelmezése az Európai Szabadalmi Hivatal fellebbezési tanácsainak döntéseiben

Dr. Vida Sándor

Beck Salamon és a védjegyjog

SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA

TARTALOM

<i>Dr. Liber Noémi</i>	Az innovációmenedzsment kihívásai és megoldásai a felsőoktatásban – I. rész	5
<i>Harkai István</i>	„Hozzáférés megtagadva” – a weboldalak blokkolása mint a jogérvényesítés lehetséges eszköze – I. rész	23
<i>Dr. Takó Sándor</i>	A drónok alkotói célú felhasználásának szerzői jogi kérdései	52
<i>Bándi Gergely</i>	A zeneművek átdolgozásának kérdései	64
<i>Kompagne Hajnalka</i>	A „lényegében biológiai eljárások” fogalmának értelmezése az Európai Szabadalmi Hivatal fellebbezési tanácsainak döntéseiben	99
<i>Dr. Vida Sándor</i>	Beck Salamon és a védjegyjog	133
<i>Dr. Palágyi Tivadar</i>	Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről	141
Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből		185
Könyv- és folyóiratszemle		218
Summaries		256

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

CONTENTS

<i>Dr Noémi Liber</i>	Challenges and solutions of innovation management in higher education – Part I.	5
<i>István Harkai</i>	„Access denied” – blocking of websites as a possible tool of law enforcement – Part I.	23
<i>Dr Sándor Takó</i>	Copyright issues of aerial drone photography and drone filming	52
<i>Gergely Bándi</i>	The legal questions of musical arrangements	64
<i>Hajnalka Kompagne</i>	Interpretation of the concept „essentially biological processes” in the decisions of the Boards of Appeal of the European Patent Office	99
<i>Dr Sándor Vida</i>	Salamon Beck and the law of trademarks	133
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	News in the field of industrial property protection abroad	141
Selection from the expert opinions of the Body of Experts on Copyright		185
Review of books and periodicals		218
Summaries		256

*Dr. Liber Noémi**

AZ INNOVÁCIÓMENEDZSMENT KIHÍVÁSAI ÉS MEGOLDÁSAI A FELSŐOKTATÁSBAN – I. RÉSZ

Manapság nem kell a területen jártas szakembernek vagy a témában érintettnek lenni ahhoz, hogy az innováció, a spin-off, a start up stb. kifejezéssel találkozunk, hiszen rendszeresen beléjük ütközünk mind a nyomtatott, mind az online sajtóban. Ennek oka, hogy az egyetemek gazdasági szerepvállalását és ipari kapcsolatait gazdasági, politikai és tudományos körökben is egyre növekvő figyelem övezi.

Az oktatás és a kutatás mellett ugyanis harmadik (alap-) funkcióként egyre több egyetem küldetésnyilatkozatában jelenik meg a kutatási eredmények piaci értékesítésének a feladata, és közülük egyre többen hirdetik magukat vállalkozó egyetemként. Mindezt persze nem teljesen önként teszik, nagyban befolyásolja őket az, hogy világosan érzékelhető összeurópai szinten az ez irányba történő navigálás mind kormányzati, mind ipari irányból.

Az Európai Bizottság szerint a globális versenyben való helytállás érdekében az egyetemeknek erős, egységes és vállalatszerű menedzsmentre, jól meghatározott küldetésre és stratégiára, kevesebb állami befolyásra, de nagyobb számonkérhetőségre, a társadalommal való erőteljesebb integrációra, s különösen az iparral, a vállalati szférával való szorosabb kapcsolatok kiépítésére van szükségük.¹

A fenti folyamat kapcsán azonban általában a benne rejlő – kihasználatlan – lehetőségeket, azok pozitív hozadékait emelik ki a fent említett források, az ezek mögött meghúzódó akadályokat, nehézségeket nem.

E sorok szerzője – mint egy magyarországi kutatóegyetem technológiatranszfer-irodájának a munkatársa – rendszeresen beleütközik azon nehézségekbe, amik egy felsőoktatási intézményben végzett hasznosítási törekvések során felmerülhetnek. A többéves szakmai munka során tapasztaltak, valamint a bekövetkezett, a felsőoktatást érintő jogszabályváltozások következményeként jelentkező működési és szerkezetbeli átalakulások által gerjesztett kihívások ösztönözték jelen tanulmány megírását.

A témához kapcsolódó szakirodalom elemzését követően a relevánsnak vélt, már meglévő jogszabályok módosításaival és az újak hatálybalépésével, a felsőoktatási környezetben végzett technológiatranszfer és kutatáshasznosítás területén bekövetkezett változásokat foglaljuk össze. Ezt követően a Pécsi Tudományegyetem Kutatáshasznosítási és Technoló-

* A szerző a Pécsi Tudományegyetem Pályázatmenedzsment és Innovációs Igazgatóság Kutatáshasznosítási és Technológia-transzfer Osztályának vezetője.

¹ COM (2006) Communication from the Commission to the Council and European Parliament. Delivering the Modernization Agenda for Universities: Education, Research and Innovation. Commission of the European Communities, Brüsszel, 2006.

gia-transzfer Központ szellemi termék-jogászáként megélt esettanulmányokon keresztül áttekintjük a lehetőségbeli korlátokat, kihívásokat, valamint a szakma szépségeit és sikereit. Mivel az említett folyamatokban kulcsfontosságú szerepet játszanak a kutatók – ezt az esettanulmányok is minden esetben alátámasztják majd – a szerző szűk körű kérdőíves felmérést is végzett az élettudományok területén tevékenykedő kutatók között, aminek eredményei szintén ismertetésre kerülnek a tanulmányban.

1. A KAPCSOLÓDÓ IRODALOM ELEMZŐ FELDOLGOZÁSA

1.1. Az egyetemek harmadik (alap)funkciója

Az egyetem–ipari kapcsolatok előtérbe kerülése elsősorban – lévén, hogy az egyetemek/felsőoktatási intézmények általában állami fenntartásúak – politikai okokra vezethetőek vissza. Ilyen ok az említett európai bizottsági jelentés, amellyel az egyetemek társadalmi-gazdasági szerepével kapcsolatos viták és új elképzelések kezdtek kibontakozni, valamint a felsőoktatás állami támogatásának a csökkenése is.² A másik lényeges tényező gazdasági jellegű, mint pl. a rendelkezésre álló kockázati tőke mennyiségének a növekedése³ vagy a vállalatok külső K+F iránti igényének a megnövekedése.⁴ Tudásbázisok lévén nyilván muszáj megemlíteni az egyetemek esetében a tudományos okokat is, melyek közül a legfontosabb talán a nagy technológiatranszfer-potenciállal bíró tudományterületek (pl. biotechnológia) megjelenése és ugrásszerű fejlődése.⁵

Ezen változások következtében, ahogy Novotny (2010)⁶ megállapítja, az oktatás és a kutatás mellett egy harmadik funkció vagy inkább elvárás is megjelent az eszmefuttatásokban és az egyetemek küldetésnyilatkozatában: a kutatási eredmények piaci értékesítésének az igénye.

Manapság tehát egyre több európai, sőt magyarországi egyetem hirdeti magáról, hogy vállalkozó egyetem, de vajon mit is takar pontosan ez a kifejezés?

Összességében elmondható, hogy a vállalkozó egyetem az egyetem által végzett kutatáshasznosításnak azon jellegét jelenti, ami igényli a közreműködőktől a vállalkozói, vagyis a

² Turning science into Business, Patenting and Licensing at Public research Organisations. Párizs, 2003.

³ Frank T. Rothaermel, Shanti D. Agung, Lin Jiang: University Entrepreneurship: A Taxonomy of the Literature. *Industrial and Corporate Change*, 16. évf. 4. sz., p. 691–791.

⁴ J. G. Thursby, M. C. Thursby: Pros and Cons of Faculty Participation in Licensing. In: G. D. Libecap. *University Entrepreneurship on Technology Transfer: Process, Design and Intellectual Property*. *Advances in the Study of Entrepreneurship, Innovation and Economic Growth* 16., p. 187–210.

⁵ Richard R. Nelson: Observations on the Post Bayh-Dole Rise of Patenting at American Universities. *Journal of Technology Transfer*, 26. évf. 1. sz., 2001. január, p. 13–19.

⁶ Novotny Ádám: Vállalkozó egyetemek Magyarországon: technológiatranszfer-aktivitás és -attitűd a magyar egyetemi kutatók körében. Doktori PhD-értékezés, Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, 2010.

piaci szemléletmódot, míg a technológiatranszfer esetén a hangsúly az egyetem és az ipar kapcsolatának a technikai oldalán van.

Egyértelműen megállapítható, hogy a klasszikus egyetemi funkciók mára már nem elegendők, az egyetemek helyzete megváltozott. Polónyi és Szilágyi⁷ a bekövetkezett változásokat három témakörben látja összpontosulni: 1. nő a finanszírozás diverzifikáltsága (a normatív támogatások és a pályázati források mellett a piacról szerzett források is egyre gyakrabban jelennek meg), 2. professzionalizálódik az egyetem menedzsmentje (elválik a szakmai/tudományos döntéshozás a gazdaságitól) és 3. előtérbe kerülnek a vagyongazdálkodásra vonatkozó kérdések.

Azonban megfelelő menedzsment ellenére is csak ritkán beszélhetünk egységesen vállalkozói egyetemről, a nagyfokú szervezeti széttagoltság pedig megakadályozhatja a multidiszciplináris kutatási projektek sikeres teljesítését, az erőforrások hatékony kihasználását, és nem utolsósorban a piaci igényekre való gyors reagálást.

A fenti nehézség mellett azzal is számolni kell, hogy a különböző tudományágak technológiatranszfer-potenciálja nagyban eltér egymástól. A műszaki-, természet-, élet- és üzleti tudományok sokkal inkább alkalmasak a technológiatranszferre, mint mondjuk a bölcsészettudományok.

Az ismertetett tények figyelembevételével többen próbálták már meghatározni, hogy milyen tényezők és szempontok mentén tudja egy egyetem megfelelően kivenni a szerepét a innovációs és technológiatranszfer-folyamatokból. Sporn⁸ az alábbi területeket azonosította be, amelyek meghatározóak az egyetemek számára a környezeti változásokhoz való alkalmazkodásuk szempontjából.

- a) *A külső környezet változására adott válasz*, ami elindítja az adaptációs folyamatot.
- b) *A decentralizált egyetemi szervezet orientálása: küldetés és célok* meghatározása.
- c) *Olyan szervezeti kultúra*, ami hangsúlyozza az egyéni felelősséget és jutalmazza a kreatív tevékenységet (így pozitívan hat az adaptációra).
- d) *A szervezeti struktúra* különálló és önálló döntési jogkörrel rendelkező, de a központi vezetésnek felelős egységekből áll.
- e) *A kormányzás* a stakeholderek bevonásával történik.
- f) *Olyan vezetés* szükséges, amely elkötelezett, motiváló és biztosítja a szükséges erőforrásokat az adaptációs folyamathoz.

Természetesen a teljes képhez szükséges megvizsgálni azt is, hogy mind az egyetem, mind a kutató számára milyen előnyei és hátrányai vannak a technológiatranszfer-folyamatokban való részvételnek. A legkézenfekvőbb előny az így szerzett extra bevétel, amely

⁷ Polónyi István, Szilágyi Enikő: Felsőoktatási privatizáció, felsőoktatási vállalat vagy vállalkozó felsőoktatás? *Közgazdasági Szemle*, 55. évf., 2008. március, p. 262–277.

⁸ Barbara Sporn: Building Adaptive Universities: Emerging Organisational Forms Based on Experiences of European and US Universities. *Tertiary Education and Management*, 7. évf. 2. sz., 2001. június, p. 121–134.

– jó esetben – realizálódik egyetemi, kari/intézeti és kutatói szinten is, ezen előny pedig egyáltalán nem elhanyagolható a jelenlegi, egyre csak csökkenő állami támogatás tükrében. Ezenkívül közvetett hozadéka még a stakeholderekkel való szorosabb kapcsolatok kiépítése és fenntartása, valamint az egyetem tekintélyének növekedése.⁹ De a szerzők kiemelik még az egyetemi légkör javulását, az egyetem függetlenségének növekedését, az új kutatói pozíciókat is. A hátrányok közt elsőként Poyago-Theotoky és Siegel¹⁰ feltevését említjük, mely szerint nagy hátránya a technológiatranszfernek, hogy az alapkutatás háttérbe szorul, a kutatók figyelme könnyen fordul az alkalmazott kutatások felé, mert az hamarabb megtérül. Feltevésüket azonban empirikus kutatással nem támasztották alá. Polónyi¹¹ szerint a kutatók eltérő technológiatranszfer-képessége és -aktivitása, valamint az ebből adódó jövedelemkülönbségek is olyan szempontok, amiket nem lehet figyelmen kívül hagyni. Fabrizio és Minin¹² az iparjogvédelmi aktivitás és a kutatás hatékonyságának egymáshoz való viszonya kérdésében végzett empirikus kutatást az Amerikai Egyesült Államokban, melynek eredményei a következőkben foglalhatóak össze. Az egyetemi kutatók publikációinak éves száma egy sikeres szabadalmi bejelentés után nagyobb az azonos területen, ugyanabban az évben és időszakban kutató, nem szabadalmazó kutatóval összevetve. A folyamat hajtóerejét pedig nem az ipari kutatókkal való interakciókból származó esetleges szemléletváltás képezi, hanem az egyetemi szabadalmak. Mivel a vizsgált kutatási eredmények gyakran egyidejűleg szabadalmazhatók is, feltételezhető, hogy az egyetemi szabadalmak közelebb állnak az alapkutatáshoz, ami publikációkat is eredményez.

Polónyi problémaként veti fel azt is, hogy az egyetemi infrastruktúra (valamint a kapcsolódó szellemi háttér) bérleti díja sincs sok esetben megfelelően tisztázva, így az egyetem és a kutató közötti konfliktushoz vezethet (pl. a jövedelemmegosztás vagy a szellemi tulajdonjogok kérdésében).

1.2. Az intézményesítés módja, szükségessége

Az 1981. július 1-jén hatályba lépett Bayh–Dole szabadalmi és védjegy törvény óta az amerikai egyetemek többségén a hídszerepet az egyetem és az ipar között a technológiatranszfer-iroda tölti be, amely az egyetemi szellemi tulajdon-kezelési (és egyéb kapcsolódó) szabályzatok érvényesítésével azonosítja a kutatók szellemi termékeit, és közreműködik a szabadalmaztatásban és/vagy a licenciaügyletek megkötésében. Az így kialakult mechaniz-

⁹ Sheila Slaughter, Larry L. Leslie: *Academic capitalism. Politics, policies and the entrepreneurial university*. The Johns Hopkins University Press, 1997. Baltimore/London.

¹⁰ Joanna Poyago-Theotoky, Donald S. Siegel: *Universities and Fundamental Research: Reflection on the Growth of University–Industry Partnership*. Discussion Paper Series, Dept. of Economics, St. Salvator College, University of St Andrews: <http://www.st-andrews.ac.uk/~www.econ/papers/dp0201.pdf>.

¹¹ Polónyi István: Zsákban táncolva, avagy az egyetemi innovációs stratégia sajátosságai. *Competitio*, 4. évf. 1. sz., 2005, p. 201–11.

¹² Kira R. Fabrizio, Alberto Di Minin: *Commercializing the laboratory: Faculty patenting and the open science environment*. *Research Policy*, 37. évf., 2008, p. 914–931.

must szokás Bayh–Dole-rendszerként emlegetni. A Bayh–Dole-rendszer azonban nemcsak Amerikában lett követendő példa, hanem Európában is, sajnálatos módon azonban a sajátosságokhoz való adaptálás helyett az egyszerű másolás technikájával, mely egyértelműen nem alkalmazható. Nem veszik figyelembe az európai felsőoktatási rendszerek sajátos politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális környezetét.¹³

Az is nagyon fontos különbség, hogy Amerikával ellentétben Európában nem az egyetemek kezdeményezésére került előtérbe az egyetemi–ipari kapcsolat kérdésköre, hanem a politikai döntéshozók által (2000-es liszaboni csúcstalálkozó). Az országok különböző módszerekkel próbálják ösztönözni az egyetemeket a harmadik szerep felvállalására, pl. a szellemi tulajdon-jogokkal kapcsolatos szabályok megreformálásával, mint Magyarországon a 2004. évi CXXXIV. tv., amely az első innovációs törvény.

Amikor Magyarországon vállalkozó egyetemről beszélünk, nem szabad elfelednünk, hogy a vállalkozókkal és a vállalkozói tevékenységgel szemben számos negatív sztereotípiát él.¹⁴ A Lazzeretti és Tavoletti féle¹⁵ egyetemenkormányzás és -menedzsment szerinti egyetemi alapmodellek közül a „bürokratikus-oligarchikus” modellben „ismerhetünk magunkra”, amelyben az állam szigorúan és közelről szabályozza az intézmények működését, de a kutatóknak relatíve nagy szabadságuk van a kutatás, oktatás kérdéseiben. Ebben a modellben az egyetem elsősorban kulturális funkciót tölt be, és nem a gazdasági-társadalmi fejlődés támogatását tartja fő feladatának. Mivel a szerzők szerint a kelet-európai országok nem igazán értik az észak-amerikai modellt, ezért nem annak a bevezetését kellene ráerőltetni az egyetemekre, hanem az „új menedzseri” modellt bevezetni. A követendő modell hatékony állami bürokráciát kíván meg, méghozzá olyat, ami képes az oktatási intézményeket indirekt módon, de a nemzetgazdasági irányelveknek és céloknak megfelelően irányítani.

Mivel a magyarországi egyetemek, ahogy fentebb megállapítást nyert, a „bürokratikus-oligarchikus” típusba sorolhatók, így ellenállóak a változásokkal szemben, és nem igazán nyitottak a piaci igények felé sem, illetve jellemző a vezető professzorok tekintélytisztelaten alapuló korlátlan hatalma, így a technológiatranszfer területén kialakítandó szervezeti kultúra és struktúra tekintetében nem lehet figyelmen kívül hagyni az alábbi felvetést. J. G. Thursby és M. C. Thursby¹⁶ teszi fel azt a nagyon fontos kérdést, hogy vajon a kutatók hajlandóak-e együttműködni az egyetemmel, vagy inkább maguk próbálják meg értékesíteni a találmányaikat? Szerintük ugyanis az intézményesített technológiatranszfer sikere ezen múlik, hiszen a kutatóknak a találmány bejelentését követően is központi szerepük van,

¹³ Peter Maassen, Johan P. Olsen: European Debates on the Knowledge Institution: The Modernization of the University at the European Level. In: P. Maassen, J. Olsen: University Dynamics and European Integration, Springer, 2007, p. 3–22.

¹⁴ Kádek István: Preparing Teachers for Entrepreneurship Education – Present Practices and Future Opportunities. Periodica Oeconomica, University of Paris-Sorbonne, 2008, p. 209–222.

¹⁵ Luciana Lazzeretti, Ernesto Tavoletti: Governance Shifts in Higher Education: a cross-national comparison. European Educational Research Journal, 5. évf. 1. sz., p. 18–37.

¹⁶ Thursby, Thursby: i. m. (4).

ugyanis a technológiát ők ismerik a legjobban. A kutatóknak az egyetemmel való együttműködésre való hajlamát a hasznosítás várható előnyei mellett az együttműködés költségeiről, a technológiatranszfer-iroda szakértelméről és az egyetemi vállalkozói környezetről alkotott kép befolyásolja elsősorban. Erre a kérdéskörre a későbbiekben még visszatérünk.

Maradva a kutatóknál mint központi szereplőknél, fontos kérdés, hogy rendelkeznek-e vállalkozói attitűddel? Egyáltalán mi is az? Shane, Locke és Collins¹⁷ a vállalkozói jellemzők között sorolja fel a kockázatvállalási hajlamot, a függetlenség iránti vágyat, a teljesítménykényszert, az ambíciót, a szenvedélyt és az egoizmust. Ezek alapján láthatnánk egész „rózsásnak” a helyzetet, hiszen sok jelző igaz a kutatókra is. Sajnos azonban egyet kell értenünk Reynierse-zel,¹⁸ aki kimondja, hogy a vállalkozói és a bürokrata felfogásmód alapjaiban tér el egymástól. Hiszen a vállalkozó belső kontrollal bír, de külső orientációjú személy, aki nyitott a változásokra, míg a bürokratikus szervezetek menedzserei belső orientációjúak, csak a saját felelősségkörükbe tartozó dolgokra figyelmesek, és ragaszkodnak a szervezet belső szabályzataihoz, struktúrájához. Márpedig amíg a kutatóknak ilyen bürokratikus rendszerben kell érvényesülniük, addig nem lehet elvárni tőlük, hogy a technológiatranszfer-tevékenységek terén is jól érvényesüljenek.

1.3. Magyarországi helyzetkép

Hrubos és szerzőtársai¹⁹ megállapították, hogy a magyar egyetemek egységes vállalkozói átalakulásának fő akadályai az erős szervezeti decentralizáltság, a karok és a tanszékek magas fokú autonómiája. Mindazonáltal a magyar valóságban nagyon sok esetben hátráltatja az egyetem és az ipar gyümölcsöző kapcsolatát az is, hogy a kutatók gyakran saját vállalkozásukon keresztül fejtik ki vállalkozói tevékenységüket. Inzelt²⁰ szerint a kutatók mindezzel, a pénzügyi veszteségen túl, korlátozzák a nagy horderejű kutatási projektek létrejöttét, a tanszékek együttműködését, de még a csúcstechnológiai kisvállalkozások szaporodását, növekedését is. A szerző az ilyen vállalkozások kialakulását a következő fő okokra vezeti vissza: az oktatói/kutatói munka presztízsét messze alulmúló bérezés, a kutatón élőködő egyetemi szervezet, a technológiatranszfer-bevételekből való kutatói részesedések rendezetlensége, valamint a fejletlen egyetemi ösztönzési és jutalmazási rendszerek. E tanulmány szerzője – bár magával a jelenséggel sajnos nem egyszer találkozott, az okokkal nem tud teljes mértékben egyetérteni, hiszen mára már minden egyetem rendelkezik szellemi tulajdon-védelmi

¹⁷ Scott Shane, Edwin A. Locke, Christopher J. Collins: Entrepreneurial motivation. *Human Resource Management Review*, 13. évf. 2. sz., 2003, p. 257–79.

¹⁸ James H. Reynierse: An MBTI model of entrepreneurship and bureaucracy: the psychological types of business entrepreneurs compared to business managers and executives. *Journal of Psychological Type*, 40. évf., 1997, p. 3–19.

¹⁹ Hrubos Ildikó, Polónyi István, Szentannai Ágota, Veroszta Zsuzsanna: A gazdálkodó egyetem. Új Mandátum, Budapest, 2004.

²⁰ Inzelt Annamária: Kutatóegyetem a finanszírozás tükrében. *Közgazdasági Szemle*, 46. évf., 1999. április, p. 346–361.

szabályzattal, technológiatranszfer-irodával, és mind az európai uniós, mind a hazai pályázatok támogatják a technológiatranszfer-tevékenységet, de a kutatók motiválásával kapcsolatosan tapasztaltakra és meglátásokra a későbbiekben még részletesebben visszatérünk. Pakucs és Papanek²¹ azt mondja, hogy a magyar kutatók többsége nem rendelkezik vállalkozói készségekkel, és nem is érzi érdekének a kutatási eredmények hasznosítását. A valóság ennél árnyaltabb, ugyanis a kutatókon belül mindenképp meg kell különböztetni a fiatal kutatók és az egyetemi tanárok, illetve professzorok körét. Az utóbbiaknál már valóban kialakult egyrészt az alapkutatás- és publikációközpontúság, másrészt nehezen mozgathatók ki a megszokott működésükből, és igen bizalmatlanok az újfajta egyetemi feladattal szemben. A bizalmatlanságnak is több oka lehet, egyrészt, ha volt is olyan kutatási eredményük, kutatási szolgáltatásuk, ami piaci potenciállal bírt, akkor annak iparjogvédelmét és/vagy hasznosítását eddig is véghezvitték, de nem egyetemi irányítással, egyetemi alkalmazottként. Másrészt e tanulmány szerzője azt tapasztalta, hogy egy-egy professzor, intézet- vagy tanszékvezető hozzáállása minden olyan tevékenység kapcsán, amit az egyetem központi szervezete kezdeményez, alapjában véve negatív. A fiatal kutatókkal azért más a helyzet, mert nyitottabbak a technológiatranszferre, sőt, kapcsolódó készségeik fejlesztésére is, elsősorban talán azért, mert jobban felismerik a terület által kínált lehetőségeket, előnyöket.

Polónyi és Szilágyi szerint az egyetemvezetés, annak struktúrája sem megfelelő, ugyanis a döntések meghatározóan akadémiai indíttatásúak, a (piac)gazdasági racionalitás másodlagos.”²² Szerintük pedig a korszerűtlen vezetési rendszer akadályozza, hogy a felsőoktatási intézmények a regionális fejlődés motorjai legyenek, tehát nem várható elmozdulás az innováció fejlődésében sem.

Ezek a hiányosságok a tudomány oldalán, de azt is érdemes górcső alá venni, mi a helyzet a magyar gazdaságban, azon belül is a hazai kis- és középvállalati szektorban. Fontos megemlíteni az OECD által elkészített felmérést,²³ amely a magyar kormány által megrendelt háttér tanulmány megállapításaira, valamint a magyar innovációs rendszer fontosabb szereplőivel folytatott interjúsorozatra támaszkodik. A szerzők a tudomány-, technológia- és innovációpolitika negatívumai között elsősorban a hiányzó politikai elkötelezettséget, az instabilitást, a végrehajtás hiányosságait, valamint a vontatott reformot, a lassú és alulinformált szakpolitikai tanulást jelölik meg. A magyar innovációs rendszer fő gyengeségének a kutatás-fejlesztési, valamint az innovációs tevékenységek és teljesítmények alacsony szintjét tartják, különösen a kkv-k körében, amit sok mutatószám is alátámaszt, pl. a K+F-tevékenység nagyfokú regionális koncentrációja, az innovatív kkv-k csekély súlya a gazdaságban. A hazai kkv-k körében általánosan tapasztalható gyenge innovációs aktivitást az európai innovációs eredménytábla mutatószámai közül több is alátámasztja. Ilyen pl. a

²¹ Pakucs János, Papanek Gábor: Innováció menedzsment kézikönyv. Magyar Innovációs Szövetség, Budapest, 2006.

²² Polónyi, Szilágyi: i. m. (7).

²³ OECD Review of Innovation Policy: Hungary. OECD, 2008.

házon belül innovációt megvalósító kkv-k száma, az innovációs ráfordítások, a piacon és a vállalat számára újdonságnak számító termékek értékesítésének mutatói, a korai fázisú kockázati tőke GDP-n belüli aránya vagy a szervezési innovációt bevezető kkv-k száma. A magyar kkv-k az EU-országok rangsorának alsó régiójában találhatók házon belüli, valamint szervezési innovációs tevékenységük alapján is, aminek az oka az innovációs kultúra és az érett tőkepiac hiánya a magyar társadalomban.

Jelen tanulmány az ezen EU-s átlag alatt teljesítő országban próbálja bemutatni a technológiatranszfer-folyamatokat, az egyetem–ipar-kapcsolatokat meghatározó jogszabályi, szabályozási környezetet és az így meglévő lehetőségeket, mozgásteret. A szerző javaslatait saját esettanulmányokra, vezető kutatókkal készített interjúkra és az elvégzett, kis létszámú kérdőíves felmérésre alapozva teszi meg.

2. HASZNOSÍTÁS MAGYARORSZÁGON

2.1. A magyarországi szabályozási környezet megváltozása

Az új felsőoktatási törvény, a 2011. évi CCIV. törvény *a nemzeti felsőoktatásról* (a továbbiakban Nftv.) 2012. szeptember 1-jén hatályba lépett módosítása, a 2012. évi CXXIII. törvény *a nemzeti felsőoktatásról szóló törvény módosításáról* következtében az Emberi Erőforrások Minisztériuma irányításáért felelős miniszter minősítheti a felsőoktatási intézményeket. Négy minősítési kategória létezik: kiemelt felsőoktatási intézmény, kutatóegyetem, kutatókar, alkalmazott tudományok főiskolája. Mivel jelen esetben a kutatóegyetem kategória releváns – a Pécsi Tudományegyetem ezt a címet nyerte el –, ezért a következőkben csak az azzal kapcsolatos feltételrendszert tekintjük át.

Az Nftv. szerint: „A kiemelkedő színvonalú képzést nyújtó, a tudományos életben elismert egyetem, vagy egyetemi kar – a Kormány által meghatározott feltételekkel – ’kutató’ minősítést kaphat”.

A 24/2013. (II. 5.) Korm. rendelet *a nemzeti felsőoktatási kiválóságról* (a továbbiakban kormányrendelet) határozza meg azt, hogy melyik egyetem kaphat kutatói minősítést, a következőkben határozza meg:

„4. § (1) Kutató minősítést az az egyetem kaphat, amelyben a kutatás intenzitása az alábbi értékelési szempontok mindegyikében magas értéket, illetve fejlődést mutat:

- a) kiváló oktatókkal, kutatókkal rendelkezik;
- b) a folyamatos, stratégiai jellegű alap- és alkalmazott kutatás az egyetem – illetve szervezeti egységeinek többsége – működésének meghatározó részét képezi;
- c) jelentős hazai, valamint nemzetközi kutatási, fejlesztési és innovációs tevékenységet végez, amelynek eredményeit magas tudományos minősítésű kiadványokban, szabadalmak-

ban, oltalmakban, új eljárásokban, műszaki fejlesztésekben, dokumentált know-how-kban, közhasznú alkotásokban jeleníti meg, továbbá azokat az oktatásba közvetíti;

d) a tehetséggondozást a képzés minden szintjén kiemelt feladatként végzi, ezen belül is kiemelkedő teljesítményt nyújt a tudományos diákköri tevékenység, szakkollégium működtetése és a doktori képzés területén;

e) mind a kutatás, mind a képzés területén széles körű hazai és nemzetközi együttműködések folytat;

f) erős kutatás-fejlesztési, valamint innovációs forrásszerző képességgel rendelkezik.”

Az első minősítési időszak 2013. január 1. – 2016. december 31.

A minősítéshez használt értékelési szempontokat a kormányrendelet mellékletében foglalták össze a törvényhozók, melyek közül a tanulmány témájához kapcsolódó értékek a következők:

„3. K+F és innovációs eredmények hasznosítása

3.1. Bejelentés alatt álló, illetve bejegyzett szabadalmak, oltalmak, bejegyzett és dokumentált know-how-k száma ötéves időszakra vonatkozóan

3.2. K+F és innovációs eredmények értékesítéséből származó bevétel

3.3. A felsőoktatás és gazdaság kapcsolatát erősítő tudás- és technológiatranszfer szervezetek működése”.

A minősítés alapjául szolgáló adatokról az egyetemnek évente beszámolót kell küldenie a miniszter részére, és ha a beszámoló alapján az egyetem nem felelne meg a minősítésnek, a miniszter a minősítést visszavonhatja. Az értékelési szempontokon túl a mutatók és az összehasonlító elemzések is nyilvánosak.

Kutatóegyetemi minősítéssel legfeljebb hat egyetem, az önálló kutatókari minősítéssel legfeljebb további négy kar rendelkezhet egyidejűleg egy minősítési időszakban.

A Pécsi Tudományegyetem (PTE) csak hatodikként került fel a kutatóegyetemek listájára, az Oktatókutató és Fejlesztő Intézet honlapján található Vezetői összefoglaló²⁴ alapján az alábbi indoklással:

„A Pécsi Tudományegyetem egyes mutatókban lemarad, ugyanakkor a többi egyetemhez képest messze kiugró eredményekkel rendelkezik, emiatt – valamint regionális és integrációs szerepe okán – a kutatóegyetemi minősítés ezen intézmény esetében is indokolt, mivel így a szükséges minőségi ugrást az intézmény 2013 és 2016 között teljesíteni tudja.”

A minősített intézmények állami többlettámogatása többek között az alábbiakra használható fel:

- független kutatás-fejlesztés: a tudás és a megértés előmozdítása, ideértve az együttműködésen alapuló kutatás-fejlesztést, beleértve a kutatóhelyek fenntartását, működtetését;
- a kutatási eredmények terjesztése;

²⁴ Lásd: http://www.ofi.hu/sites/default/files/attachments/a_vezetoi_osszefoglalo_modszertan.pdf.

– a technológiaátadásra irányuló tevékenységek, amennyiben e tevékenységek belső termékítették és a belőlük származó összes bevételt az érintett kutatóhelyek elsődleges tevékenységeibe fektetik be ismét.

A Pécsi Tudományegyetem a szellemi alkotások jogvédelméről és szellemi tulajdon kezeléséről szóló szabályzata²⁵ alapján a PTE-n 2005 óta létezik a Kutatáshasznosítási és Technológia-transzfer Központ, és kifejti tevékenységét a technológiatranszfer, a kutatáshasznosítás és az innovációs kultúra terjesztése területén. A fenti változásoknak köszönhetően az egyetemen a korábbinál nagyobb figyelmet kapott ez a munka és eredményei.

2.1.1. A technológiatranszfer és az innovációmenedzsmentet meghatározó jogszabályi korlátok és lehetőségek

A felsőoktatási intézmények vagyongazdálkodására, még akkor is, ha vállalkozó egyetemek, elsősorban a 2011. évi CXCV. törvény az államháztartásról (a továbbiakban: Áht.), a 2007. évi CVI. törvény a nemzeti vagyonról (a továbbiakban: nemzeti vagyonról szóló törvény), és az 2011. évi CXCVI. törvény az állami vagyonról (a továbbiakban: állami vagyonról szóló törvény) az irányadó. Azonban a gazdasági tevékenységre vonatkozóan az Nftv. is meghatároz néhány szabályt, többek között azt is, hogy mi tartozik állami hatáskörbe, ezek közül – a dolgozat témája kapcsán – kiemelendő feladat a felsőoktatás és a gazdaság kapcsolatának – legalább – háromévenkénti értékelése.

Az Nftv. továbbá azt is kimondja, hogy bár általános szabályként a követendő az, hogy ha a felsőoktatási intézmény vagyont szerez, annak tulajdonjoga az államot illeti meg, azonban az intézményi társaságot ezen tétel alól kivételként rögzíti. A törvény azt is kimondja, hogy ezekre a társaságokra az állami részesedéssel működő gazdasági társaságra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni.

Az állami felsőoktatási intézményekre azonban vonatkozik az állami vagyonról szóló törvény is, amely szerint a központi költségvetési szervek önálló tulajdonjoggal nem rendelkeznek, bármely dolog tulajdonját, a gazdálkodó szervezet részesedését vagy valamely vagyoni értékű jogot az állam javára szereznek meg. Ezt az ellentmondást a 2004. évi CXXXIV. törvény a kutatás-fejlesztésről és a technológiai innovációról (a továbbiakban: régi innovációs törvény) feloldotta azzal, hogy kivételt generált a szellemi alkotáson fennálló jogok, valamint a szellemi alkotás hasznosítására létrejövő hasznosító vállalkozás részesedése tekintetében, és kimondta, hogy ezen vagyonelemek felett a tulajdonjog a kutatóhelynek minősülő központi költségvetési szervet illeti.

Az Nftv. további jelenleg is hatályos szakasza a következőt mondja ki:

²⁵ A Pécsi Tudományegyetem a szellemi alkotások jogvédelméről és szellemi tulajdon kezeléséről szóló szabályzata, 2005. október 28.: http://old.pte.hu/files/tiny_mce/File/egyeb_szabalyzatok/szellemijogved_061214.pdf.

„Ha a felsőoktatási intézmény szellemi alkotás jogosultja, azt nem pénzbeli hozzájárulásként intézményi társaság tulajdonába adhatja, a szellemi alkotás üzleti célú hasznosítása céljából hasznosító vállalkozást hozhat létre.” Azonban rögzíti azt is, hogy a hasznosító vállalkozásokra a 2014. évi LXXVI., a tudományos kutatásról, fejlesztésről és innovációról szóló törvényt (a továbbiakban: új innovációs törvény) kell alkalmazni.

Az új innovációs törvény viszont a korábbiakkal ellentétben már nem képez kivételt a szellemi alkotások és a hasznosító vállalkozások esetében, hanem azt is az állami vagyon körébe sorolja, és az alábbiak szerint rendelkezik:

„Központi költségvetési szervnek minősülő kutatóhelynél keletkező, továbbá az általa ellenérték fejében vagy ingyenesen megszerzett szellemi alkotásokhoz fűződő jogok az államot illetik meg azzal, hogy az állam nevében és képviselőjében a tulajdonosi jogokat a központi költségvetési szervnek minősülő költségvetési kutatóhely gyakorolja, amely hasznosító vállalkozás alapítására, továbbá hasznosító vállalkozásban történő részesedésszerzésre a 34. §-ban foglaltak szerint jogosult.”

Az ellentmondás tárgya tehát az, hogy két hatályos törvény ellentétesen rendelkezik arról, hogy felsőoktatási intézmény lehet-e szellemi alkotás jogosultja. Az új innovációs törvény szerint ugyanis csak tulajdonosi joggyakorlók lettek az egyetemek, a szellemi alkotások pedig állami vagyonnak minősülnek.

A nemzeti vagyonról szóló törvény szerint a hasznosítás: a tulajdonosi joggyakorló vagy a nemzeti vagyon használója által a nemzeti vagyon birtoklásának, használatának, hasznok szedése jogának bármely – a tulajdonjog átruházását nem eredményező – jogcímen történő átengedése, ide nem értve a vagyonkezelésbe adást, valamint a haszonélvezeti jog alapítását. A nemzeti vagyonról szóló törvény meghatározza azt is, hogy a nemzeti vagyon egy része forgalomképtelen, amely nem idegeníthető el, nem terhelhető meg, biztosítékul nem adható, és azon osztott tulajdon nem létesíthető.

2.1.2. *Hasznosítás spin-offban*

Az új innovációs törvény a kutatás-fejlesztési és innovációs eredmények hasznosítását egyértelműen a következőkben látja: „vállalkozás keretében, üzleti céllal, gazdasági eredmény reményében történő felhasználás, továbbá az olyan közösségi célú felhasználás, amelynek eredménye a lakosság életminőségének és a közszolgáltatások minőségének javítása, a természeti és épített környezet védelme, az ország fenntartható fejlődése, valamint védelmi képességének és biztonsággi helyzetének javítása”.

A hasznosító vállalkozás fogalmát pedig a következőképp határozza meg: „költségvetési kutatóhelyen létrejött szellemi alkotás üzleti hasznosítása céljából az állam nevében és képviselőjében alapított vagy annak részvételével, részesedésével működő gazdasági társaság”.

A hasznosító vállalkozás alapítása, illetve az abban való részesedésszerzés során tehát az egyetem az államot képviseli, és a tulajdonosi jogokat, kötelezettségeket is az egyetem gya-

korolja. Az egyetem kötelezettségei közé tartozik az is, hogy évente jelentést készítsen arról, hogy a hasznosító vállalkozásban hogyan valósultak meg a hasznosítási célok. Az azonban nem derül ki a törvényből, hogy a hasznosítási célokat mikor és kinek kell meghatároznia, illetve elfogadnia/jóváhagynia.

Korlátként említhető, hogy hasznosító vállalkozás létesítő okirata nem írhat elő pótbefizetési kötelezettséget az állam terhére.

Az új innovációs törvény 35. § (1) újdonsága, hogy az egyetemek – és a nonprofit kutatóhelyek – hasznosító vállalkozásban tagsági jogviszony létesítéséhez vagy részesedés szerzéséhez pályázati úton hazai közfinanszírozású támogatást igényelhetnek. Támogatásra az a kutató pályázhat, aki a költségvetési kutatóhelyen létrejött szellemi alkotásnak a költségvetési kutatóhellyel együttesen jogosultja, és együttesen (vagy bármely kívülálló harmadik személlyel) gazdasági társaságot alapítanak, illetve tagsági jogviszonyt létesítenek, részesedést szereznek. A pályázat befogadásának feltétele azonban a kutatóhely és a kutató/oktató között a szellemi alkotáshoz fűződő jogokra és a hasznosításból származó jövedelmek megosztására vonatkozó érvényes szerződés megléte.

A fenti pozitív jogszabályi változások mellett azt is látni kell azonban, hogy egy egyetemen – központi költségvetési szervként – gazdasági társaság megalapítása sem egyszerű és gyors. Az egyetemen ugyanis a szenátus dönt a gazdálkodó szervezet alapításáról, gazdálkodó szervezetben részesedés szerzéséről, a szenátus pozitív döntése esetén kezdeményezhető a Magyar Nemzeti Vagyongazdálkodási Zrt.-nél (MNV Zrt.) a gazdálkodó szervezet alapítása vagy abban részesedés szerzése. A kezdeményezésben be kell mutatni a gazdálkodó szervezet alapításának indokait, előnyeit és azt, hogy a piacra lépés nem jár versenytorzító hatással. Az MNV Zrt. dönt valamely állami vagyonelem gazdálkodó szervezet részére nem pénzügyi hozzájárulásként vagy más módon történő rendelkezésre bocsátásáról. Ismerve az egyetemi és az államigazgatásbeli ügymenetet, beláthatjuk, hogy mindez a legjobb esetben is több hónapot vesz igénybe. Továbbá a teljes képhez hozzátartozik az is, hogy egy hasznosító vállalkozás működését, piacon való megjelenését nagyban nehezítik azok a körülmények, hogy pl. a társaság felügyelőbizottságába egy tagot az MNV Zrt. jogosult delegálni, az ilyen gazdasági társaságok támogatásának és nyereségük hasznosulásának ellenőrzését az Állami Számvevőszék végzi stb.

Mivel a hasznosító vállalkozásra/spin-off-ra vonatkozó definíció kizárólag az egyetemek által létesített cégekre korlátozódik, kizárja ebből a körből az egyetemek által licenszírozott találmányok hasznosítására alapított cégeket is. Ez utóbbi komoly probléma egyrészt azért, mert a nemzetközi gyakorlattól (lásd később OECD-ajánlás) teljes mértékben eltér, másrészt a realitásoktól teljesen elrugaszkodott. Azt is fontos látni, hogy pontosan a feljebb részletezett támogatási szabályok miatt ez egy potenciálisan piactorzító szabályozás. Ez a probléma lehet, hogy az egyetemi kutatók és az akadémiai felső vezetők körében nem érződik, de ettől még nem egy figyelmen kívül hagyható tényezőről van szó.

Amennyiben egy egyetem úgy dönt, hogy a fenti eljárást végigviszi, és hasznosító vállalkozást alapít, a társaság profiljából adódóan a működésből nem lehet kihagyni a kutatót (feltalálót). Államháztartási szereplőként azonban erre vonatkozóan is szigorú szabályozások vannak érvényben.

A régi innovációs törvény 21. § eredetileg úgy rendelkezett, hogy „a költségvetési kutatóhely közalkalmazotti jogállású munkatársa a hasznosító vállalkozásnak tagja vagy vezető tisztségviselője lehet, illetve azzal munkavégzésre irányuló további jogviszonyt létesíthet”. 2009-ben azonban az 1992. évi XXXIII. törvény a közalkalmazottak jogállásáról (a továbbiakban: Kjt.) módosításával szigorodtak a további jogviszony létesítésére, illetve az összeférhetlenségi szabályokra vonatkozó szabályok.

Kjt. 43/D. §: „... amennyiben a közalkalmazott munkaideje a közalkalmazotti jogviszonyban és a munkavégzésre irányuló további jogviszonyban (pl. megbízás) részben vagy egészben azonos időtartamra esik, a munkavégzésre irányuló további jogviszony csak a munkáltató előzetes írásbeli hozzájárulásával létesíthető.”

Ráadásul a tiltórendelkezés ellen munkaügyi jogvita nem kezdeményezhető. Fontos változás az is, hogy amennyiben a közalkalmazott a további jogviszony létesítésének megtiltásáról szóló felszólítás ellenére nem szünteti meg az összeférhetlenséget, a Munka Törvénykönyve szerinti érvénytelenségre vonatkozó szabályokat kell megfelelően alkalmaznia a munkáltatónak (pl. azonnali hatályú felmondás).

A törvény általános jelleggel rögzíti, hogy a közalkalmazott nem létesíthet munkavégzésre irányuló további jogviszonyt, amennyiben az a közalkalmazotti jogviszonya alapján betöltött munkakörével összeférhetetlen. A magasabb vezető vagy vezető beosztású közalkalmazottakra vonatkozóan fokozott korlátozásokat vezetett be a módosítás. A Kjt. és a felsőoktatási törvény értelmében az egyetemen magasabb vezető: a rektor, a rektorhelyettesek, a dékán, az egyetemi könyvtár főigazgatója, a gazdasági és műszaki főigazgató, a főtitkár; vezető beosztású: a dékánhelyettes, a gazdasági és műszaki főigazgató-helyettes, valamint a szervezeti egység vezetője [igazgató, tanszékvezető, intézetvezető, (fő)osztályvezető, hivataltvezető, központvezető, irodavezető] és helyettesei.

A Kjt. 41. § (2) ezzel kapcsolatosan a következőket rögzíti „A magasabb vezető, vezető, továbbá a pénzügyi kötelezettségvállalásra jogosult közalkalmazott munkakörével, vezető megbízásával összeférhetetlen

a) ha hozzátartozójával [Mt. 294. § (1) bekezdés b) pont] irányítási (felügyeleti), ellenőrzési vagy elszámolási kapcsolatba kerülne,

b) a munkáltatóéval azonos vagy ahhoz hasonló tevékenységet is végző, illetve a munkáltatóval rendszeres gazdasági kapcsolatban álló más gazdasági társaságban betöltött vezető tisztségviselői, felügyelőbizottsági tagság.

Természetesen a két törvény közti ellentmondást fel kellett oldani, hiszen ha valaki az új innovációs törvény alapján hasznosító vállalkozást alapított volna amellet, hogy az egyetemen vezetői beosztásban van, akkor a Kjt. szerint súlyos összeférhetlenségi szabálysértést

követne el. Így tehát fontos változás, hogy az új innovációs törvény 35. § (1) okán a Kjt. 41. § (5) a következőket rögzíti:

„A (2) bekezdés *b*) pontjától eltérően a tudományos kutatásról, fejlesztésről és innovációról szóló törvény szerinti költségvetési kutatóhely által foglalkoztatott közalkalmazott a hasznosító vállalkozásnak – a munkáltató előzetes írásbeli hozzájárulásával – tagja vagy vezető tisztségviselője lehet, illetve azzal munkavégzésre irányuló további jogviszonyt létesíthet.”

Ezzel tehát elhárult az akadály a kutatóknak a hasznosító vállalkozásokban történő szerepvállalása útjából, ez pedig nagyon fontos ahhoz, hogy a találmányok hasznosításához a korai fázisban nélkülözhetetlen kutatói közreműködés ne szenvedjen sérelmet.²⁶

2.1.3. Hasznosítás licencia útján

Azzal, hogy az új innovációs törvény bevezetésével az állami felsőoktatási intézmények már csak tulajdonosi joggyakorlók lettek a szellemi alkotások felett, a megkötendő licenciaszerződések esetében a jövőben már az állami vagyonról szóló törvényben szabályozottaknak megfelelően kell eljárni. Ezek alapján tehát az egyetem a szellemi alkotások hasznosítására csak olyan szerződést köthet, amely az állam számára a várható bevétel, megtakarítás vagy más előny alapján a lehető legkedvezőbb. Mindezek előtt azonban állami vagyon hasznosítására vonatkozóan pályázatot kell kiírni. A versenyeztetés csupán néhány esetben mellőzhető, ezek közül – a szellemi alkotások hasznosítása kapcsán – relevánsak lehetnek a nemzeti vagyonról szóló törvény 11. § (17) bekezdésében foglalt esetek, vagyis

- „ha államháztartási körbe tartozó szervezet vagy jogszabályban előírt állami vagy önkormányzati feladatot ellátó gazdálkodó szervezet javára történik a hasznosítás”;
- továbbá ha jogszabályi rendelkezések vagy egyéb körülmények a lehetséges hasznosító személyének megválasztását oly mértékben korlátoznák, hogy a versenyeztetésből származó előnyök nem lennének biztosíthatóak.

A licenciavevőnek a szerződés megkötése előtt hatósági bizonyítvánnyal kell igazolnia, hogy vele szemben nem áll fenn kizáró ok. Kizáró ok pl. ha csőd- vagy felszámolási eljárás, végelszámolás alatt áll vagy hatvan napnál régebben lejárt esedékességű köztartozással rendelkezik. A nemzeti vagyonról szóló törvény rögzíti azt is, hogy a hasznosításra vonatkozó szerződés csak természetes személlyel vagy átlátható szervezettel köthető. A nemzeti vagyonról szóló törvény definíciója szerint átlátható szervezet:

„a) az állam, a költségvetési szerv, a köztisztviselő, a helyi önkormányzat, a nemzetiségi önkormányzat, a társulás, az egyházi jogi személy, az olyan gazdálkodó szervezet, amelyben az állam vagy a helyi önkormányzat külön-külön vagy együtt 100%-os részesedéssel ren-

²⁶ Dr. Molnár István: Szabadalmi anyagi jogi problémák és megoldási elképzelések közfinanszírozású kutatóhelyeken. Doktori disszertáció, Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék, 2011.

- delkezik, a nemzetközi szervezet, a külföldi állam, a külföldi helyhatóság, a külföldi állami vagy helyhatósági szerv és az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodásban részes állam szabályozott piacára bevezetett nyilvánosan működő részvénytársaság,
- b) az olyan belföldi vagy külföldi jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdálkodó szervezet, amely megfelel a következő feltételeknek:
- ba) tulajdonosi szerkezete, a pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló törvény szerint meghatározott tényleges tulajdonosa megismerhető,
 - bb) az Európai Unió tagállamában, az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodásban részes államban, a Gazdasági Együtműködési és Fejlesztési Szervezet tagállamában vagy olyan államban rendelkezik adóilletőséggel, amellyel Magyarországnak a kettős adóztatás elkerüléséről szóló egyezménye van,
 - bc) nem minősül a társasági adóról és az osztalékadóról szóló törvény szerint meghatározott ellenőrzött külföldi társaságnak,
 - bd) a gazdálkodó szervezetben közvetlenül vagy közvetetten több mint 25%-os tulajdonnal, befolyással vagy szavazati joggal bíró jogi személy, jogi személyiséggel nem rendelkező gazdálkodó szervezet tekintetében a ba), bb) és bc) alpont szerinti feltételek fennállnak;
- c) az a civil szervezet és a vízitársulat, amely megfelel a következő feltételeknek:
- ca) vezető tisztségviselői megismerhetők,
 - cb) a civil szervezet és a vízitársulat, valamint ezek vezető tisztségviselői nem átlátható szervezetben nem rendelkeznek 25%-ot meghaladó részesedéssel,
 - cc) székhelye az Európai Unió tagállamában, az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodásban részes államban, a Gazdasági Együtműködési és Fejlesztési Szervezet tagállamában vagy olyan államban van, amellyel Magyarországnak a kettős adóztatás elkerüléséről szóló egyezménye van.”

A külföldi illetékességű jogi személytől a tárgyalásos folyamat során azt kérni, hogy igazolja/nyilatkozzon arról, hogy átlátható szervezet, hordoz magában némi veszélyforrást.

A nemzeti vagyonról szóló törvény rendelkezik a szerződés időbeli hatályáról is, és kimondja, hogy hasznosításra irányuló szerződés határozatlan vagy legfeljebb 15 éves határozott időre köthető, amely időszak egy alkalommal legfeljebb 5 évvel meghosszabbítható.

Egy szabadalmi licencia esetében, amikor mindig határozott időre lehet kötni a szerződést – maximum a 20 éves oltalmi idő lejártáig, mivel aztán közkinccsé válik a megoldás – a határozatlan idejű szerződés nem alkalmazható, és a 15 éves határozott idő sem igazán megfelelő. Az időtartamra vonatkozó korlátozás csupán az állammal, költségvetési szervvel, önkormányzattal vagy önkormányzati társulással kötött szerződésekre nem vonatkozik.

A licenciavevőnek szerződésben vállalnia kell többek között azt is, hogy a hasznosításban kizárólag természetes személyek vagy átlátható szervezetek vesznek részt, ugyanis a licenciaadó kártalanítás nélkül és azonnali hatállyal felmondhatja a szerződést, ha a haszno-

sításban részt vevő bármely fél a szerződés megkötését követően beállott körülmény folytán már nem minősül természetes személynek vagy átlátható szervezetnek.

2.1.4. Hasznosítás átruházás keretében

Amennyiben a szellemi alkotás átruházása mutatkozik adott esetben üzleti szempontból a legjobb megoldásnak, szintén nagyban nehezíti az egyetemek érvényesülését a bekövetkezett jogszabályi változás. Állami vagyon átruházására sem vonatkoznak ugyanis „puhább” rendelkezések. Az eddigi szabályok mellett talán még érdemes kiemelni az alábbiakat:

- az átruházásra a vagyon valós piaci értékének megfelelő ellenértéke fejében, az állami vagyon felügyeletéért felelős miniszter előzetes hozzájárulásával, a miniszter előzetes értesítése mellett kerülhet sor;
- az átruházásról szóló kérelmet részletesen indokolni kell, az állami vagyon felügyeletéért felelős miniszter a hozzájárulásról a szándék írásbeli bejelentésétől számított hatvan napon belül dönt, és a hozzájárulás száznyolcvan napig érvényes.

Vállalkozási tevékenység az Áht. alapján: „Ha az államháztartás központi alrendszerébe tartozó költségvetési szerv jogszabály alapján használt állami vagyon használatát, vagy az őt megillető más jog gyakorlását visszatértes szerződés alapján harmadik személynek átengedi, az ebből származó költségvetési bevétel a költségvetési szervet illeti meg.”

2.1.5. Pénzügyi források

Az új innovációs törvény értelmében létrejött a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (NKFI Hivatal), amely kormányhivatalként működő központi költségvetési szerv. Az új hivatalhoz került minden központi kutatási, fejlesztési és innovációs pályázati forrás, valamennyi nemzetközi tudományos intézményben és tudományos programban való részvétel koordinálása. A új innovációs törvény célja az, hogy alapkutatások eredményeire épülő alkalmazott kutatások és kísérleti fejlesztések támogatásával megalapozza a további fejlesztési és innovációs folyamatokat, valamint megteremtse az alap (felfedező) tudományos kutatások szakszerű támogatásának intézményes rendszerét.

Az állam támogatja, elősegíti a költségvetési intézmények és a Magyarországon működő vállalatok közötti együttműködést a kutatás-fejlesztési és innovációs tevékenységek területén.

A törvény a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alap (NKFI Alap) terhére nyújtható – mind a kutatás-fejlesztési, mind pedig az innovációs – támogatások kapcsán külön jogcímként nevesíti a szellemi tulajdon védelmét és hasznosítását, ezek a támogatások pályázati rendszerben kerülnek elosztásra. A új innovációs törvény 18. §-a alapján a pályázatok közül előnyt élvezhetnek – példalózó jelleggel – az alábbiak:

- „a) alapvető tudományos és technológiai áttörést hozó eredményeket ígérnek, ...
- d) költségvetési kutatóhely és vállalkozás, valamint felsőoktatási intézmény és vállalkozás együttműködését igénylik,
- e) regionális, illetve határon átnyúló kutatás-fejlesztési és innovációs együttműködést valósítanak meg,...
- i) résztvevői korábban eredményes kutatás-fejlesztési, illetve innovációs tevékenységet végeztek, így különösen:
- ia) jelentős nemzetközi visszhangot kiváltott kutatás-fejlesztési eredményeket értek el,
 - ib) kutatás-fejlesztési eredményeik alkalmazásával a nemzetközi versenyképességet számottevően javító innovációt valósítottak meg,
 - ic) kutatás-fejlesztési eredményeikre iparjogvédelmi oltalmat szereztek, és azt fenntartották, hasznosították.”

Az NKFI Alap terhére nyújtható támogatások odaítélésének szabályairól a 380/2014. (XII. 31.) Kormányrendelet a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alap működésének és felhasználásának szabályairól rendelkezik. A rendelet elsőik közt a kutatási és tudásközvetítő szervezet, kutatási infrastruktúra és a vállalkozások közötti együttműködésre vonatkozó szabályokat rögzíti. A kormányrendelet főbb szabályozási elveiben és fogalomrendszerében az Európai Unió Bizottságának 651/2014/EU számú, a „Szerződés 107. és 108. cikke alkalmazásában bizonyos támogatási kategóriáknak a belső piaccal összeegyeztethetőségének nyilvánításáról” című rendeletre²⁷ épít, így a kutatási és tudásközvetítő szervezet fogalmát is az EU-s rendelet határozza meg:

„... jogi formájától vagy finanszírozási módjától függetlenül olyan entitás (pl. egyetem vagy kutatóintézet, technológiatranszfer-ügynökség, innovációs közvetítő, valós vagy virtuális együttműködést kínáló kutatóorientált entitás), amelynek elsődleges célja a független tevékenységként végzett alapkutatás, alkalmazott kutatás vagy kísérleti fejlesztés, vagy e tevékenységek eredményeinek oktatás, közzététel vagy tudástranszfer útján széles körben történő terjesztése.”

Tehát a továbbiakban a jelen fogalomrendszer keretében az egyetemek kutatási és tudásközvetítő szervezetnek minősülnek.

Az általános csoportmentességi rendelet megalkotásának célja az volt, hogy meghatározza azon támogatási területeket, amelyeket a tagállamok a Bizottság előzetes jóváhagyása nélkül is jogosultak támogatni. A rendelet bővíti a hatóságok döntési és szabályozási mozgásterét, szélesebb spektrumot határoz meg a támogatási lehetőségekre, sőt, egyes esetekben még a támogatás mértéke is emelkedett.

Az EU-rendelet alapján lehetőség van az eljárási és szervezési innováció támogatására, amelynek keretében elszámolható költségek pl. a személyi jellegű ráfordítások, valamint a piaci feltételek mellett megvásárolt vagy licenca tárgyát képező ismeret és szabadság is.

²⁷ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32014R0651>.

Természetesen a közösségi jogszabály nem marad adós ezeknek a fogalmaknak a meghatározásával sem:

- eljárási innováció: új vagy jelentős mértékben javított termelési vagy szolgáltatási módszer alkalmazása (ideértve a technikákban, felszerelésekben vagy szoftverekben eszközölt jelentős változtatásokat is);
- szervezési innováció: új szervezési módszer alkalmazása egy vállalkozás üzleti gyakorlatában, munkahelyi szervezetében vagy külső kapcsolataiban.

A jelen részben ismertetett kedvező jogszabályi változásokkal életre hívott források az egyetemi technológiatranszfer-tevékenységre és az iparjogvédelemre is megfelelő alapot képezhetnek a jelenlegi szűkös és ad hoc pályázati források mellett. Továbbá az új támogatási formák az egyetem és az ipar kapcsolatának kiépítésére is kedvező hatást gyakorolhatnak, ugyanis a kkv-k helyzete is nehéz, igen kis részüknek áll rendelkezésére akkora tőke, amely lehetőséget ad arra, hogy kutatás-fejlesztésre, kutatáshasznosításra vagy technológiatranszferre tudjanak pénzt fordítani.

Harkai István*

„HOZZÁFÉRÉS MEGTAGADVA” – A WEBOLDALAK BLOKKOLÁSA MINT A JOGÉRVÉNYESÍTÉS LEHETSÉGES ESZKÖZE – I. RÉSZ

*„Az internethozzáférés-szolgáltatók az internet ajtónálló mesterei, akik biztosítják,
hogy a jogszerű üzlet nem szenved sérelmet jogszerűtlen szolgáltatások keze által.”¹*

Ian Richard Hargreaves²

BEVEZETÉS, AVAGY A GÉPBEN REJLŐ KÜLÖNFÉLE „HATÁSOS” JOGVÉDELMI LEHETŐSÉGEK

Közhely, hogy a különböző jogrendszerek normaanyagai szinte mindig csak követni tudják a társadalmi, gazdasági, technológiai fejlődést. Az egyes jogágak egymás után válaszoltak az új kihívásokra. Elsők között (1709 óta) a szellemi alkotások jogának kellett lépést tartania a haladás támasztotta kihívásokkal, legyen szó a nyomdagépről, a gramofonról, a fényképezőgépről, a mozgóképről vagy az internetről. Az innováció³ és a számítástechnika rohamléptű előmenetele addig nem látott mértékben növelte meg a jogsértések lehetőségét és a jogsértő tartalmakhoz való hozzáférést, sőt, felvetette annak a dilemmáját is, hogy az

* PhD-hallgató, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Összehasonlító Jogi Intézet.

¹ [2011] EWHC 1981 (Ch) Twentieth Century Fox Film Corporation, Universal City Studios Production LLLP, Warner Bros. Entertainment INC., Paramount Pictures Corporation, Disney Enterprises, INC., Columbia Pictures Industries, INC. v. British Telecommunication PLC (2011. július 28.), 23. pont.

² Ian Richard Hargreaves a Cardiff Egyetem digitálisközgazdaságtan-professzora. Nevéhez fűződik az a tanulmány, amely vizsgálat tárgyává teszi a teljes brit szerzői jogot. Az áttekintés célja az volt, hogy megtalálja a legjobb válaszokat a digitális világ által támasztott kihívásokra egy olyan modern szerzői jog keretében, amely egyszerre segíti elő az innovációt és a gazdasági növekedést. Lásd: *Ian R. Hargreaves: Digital Opportunity – A Review of Intellectual Property and Growth*, 2011: <https://www.gov.uk/government/publications/digital-opportunity-review-of-intellectual-property-and-growth>. (Letöltés ideje: 2016. január 4.)

³ Az ok, hogy az egész szerzői jogot fenekestől felforgató fájlcserelés éppen az Egyesült Államokból indult útjára, az amerikai szerzői jog kontinentális rendszertől eltérő felfogásában rejlik. Az Egyesült Államokban ugyanis nemcsak a szerzőket és a feltalálókat illeti meg az alkotmányos védelem, hanem deklarált és kiemelt cél, hogy előmozdítsák a tudományok és művészetek kreatív továbbfejlesztését és az információhoz való széles hozzáférést. Ezzel szemben a kontinentális (német és francia) szemléletmód ennél sokkal abszolútabb, sokkal inkább koncentrál a már megalkotott mű és szerzője védelmére, semmint annak továbbfejlesztésének esetleges elősegítésére. Lásd: *Mezei Péter: A fájlcsere dilemma – A perek lassúak, az internet gyors*. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2012, p. 54–55.

internet gazdasági-társadalmi közösségében egyáltalán helye van-e a szerzői jognak,⁴ vagy az új térben fokozatosan el fog halni? Esetleg ennek ellenkezője fog bekövetkezni? A szerzői jog tovább élve és fejlődve hatékonyan védi majd a jogosultakat, és továbbra is előmozdítja a kreativitást, a technológiai fejlődést?⁵

Az interneten elkövetett jogsértések a társadalmi elégedetlenség lecsapódásai, mert kifejezik az „átlagpolgár”, a mindenbe beleszóló hatalom, valamint a jogosultak küzdelmét. Jogot sérteni – azon túlmenően, hogy ami az interneten van, az a felhasználók (téves) vélekedése szerint ingyenes, így szabadon hozzáférhető – egyfajta „gyerekcsíny”. Tudva levő, hogy nem szabad, mégis megteszik, mert bíznak az anonimitás fennmaradásában és a következmények elmaradásában. Ezenfelül a keményvonalas fájlcsereelőket egyfajta kíváncsiság is hajtja, hiszen az újabb és újabb fájlcsereelő szoftvereket, a legújabb filmeket és szórakoztató programokat minél hamarabb szeretnék kipróbálni. Azon személyek, akik a fájlcsereelést megkönnyítő szoftvereket készítenek, tehetik mindezt akár szakmai kihívásból. Ha a mezei felhasználóktól ugrunk egy „kategóriát”, akkor láthatjuk, hogy a notórius jogsértő webl oldalak (Newzbin, Pirate Bay, Ncore) szinte tisztán üzleti megfontolásból, a reklámbevételek érdekében üzemeltetik a szolgáltatást, és nem a hangzatos elvek (az internet semlegessége és szabadsága, a cenzúra elleni tiltakozás) védelmében. E vélekedéseket két körülmény látszik alátámasztani. Egyrészt a Pirate Bay forgalma az oldal dániai blokkolása után az adott országban nem csökkent, hanem éppen ellenkezőleg, 12 százalékkal nőtt, másrészt a felmérések tanúsága szerint a jogsértések elkövetői zömmel éppen a „lábadó korban levő” fiatal férfiak.⁶

⁴ Nicklas Lundblad: Is The Answer to the Machine Really in the Machine? In: João L. Monteiro, Paula M. C. Swatman, Luis Valadares Tavares: Towards the Knowledge Society – eCommerce, eBusiness and eGovernment. Springer Science+Business Media, New York, 2003, p. 733–747 (<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.101.5735&rep=rep1&type=pdf>, letöltés ideje: 2015. 11. 20.).

⁵ „The answer to the machine is in the machine”. Az idézet Charles Clark (1933–2006) tollából származik, aki a The Future of Copyright in the Digital Environment című kötetben (P. Bernt Hugenholtz: The Future of Copyright in the Digital Environment, Kluwer Law Intl., Amszterdam, 1996.) megjelent cikkét indította e gondolatébresztő aforizmával. Lásd: European Publishers Council: A Big Idea for the Digital Agenda, Copyright in the Digital Age (<http://copyright-debate.co.uk/wp-content/uploads/EPC-A-Big-Idea1.pdf>, letöltés ideje: 2015. november 18.).

⁶ Lásd: Mezei Péter: A sárkány levágott feje helyére mindig kettő új nő? A fájlcsereeléssel szembeni küzdelem a P2P-szolgáltatók, a felhasználók és az internetszolgáltatók felelősségének fényében. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 4. (114.) évf., 3. sz., 2009. június, p. 9.

Ezen kihívásokra a jogosultaknak és a jogalkotónak egyaránt reagálnia kell már csak azért is, mert a fejlődés lassan átlépi a „szingularitás küszöbét”,⁷ amikor már nem lehet majd nyomon követni, hogy hol, mikor, ki, milyen technológiát és műszaki megoldást használva sértheti meg a jogosultak szerzői jogait. A technológiai haladás azonban nemcsak arra alkalmas, hogy – elbillentve a korábbi status quót a felek között – újabb és újabb fájl-cserélőszoftvereket, streamingtechnológiákat, különféle műszaki intézkedéseket megkerülő, illetve kijátszó mechanizmusokat eredményezzen, hanem arra is, hogy a jogosultak is profitáljanak belőle új, hatékony védelmi megoldások kifejlesztése révén.

Az új megoldások nem merülnek ki a műpéldányok műszaki körülbástyázását jelentő *hatásos műszaki intézkedésnél*. Annál messzebb menve jól kimutatható ívet írnak le, ideértve olyan, szintén elsősorban műszaki megoldásokat, mint a különféle *szűrőrendszerek* alkalmazása, az *értesítési és eltávolítási eljárás* (notice and takedown), valamint az ideiglenes intézkedésként alkalmazott *blokkolás*, amely intézmény kimunkálása két évtizede tart. A két utóbbi eszköz továbblép az egyedi jogvédelemtől. Célja egy magasabb technológiai szint elérése, helyesebben inkább felzárkózás az internethez és a digitális világhoz mint magasabb technológiai szinthez, hogy azzal versenyezve mintegy kordában tartsa azt. A blokkolás jog-intézményének fejlődését kiválóan szemlélteti a gyarapodó joggyakorlat és aggálycsomó.

A jelen tanulmány célja, hogy az előbbi – kiváltképpen a kapcsolódó angol esetjogot, másodsorban pedig a kontinentális példákat – feldolgozza, az utóbbit pedig kibogozza. Hogy e kettős célt elérje, elsőként különbséget tesz majd a szolgáltatók között, közülük kiemelve az internethozzáférés-szolgáltatókat, akik a tartalomszolgáltatás képzeletbeli síkján éppen középütt helyezkednek el, tehát megkerülhetetlen helyzetükből adódóan nem hagyhatók ki a jogsértés elleni küzdelemből, hiszen náluk lelhető fel az a műszaki és anyagi erőfölény, amivel el tudják zárni a jogsértő tartalmakat kínáló weblapoktól a felhasználókat.

A szolgáltatók piaci helyzetüknél fogva bevonásra kerülnek egy alapvetően kétoldalú jogviszonyba, amely a szerzői jogot sértő felhasználó és a szerzői jog jogosultja között áll fenn. Egy bonyolult, többszereplős jogérvényesítési háromszöget alakít ki, amelyben alapjogok ütköznek, hatást gyakorolva a felekre, és az aggályok feloldása után kiegyenlítve a felek közötti erőviszonyokat.

⁷ A kölcsön vett kifejezés Ray Kurzweil, a Google fejlesztési igazgatója „A szingularitás küszöbén” című könyvére utal (Ad Astra Kiadó, Budapest, 2013). A könyvben a jövőkutató Kurzweil azt feszegeti, hogy a technológia fejlődése egyre gyorsabban tör előre, hogy az emberiséget elvezesse egy új korszakba, amelyet a korábban születettek a gyorsasága miatt már nem érthetnek meg, mert már meghaltak. Látszólag a szerzői jognak nem sok köze van a mesterséges intelligenciához vagy a nanotechnológiához, mégis tökéletesen szemlélteti, hogy az analóg világ kényelmes és megszokott körülményeihez képest mekkora gondot okoz a digitalizáció és az internet megjelenése. Olybá tűnik, a technológiai haladás átlépte azt a bizonyos küszöböt, amellyel a szerzői jog még csak most ismerkedik. Ahhoz, hogy ezen a küszöbön átlépjen, az kell, hogy alkalmazkodjék és átvegye, továbbfejlessze a „kalózok fegyvereit”, vagyis elkezdjék végre használni a jelenlévő technológiákat és műszaki megoldásokat, a blokkolás pedig egyértelműen ebbe az irányba mutat.

A blokkolás jogintézménye nemcsak a jogfejlődés szempontjából előremutató, hanem azért is, mert az intézményi garanciák kialakítása egy jól működő érdekérvényesítési mechanizmust hozhat létre, amelynek áldásos társadalmi és gazdasági hatásai lehetnek.

1. A SZOLGÁLTATÓI FELELŐSSÉG, A MENTESÜLÉS ESETEI ÉS A SZOLGÁLTATÓK TÍPUSAI

1.1. A szolgáltatók felelősségének alakulása az angol joggyakorlat tükrében

A fejezet címe talán azt sugallhatja, hogy a szerző hátulról előre kívánja a blokkolás problémáját ismertetni. Az in medias res kezdés mégis indokolt, hiszen a felelősség problematikájának bemutatásához a legcélszerűbb, ha elsőként az esetjogban leggazdagabb országra, az Egyesült Királyságra tekintünk, ahol számos döntés született már a témakörben. Ezek kiválóan szemléltetik, hogyan próbálják meg kimenteni magukat a megtámadott weboldalak, az egyes tárhelyszolgáltatók, illetve az internethozzáférés-szolgáltatók a velük szemben való fellépés ellenében. A mezsgye azonban, amely ezt lehetővé teszi, igen szűk, mi több, alapjogi kérdéseket is felvet. A blokkolás fejlődési rendszertörténetének bemutatása után természetesen szó esik majd a felelősség dogmatikai összegzéséről, a mentesülés lehetőségeiről, végül pedig a szolgáltatók pontos, jogszabályi körülhatárolásáról is.

1.1.1. *Hadjárat a Newzbin ellen*

Az angol esetjog egyik alapkövét a Newzbin1, illetve a Newzbin2 elleni fellépés jelentette. Az oldal indexáló oldalként funkcionált, amely filmalkotások illegálisan közzétett linkjeit gyűjtötte és tette hozzáférhetővé a felhasználók számára.⁸ A weboldalt egy gazdasági társaság működtette, amelynek tagjai⁹ azt állították, hogy ők csak egy keresőszolgáltatást üzemeltetnek, amely a Google-hoz hasonlóan a felhasználókat a kívánt tartalomhoz irányította, amely esetünkben nem a világháló volt, hanem az ún. Usenet. Állításuk szerint az indexáláson kívül nem voltak felelősek semmilyen magatartásért, amely a Usenet és a felhasználók között zajlott.¹⁰

Az 1980-as évek első felében kifejlesztett, és az internet előfutáraként funkcionáló Usenet egyfajta közösségi hirdetőtáblaként funkcionált,¹¹ amely lehetővé teszi a felhasználók szá-

⁸ [2010] EWHC 608 (Ch) Twentieth Century Fox Film Corporation, Universal City Studios Production LLLP, Warner Bros. Entertainment INC., Paramount Pictures Corporation, Disney Enterprises, INC., Columbia Pictures Industries, INC. v. Newzbin Limited (2010. március 29.), 1. pont.

⁹ A cég első embere Chris Elsworth („Caesium”), Thomas Hurst („Freaky”) és Lee Skillen („Kalante”) volt.

¹⁰ Twentieth C v. Newzbin, 2. pont.

¹¹ How to Get Started with Usenet in Three Simple Steps (<http://lifehacker.com/5601586/how-to-get-started-with-usenet-in-three-simple-steps>, letöltés ideje: 2016. január 7.).

mára, hogy oda szöveges üzeneteket töltsenek fel és osszanak meg egymással. A rendszer ezeket a tartalmakat meghatározott ideig tárolta, ami az egyik lényeges különbség volt az internethez képest, hiszen a Usenet az üzeneteket nem tárolta egy adott szerveren, így azok egy adott idő után – 30 nap – eltűntek a rendszerből.¹² A rendszer a feltöltött szöveges adatokat témakörönként *hírcsoportokban* (*newsgroup*) tárolta.¹³ Eredetileg csak szöveges formátumokat támogatott, később továbbfejlesztették, alkalmassá téve arra, hogy egyéb, nem szöveges, ún. „bináris” tartalmakat is kezelni tudjon.¹⁴ A bináris tartalmak nagyobb méretük okán kisebb szöveges részekké voltak felosztva egy RAR kódoló-¹⁵ vagy más tömörítőprogrammal.¹⁶ E felosztott halmazt a letöltést végző felhasználónak ismét egyesítenie kellett, amit szintén egy RAR dekódoló programmal kiviteleztek.¹⁷

A Newzbin e tartalmak keresésének és letöltésének megkönnyítésére fejlesztette ki keresőmotor-szolgáltatását. Tagjai közül azok, akik havi díjat¹⁸ fizettek a szolgáltatásért, „prémiumkategóriában” érthették el a tartalmakat.¹⁹ A Newzbin e tartalmakat aztán a megfelelő kategóriák szerint listázta,²⁰ és leírást (*report*)²¹ is készített róluk.²² Ez utóbbi tény döntőnek bizonyult a jogsértésről való tudomás vizsgálatakor. A felhasználók a kívánt filmet a Newzbin által készített alkalmazással tudták letölteni, amit aztán DVD-re írhattak.²³

A cég figyelmét a jogosultak többször felhívták a jogsértésekre, és kérték a tartalmak hozzáférhetetlenné tételét, a Newzbin mégsem tett semmit e kérések teljesítésére. A vállalkozás működtetői pontosan tudatában voltak a jogsértésnek, ahogyan annak is, hogy a felhasználók a szolgáltatásukat igénybe véve kereskedelmi forgalomban is kapható filmeket és más tartalmakat jogellenes módon többszöröznek.²⁴ Mindezekre tekintettel a felperesek kérték, hogy a bíróság bocsásson ki végzést az alperes Newzbin ellen, és kötelezze azt a jogsértő tevékenység abbahagyására, mivel az a tartalmakhoz való leírás készítésével, a szolgáltatás

¹² What is Usenet? (<http://www.usenet.org/>, letöltés ideje: 2016. január 7.).

¹³ Twentieth C v. Newzbin, 7. pont.

¹⁴ Uo. 6. pont.

¹⁵ Ez a metódus jól ismert a fájlcsere-letöltést végző felhasználók között. Mind a warez-, mind pedig a torrent-programok hasonló módon, darabokban kezelik a letölteni kívánt tartalmakat, amelyek felosztva érkeznek meg a felhasználó gépére a letöltést követően, és amelyeket aztán egy tömörítőprogrammal (tipikusan WinRAR) ismét egyesíteni kell.

¹⁶ Uo. 10. pont.

¹⁷ Twentieth C v. Newzbin, 13. pont.

¹⁸ A tagdíj hetente 0,30 GBP volt. A tagdíjak, valamint a hirdetések révén a Newzbin 2009-ben 1 millió GBP bevétellel tett szert. Lásd: Twentieth C v. Newzbin, 15. pont.

¹⁹ Uo.

²⁰ A kategóriák között megtalálható volt az Anime, mobilalkalmazások, könyvek, játékok konzolra, játékok asztali számítógépre, filmek, zenék és egyéb tartalmak. Lásd: Twentieth C v. Newzbin, 32. pont.

²¹ A leírások elkészítésén 250 fős stáb dolgozott, ezek a rövid összefoglalón kívül egyéb pluszinformációkhoz (pl. IMDb, Amazon) is elirányították a felhasználót. Lásd: Twentieth C v. Newzbin, 27. pont.

²² Twentieth C v. Newzbin, 23–27. pont.

²³ Uo. 29. pont.

²⁴ Uo. 78. pont.

mibenlétével és a jogosultak műveinek a nyilvánossághoz való közvetítésével megsértette a szerzői jogi jogosultak jogait.²⁵

Az ügyben eljáró bíróság megállapította, hogy a Newzbin együttesen (*jointly liable*), de mégis a szintén jogot sértő felhasználóktól elkülönülten (*severally*) felelős az egyes szerzői jogi jogsértésekért,²⁶ mert tisztában volt vele, hogy a filmek, amelyeket a prémiumkategóriás előfizetők felé elektronikus úton, lehívásra hozzáférhetővé tett, illetve közvetített, a felperes jogosultak szellemi tulajdonát képezik. A Newzbint úgy alkották meg, hogy azzal a Useneten fellelhető tartalmakat a felhasználók minél könnyebben elérjék, illetve az általuk megválasztott helyen és időpontban letölthessék (többszörözthessék).²⁷ A felelősség fennállása és a jogsértésről való tudomás pedig jogalapot szolgáltat bírósági végzés kibocsátására a szolgáltató ellen.²⁸ Az eljáró bíró mégis úgy ítélte meg, hogy a jogsértések ellenére a weboldal ellen tett ideiglenes intézkedés aggályos, mert a felperesek szellemi alkotásain kívül a Useneten fellelhető és a Newzbin által hozzáférhetővé tett tartalmakról nem bizonyosodott be, hogy valóban jogsértők. Vagyis a jogosultakon kívül álló személyek esetleges sérelmeiről valóban nem lehetett tudomása, hiszen azok nem jelezték felé, így azok nem is bizonyítottak. A felperesek által kért jogsértés abbahagyására való kötelezés pedig ilyen formában túlterjeszkedne az intézkedés valódi célján.²⁹ A tudomás hiányától függetlenül a bíróság kimondta annak a kötelezettségét, hogy a Newzbin a felperesek pontosan körülhatárolt alkotásait tegye a felhasználók számára hozzáférhetővé.³⁰

A Newzbin2-t a Newzbin1 leállását követően hozták létre, miután a bíróság a fentebb ismertetett körülmények között a felperesek szerzői jogainak tiszteletben tartására kötelezve felszólította az alperest, hogy hagyjon fel a stúdiók filmalkotásainak nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételével, ezen túlmenően pedig 230 ezer font kártérítés megfizetését is előírta.³¹ Az üzemeltetők a kártérítést nem fizették meg, így a leállás mellett döntöttek,³² a vállalkozás pedig felszámolás alá került.³³ A tulajdonosok a felszámolásba természetesen nem törődtek bele, a Newzbin és a Newzxxx doménnév egy Seychelles-szigeteki tulajdonos

²⁵ Uo. 83–85. pont.

²⁶ Uo. 103. pont.

²⁷ Uo. 111–114. pont.

²⁸ Uo. 126–130. pont.

²⁹ Uo. 135. pont.

³⁰ Ítéletében a bíróság nemcsak a Newzbin felelősségét állapította meg, hanem utalt arra is, hogy a jogosultak szerzői jogaik érvényesítésén túl nem terjeszkedhetnek, a Newzbinnal szemben való fellépésüknek arányosnak kell lennie, még akkor is, ha a szolgáltatás vélelmezhetően nemcsak a felperesek szerzői jogait sértette. Ezt a hízagot kitöltendő a BT ellen indított perben a hat nagy stúdió keresetét már más jogosultak közös jogkezelő szervezetei is támogatták. Lásd: [2011] EWHC 1981 (Ch) Twentieth Century Fox Film Corporation, Universal City Studios Production LLLP, Warner Bros. Entertainment INC., Paramount Pictures Corporation, Disney Enterprises, INC., Columbia Pictures Industries, INC. v. British Telecommunication PLC (2011. július 28.), 4. pont.

³¹ Twentieth C v. BT, 44. pont.

³² Newzbin Usenet Indexer Shuts Down After Court Defeat (<https://torrentfreak.com/newzbin-usenet-indexer-shuts-down-after-court-defeat-100518/>, letöltés ideje: 2016. január 7.).

³³ Twentieth C v. BT, 45. pont.

birtokába került.³⁴ Az oldal népszerűségét azonban jelzi, hogy keményvonalas felhasználók egy csoportja szinte rögtön lépéseket tett az újraélesztésre. A pletykák szerint az oldal, amíg működött, „meghekkelték”, a forráskódot és az adatbázist ellopták, ezeket később könnyedén felhasználhattak az újrainduláshoz.³⁵ Az „utódoldal” üzemeltetői már anonim formában tevékenykedtek, a szolgáltatást pedig a jelek szerint külföldre költöztették.³⁶ A „megújult” oldal profilja és tevékenysége szinte teljes egészében megegyezett az elődjével, a felkínált tartalmak 99 százaléka kereskedelmi forgalomban is hozzáférhető volt, és a szerzői jog védte őket.³⁷

Mivel a felperesek közvetlenül a Newzbin ellen való fellépésükkel jogukhoz nem juthattak az általuk elvárt mértékben, ezért taktikát változtatva az internethozzáférés-szolgáltatót vették célba. A Twentieth C. v. British Telecommunication (BT) PLC-ügyben³⁸ azt próbálták elérni, hogy a BT blokkolja az előfizetői számára a Newzbin2-höz való hozzáférést oly módon, hogy elérhetetlenné teszi a támadott weboldal IP-címét és URL-jét.³⁹

A BT az Egyesült Királyság legnagyobb internethozzáférés-szolgáltatója a maga 5,3 milliós előfizetői táborával, amely 35 százalékos piaci részesedést jelentett 2011-ben. A szolgáltatást használva az előfizetők kapcsolatba léphettek harmadik személyek által üzemeltetett szolgáltatókkal, adathalmazokat küldhettek és fogadhattak. Ehhez a BT csak a háttértechnikát szolgáltatta: a felhasználói adatforgalmat se nem kezdeményezte, se nem ellenőrizte, az adatcsomagokat nem tárolta, azokat kizárólag továbbította a végfelhasználók felé,⁴⁰ tehát semmiféle módon nem segítette szolgáltatásával a Newzbin2 üzemeltetőit.⁴¹ Az általuk a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tett Newzbin-fájlok pedig a BT-től függetlenül is elérhetők voltak számos más egyéb webes forrásból.⁴² Az eljárás során azonban megállapítást nyert, hogy a Newzbin1 és a Newzbin2 tagjai között szép számban akadtak olyanok, akik BT-előfizetéssel rendelkeztek, sőt egyikük BT-alkalmazott volt.⁴³

A jogsértéseket nemcsak a védett tartalmakat a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tevő Newzbin üzemeltetői követték el, hanem maguk a felhasználók is, akik a BT hálózatát felhasználva illegálisan többszörözték a Newzbin2 által lehívhatóvá tett tartalmakat,⁴⁴ e magatartás tanúsításával pedig a Newzbin2 is a BT szolgáltatásának használójává vált.⁴⁵ Mivel

³⁴ Newzbin and Newxxxx Domains Have New Seychelles-based Owner (<https://torrentfreak.com/newzbin-and-newxxxx-domains-have-new-seychelles-based-owner-100526/>, letöltés ideje: 2016. január 7.)

³⁵ Hackers Set to Bring Newzbin Back Online (<https://torrentfreak.com/hackers-set-to-bring-newzbin-back-online-100523/>, letöltés ideje: 2016. január 7.).

³⁶ Twentieth C v. BT, 2. pont.

³⁷ Uo. 48–51. pont.

³⁸ Uo. 1. pont.

³⁹ Uo. 12. pont.

⁴⁰ Uo. 59–60. pont.

⁴¹ Uo. 63. pont.

⁴² Uo. 64. pont.

⁴³ Uo. 61. pont.

⁴⁴ Uo. 99. pont.

⁴⁵ Uo. 113. pont.

ezen tényekről a BT-nek tudomása volt, amelyet a felperesek hozzá intézett értesítéséből és a megelőző, a Newzbin2-t sújtó bírósági döntésből nyerhetett, ezért az eljáró bíróság úgy ítélte, hogy helye van a szolgáltató elleni végzés kibocsátásának.⁴⁶ Annak ellenére is így tett a bíróság, hogy a BT több szempontból is vitatta annak jogszerűségét. A felperes stúdiók csak a Newzbin2 által a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tett tartalmak egy részét tekintve érdekeltek. Sok egyéb tartalom is fellelhető volt a Newzbin2 segítségével. Az ezekhez való hozzáférés teljes blokkolása indokolatlan lenne, hiszen előfordulhat, hogy a BT előfizetőinek egy része nem a felperesek védett műveit, hanem mást szeretne a Newzbin2-n keresztül elérni.⁴⁷ E kifogást a bíróság elutasította. Valóban fellelhetőek voltak más jogosultak művei is a Newzbin2 segítségével, mégis indokolt az intézkedés megtétele, amely nemcsak a felperesek, hanem egyéb jogosultak érdekeit is védi – érvelt a bíróság –, függetlenül attól, hogy ők igénybe vették-e a bírói utat vagy sem.⁴⁸ Azt ugyanakkor a bíróság elismerte, hogy az oldal blokkolása valóban elzárhatja a Newzbin2 felületét olyan felhasználóktól, akik esetleg nem jogsértő módon vennék igénybe a szolgáltatást.⁴⁹ Ez azonban nem lehet indok egy olyan oldal esetében, amely a profilját és az üzleti modelljét a jogsértő tartalmak nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételére alapozta.

Egyébiránt a weboldalak blokkolása korábban sem volt ismeretlen a BT számára, amely szakértelmet a bíróság a döntésében ki is használt. A cég 2004 óta alkalmazta az ún. *Cleanfeed-rendszert*,⁵⁰ amely egy IP-cím és URL-blokkoló mechanizmus volt.⁵¹ A rendszert azért üzemeltették, hogy az *Internet Watch Foundation (IWF)* által tiltólistára tett gyermekpornográf és kihívóan közösségellenes felnőtt tartalmakat kínáló oldalakat blokkolni tudják.⁵² A rendszer kifejlesztése 500 ezer GBP-be került, és rögtön a kifejlesztése után más szolgáltatók is szerették volna a technológiát felhasználni, hogy blokkolják a felhasználói hozzáférést illegális zenei tartalmakhoz.⁵³

⁴⁶ Uo. 158. pont.

⁴⁷ Uo. 178–179. pont.

⁴⁸ Uo. 185. pont.

⁴⁹ Uo. 186. pont.

⁵⁰ Rendkívül érdekes szempont, hogy a blokkolás ugyan alapvetően a jogsértések elleni küzdelem jegyében született, mégis könnyen okozhat hátrányt olyan szervezeteknek, amelyek szintén jogsértések ellen küzdenek. Előfordulhat ugyanis, hogy a blokkolással nyomozati cselekményeket hiúsítanak meg, amelynek során a bűnüldöző hatóságok éppen azt szeretnék megfigyelni, hogy az internetet felhasználva kik és milyen módon vesznek részt az adott bűncselekmény elkövetésében. Lásd: *Twentieth C v. BT order*, 8. pont.

⁵¹ *Twentieth C v. BT*, 73. pont.

⁵² *Twentieth C v. BT*, 65. pont.

⁵³ *Hollywood Force ISP to Use Child Abuse Filter Against File-Sharing Site* (<https://torrentfreak.com/hollywood-force-isp-to-use-child-abuse-filter-against-file-sharing-site-110627/>, letöltés ideje: 2016. január 8.).

A jogosultak nem sokáig örülhettek a blokkolást elrendelő bírósági döntés megszületésének. A Newzbin2 üzemeltetői szinte azonnal megtették a szükséges ellenlépéseket a blokkolás semlegesítésére. Ehhez a TOR⁵⁴ nevű „szólasszabadság-eszközt”⁵⁵ használták fel.⁵⁶

Érdekes adalék a Newzbin elleni hadjárat megítéléséhez, hogy a Newzbin2 egyik alkalmi szerkesztője megpróbált az alperes BT oldalán az eljárásba beavatkozni.⁵⁷ Az ő álláspontja szerint a Newzbin2-nek lehetőséget kellene adni arra, hogy tevékenységét legális úton folytassa, hiszen jóval több legális tartalmat tesz hozzáférhetővé, mint amit a bíróság eddigi döntéseiben figyelembe vett, az illegális tartalmak letöltéséért pedig sokkal inkább az azokat többszöröző felhasználókat kellene támadni.⁵⁸

1.1.2. A *Pirate Bay* angliai „üldöztetése”

Az internet közege hasonlóan működik a világgazdasághoz. Vannak „fehér” részei, ahol minden szabályozott keretek között zajlik. Vannak azonban olyan „szürke” és „fekete” részei, amelyek annak ellenére léteznek és virágoznak, hogy a jogosultak igyekeznek a működésüket minden eszközzel korlátozni, illetve felszámolni. Vitán felüli, hogy az interneten fellelhető illegális tartalmakra óriási a kereslet, amely űrt a fájlcserélőoldalak üzemeltetői a várt reklám és egyéb bevételek reményében bizonyára ki fognak tölteni, ahogy ezt az utóbbi 15 évben is megtették. Ebből pedig következik, hogy ha fel is lépnek például a Newzbin ellen, a felhasználók azonnal egy másik forrás felé fordulnak. Ez megfigyelhető az angol eset-jog fejlődésében is. A Newzbin veresége nem szüntette meg a jogsértéseket, sokkal inkább átcsatornázták azokat más illegális forrásokhoz, elsősorban a Pirate Bayhez. Utóbbi ellen a *Dramatico v. Sky*-ügyben próbáltak meg fellépni a hangfelvételeket előállító jogosultak, akik együttesen lefedték a brit könnyűzenei paletta 99,8 százalékát. Az alperesek a brit piac 94 százalékát ellenőrző internethozzáférés-szolgáltatók voltak.⁵⁹

Már a Newzbin elleni harc esetében is megfigyelhető volt, hogy a taktikát váltó és az internethozzáférés-szolgáltatóknál jogorvoslatot kereső jogosultak megelégedtek azzal,

⁵⁴ A TOR olyan szoftver, amely a VPN-ekhez hasonlóan segít az anonim böngészésben. (Lásd: <https://www.torproject.org/>.)

⁵⁵ A kifejezést a Newzbin egyik alkalmazottja használta a blokkolással szembeni védekezés bejelentésekor.

⁵⁶ Newzbin2 Uses TOR to Kill Domain Blocking Before it Even Happens (<https://torrentfreak.com/newzbin-uses-tor-to-stop-domain-blocking-before-it-even-happens-110327/>, letöltés ideje: 2016. január 8.).

⁵⁷ [2011] EWHC 2714 (Ch) Twentieth Century Fox Film Corporation, Universal City Studios Production LLLP, Warner Bros. Entertainment INC., Paramount Pictures Corporation, Disney Enterprises, INC., Columbia Pictures Industries, INC. v. British Telecommunication PLC (2011. október 26.), 2. pont.

⁵⁸ Uo. 3. pont.

⁵⁹ [2012] EWHC 268 (Ch) Dramatico Entertainment Ltd., EMI Records Ltd., Mercury Records Ltd., Polydor Ltd., Rough Trade Records Ltd., Sony Music Entertainment UK Ltd., Warner Music UK Ltd., 679 Recordings Ltd. v. British Sky Broadcasting Ltd., British Telecommunications PLC, Everything Everywhere Ltd., TalkTalk Telecom Ltd., Telefónica UK Ltd., Virgin Media Ltd. (2012. február 20.), 16. és 1. pont.

hogyan a bíróság korábban már kimondta a Newzbin jogsértésekért fennálló felelősségét, így sem ott, sem pedig a jelen jogesetben nem vonták be az eljárásba sem a Pirate Bay-t, sem pedig a jogsértést elkövető felhasználókat.⁶⁰ A Pirate Bay üzemeltetői már egyébként is büntető eljárás alatt álltak Svédországban, amely elől egyikük külföldre szökött,⁶¹ perbe citálásuk teljességgel hasztalan és aránytalan lett volna.⁶² Ami a felhasználókat illeti, lehetséges lenne ugyan egyenként azonosítani őket, ez azonban rendkívül költséges lenne,⁶³ ezenfelül pedig az eljárás célja nem a felhasználók magánjogi és büntetőjogi felelősségének a megállapítása, hanem a szolgáltatók blokkolásra kötelezése volt.

A *Dramatico v. Sky*-ügy eltért a Newzbin elleni hadjáratától abban is, hogy a Pirate Bay egy másik módszert használt, nevezetesen a peer-to-peer (P2P-) technológiát. A fájlcsereléshez a felhasználónak szüksége van egy szoftverre (µTorrent), amelyet az internetről szabadon letölthet. A szoftver telepítésével és az internetre való csatlakozással a számítógép a P2P-hálózat részévé válik, amelyen a felhasználó nyilvánosság számára hozzáférhetővé tehet, illetve többszörözhet védett tartalmakat. A Pirate Bay nem tárolta a le- és feltöltött tartalmakat, azok továbbra is a felhasználók számítógépén voltak, ám a felhasználók a megosztott tartalmakról készített torrentfájlokat a tracker oldalára tölthették fel, amely megteremtette a kapcsolatot a „kereslet” és a „kínálat” között. A tracker monitorozta, hogy egy keresett tartalom hol, melyik felhasználói számítógépen lelhető fel, majd az erről szóló információt hozzáférhetővé tette az oldalra látogató felhasználók számára.⁶⁴

A digitális fájlokat a fájlcserelők az internethozzáférés-szolgáltatók hálózatát használva töltötték fel és le egymás között.⁶⁵ A jogsértést valóban a felhasználók követték el, a Pirate Bay működtetői azonban a keresőmotor és a tracker üzemeltetésével, valamint a torrentfájlok tárolására tárhely biztosításával (amelyet a felhasználók szabadon, az általuk megválasztott helyen és időben érthettek el) lehetővé tették (*authorisation*) a jogsértések kivitelezését, tehát mint bűnrészesek bűnsegélyt nyújtottak a fájlcserelő felhasználóknak, így felelősségük vitathatatlan.⁶⁶ A Pirate Bay üzemeltetőinek magatartása mulasztással megvalósuló bűnsegédi magatartásként értékelhető. Az oldalt azért hozták létre, hogy az alapcselekményhez szándékosan segítséget nyújtsanak. Mivel az üzemeltetők tudtak arról, hogy a szolgáltatást jogellenes célra is használják, e tudomás kötelezettséget keletkeztetett a jogsértés megszün-

⁶⁰ *Dramatico v. Sky*, 6. pont.

⁶¹ Uo. 12. pont.

⁶² A Pirate Bay üzemeltetői a felelősségüket a következő módon háritották el: „A szerveren csak torrent-fájlok vannak tárolva. Ez annyit jelent, hogy sem szerzői jog által védett, sem más illegális tartalmakat nem tárolunk. Következésképpen a Pirate Bay mögött álló személyeket nem lehet felelősségre vonni azokért az tartalmakért, amelyeket a trackeren keresztül terjesztenek. A szerzői jogi jogosultak és/vagy lobbiszervezetek panaszai oldalunkon közzétéve ki lesznek gúnyolva.” Lásd: *Dramatico v. Sky*, 13. pont.

⁶³ *Dramatico v. Sky*, 14. pont.

⁶⁴ Uo. 19. pont, 70–71. alpont.

⁶⁵ Uo. 19. pont.

⁶⁶ *Mezei*: i. m. (3), p. 124.

tetésére, ennek elmulasztása pedig kötelességellenes nem tevésként értékelhető, tehát megállapítható a bűnségély mulasztásos változata.⁶⁷

A Pirate Bay felelősségét elsőként kimondó svéd bírósági ítéletben korábban már megállapítást nyert, hogy az üzemeltetők a jogsértésekről tudomással bírtak, amelyre ők maguk is hivatkoztak. Előadásuk szerint az általuk használt szűrőprogram arra alkalmas volt, hogy bizonyos tiltott, pornográf tartalmakat, olyan tartalmakat, amelyek nem egyeznek meg a hozzájuk csatlakozó torrentfájl címével, malware-eket (rosszindulatú számítógépes programokat), spameket, valamint kategorizálatlan torrenteket kiszűrjenek és eltávolítsanak.⁶⁸ Arra azonban nem, hogy a felhasználók által egymás között kicserélt fájlokat is szűrjék és nyomon kövessék.⁶⁹

A svéd bírósági döntéshez igazodva a Dramatico v. Sky-ügyben született első ítéletben is megállapításra került – a Newzbin1-ügyhöz hasonló módon – a Pirate Bay fájlcsereelőkkel együttes felelőssége.⁷⁰ Erre támaszkodva a bíróság az ügyben keletkezett második döntésével kimondta,⁷¹ hogy az alperes szolgáltatóknak, tudomásuk lévén a jogsértésekről, amelyek elkövetésére a hálózatok igénybevitelével kerül sor, kötelességük blokkolni a Pirate Bay-hez való hozzáférést.⁷²

1.1.3. „Blok(k)ád” a kalózkodók kikötőire, avagy egyszerre több fájlcsereelő oldal egyidejű blokkolása

Sikerült ugyan a Newzbint többé-kevésbé ellehetetleníteni, a Pirate Bay azonban továbbra is működik, ami ellen nem jelentett gyógyírt a fentebb bemutatott bírósági döntés sem. Sőt, a következő lépcsőben már arra volt szükség, hogy ne egyesével támadják a fájlcsereelőt elősegítő oldalakat, hanem azokat egyszerre vegyék tűz alá. Az EMI v. Sky-ügyben a felperes hangfelvétel-előállítók kérték az alperes internethozzáférés-szolgáltatóktól, hogy blokkolják a hozzáférést egyszerre három fájlcsereelőoldalhoz, a KAT-hoz, a H33T-hez és a Fenopy-hoz.⁷³

⁶⁷ Szabó Imre: A „The Pirate Bay” ügy elsőfokú ítélete a magyar büntetőjog tükrében. Infokommunikáció és Jog, 7. évf. 39. sz., 2010, p. 142–143.

⁶⁸ Dramatico v. Sky, 79. pont.

⁶⁹ Mezei: i. m. (3), p. 124.

⁷⁰ Dramatico v. Sky, 81. pont.

⁷¹ [2012] EWHC 1152 (Ch) Dramatico Entertainment Ltd., EMI Records Ltd., Mercury Records Ltd., Polydor Ltd., Rough Trade Records Ltd., Sony Music Entertainment UK Ltd., Warner Music UK Ltd., 679 Recordings Ltd. v. British Sky Broadcasting Ltd., British Telecommunications PLC, Everything Everywhere Ltd., TalkTalk Telecom Ltd., Telefónica UK Ltd., Virgin Media Ltd. Order (2012. május 2.) Uo. 7. pont.

⁷² Uo. 7. pont.

⁷³ [2013] EWHC 379 (Ch) EMI Records Ltd., Infectious Ltd., Liberation Music PTY Ltd., Polydor Ltd., Simco Ltd., Universal Music Operations Ltd., Virgin Records Ltd., Warner Music UK Ltd., Weainternational INC. v. British Sky Broadcasting Ltd., British Telecommunications PLC, Everything Everywhere Ltd., TalkTalk Telecom Ltd., Telefónica UK Ltd., Virgin Media Ltd. (2013. február 28.), 1. pont.

Mindhárom indexálóoldalként funkcionált, amely tartalmak szerint rendszerezett keresőszolgáltatást is nyújtott a felhasználóknak.⁷⁴ Az oldalak üzemeltetői a szolgáltatást üzletszerűen, reklámbevételek elérése céljából nyújtották.⁷⁵ A KAT 2013-ban a világ 135. legnagyobb torrentlerakata volt, több mint 40 millió felhasználóval világszerte és 4 millió elérhető torrentfájllal.⁷⁶ Ezek között szignifikáns mennyiségben fordultak elő a felperesek repertoárjába tartozó zeneszámok.⁷⁷ A H33T jóval kisebb táborral rendelkezett, a világ minden tájáról 6 millió felhasználó szerezte be innen a mindennapi szórakozáshoz szükséges zeneszámokat.⁷⁸ Az egyik Pirate Bay-alapító, Gottfrid Swartholm Warg névvel is kapcsolatba hozott Fenopy 6 millió látogatót vonzott a több mint 5,5 millió torrentfájljával 2012-ben.⁷⁹

A jogsértések mibenléte a fenti esetekhez hasonlóan itt is abban állt, hogy az indexáló-oldalak és a jogsértést ténylegesen kifejtő, fel- és letöltést végző felhasználók együttesen feleltek a szerzői jogok megsértéséért. A torrentoldalak a fájlcserelest azért segítették, mert ez volt egész üzleti modelljük lényege, működésük célja.⁸⁰ A KAT üzemeltetői a „szabályzatokban” jelezték ugyan a felhasználók felé, hogy eltávolítják azokat a tartalmakat, amelyek közvetlen kapcsolatot teremtenek az oldal és a jogosultak között, ám emellett kioktatták a fájlcsereelőket arról, hogyan kerülhetik el a lebukást, sőt, megjegyezték azt is, hogy ők kiállnak azon ügyért, hogy a jövőben olyan szabályokat alkossanak, amely a fájlcsereelők és a jogosultak között nagyobb egyetértést eredményez.⁸¹ Mindhárom oldal rendelkezett továbbá a Pirate Bay-hez hasonló moderálási mechanizmussal, vagyis bizonyos rasszista, gyermekpornográf torrenteket, kommenteket eltávolítottak, azokat a felhasználókat pedig, akik sorozatosan sértették a szabályzatokat, ki is tiltották az oldalakról.⁸² Hiába volt szabály arra is, hogy értesítésre eltávolítsanak torrenteket, az esetek 76 százalékában a KAT, 83 százalékában a H33T, 25 százalékában pedig a Fenopy még hat hónap elteltével sem távolította el a kért tartalmakat.⁸³

A bíróság a korábbi ügyekben lefektetett princípiumok szem előtt tartásával megállapította, hogy helye van az alperesek blokkolásra kötelezésének.⁸⁴ A döntés alátámasztására szolgált, hogy a több mint 4 millió kísérletből, amelyek az internethez csatlakozva védett zeneszámokat tettek hozzáférhetővé vagy töltöttek le, 1 millió a British Telecom, további

⁷⁴ Uo. 14. pont.

⁷⁵ Uo. 15. pont.

⁷⁶ Uo. 54. és 16. pont.

⁷⁷ Uo. 17. pont.

⁷⁸ Uo. 18. pont.

⁷⁹ Uo. 19. pont.

⁸⁰ Uo. 57–58. pont.

⁸¹ Uo. 60. pont.

⁸² Uo. 64. pont.

⁸³ Uo. 66. pont.

⁸⁴ Uo. 88. pont.

1 millió a Virgin, 760 ezer a TalkTalk, több mint 600 ezer a Sky, közel 600 ezer az Everything Everywhere és 180 ezer az O2 hálózatait használta.⁸⁵

1.1.4. Az angol futball a streaming nyomában

A szerzői jogok üzletszerű és tartós megsértésére nemcsak a torrentoldalak alkalmasak, hanem olyan streamingoldalak is, amelyek jogvédett alkotásokat közvetítenek tovább a jogosultak engedélye nélkül. A streamingalapú internetes televíziózás a következőképpen működik: a felhasználó első lépcsőben egy webszerverre csatlakozik, ahol kiválasztja a megtekinteni kívánt műsort. A második lépcsőben a webszerver a streamingszerverrel lép kapcsolatba, amely a megtekintésre kiválasztott fájlt tartalmazza. Ez a fájl a harmadik lépcsőben a felhasználóhoz kerül közvetítésre, aki azt a saját számítógépén dekódolva lejátszhatja. Az alapterminológia attól függően, hogy élő (live) vagy igény szerinti (on-demand), többletmechanizmusokat tartalmaz. Előbbi esetben szükség van számítógépre, amely közvetlenül „fogja” a közvetítést, amely a jeleket tömöríti, kódolja, majd továbbközvetíti. További különbség tehető aszerint, hogy unicast vagy multicast streamingről beszélünk. Az unicast esetében a streamelt adatok csak a felhasználóhoz jutnak el, míg a multicast egy router közbeiktatásával lehetővé teszi, hogy a lemásolt adatokat egyszerre több felhasználó is megtekintse.⁸⁶ A streaming másik technológiája P2P-alapon működik, vagyis amikor egy felhasználó megtekint egy műsort, azt nemcsak letölti, hanem egyidejűleg vissza is tölti. Minél több felhasználó teszi valós időben, egyidejűleg ugyanezt, annál jobb lesz a műsor minősége.⁸⁷ A következő jogesetben azt vizsgáljuk, hogyan fedezték fel a jogosultak, hogy a blokkolásra kialakított joggyakorlatot ellenük is fel lehet használni.

Az FAPL v. British Sky Broadcasting Ltd.-ügyben a felperes FAPL jogait a FirstRow⁸⁸ nevű oldal sértette meg, amely streamingtechnológiával biztosított hozzáférést a televízió-

⁸⁵ Uo. 87. pont.

⁸⁶ How Streaming Video and Audio Work (<http://computer.howstuffworks.com/internet/basics/streaming-video-and-audio3.htm>, letöltés ideje: 2016. január 9.).

⁸⁷ Mezei Péter, Németh László, Békés Gergely, Munkácsi Péter: Empirikus felmérés a 2010-es Labdarúgó Világbajnokság streaming és torrent oldalakon való követéséről, Szeged, 2010, p. 8 (http://otodikalprogram.huminf.u-szeged.hu/sites/default/files/MezeiPeterEmpirikus%20felmeres_Labdarugo%20VB_12.13.pdf, letöltés ideje: 2016. január 9.).

⁸⁸ www.firstrow1.eu. Az oldal üzemeltetői a gördülékeny működés biztosítása érdekében egyszerre több doménnévről is futtatták a weblapot, amely technológiáját tekintve indexáló portálként működött. A felhasználók az oldalon sportáganként válogathattak a linkek közül, amelyekre kattintva egy másik oldalra juthattak, ahol hirdetések társaságában megjelent a megtekinteni kívánt esemény. A streameket harmadik személyek szolgáltatták, akik a tartalmakat ún. User Generated Content (UGC) oldalakon keresztül tették hozzáférhetővé. Ahhoz, hogy a tartalmat a felhasználók számára közvetítsék, előbb be kell fogni és digitalizálni a legálisan közvetített adást. A befogott jeleket ezután UGC-oldalakra továbbította, amelyet a fogadó oldal beágyazott a „streamingoldalon”. Lásd: [2013] EWHC 2058 (Ch) The Football Association Premier League v. British Sky Broadcasting Ltd., British Telecommunications PLC, Everything Everywhere Ltd., TalkTalk Telecom Ltd., Telefónica UK Ltd., Virgin Media Ltd. (2013. július 16.), 14–15. pont.

ban közvetített sporteseményekhez.⁸⁹ A FirstRow a mérkőzések továbbközvetítése mellett reklámfelületeket is felkínált, amiből igen tekintélyes, mintegy 9 millió GBP-re rúgó bevételekre tett szert éves szinten.⁹⁰ A jogosult FAPL-t az angol labdarúgóklubok hatalmazták fel arra, hogy engedélyt adjon a mérkőzések közvetítésére egy nyílt tenderen területenként kiválasztva az adott társaságokat, amelyek ezután a találkozót a felhasználókhoz, fogyasztókhoz közvetítik.⁹¹

A jogsértést nemcsak a FirstRow üzemeltetői követték el, hanem azok a felhasználók is, akik az illegális tartalmakat oda feltöltötték.⁹² Ugyanakkor a felhasználók jogsértésének *sine qua nonja* az indexáló oldal működése, ami kapcsolatot teremt a jogsértő tartalom és a további felhasználók között. Ezen kapcsolat azonban nem jöhet létre az internethozzáférésszolgáltatók közreműködése nélkül, amely esetünkben a hat legnagyobb brit szolgáltató volt.⁹³ Tőlük az FAPL bírósági végzésben kérte a FirstRow blokkolását, amely kérést más jogosultak⁹⁴ is támogattak.⁹⁵

⁸⁹ Uo. 6. pont.

⁹⁰ Uo. 18. pont.

⁹¹ Az angol labdarúgás értékét jól szemlélteti, hogy a hivatkozott esetet megelőző legutolsó aukción az FAPL több mint 3 milliárd GBP-t kasszírozott a közvetítési díjakból. Lásd FAPL v. Sky, 8. pont. Ugyanitt röviden ki kell térni a C More Entertainment AB v. Linus Sandberg közötti (C More Entertainment ítélet, C-279/13, ECLI:EU:C:2015:199) ügyben az Európai Unió Bíróságán előzetes döntéshozatali eljárásban hozott döntésre. Az ügyben érintett C More Entertainment televíziós csatorna internetes oldalán ellenérték fejében közvetített sportmérkőzéseket. Az alperes a saját weboldalán olyan linkgyűjteményt létesített, amelyre kattintva a felhasználók ingyenesen is hozzáférhettek a felperes által közvetített mérkőzésekhez. Az ügyben első fokon eljáró svéd bíróság megállapította, hogy e cselekményével az alperes megsértette a C More Entertainment szerzői jogait, azonban a második fokon eljáró fellebbviteli bíróság kimondta, hogy a felperes nem a szerzői jogok, hanem a szomszédos jogok jogosultja, ez utóbbiak pedig sérelmet szenvedtek. Ezt a megállapítást a felperesek vitatták. Mivel a svéd legfelsőbb bíróság úgy látta, hogy sem a felhívott Infosoc-irányelvől, sem a Bíróság ítélezési gyakorlatából nem következik, hogy egy hiperlink internetes oldalon való elhelyezése nyilvánossághoz közvetítésnek minősül-e, ezért az ügyet előzetes döntéshozatal érdekében felfüggesztette. Az eljáró Európai Unió Bírósága rámutatott, hogy az Infosoc-irányelv 3. cikk (2) bekezdés d) pontja alapján a tagállamok feladata, hogy biztosítsák a műsorsugárzó szervezetek számára a nyilvánosság számára való hozzáférhetővé tétel engedélyezésének, illetve megtiltásának kizárólagos jogát műsoraik rögzítése tekintetében, oly módon történő hozzáférhetővé tétel esetében is, amikor a nyilvánosság tagjai saját maguk választhatják meg a hozzáférés helyét és idejét. A Bíróság ezenfelül azt is leszögezte, hogy az élő adások esetében fogalmilag kizárt, hogy a felhasználók ott és akkor férhessenek hozzá a tartalomhoz, amikor és ahol szeretnének. A kérdésre adott válaszként a Bíróság végül azt is megállapította, hogy a tagállamoknak joguk van arra, hogy kizárólagos jogot biztosítsanak a műsorsugárzó szervezeteknek arra, hogy engedélyezzék vagy megtiltsák sugárzott műsoraik nyilvánossághoz közvetítését. Mivel pedig sem Linus Sandberg, sem pedig a Firstrow nem kapott engedélyt a szomszédos jogi jogosultaktól a nyilvánossághoz közvetítésre, így mindannyian jogsértő módon jártak el. Lásd: C More Entertainment v. Linus Sandberg, 10; 15–19; 23; 26–27; 35. pont.

⁹² FAPL v. Sky, 41. pont.

⁹³ British Sky, Broadcasting Ltd., British Telecommunications PLC, Everything Everywhere Ltd., TalkTalk Telecom Ltd., Telefónica UK Ltd., Virgin Media Ltd.

⁹⁴ The Football Association (FA), Union of European Football Associations (UEFA), the Professional Golfers' Association (PGA) European Tour, Rugby Football Union (RFU).

⁹⁵ Rachel Alexander: FirstRow – Access Denied. Entertainment Law Review, 24. évf. 8. sz., 2013, p. 280.

Az angol High Court of Justice négylépcsős vizsgálatában elsőként azt tekintette át, vajon az érintett gazdasági társaságok szolgáltatónak minősülnek-e.⁹⁶ Miután e tényt megállapította, górcső alá vette, hogy a felhasználók és a FirstRow hogyan sértette meg a szerzői jogi jogosultak érdekeit. A bíróság döntésében az angol szerzői és védjegyjogi törvény (Copyright, Designs and Patents Act 1988) 20. cikkét, valamint az Infosoc-irányelv⁹⁷ 3. cikkét vette alapul, amelyek kimondják, hogy a mű nyilvánosságához való közvetítése, illetve a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétele nemcsak sugárzás útján, hanem elektronikus továbbítással is megvalósulhat, ha a nyilvánosság tagjai bármely időben és helyen hozzáférhetnek a tartalomhoz.⁹⁸

A nyilvánosságához való közvetítés elsősorban a szerzői mű jogosultját illeti, aki azt bármilyen vezetékes vagy vezetékek nélküli közvetítéssel, illetve továbbközvetítéssel – beleértve a sugárzást is – a nyilvánosságához közvetítheti.⁹⁹ E jogot rajta kívül álló harmadik személyek csak akkor gyakorolhatják, ha erre a jogosult kifejezett engedélyt adott. A jogosult joga a nyilvánosságához való első közvetítéssel vagy a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétellel nem merül ki,¹⁰⁰ így erre nem hivatkozhatnak a jogsértő felek.¹⁰¹ Ahogyan arra

⁹⁶ Alexander: i. m. (95), p. 281.

⁹⁷ 2001/29/EK irányelv az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról.

⁹⁸ FAPL v. Sky, 28–29. pont.

⁹⁹ Infosoc-irányelv (23) preambulumbekzdés.

¹⁰⁰ Infosoc-irányelv 3. cikk (3) bekezdés.

¹⁰¹ A nyilvánosságához közvetítés kulcseleme az új nyilvánosság. A szerzői jog jogosultja ugyanis nem hivatkozhat e jog sérelmére, amennyiben a mű felhasználása nem eredményezi annak új nyilvánosságához való közvetítését. A kérdés már csak azért is vita tárgyát képezheti, mert a streaming éppen az a technológia, amelynek elemei lényege, hogy a tartalmat az eredeti nyilvánosságtól eltérő új nyilvánosságához közvetítse. Erre egy egyszerű, gyakorlati példa lehet, hogy éppen azon felhasználók igyekeznek egy-egy sporteseményt streamelni az interneten keresztül a saját számítógépükre, akik az eredeti közvetítést a televízió képernyőin előtt vagy a helyszínen nem tudják megtekinteni. A Nils Svensson, Sten Sjörgen, Madeline Sahlman, Pia Gadd v. Retriever Sverige AB (Svensson és társai-ítélet C-466/12, ECLI:EU:C:2014:76)-ügyben az Európai Unió Bírósága előzetes döntéshozatali eljárásban arra kereste a választ, hogy a hiperlinkek engedély nélküli alkalmazása sérti-e a mű nyilvánosságához közvetítésének jogát? Az ügyben a felperesek újságírók voltak, akik nehezményezték, hogy az alperes a Göteborgs Posten című újság internetes oldalán megjelent cikkeiket a saját maga üzemeltette honlapján link formájában közzétette. Ahhoz kétség sem férhet, hogy bármi hasonló magatartás – nevezetesen egy link megosztása – hozzáférhetővé tételnek, „következésképpen közvetítésnek minősül” (ítélet, 20. pont), azonban ez a nyilvánosság nem minden esetben minősül újnak. A Svensson-ügyben eljáró bíróság megállapítása szerint az újságcikkek linkelése nem jutott el új nyilvánosságához, mivel ez esetben a nyilvánosság alatt az internetet látogató felhasználók összességét kell érteni, akikhez a cikkek másik útvonalon is eljuthattak (25–27. pont). Éppen ez az a pont, amely alátámasztja korábbi vélekedésünket, miszerint egy-egy sportesemény interneten történő továbbközvetítése automatikusan új nyilvánosságához történik. Az ítélet összegzését lásd: Mezei Péter: A linkelés szerzői jogi vonatkozásai – négyzetes dugó a hatszögletű lyukba? Infokommunikáció és Jog, 12. évf. 61. sz., 2015, p. 30–36, valamint Mezei Péter: A hiperlinkek alkalmazása nem sérti a nyilvánosságához közvetítés jogát (az esetek egy részében) (<http://copyrightinthexxcentury.blogspot.hu/2014/02/a-hiperlinkek-alkalmazasa-nem.html>, letöltés ideje: 2016. január 10.), illetve Tóth Andrea: A linkelés jelene és jövője az Egyesült Államok és az Európai Unió joggyakorlata alapján. Iparjogvédelmi és szerzői jogi szemle, 11. (121.) évf. 1. sz., 2016. február, p. 70–71.

sem hivatkozhatnak, hogy az interneten történő továbbközvetítés nem minősül jogsértő cselekménynek. Márpedig az eljáró bíróság döntésében kiemelte, hogy a televíziós sugárzás interneten történő továbbközvetítése is jogsértő, hiszen a továbbközvetítés joga is a jogosultat illeti.¹⁰² Ezen megállapításoknak azért van jelentőségük, mert az eljárás során felmerült a kérdés, vajon a FirstRow „publikumát” új nyilvánosságnak tekinthetjük-e, akikhez a mérkőzések közvetítésének joga kizárólag az FAPL-t mint jogosultat illeti. Mivel a FirstRow olyan személyek számára tette elérhetővé a mérkőzéseket, akik a televíziós közvetítést nem tudták megtekinteni, mert nem fizettek rá elő, vagy a lakóhelyükön a közvetítés nem volt elérhető, számukra a tartalmat kizárólag az FAPL lett volna jogosult továbbközvetíteni vagy erre engedélyt adni számítógépes platformra.¹⁰³

Miután vitán felül áll a jogsértés ténye és benne a FirstRow szerepe, a bíróság azt is kimondta, hogy az alperes szolgáltatók hálózatait használták fel a jogsértés elkövetésére, amiről a szolgáltatóknak tudomásuk volt, hiszen az FAPL számos levélben részletesen jelezte a jogsértés fennállását. Ebből pedig az következik, hogy szükséges és arányos mértékben a szolgáltatók kötelezhetők a jogsértő oldal blokkolására,¹⁰⁴ hiszen a FirstRow és felhasználói kétségtelenül és bizonyítható módon jogsértően közvetítették a nyilvánossághoz a védett tartalmakat, ráadásul mindezen tevékenységből a FirstRow üzemeltetői még busás hasznot is húztak a hirdetésekbe befolyó reklámbevételeknek köszönhetően.¹⁰⁵

1.1.5. A filmelőállítók „csapása” a streaming- és linkgyűjtő oldalakra

A filmelőállítók korábban már összezártak a szerzői jogok tömeges megsértése ellen. Akkor a torrentoldalak jelentették a célpontot. Jogot sérteni azonban nemcsak fájlcsere útján lehet, hanem streamingtechnológiával is. A Paramount v. Sky-ügyben¹⁰⁶ a felperes filmelőállítók azt szerették volna elérni, hogy az alperes szolgáltatók blokkolják a hozzáférést a SolarMovie és a TubePlus oldalhoz.

A két felületen keresztül elérhető alkotások 99 százaléka szerzői jogi védelem alatt állt. Az oldalak a Firstrow-hoz hasonlóan nem tárolták a jogsértő tartalmakat, azokat csak kategóriákba rendezték és kereshetővé tették. A SolarMovie a regisztrált felhasználók által elérhetővé tett linkeket moderálta is, amivel szerette volna a filmek megfelelő minőségét

¹⁰² FAPL v. Sky 33. pont.

¹⁰³ Alexander: i. m. (95), p. 282.

¹⁰⁴ A blokkolásra kötelező végzést a felperes kérelme alapján a bíróság az 1988-as angol szerzői és védjegyjogi törvény (Copyright, Design and Patents Act 1988) 97A szakasza alapján bocsátotta ki, amely átültette az Infosoc-irányelv 8. cikk (3) bekezdését.

¹⁰⁵ Alexander: i. m. (95), p. 282.

¹⁰⁶ [2013] EWHC 3479 (Ch) Paramount Home Entertainment International Ltd., Sony Pictures Home Entertainment Ltd., Twentieth Century Fox Film Co. Ltd., Universal Pictures (UK) Ltd., Warner Bros. Entertainment UK Ltd., Disney Enterprises, INC. v. British Sky Broadcasting Ltd., British Telecommunications PLC., Everything Everywhere Ltd., TalkTalk Telecom Ltd., Telefónica UK Ltd., Virgin Media Ltd. (2013. november 13.).

biztosítani.¹⁰⁷ A filmek között böngésző felhasználók linkekre kattintva érthették el azokat az internetes lejátszókat, amelyek a kiválasztott filmet megtekintésre a felhasználónak „streamelték”. A tartalmak maguk egy harmadik személy szerverén kerültek tárolásra. A televíziós programok és sorozatok a legálisan nyilvánossághoz közvetített műsorból „elkapott” vagy „befogott” másolatok voltak, filmek esetében vagy a hordozóról (DVD, Blu-Ray) többszörözött, vagy moziban, kézi kamerával rögzített másolatok voltak.¹⁰⁸

Ahogy az a FirstRow esetében már megállapítást nyert, azon felhasználók magatartása, akik a filmeket a harmadik szerverekre feltöltötték, majd azokat link formájában megosztották, nyilvánossághoz közvetítésnek minősül. Hasonlóképp releváns azon oldalak magatartása is, amelyek a harmadik személy szerverein tárolt, felhasználók által feltöltött tartalmakat rendszerezett keretek között a felhasználókhoz közvetítették,¹⁰⁹ illetve tették oly módon hozzáférhetővé, hogy azokat a felhasználók a nekik tetsző időben és helyen tekinthették meg.¹¹⁰ Amint a Firstrow esetében már történt rá utalás, így itt is ki kell emelni, hogy a streamingtechnológia útján filmekhez és más audiovizuális tartalmakhoz hozzáférő felhasználókat új nyilvánosságnak kell tekinteni.¹¹¹ Az angol bíróság e megállapításával némiképp szembe ment az Európai Unió Bíróságának döntéseivel. Mind a már említett Svensson-ügyben, mind pedig a TVCatchup-ügyben¹¹² az Unió bírái úgy ítélték meg, hogy

¹⁰⁷ Paramount v. Sky (2013), 5. pont.

¹⁰⁸ Uo. 6. pont.

¹⁰⁹ Uo. 10. pont.

¹¹⁰ Uo. 32. pont.

¹¹¹ Uo. 33. pont.

¹¹² ITV Broadcasting és mások ítélet, C-607/11, ECLI:EU:C:2013:147. A döntés már csak azért is hasznos számunkra, mert részletesen leírja a TVCatchup működését. A TVC négy szervert használ, a fogadó-, kódoló-, alapszervert, valamint az ún. edge-szervert. A bejövő, földi és műholdas adásjeleket egy antenna segítségével fogják, majd azokat a fogadó szerverre továbbítják, amely kiválasztja belőlük az egyéni video-adatfolyamokat. Az edge-szerverek azok, amelyekhez a felhasználók az interneten keresztül csatlakoznak. Ezen keresztül juttatják el kérelmüket egy adott csatornára vonatkozóan, amelyet az edge-szerver az alapszerverhez továbbít. A rendszer annyiban különbözik a hagyományostól, hogy az edge szoftvere külön-külön kezeli a felhasználókat, a nekik címzett adatállomány csak részükre szól, nem pedig a felhasználók egy csoportjának. Éppen ezért a rendszer felhasználóbarát, a formátumok igazodnak a különböző platformokhoz. Ezeket a kódolószerverek másik formátumra konvertálják, amelyeket az alapszerverek juttatnak el az internetre. Látható, hogy e tevékenység legalább négy nagy teljesítményű számítógépet és vevőegységet igényel, amelyet az üzemeltetők a felhasználók által megtekintett videók közben, illetve előtt helyeztek el (8–17. pont). A Bíróság az ügyben felmerült két kérdésre adott válaszában világossá tette, hogy a nyilvánossághoz közvetítés televíziós adásba foglalt művek esetében magába foglalja a továbbközvetítést is, ha azt az eredetitől eltérő szervezet internetes adatfolyam útján valósítja meg, amely adatfolyamot a szervezet szervereire csatlakozva az előfizetők foghatják. E cselekmény akkor is továbbközvetítésnek minősül, ha az előfizetők az internetre való csatlakozással egyidejűleg a televíziós közvetítést is foghatják (40. pont). Ezen érvelésből olybá tűnhet, hogy a két célközönséget potenciálisan ugyanazon nyilvánosságnak kell tekinteni, holott már csak a platformok (számítógép, okostelefon) sokfélesége is arra enged következtetni, hogy azok birtokosai, amennyiben igénybe veszik a TVC szolgáltatását, a televíziót nélkülözik, tehát nem tekinthetők ugyanazon célközönségnek, ekképpen pedig új nyilvánosságként kell rájuk tekinteni.

az interneten már közzétett tartalmak linkelés útján történő továbbközvetítése nem jogsértő, hiszen hiányzik az új nyilvánosság fogalmi elem.

A felelősség mind a hagyományos, mind pedig a P2P-alapú streaming esetében kissé eltér a fájlcserelésnél megszokottól a cselekmény láncolatának minden szereplője esetében. Elsőként a hagyományos streaminget vizsgáljuk röviden, vitatkozva kissé az alapul szolgáló tanulmány szerzőivel. Mezei Péter és Németh László cikkükben¹¹³ többek között arra keresik a választ, vajon a P2P-alapú streaming tekinthető-e a fájlcsere negyedik generációjának. A szerzőpáros ugyan magyar és amerikai jogi alapokon áll, mivel azonban a magyar szerzői jog az angolhoz hasonlóan szintén alkalmazza az idevágó uniós jogi normákat (Infosoc-irányelv), ezért a munka kiválóan alkalmas arra, hogy az elemzett angol jogi gondolkodást kicsit színezzük.

A szerzőpáros vélekedése szerint a streamingszerverek üzemeltetői cselekményükkel a televíziószervezetek rögzítéshez fűződő jogát, illetve adott esetben egyéb szerzői jogi jogosultak többszörözéshez fűződő jogát sértik, egyúttal sértik a minden szerzői és szomszédos jogi jogosultat megillető, a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tétel jogát, hiszen a hatókörükbe tartozik a tartalmak szervereken való tárolása.¹¹⁴ E jogsértéseket azonban véleményünk szerint nemcsak az üzemeltetők, hanem a felhasználók is elkövetik, így a fájlcserelés során kimunkált együttes felelősség nemcsak a jogsértő felhasználó-jogsértést elősegítő üzemeltető/szolgáltató esetében állhat fenn, hanem fordítva is.

Mivel éppen a felhasználó az, aki a jogszerűen sugárzott tartalmakat engedély nélkül rögzíti, majd azt a streamingszerverre feltöltve többszörözi, ezért éppen ő tekinthető azon szereplőnek is, aki a szerverrel együttműködve, azt felhasználva, az alkotásokat új nyilvánosság számára hozzáférhetővé teszi. Álláspontunk szerint helytelen az a vélekedés, hogy egy konkrét szerverre feltöltés esetében nem állapítható meg a nyilvánossághoz jutás, hiszen a jogsértést elkövető felhasználó tudatának át kell fognia, hogy az a szerver, ahová a rögzített és továbbközvetíteni szándékozott műsort feltölti, a tárolt adatokat majd tovább fogja közvetíteni az internet egyéb felhasználói felé, akik pedig új nyilvánosságnak minősülnek. Ezen érvelésből pedig következik, hogy mind a streamelt műsort a szerverre feltöltő felhasználó, mind pedig a jogsértésben közreműködő, azt felügyelő¹¹⁵ üzemeltető együttesen felelős a jogsértés elkövetéséért, hiszen kettejük magatartása tudatosan egymás felé irányul, egymást kiegészíti. Velük szemben a végfelhasználók magatartása már valóban kérdéses. Az ő részükről jogsértést megállapítani aligha lehet, hiszen a streamelt műsorok valóban megjelennek a számítógépük memóriájában, ám ez az ideiglenes gyorsítótárolás csak technikai jellegű, időleges többszörözést tesz szükségessé, amely jogszerű, amennyiben a felhasználó

¹¹³ Mezei Péter, Németh László: Mozgásban a fájlmegosztók – negyedik generációs fájlcserelés a láthatáron? Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 5. (115.) évf. 2. sz., 2010. április, p. 51–82.

¹¹⁴ Mezei, Németh: i. m. (113), p. 78.

¹¹⁵ Mezei, Németh: i. m. (113), p. 79.

szándéka csak a megtekintésre, és nem a műpéldány többszörözésére terjed ki, így nem jogellenes.¹¹⁶

A streaming másik, fájlcsere alapú típusánál a felelősség kérdése merőben másként alakul. A folyamatban ezúttal nincs szükség az adatok szerveren való tartós tárolására, hanem a tartalmat a felhasználók egymástól töltik le és fel, tehát saját maguk részére többszörözik, míg a feltöltéssel a nyilvánosság számára hozzáférhetővé teszik, amely cselekmény egyértelműen megalapozza a felelősségüket.¹¹⁷

Hasonlóan a torrentoldalakkal szembeni fellépéshez, a streamingoldalaknál is felmerül az internethozzáférés-szolgáltatók pozíciója, illetve szerepe a jogsértések továbbkövetítésében. Ahogy az korábban a Newzbin, a Pirate Bay, a KAT, a H33T és a Fenopy elleni eljárás során megállapítást nyert, a jogsértések elkövetéséhez nélkülözhetetlen a közeg, amelyet a szolgáltatók a hálózatuk rendelkezésre bocsátásával biztosítanak. Ezenfelül pedig tudomással is bírnak arról, miután a felperesek tájékoztatták őket a jogsértések fennálltáról. Ez megtörtént a Paramount v. Sky-ügyben is, a felperesek e-mailben tájékoztatták a szolgáltatókat, amely üzenethez bizonyítékokat is csatoltak.¹¹⁸

A Paramount és pertársai 2014-ben újabb négy streamingoldal ellen fellépve kérték a korábban már megismert legnagyobb brit szolgáltatókat, köztük a Sky-t, hogy tegyék elérhetetlenné a Vioozt, a Megashare-t, a zMovie-t és a Watch32-t.¹¹⁹ A négy oldal felelősségét megalapozta, hogy a jogosultaktól nem kaptak engedélyt a védett tartalmak nyilvánossághoz közvetítésére, a jogsértésről tudomással bírtak, sőt tevékenységük alapvető célja a jogsértések elősegítése volt.¹²⁰ A tények és a korábbi esetjog ismeretének tükrében nem is lehet meglepő, hogy a bíróság itt is kimondta, hogy helye van a támadott weboldalak blokkolásának.¹²¹

A bíróság érvrendszerében kitért a nyilvánosság kérdéskörére is, árnyalva azt. Mivel a weboldal üzemeltetői a védett tartalmakat úgy közvetítették a nyilvánossághoz, hogy a felhasználók által korábban feltöltött linkek sem származtak jogszerű forrásból, így megerősítést nyer az új nyilvánosság kritériuma.¹²²

¹¹⁶ Mezei, Németh: i. m. (113), p. 80.

¹¹⁷ Mezei, Németh: i. m. (113).

¹¹⁸ Paramount v. Sky (2013), 40. pont.

¹¹⁹ [2014] EWHC 937 (Ch) Paramount Home Entertainment International Ltd. & Others v. British Sky Broadcasting Ltd. & Others (2014. február 18.), 2–3. pont.

¹²⁰ Paramount v. Sky (2014), 15. pont.

¹²¹ Uo. 44. pont.

¹²² Uo. 31–35. pont.

1.1.6. A Popcorn Time kálváriája¹²³

2015-ben a legnagyobb filmgyártók összesen kilenc weboldal¹²⁴ ellen léptek fel,¹²⁵ amelyek között mind torrent-, mind pedig streamingoldalak is megtalálhatók voltak. A legfontosabb ezek közül a Popcorn Time volt, amely egyfajta hibrid szolgáltatásként üzemelt.

A Popcorn Time egy nyílt forráskódú alkalmazás,¹²⁶ amelyet a felhasználók a saját számítógépükre töltenek le (a µTorrenthez hasonlóan). A feltelepítés és futtatás után a felhasználók filmek, sorozatok és más televíziós produkciók között tudnak válogatni az alkalmazás felületén, amely médialejátszóként és indexáló/katalogizáló programként is működik. Az alkalmazást a felhasználók a kizárólag e célra működtetett weboldallal tölthetik le, amely a szoftver hozzáférhetővé tételén kívül semmilyen más tevékenységet nem folytat.¹²⁷ Az alkalmazás a BitTorrent protokollját használja, de kicsit másképp. A torrenthez hasonlóan a tartalmat az alkalmazás darabokban gyűjti össze, majd egyesíti. A Popcorn Time trükkje abban rejlik, hogy a torrentprotokollal összegyűjtött és egyesített fájlrészleteket egy ideiglenes mappába tölti le a felhasználó számítógépére, majd a kiválasztott filmeket annak egyesítése után a streamingtechnológiához hasonló módon lehet megtekinteni.¹²⁸ Az ideiglenesség hangsúlyos esetünkben, mert a filmet valós idejű megtekintés után nem tárolja tovább a program a számítógépen, bár igaz, hogy némi hozzáértéssel az ideiglenes tárolt filmeket meg lehet őrizni. Ez felveti a kérdést, hogy az alkalmazás által ideiglenesen, de a felhasználó gépén történő tárolás gyorsítótárolásnak, esetleg ideiglenes vagy tartós többszörösítésnek minősül? Meglátásunk szerint legalább ideiglenes többszörösítésnek, hiszen a filmet annak ellenére is a számítógép merevlemezére – és nem a memóriájába – másolja, hogy az a megtekintés után eltávolításra kerül. Ezen nem változtat az sem, ha a felhasználó a fájlt a megtekintés után meg kívánja őrizni.

Az alkalmazás további érdekessége, hogy képes arra, hogy az interneten elérhető torrent-oldalakat, ahonnan a tartalmakat „beszerzi”, úgy is elérje, hogy azok esetlegesen blokkolás

¹²³ A Netflix „gonosz ikertestvére” a többszöri leállítás ellenére továbbra is elérhető a felhasználók számára. A kölcsönzött kifejezést lásd: Will Piracy Affect Netflix, Inc.’s International Expansion? (<http://www.fool.com/investing/general/2014/09/09/will-piracy-affect-netflix-incs-international-expa.aspx>, letöltés ideje: 2016. január 16.).

¹²⁴ Afdah, Watch Online Series, G2G, Axxo Movies, Popcorn Time IO, Flixtor, Movie Panda, Popcorn Time SE, Isoplex.

¹²⁵ [2015] EWHC 1082 (Ch) Twentieth Century Fox Film Co., Universal City Studios Production LLP, Warner Bros. Entertainment INC., Paramount Pictures Corporation, Disney Enterprises INC., Columbia Pictures Industries INC v. Sky UK Ltd., British Telecommunications PLC., EE Limited., TalkTalk Telecom Ltd., Virgin Media Ltd. (2015. április 28.).

¹²⁶ A nyílt forráskód tette lehetővé, hogy miután a Popcorn Time készítői 2014-ben maguk állították le a szolgáltatást arra utalva, hogy a hollywoodi filmkészítők súlyos perrel fenyegették őket, egy csapat programozó néhány héten belül elkészítette az újabb változatot, elérhetővé téve a rendkívüli népszerűsége miatt tett alkalmazást. Lásd: Újra elérhető az ingyenes filmnéző program (http://hvg.hu/tudomany/20140404_popcorn_time_ujra_elerhető_filmek_ingyen, letöltés ideje: 2015. december 20.).

¹²⁷ Twentieth C v. Sky, 17–18. pont.

¹²⁸ Uo. 19–20. pont.

alatt állnak. Ezt proxy szerverekkel, illetve a blokkolás feltörésével éri el. A minden tekintetben fondorlatos alkalmazás gyenge pontja, hogy hiába van indexáló- és keresőfunkciója is, adatbázisa állandó frissítésre szorul, amelyet egy különálló weboldal biztosít számára.¹²⁹

A rövid technikai ismertetés igazolja, hogy a Popcorn Time egyértelműen illegális tartalmak nyilvánosságához közvetítésére jött létre, a kérdés már csak az, hogy hol van az a felület, amelyet támadva a jogosultak érvényt szerezhetnének érdekeiknek? A felület, ahonnan az alkalmazást a felhasználók letöltik, nem jöhet szóba, hiszen az semmi más szerzői jogilag releváns tevékenységet nem végez, kizárólag az alkalmazás érhető el róla.¹³⁰ A másik, már említett weboldal, amely az adatbázis frissítésére szolgál, lehet vizsgálatunk következő tárgya, amelynek a tevékenysége valóban értékelhető lenne nyilvánosságához közvetítésként, azonban lényeges szempont, hogy az információ frissítésén kívül más ez az oldal sem végez. A Popcorn Time személyi számítógépre telepített alkalmazása az, amelynek a segítségével a hozzáférhetővé tett tartalmakat a felhasználók ott és akkor tekinthetik meg, amikor és ahol ők szeretnék.¹³¹ Ennek ellenére jutott az ügyben eljáró bíróság arra a következtetésre, hogy az adatbázis frissítéséért felelős program határozza meg azt, hogy a felhasználó éppen milyen tartalmakat lát és ér el a letöltött szoftver felületén.¹³² Korábban azt állítottuk, hogy az alkalmazást magát hozzáférhetővé tevő oldal szerzői jogi jogsértéseket önmagában, közvetlenül nem követ el. A bíróság mégis megállapította, hogy a Popcorn Time által megalkotott és a filmnézést elősegítő kliensprogram a felhasználók által elkövetett jogsértések „közvetítője, illetve előidézője” (*procure and induce*),¹³³ így annak üzemeltetőit együttes felelősség terheli a szerzői jogok megsértéséért.¹³⁴ Mivel pedig mind a felhasználók, mind pedig a Popcorn Time üzemeltetői az internethozzáférés-szolgáltatók hálózatát használják a jogsértések elkövetésére, ezért azok kötelezhetők a Popcorn Time blokkolására.¹³⁵

A Popcorn Time az illegális fájlmegosztás „legifjabb sarja”,¹³⁶ a lelegevenebb példája a fájlcsere és a streaming evolúciójának, hiszen egyszerre több mechanizmust egybeolvasztva próbálja meg kiküszöbölni a korábbi rendszerek gyenge pontjait, amelynek a végeredménye még ugyan a jövőbe vész, de számítani lehet rá, hogy a Popcorn Time-hoz hasonló tech-

¹²⁹ Uo. 21–22. pont.

¹³⁰ Uo. 38. pont.

¹³¹ Uo. 42. pont.

¹³² Uo. 48. pont.

¹³³ Uo. 55. pont.

¹³⁴ Uo. 55. pont.

¹³⁵ Twentieth C v. Sky, 59. pont.

¹³⁶ Mezei és Németh korábban már idézett tanulmányukban arra utaltak, hogy a P2P-technológia megszületése alapjaiban szabta át a fejlesztés irányát. Immár nem szükséges forradalmian új mechanizmus megalkotása, elég a régi finomhangolása és új elemekkel való kiegészítése. Ez figyelhető meg a Popcorn Time esetében is, ahol a hagyományos fájlcserelés egészült ki a streaminggel. A konstrukció merőben új, a technológiai alapja azonban változatlan, éppen ezért állítható, hogy a Popcorn Time a Napster „ükunokájaként” a negyedik generációs fájlcsereelő szoftverekhez tartozik. Lásd: Mezei, Németh: i. m. (113), p. 81.

nológiákat majd olyanok fogják felváltani, amelynek a szerzői jogi jogsértésekért fennálló felelősséget szinte teljes egészében a felhasználókra fogják hárítani.

Mérföldkő lehet a streamingtechnológia életében az, az Európai Unió Bíróságához előzetes döntéshozatali eljárásban benyújtott kérdés, amely azt feszegeti, vajon a végfelhasználók, akik a hozzájuk közvetített alkotásokat megtekintik, tartoznak-e felelősséggel a szerzői jogok megsértéséért? A kérdés nemcsak azért rendkívül jelentős, mert a fájlcsere után itt is kimondásra kerülhet a végfelhasználók felelőssége, hanem azért is, mert ez ismét kísérlet az internet teljes közösségének a „kriminalizálására”, hiszen ki az a felhasználó, aki nem streamelt legalább egy filmet vagy sorozatot élete során? Kérdés, hogy a bíróság vajon meghajlik-e a józan ész előtt, és belátja-e, hogy lehetetlen küldetés a felhasználók milliói ellen fellépni, vagy a jogosultaknak kedvezve megállapítja, hogy a streamelés is többszörözésnek minősül annyiban, amennyiben úgy tekintjük, hogy a RAM-memóriában történő ideiglenes tárolás is annak számít. Ha pedig többszörözésnek minősül, akkor azt értékelhetjük-e magáncélú másolásnak még akkor is, ha a forrás jogellenes volt? Az egyelőre tény, hogy a gyorsítótárolásról az Infosoc-irányelv az 5. cikk (1) bekezdés a)–b) pontjában úgy rendelkezik, hogy „*az ... időleges többszörözési cselekmények, amelyek járulékos vagy közbenső jellegűek, valamely műszaki eljárás elválaszthatatlan és lényeges részét képezik, és amelyeknek kizárólagos célja, hogy lehetővé tegyék egy mű vagy más védelem alatt álló teljesítmény hálózaton harmadik személyek között közvetítő szolgáltató által végzett átvitelét, vagy jogszerű felhasználását, és önálló gazdasági jelentőséggel nem bírnak, a többszörözési jog alól kivételt képeznek.*” Ez az értelmezés nem terjedhet ki olyan felhasználásra, amelynek ellentételezéseként a jogosult nem részesült méltányos díjazásban.¹³⁷

Ezzel összecseng az 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról 35. § (6) bekezdése, amely szerint a mű járulékos vagy közbenső időleges többszörözése szabad felhasználásnak tekinthető, amennyiben az a felhasználásra irányuló műszaki folyamat elválaszthatatlan és lényeges része, nincs önálló gazdasági jelentősége, és kizárólag az a célja, hogy az adatátvitelt harmadik személyek között lehetővé tegye. További lényeges feltétel, hogy mindezt a szerző vagy a törvény engedélyével lehet csak jogszerűen megtenni. Mindezek alapján a streaming akkor is jogszerűtlen, ha a megtekintett film csak a gyorsítótárolóban kerül rögzítésre.¹³⁸

1.2. A felelősség konklúziója az internethozzáférés-szolgáltatók tekintetében

A fenti példák – megtisztítva az egyéb tényállási elemektől – kiválóan szemléltettek néhány faktort, amelyek azonos elemként fordultak elő. Egyrészt minden esetben megtörtént

¹³⁷ Infosoc-irányelv 5. cikk (2) bekezdés b) pont.

¹³⁸ Lásd: New CJEU reference on linking and copyright: is streaming unlawful content an infringement? (<http://ipkitten.blogspot.hu/2015/10/new-cjeu-reference-on-linking-and.html>, letöltés ideje: 2015. december 20.), továbbá: Békés Gergely: Internetszolgáltatók a fájlcsere ellen? Infokommunikáció és Jog, 6. évf. 34. sz., 2009. p. 197.

a szerzői jog valamilyen megsértése (tipikusan felhasználók vagy a weblapok üzemeltetői által), másrészt adott volt a közeg (internetkapcsolat, vagyis az azt biztosító szolgáltató), amely a jogsértés megvalósulásának a színtere volt. A jogsértést a felhasználók és a weboldal üzemeltetői együtt követték el. A felhasználók azzal, hogy a lehívásra hozzáférhetővé tett tartalmakat a saját számítógépükre többszörölték, az üzemeltetők pedig azzal, hogy a védett műveket a felületükön hozzáférhetővé tették. Kettejük jogsértésre irányuló szándéka az internethozzáférés-szolgáltatók hálózatában találkozott.

A blokkolás magában hordozza a szolgáltatók tudomását a jogsértésről. A tudati oldal egy „aktuális, speciális ismeret”¹³⁹ feltételez. Az internet adatforgalma és a felhasználók tömeges létszáma nem teszi lehetővé, hogy minden potenciális jogsértést feltárjanak és nyomon kövessenek, jóllehet, ez nem is elvárt. Éppen ezért nem elég, ha általánosságban tudomással bír arról, hogy a szolgáltatást jogsértő célra használják, a jogosultnak pontosan meg kell jelölnie, hogy mely tartalmak, hol, milyen elérési úton¹⁴⁰ és kik által¹⁴¹ szenvednek sérelmet. Ha ez megtörténik, kimentési lehetőségük minimálisra szűkül. Még inkább minimálisra csökken azon pusztán technológiai tényről fogva, hogy „... a közvetítő szolgáltatók által nyújtott szolgáltatásokat használhatják fel harmadik személyek jogsértő tevékenységéhez. Sok esetben ezek a szolgáltatók vannak leginkább abban a helyzetben, hogy a jogsértésnek véget vethessenek...”¹⁴²

A technológia feletti megkerülhetetlen uralom szubszidiárius, limitált felelősséget keletkeztet. A szolgáltatók nem maguk követik el ugyan a szerzői jogi jogsértést, hanem az ő hálózatukat felhasználva, akarukon kívül mások. Sőt, a hálózathoz való hozzáférést biztosítva kénytelenek a jogsértést az interneten keresztül továbbközvetíteni.¹⁴³ Ennélfogva azonban nem állhatja meg a helyét a szolgáltatók azon védekezése sem, miszerint ők a jogsértő személyekkel nem állnak közvetlenül szerződéses kapcsolatban.¹⁴⁴

Talán a jövőben már nem lesz szükség olyan „host-” és indexálóoldalakra, amelyek az illegális tartalmakat tárolják, rendszerezik és a nyilvánossághoz közvetítik, hanem a felhasználók számítógépén elérhető fájlok egyfajta hibrid, fájlcsere és streamingtechnológiát ötvöző alkalmazás segítségével lesznek az interneten elérhetők, illetve megnézhetők. A korábban szükséges tevékenységeket elvégeznék az alkalmazások vagy segítségükkel maguk a felhasználók. Az alapprobléma természetesen továbbra is adott lenne, annyi különbséggel, hogy az internethozzáférés-szolgáltatóknak már nem az üzemeltetőkre, hanem magukra a felhasználókra kellene lecsapni, ami pedig egyet jelentene a tartalom és az adatforgalom szűrésével. A problémát csak tovább bonyolítja, hogy a jogsértésekre az alkalmazások segít-

¹³⁹ Mezei Péter: Tisztul a kép a RapidShare körül? – a DDL szolgáltatók felelősségének korlátozása. Infokommunikáció és Jog, 7. évf. 41. sz., 2010, p. 189.

¹⁴⁰ Mezei: i. m. (139), p. 189.

¹⁴¹ Twentieth C v. BT, 116. pont.

¹⁴² Infosoc-irányelv (59) preambulumbekzdés.

¹⁴³ UPC Telekabel Wien-ítélet, C-314/12, ECLI:EU:C:2014:192 (2014. március 27.) 32. pont.

¹⁴⁴ Uo. 34–35. pont.

ségével, valamint a mobiltechnológia fejlődésével már nemcsak a számítógépeken, hanem az okostelefonokon is lehetőség lesz.

1.3. A mentesülés esetei

Magánjogi felelősség, illetve kötelezettség alapításának csak úgy van helye, ha biztosítanak a felelősséggel megterhelt fél számára kimentési lehetőséget. A blokkolásra kötelezett szolgáltatók részére több ilyen opció kimunkálásra került. Igaz ugyanakkor az is, hogy ezeken felül az internethozzáférés-szolgáltatók előszeretettel hivatkoznak arra, hogy köztük és a jogsértő felhasználók és weblap-üzemeltetők között nem áll fenn szerződéses jogi kötelék. Ha a szerződéses kapcsolat hiányára való hivatkozás önmagában elégtelen, akkor a szolgáltatóknak az elektronikus kereskedelemről szóló irányelvet (továbbiakban Elker-irányelv)¹⁴⁵ kell segítségül hívniuk annak érdekében, hogy kimentési lehetőséget keressenek. Az irányelv idevágó szabályanyagát az alábbi összefoglaló szemlélteti.

– *Egyszerű továbbítás*: a továbbított információért nem terheli felelősség, ha nem a szolgáltató 1. kezdeményezi az adatátvitelt, 2. választja ki az adatátvitel címzettjét, 3. választja meg vagy módosítja a továbbított információt.¹⁴⁶

– *Gyorsítótárolóban történő rögzítés (caching)*: mentesül a szolgáltató, ha a szolgáltatás igénybe vevője által küldött információnak hírközlő hálózaton keresztül történő továbbításából, automatikus, közbenső és átmeneti tárolásából áll, ha ez kizárólag a célból történik, hogy az információtovábbítás hatékonyabb legyen, feltéve, hogy 1. az információt a szolgáltató nem módosítja, 2. a szolgáltató megfelel az információhoz való hozzáférés feltételeinek, 3. betartja az információk frissítése tekintetében az ágazatban széles körben elismert és alkalmazott szabályokat, 4. a technológiát csak az ágazatban széles körben elfogadott és alkalmazott jogszerű módon használja arra a célra, hogy adatokat szerezzen az információ felhasználásáról, és 5. haladéktalanul intézkedik az információ törléséről vagy a hozzáférés megszüntetéséről, amint ténylegesen tudomást szerez arról, hogy az információt az adatátvitel forrásánál törölték a hálózatról vagy megszüntették az ahhoz való hozzáférést, vagy bíróság, illetve közigazgatási hatóság rendelte el a törlést vagy a hozzáférés megszüntetését.¹⁴⁷

– *Tárhelyszolgáltatás*: a szolgáltatót a szolgáltatás igénybe vevőjének kérésére tárolt információért nem terheli felelősség, ha 1. nincs tényleges tudomása a jogellenes tevékenységről vagy információról, 2. amint ilyenről tudomást szerez, haladéktalanul intézkedik az információ eltávolításáról, vagy az ahhoz való hozzáférés megszüntetéséről.¹⁴⁸

¹⁴⁵ 2000/31/EK irányelv a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem egyes jogi vonatkozásairól.

¹⁴⁶ Uo. 12. cikk (1) bekezdés a)–c) pont.

¹⁴⁷ Uo. 13. cikk (1) bekezdés a)–e) pont.

¹⁴⁸ Uo. 14. cikk (1) bekezdés a)–b) pont.

Mivel a szolgáltatótípusok bemutatásánál egyszerre kerül bemutatásra az uniós és a magyar gyakorlat, ezért a mentesülési esetköröket is ekként tanácsos kezelni. Az Elker-törvény¹⁴⁹ a 8–11. §-ban ekként határozza meg a mentesülés egyes eseteit:

– *Egyszerű adatátvitel és hozzáférés-biztosítás* esetén a közvetítő szolgáltató nem felel a továbbított információért, ha 1. nem ő maga kezdeményezi az információ továbbítását, 2. nem maga választja meg a továbbítás címzettjét, 3. a továbbított információt nem maga választja meg, illetve azt nem változtatja meg.¹⁵⁰ Amennyiben közbenső és átmeneti jellegű tárolás történik, akkor szintén fennáll a mentesülés lehetősége, ha az információt nem tárolják hosszabb ideig, mint amit a továbbítás megkövetel.¹⁵¹

– *Gyorsítótárolás* esetén nem felel a szolgáltató, ha 1. nem változtatja meg az információt, 2. az információhoz való hozzáférés megfelel az információ hozzáféréssel kapcsolatban támasztott feltételeknek, 3. a közbenső tárolóban az információ frissítése megfelel a széleskörűen elismert és alkalmazott információfrissítési gyakorlatnak, 4. a közbenső tárolás nem zavarja meg az információ felhasználásával kapcsolatos adatok kinyerésére szolgáló, széleskörűen elismert és alkalmazott technológia jogszerű használatát, 5. haladéktalanul eltávolítja a tárolt információt, vagy nem biztosítja az ahhoz való hozzáférést, amint tudomást szerzett arról, hogy az információt az adatátvitel eredeti kiindulási pontján a hálózatról eltávolították, vagy az ahhoz való hozzáférés biztosítását megszüntették, illetve, hogy a bíróság vagy más hatóság az eltávolítást vagy a hozzáférés megtiltását elrendelte.¹⁵²

– *Mentesül a tárhelyszolgáltató*, ha 1. nincs tudomása információval kapcsolatos jogellenes magatartásról, vagy arról, hogy az információ bárkinek a jogát vagy jogos érdekét sérti, 2. amint az imént említettekről tudomást szerez, haladéktalanul intézkedik az információ eltávolításáról, vagy a hozzáférést nem biztosítja.¹⁵³

– *A keresőszolgáltatást nyújtó nem felel*, ha 1. nincs tudomása az információval kapcsolatos jogellenes magatartásról, vagy arról, hogy az információ bárkinek a jogát vagy jogos érdekét sérti, 2. amint az imént említettekről tudomást szerez, haladéktalanul intézkedik az elérési információ eltávolításáról vagy a hozzáférés megtiltásáról.¹⁵⁴

Az uniós és magyar szabályozás mellett tanácsos kitekinteni a tengerentúlra is. Az Egyesült Államok joggyakorlata némileg eltér az Európában megszokott felelősségi alakzatoktól, mégis kitűnően alkalmas arra, hogy tovább hangsúlyozzuk a szolgáltatók felelősségének egyediségét, legyen szó akár internethozzáférés-szolgáltatóról, akár tárhely-szolgáltatóról. A Napster üzemeltetőjével szemben indított perben¹⁵⁵ az eljáró Ninth Circuit megállapította,

¹⁴⁹ 2001. évi CVIII. törvény az elektronikus kereskedelmi szolgáltatások, valamint az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások egyes kérdéseiről.

¹⁵⁰ Elker-törvény 8.§ (1) bekezdés a)–c) pont.

¹⁵¹ Uo. 8. § (2) bekezdés.

¹⁵² Uo. 9. § a)–e) pont.

¹⁵³ Uo. 10. § a)–b) pont.

¹⁵⁴ Uo. 11. § a)–b) pont.

¹⁵⁵ A&M v. Napster 239 F.3d 1004 (9th Cir. 2001).

hogy az alperes a szolgáltatás üzemeltetéséért közreműködői felelősséggel tartozik,¹⁵⁶ amely „helyettes” felelősség megállapításának előfeltétele a felhasználók jogsértő cselekménye,¹⁵⁷ amelyről az érintett szolgáltatónak tudomása van,¹⁵⁸ emellett pedig a hálózat/szolgáltatás felett, ahol a jogsértő cselekményre sor kerül, felügyeleti joggal bír, és a szolgáltatásból közvetlen kereskedelmi haszna származik.¹⁵⁹ Vagyis másképpen szemlélve, a szolgáltatás üzemeltetője tudja, vagy kellő gondosság mellett tudnia kell arról, hogy a szolgáltatását jogsértésre használják fel, hiszen az a közvetlen hatalma alá tartozik.¹⁶⁰

A fenti levezetés talán kissé kazuisztikus, egyszerre emleget többféle szolgáltatót, amelyek pontos fogalmi elhatárolására a következő fejezet tér ki. A szolgáltatók közül kettő szerepelt eddig a legtöbbször: a tárhelyszolgáltatók, illetve az internethozzáférés-szolgáltatók. Kevesebb említés esett a keresőszolgáltatásokról. Mindannyi esetben közös elem azonban a jogsértésről való tudomásszerzés, amelynek fennállása esetén szertefoszlik bármiféle mentesülési lehetőség.

1.4. A szolgáltatók típusai

Hangsúlyozandó, hogy a dolgozatban felbukkanó többféle szolgáltatótípus nem a megtevését szolgálja, a kutatás homlokterében végig az internethozzáférés-szolgáltatók állnak. A blokkolás jogintézményének fejlődéstörténete azonban megköveteli, hogy ne zárjuk ki az egyéb elektronikus szolgáltatásokat végző piaci szereplőket, hiszen – ahogy az a fenti példákban felsejlett – mindegyikük alanya a szerzői jogi jogérvényesítésnek, mindegyikkel szemben feltaláltak már legalább egy jogérvényesítési technikát. A tanulmány által elemzett angol esetjog kronológiai sorrendje kiváló logikai irányt szab a további vizsgálódásokhoz. Ennek során pontosan meg kívánjuk határozni, hogy a kimerítő példák egyes szereplői – a weboldalak üzemeltetői, a tárhelyszolgáltatók, a keresőszolgáltatók és végül az internethozzáférés-szolgáltatók – az Európai Unió normái szerint pontosan minek minősülnek, majd, kissé immár eltávolodva a szigetországtól, azokat a magyar jogalkotás hogyan ültette át. E földrajzi és jogrendszerbeli váltás talán hirtelennek hat, indoka mégis az, hogy hamarosan Magyarországon is találkozhatunk majd olyan ügyekkel, amelyek megoldására egyszerre használhatjuk fel az alkalmazandó uniós és magyar joganyagot, illetve analógia útján a fentebb vázolt angol esetjogot.

¹⁵⁶ Mezei: i. m. (6), p. 18.

¹⁵⁷ Mezei: i. m. (6), p. 19.

¹⁵⁸ Mezei: i. m. (6), p. 19.

¹⁵⁹ Mezei: i. m. (6), p. 20.

¹⁶⁰ Valóban igen távoli analógia, de mégis elgondolkodtató, és rámutat arra, hogy miért nem lehet eltekinteni a szolgáltatók felelősségétől. A Betamax-ügyben az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága megállapította, hogy még ha alkalmas is egy készülék a jogsértés kivitelezésére, az nem eredményezhet felelősségre vonást, mivel az értékesítést követően a termék kikerül a gyártó felügyelete alól. Az internettel kapcsolatban végzett szolgáltatások viszont szükségképpen feltételezik az üzemeltető/szolgáltató felügyeletét. Lásd: Mezei: i. m. (6), p. 60.

A szolgáltatók pontos kategóriáit egyrészt az Elker-irányelv tartalmából, másrészt pedig az irányelvet a magyar jogba átültető Elker-törvényből nyerhetjük ki. Elsőként egy általános alapfogalmat találhatunk a 2. cikk *b)* és *c)* pontjában, amelyek szerint szolgáltatónak kell tekinteni „*minden információs társadalommal összefüggő szolgáltatást nyújtó természetes vagy jogi személyt.*” Európában a legjellemzőbb formában az ún. *letelepedett szolgáltatók* biztosítják a felhasználóknak az internet-hozzáférést, *állandó telephellyel rendelkeznek, tevékenységüket határozatlan ideig, gazdasági tevékenységként végzik.*¹⁶¹ Az irányelvben nevesített szolgáltatók speciális fajtáit az alábbi táblázat foglalja össze.

Egyszerű továbbítás	Olyan szolgáltatás, amely az igénybe vevője által küldött információnak hírközlő hálózaton keresztül történő továbbításából vagy a hírközlő hálózathoz való hozzáférés biztosításából áll (12. cikk). ¹⁶²
Gyorsítótárolóban történő rögzítés (caching)	Olyan szolgáltatás, amely az igénybe vevője által küldött információnak hírközlő hálózaton keresztül történő továbbításából, információ automatikus, közbenső és átmeneti tárolásából áll (13. cikk).
Tárhelyszolgáltatás	Olyan szolgáltatás, amely az igénybe vevője által küldött információ tárolásából áll (14. cikk).

Az irányelvet átültető Elker-törvény hasonlóképpen előbb egy gyűjtőfogalomként is értelmezhető szolgáltatómeghatározást alkalmaz. A törvény 2. § *k)* pontja szerint szolgáltatónak kell tekinteni „*az információs társadalommal összefüggő szolgáltatást nyújtó természetes, illetve jogi személy vagy jogi személyiség nélküli szervezetet.*” A tanulmány által a legtöbbször vizsgált közvetítő szolgáltató általános fogalmát a 2. § *l)* pontja tartalmazza: közvetítő szolgáltatónak minősül az a szolgáltató, amely „*az információs társadalommal összefüggő szolgáltatást nyújt.*”

Ezt követően a törvény nevesíti a digitális térben a közvetítő szolgáltatók által végezhető szolgáltatások négy különböző altípusát.

Egyszerű adatátvitel és hozzáférés-biztosítás	Az igénybe vevő által biztosított információt távközlő hálózaton továbbítja, vagy a távközlő hálózathoz hozzáférést biztosít [2. § <i>la)</i>].
Gyorsítótárolás	Az igénybe vevő által biztosított információt távközlő hálózaton továbbítja, és az alapvetően a más igénybe vevők kezdeményezésére történő információtovábbítás hatékonyabbá tételét szolgálja [2. § <i>lb)</i>].
Tárhelyszolgáltatás	Az igénybe vevő által biztosított információt tárolja [2. § <i>lc)</i>].
Keresőszolgáltatás	Információk megtalálását elősegítő segédeszközöket biztosít az igénybe vevő számára [2. § <i>ld)</i>].

¹⁶¹ 2000/31/EK irányelv, 2. cikk *c)* pont.

¹⁶² Az egyszerű továbbításnál szükséges, hogy bizonyos ideig a továbbított információt automatikusan, közbenső módon és átmeneti jelleggel tárolják, ha ennek a kizárólagos célja az adatátvitel előmozdítása, és az információt az adatátvitelhez szükséges időnél tovább nem tárolják [12. cikk (2) bekezdés].

Ha az imént megadott kereteket elégtelennek érezzük, akkor további fogalmi elemeket találhatunk a 2003. évi C. törvény¹⁶³ 188. § 58. pontjában: „*internet-hozzáférés szolgáltatás olyan elektronikus hírközlési szolgáltatás, amely során az IP cím hozzárendelésével biztosítja az IP alapú adatátvitelt az előfizetői hozzáférési pont, valamint az internet legalább egy belföldi és egy nemzetközi nyilvános adatkicserélő központja között.*”

A teljesség igénye kedvéért röviden azt is meg kell jelölnünk, hogy kiket tekintünk végfelhasználóknak, vagyis a „szolgáltatás igénybe vevőjének”. Az Elker-irányelv 2. cikk d) pontja szerint: „*bármely természetes, vagy jogi személy, amely szakmai vagy egyéb célból vesz igénybe az információs társadalommal összefüggő valamely szolgáltatást, különösen a célból, hogy információhoz jusson vagy az információt hozzáférhetővé tegye.*”

Hiába van lefektetve a szolgáltatók típusainak pontos jogszabályi definíciója, egy-egy konkrét jogvitában gyakran nem egyértelmű a helyzetük, helyesebben fogalmazva gyakran kérdés egy-egy eljárásban, hogy a blokkolásra kötelezett szervezetek szolgáltatóknak tekintendők-e, és ha igen, akkor alkalmazhatók-e rájuk az Elker-irányelv szabályai.

Ez történt a UPC Telekabel Wien-ügyben, amelyben az előzetes döntéshozatalra az Európai Unió Bíróságához terjesztett kérdések között az első arra kereste a választ, vajon a UPC-t hol helyezkedik el a jogvita szereplői között, tekinthető-e szolgáltatónak, amennyiben a jogsértő weboldal és a szolgáltatók közötti kapcsolatot megteremti?¹⁶⁴

A két felperes cég filmalkotásokat állított elő.¹⁶⁵ Ezeket a műveket a fénykorában négy-millió felhasználót, százharmincezer elérhető tartalmat számláló, és több millió eurós reklámbevételt elérő *kino.to* weboldal a felhasználók számára másolat készítésével nem járó, letöltés nélküli, ún. streamingtechnológiával tette hozzáférhetővé.¹⁶⁶

Az üzemeltetőkkel szemben 2011-ben büntetőeljárást indítottak Németországban, az oldal működését pedig a drezdai ügyészség egy informátor tájékoztatását követően átmenetileg megszüntette.¹⁶⁷ Mivel azonban a torrent- és streamingoldal „nem szűnik meg, csak átalakul”, a *kino.to* is tovább üzemelt *kinox.to* domén név alatt. Erre tekintettel a felperesek arra kívánták peren kívül kötelezni a UPC Telekabelt Ausztriában, hogy tegye a weboldalt

¹⁶³ 2003. évi C. törvény az elektronikus hírközlésről.

¹⁶⁴ UPC Telekabel Wien-ítélet, 17. pont.

¹⁶⁵ Mezei Péter: Az Európai Bíróság ítélete a jogellenes tartalmakat szolgáltató streaming oldalak blokkolásának egyes kérdéseiről – A szerzői jog érvényesítésének új útjai az online világban. JeMa, 2014. 4. sz., p. 63.

¹⁶⁶ A streamingnek két fajtája ismert, az egyik az ún. live streaming (pl. *sportstreaming.me*, *firstrow1.eu*, ugyanezek legális formája a *mediaklick.hu* és a *skysports.com*), ahol az élő adást közvetítik a nyilvánossághoz. A másik pedig az on demand (*putlocker.is*, *thewatchseries.to*, legális formában pedig a *youtube.com*) felhasználás, amikor a felhasználó maga döntheti el, hogy az üzemeltető szerverén tárolt információhoz mikor és hol fér hozzá. Az on demand streaming szerzői jogi szempontból nyilvánosság számára lehívásra történő hozzáférhetővé tételnek, felhasználói szempontból pedig ideiglenes többszörözésnek értékelhető. Lásd: Mezei: i. m. (165), p. 63.

¹⁶⁷ UPC Telekabel Wien-ítélet, 22. pont.

a felhasználók számára a doménnév és az aktuális IP-címek blokkolásával hozzáférhetetlenné.¹⁶⁸

Mivel a felszólításnak a szolgáltató nem tett eleget, vele szemben a jogosultak pert indítottak, amely az osztrák legfelsőbb bíróságig jutott. Az utóbbi az Európai Unió Bíróságától előzetes döntéshozatali eljárásban többek között azt kérdezte, hogy a UPC tekinthető-e szolgáltatónak az Infosoc-irányelv 8. cikk (3) bekezdése értelmében, tekintettel arra, hogy a jogsértő weboldal és a hozzáférő felhasználók (saját előfizetői) között a kapcsolatot megteremti?¹⁶⁹

Az Európai Unió Bírósága a fenti, első kérdésre adott válaszából kitűnik, hogy a UPC olyan szolgáltatónak tekinthető, amely szolgáltatása révén közvetlen kapcsolatot teremt a felhasználók és a védett tartalmakat a jogosult engedélye nélkül hozzáférhetővé tevő weboldal között, a jogsértéseket e kapcsolat megteremtésére használt hálózaton keresztül továbbközvetíti. Megfordítva az érvelést, az egyes szolgáltatókkal szerződő ügyfelek a szolgáltató által biztosított internet-hozzáférést használják fel arra, hogy a jogosultak alkotásaihoz hozzáférjenek.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Uo. 12. pont.

¹⁶⁹ Mezei: i. m. (165), p. 64.

¹⁷⁰ UPC Telekabel Wien-ítélet, 40. pont.

Dr. Takó Sándor*

A DRÓNOK ALKOTÓI CÉLÚ FELHASZNÁLÁSÁNAK SZERZŐI JOGI KÉRDÉSEI

I. BEVEZETÉS

A szerzői jog mindenkori történetében a technológiai fejlődésnek mint az innováció mozgatórugójának elvitathatatlan szerepe van.

Johannes Gutenberg meghatározó találmánya, a könyvnyomtatás, és az ahhoz köthető első mediális forradalom indukálta a szerzői jog létrejöttét a 15. századi Európában, a másolóberendezések ezt követő, 19. századi ipari elterjedése pedig a vagyoni jogok megerősödését és a védelmi idő tartamának megváltozását hozta magával a nyugati civilizációban.¹

A kétezres évek telekommunikációs, informatikai és robottechnológiai forradalma pedig eddig nem látott kihívások elé állítja a szerzői jogi ágazatok minden szereplőjét, a jogosultat, a felhasználókat, a közös jogkezelőket, a jogalkotót és a jogalkalmazókat egyaránt.²

A fentiek fényében kijelenthetjük, hogy a technológiai fejlődés kiemelt szerepet játszik a szerzői jog fejlődéstörténetében azáltal, hogy a szerzői jognak napról-napra következetes választ kell adnia a kor új kihívásaira, jogbiztonságot és lendületet adva ezzel a piaci fejlődésnek.

Ilyen, nagy jelentőségű kihívás kontúrjai rajzolódnak ki szemünk előtt napjainkban a pilóta nélküli légi járművek, hétköznapi nevükön drónok³ megjelenésével és tömeges alkalmazásával kapcsolatosan is. Az eredetileg katonai célokra kifejlesztett új technológia ugyanis lehetőségek tárházát kínálja a civil szektor számára a mezőgazdaság, az ipar, a ke-

* A szerző a Romis Film Group kreatív producere, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Doktori Iskolájának hallgatója, s a Jog- és Államtudományi Kar vendégelőadója. A tanulmány a Pázmány KAP program keretei között készült.

¹ Sarkadi Ildikó, Grad-Gyenge Anikó: A média értéklánc szerzői jogi vonatkozásai. Médiatudományi Intézet, 2012, p. 13.

² Sarkadi, Grad-Gyenge: i. m. (1); a digitális szerzői jog kihívásairól l. bővebben: Ujhelyi Dávid: Válságjelek és megoldásaik a digitális szerzői jogban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 8. (118.) évf. 6. sz., 2013. december, p. 69–107.

³ Az ENSZ repüléssel foglalkozó szerve, a Nemzetközi Polgári Repülési Szervezet (International Civil Aviation Organization) meghatározása szerint a drónok a pilóta nélküli repülőgépek (angolul Unmanned Aerial Vehicle, rövidítve: UAV) osztályába tartozó olyan légi járművek, amelyek az ön- vagy távirányítási rendszernek köszönhetően nem igényelnek irányítószemélyzetet, a repülést pedig önállóan, emberi beavatkozás nélkül végzik.

reskedelem és a szolgáltatások területén, elsősorban a repülőszerkezetekre felszerelt eszközök⁴ kombinálható felhasználási módzatai által.⁵

Céljuktól függően különböző méretű drónokkal találkozhatunk a piacon, amelyek rendszertől különböző technikai sajátosságokkal is rendelkeznek.

A kisméretű, sokszor az ember tenyerében is elférő eszközök általában négy rotorral, giroszkóppal⁶ és gyorsulásmérővel vannak felszerelve, repülési idejük egy feltöltéssel a tíz percet ritkán haladja meg. Legtöbbjük ugyan rendelkezik gyárilag felszerelt kamerával, a fotózás, filmezés ezekkel a kisméretű kopterekkel azonban csupán beltérben ajánlott, ugyanis már egy kisebb szellő is elfújhatja őket.

A közepes méretkategóriájú készülékek a beépített GPS-nek köszönhetően már az előre megadott koordináták alapján önálló repülésre is képesek lehetnek, és akár komolyabb kamerák is felszerelhetők rájuk. Ezeket a gépeket a legtöbbször már hat vagy nyolc rotor hajtja, repülési idejük egy feltöltéssel legfeljebb harminc perc.⁷

A nagyméretű drónokat általában kereskedelmi célokra használják. Ezek a gépek a saját tömegükön kívül akár több tíz kiló felemelésére is alkalmasak. A leggyakrabban kamerákat szállítanak, és a fotózás, filmforgatás légi eszközöként használják őket.⁸

Az eszközök piaci potenciálját jól érzékelteti, hogy 2014 karácsonyán csak az Amazon internetes kereskedelmi felületén keresztül több mint húszezer háztartás karácsonyfája alá került ilyen szerkezet, jelenlegi becslések szerint pedig ma már havi százezer darab talál gazdára szerte a világon.⁹

A technikában rejlő végtelen lehetőséget felismerve a multinacionális vállalkozások soha sem látott összegeket fordítanak kutatás-fejlesztésre. A Facebook drónok segítségével tervezi eljuttatni az internetet a világ kevésbé fejlett régióiba,¹⁰ a Samsung külön laboratóriumot hozott létre a drónokkal és egyéb, robottechnológiákkal kapcsolatos kutatásokra,¹¹ míg az Amazon a pilóta nélküli légi járművekkel megvalósuló, harminc percen belüli házhozszállítással mint új szolgáltatással kísérletezik.¹²

⁴ Mint például: professzionális kamerák, fényképezőgépek, arcfelismerő szkennerek, GPS, bluetooth, Wifijeladók stb.

⁵ A Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság ajánlása a drónokkal megvalósított adatkezelésekről, 2014, p. 3. (továbbiakban: NAIH-ajánlás): <http://goo.gl/1cPYzM>.

⁶ A giroszkópnak köszönhetően lesz stabil, jól kormányozható az eszköz.

⁷ A repülési időt jelentősen befolyásolja a kamera súlya. Napjainkban még komoly problémát jelent a professzionális, mozifilmek készítésére használt, tíz-tizenöt kilogramm tömegű kamerák (pl.: Red Epic, Arri Alexa) drónokra való felszerelésével történő forgatás, az egy feltöltéssel való repülési idő ilyen tömegnél ugyanis három-négy percre csökken, időigényessé téve a felvételt. A filmiparban pedig, ahol az esetek többségében akár több százan is dolgoznak egy stábban, valóban az idő jelenti a legnagyobb pénzt.

⁸ Droncenter: Mi a drón? <http://goo.gl/CczfuU>.

⁹ Portfólió: Készül a drón-KRESZ: <http://goo.gl/cU2gjd>.

¹⁰ Jonathan Vanian: Behind the scenes with Facebook's new solar-powered Internet drone and laser technology: <http://goo.gl/IsaiER>.

¹¹ The Guardian: Samsung creates drone, robotics and virtual reality lab: <http://goo.gl/TCvrxx>.

¹² Amazon Prime Air 30 minutes delivery: <http://goo.gl/aiugnA>.

Ugyanakkor nemcsak a mamutcégek, hanem az újonnan alapított, nagy növekedési potenciállal rendelkező, úgynevezett startup vállalkozások is komoly erőfeszítéseket tesznek a dróntechnika kereskedelmi célú kiaknázására. Az egyik legígéretesebb ilyen típusú szabadalmaztatott találmány a 2016 májusától tömeggyártásban is kapható, Lilynek keresztelt, szelfdrónként emlegetett termék, amely könnyen szállítható, nyomkövető, vízálló, filmes kameramozgásokra képes full HD felvételeket készítő eszköz alapjaiban fogja megreformálni a mai értelemben vett családi filmezést.¹³

Az előzetes piackutatási becslések szerint a katonai és civil drónpiac mérete a következő tíz évben elérheti a tizenhárom milliárd dollárt is, 2035-re a technológia alkalmazása pedig – a science fiction írók képzeletét is felülmúlva – a mindennapok szerves részévé válhat.¹⁴

A drónok felhasználása a jog valamennyi klasszikus jogterületét érinti, többek között érzékeny adatvédelmi,¹⁵ légügyi jogi,¹⁶ krimináltechnikai és rendészeti kérdéseket is felvetve,¹⁷ a terület nem utolsósorban pedig számos szerzői jogi aspektussal is bír. A kérdéskör vizsgálatakor többek között ugyanis olyan, eddig nem tárgyalt problémákra kell választ kapnunk, mint hogy szerzői jogi oltalomban részesülhet-e egy drón által készített légi felvétel, szerzőnek minősülhet-e a drón operátora, s vajon filmszerző-e a drón operátóra?

¹³ A termék leírása: <https://goo.gl/h5RfE8>.

¹⁴ Business Insider: The Drone report: Market forecasts, regulatory barriers, top vendors, and leading commercial applications: <http://goo.gl/u6yCHq>.

¹⁵ A drónokkal való filmezés és fényképezés rendkívül érzékenyen érintheti a személyek magánszféráját, hiszen az eszköz képes arra, hogy válogatás nélkül gyűjtsön adatokat mindenről, ami a látókörébe kerül, amely látókör a korábbi technológiákkal összevetve szokatlanul széles és igen gyorsan változtatható. A drón ráadásul képes arra, hogy mozgó személyeket, tárgyakat kövessen, anélkül, hogy erre az érintettek felfigyelnének. (Forrás: NAIH-ajánlás: i. m. (5), p. 4.).

¹⁶ Megfelelő jogszabályi környezet, infrastruktúra, légtérszerkezet-módosítás, pilótaképzés, és légügyi hatósági felügyelet nélkül a drónok komoly biztonsági kockázatokat jelenthetnek, különösen abból adódóan, hogy a légi közlekedésről szóló 1995. évi XCVII. törvény (Ltv.) csupán részkérdésekben szabályozza ezeknek az eszközöknek a felhasználását. [Forrás: Pilóta nélküli légi járművek (UAV/UAS) üzemeltetése. Nemzeti Közlekedési Hatóság: <https://goo.gl/mv312H>].

¹⁷ Rendészeti felhasználás lehet tipikusan a rendezvénybiztosítás, illetve a tömegkezelési feladatok, ahol „madártávlati” képet bocsát a biztosítást végrehajtó állomány és a parancsnokok rendelkezésére, megalapozva ezzel a szakmai döntéseket. Komoly segítséget nyújthat a zöldhatár figyelése során, tipikus felhasználás lehet az elfogások, rajtaütések tervezése légi felvételek alapján, illetve az akciók valós idejű „madártávlati” figyelemmel kísérése. Említhetjük a felhasználási lehetőségek során a terepkutatás támogatását, illetve a nyomon üldözést, a személy- és objektumvédelmet, élénk fantáziával akár mobil útzárak telepítését is. A baleset helyszínére érkezhet elsőként „önjáró terelőkúp” élénk színű villogó fénnel, hogy az üttetre leszállva, figyelmeztesse a közlekedőket; de ugyanígy lefektethet az útra egy tüskékkel megerősített láncot, műszaki akadályként a menekülő elkövető gépjárművének feltartóztatására. (Forrás: *Petrétei Dávid: A drónok krimináltechnikai és rendészeti felhasználása. Magyar Bűnildőző, 6. évf. 1–3. sz., 2015, p. 70.*)

II. FELHASZNÁLÁSI MÓDOZATOK

Magyarországon, a világ többi országához hasonlóan nincs külön, a drónokra vonatkozó jogszabály, a tárgykört részletesen szabályozó törvény előkészítés alatt áll. A törvény hatálybalépéséig használatuk csak egyedi engedély alapján lehetséges, amit a Nemzeti Közlekedési Hatóság Légügyi Hivatala ad ki egyedi elbírálás alapján.¹⁸

A drónok felhasználási területét tekintve négy fő kategóriát különböztethetünk meg: a katonai, az állami, a kereskedelmi és a magáncélú felhasználást.

A katonai felhasználás a hadászat új forradalmát hozta el, amelyre egy végtelenül összetett, több milliárd dolláros külön iparág épült, számos jogetikai kérdést is felvetve.¹⁹

Ezzel szemben a magáncélú felhasználói kör elsősorban az új technológia kényelmi, szórakoztató funkcióit használhatja ki a jövőben leginkább, míg a kereskedelmi célú felhasználók a könnyen variálható kiegészítőkkel felszerelve vállalkozásukat tehetik üzleti és költség-szempontról még hatékonyabbá, s ezáltal piacképesebbé.

Nem elhanyagolhatók ugyanakkor azok az előnyök sem, amelyek az új technika állami feladatok ellátása során történő használatával jelentkeznek. Idesorolhatóak legtipikusabban a katasztrófavédelmi, bűnmegelőzési, rendvédelmi, határrendészeti, életvédelmi, egészségügyi célú felhasználások.²⁰

Nem meglepő, hogy a dróntechnológiában rejlő végtelen lehetőségeket a fotóművészet, a filmművészet, s még az előadó-művészet²¹ is hamar felfedezte magának. Az alkotóművészeti megoldások kiszélesedése pedig szükségszerűen magával hozza a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény²² 1. § (3) bekezdésben meghatározott, az alkotásra mint egyéni, eredeti szellemi tevékenységből fakadó műre vonatkozó definíció jogalkalmazói határainak differenciálódását, s ezáltal a szerzői minőség megállapításának nehezebb definiálhatóságát is.

Jelen tanulmány célja bemutatni, hogy a drónok civil felhasználásának két legtipikusabb formája,²³ a fotóművészeti és filmgyártási célú alkalmazás milyen szerzői jogi kérdéseket vet fel a szerzői minőség megállapítása terén, valamint egyfajta iránymutatásként kitérni arra, hogy milyen gyakorlati tényezőket kell a jogalkalmazónak figyelembe vennie az általam fennállásának tartalmi és személyi vizsgálatokor.

¹⁸ NAIH-ajánlás: i. m. (5), p. 3.

¹⁹ A drónok katonai célú felhasználásának jogi és jogetikai kérdéseiről l. bővebben: *Michael J. Boyle*: The legal and ethical implications of drone warfare. *International Journal of Human Rights*, 19. évf. 2. sz., 2015, p. 105–126, valamint *Jon Robins*: Drone warfare. *Criminal Law & Justice Weekly*, 179. évf. 35. sz., 2015.

²⁰ NAIH-ajánlás: i. m. (5), p. 3.

²¹ A világhírű Cirque du Soleil a svájci központú Verity Studios-zal karöltve interaktív közös ember–drón performanszon alapuló koreográfiát fejleszt 2016-os turnéjára (A koreográfiát bemutató videó az alábbi linken érhető el: <https://goo.gl/Gllxao>). Amszterdami központtal a holland királyi légierő támogatásával pedig megalakult a világ első dróncirkusza is. (A show honlapja: <http://goo.gl/0VKA6>.)

²² A továbbiakban Sztj.

²³ *Mike Perlman, Eric Hansen*: The Best drones: goo.gl/OgB3Zg.

II.1. A drónok fotóművészeti célú felhasználása

Az Szjt. 1. §-ának (1) bekezdése értelmében a törvény védi az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat. A törvény (2) bekezdése akként rendelkezik, hogy szerzői jogi védelem alá tartozik a művészet minden alkotása, így különösen az *i)* pont szerinti fotóművészeti alkotás.

A kérdés az, hogy fotóművészeti alkotásnak minősül-e egy drónra szerelt fényképezőgép által készített fotósorozat?

A drónokkal történő légi fotózással kapcsolatosan kijelenthetjük, hogy a fotóművészet eddig nem tapasztalt, szokatlanul erős perspektívája valószínűleg meg a drónokra szerelt fényképezőgépekkel. Az alkotó úgy mutathat be teljes kiterjedésében tájakat, városrészeket, épületeket, hogy a mikrovezérlő segítségével rendkívül finom, egyedi beállításokat tud eszközölni. Az alkotók továbbá a drónok jó manőverezhetősége és speciális látószöge miatt nemcsak távoli, de egyedülálló közeli felvételeket is tudnak készíteni.

A fényképezőgépekkel felszerelt drónokkal a fent taglalt új fotóművészeti perspektívából adódóan tehát olyan felvételek készíthetők, amelyeket egyéni, eredeti jellegük alapján szerzői jogi védelem illethet meg.

Abban a kérdésben, hogy milyen feltételei vannak a fotóművészeti alkotások szerzői jogi védelmének, illetve hogy – egyszerűbben fogalmazva, mikor rendelkezik egy fotó egyéni, eredeti jelleggel, a Szerzői Jogi Szakértő Testület²⁴ 24/2004 ügyszámú szakvéleménye ad számunkra iránymutatást.²⁵

Az SZJSZT szakvéleményében a fotóművészeti alkotások kapcsán hangsúlyozta, hogy az egyéni, eredeti jelleg vizsgálatakor nem kell kitérni a törvényi megnevezésben – egyébként nem túl szerencsés módon – szereplő „művészi” jelleg értékelésére,²⁶ ugyanis a szerzői jogi védelem nem függhet semmilyen „minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől”.²⁷

Ahogy a testület fogalmaz, elegendő csupán annak a vizsgálata, hogy a produktumban megnyilvánul-e az egyéni jelleg valamely minimuma; „*tehát, hogy az ne legyen teljesen meghatározva a körülmények vagy az alkalmazott eszközök által; legyen legalább minimális tere a különböző megoldások közötti emberi választásnak, továbbá, hogy ne egy meglevő alkotásnak szolgai másolásáról legyen szó*”.²⁸

²⁴ A továbbiakban: SZJSZT.

²⁵ SZJSZT-24/2004: A fotóművészeti alkotások szerzői jogi védelmének feltételei (http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2004_024.pdf).

²⁶ Az SZJSZT állásfoglalása szerint „*helyesebb lett volna ... (az) Szjt-ben a Berni Unió Egyezmény 2. Cikke (1) bekezdésében szereplő 'photographic work'-nek megfelelő 'fényképzési mű' kifejezést használni.*”

²⁷ Szjt. 1. § (3).

²⁸ I. m. (25). Ezt a felfogást követi az Európai Bíróság is, ld. különösen a C-145/10 sz. Eva-Maria Painer kontra Standard VerlagsGmbH és mások ügyében 2011. december 11-én hozott ítéletet. [Forrás: Grad-Gyenge Anikó (szerk.): Kézikönyv a szerzői jog érvényesítéséhez. ProArt, Budapest, 2014, p. 36.]

A drónokra felszerelt fényképezőgépekkel történő fotózásnál ugyan minden esetben szükség van egy alkalmazott eszközre (magára a drónra), ezt az eszközt távirányítással vezérelve az alkotó azonban képes meghatározni a felvétel körülményeit, ezáltal tere van az emberi választásnak, az így készített felvételek pedig rendelkeznek az egyéni jelleg olyan minimumával, amelynek birtokában már szerzői jogi védelemre érdemesek, függetlenül attól, hogy azt a természetben, rendezvényen, sporteseményen vagy egyéb helyen rögzítették.

II.2. A drónok filmforgatási célú felhasználása

A drónok filmforgatási célú használatának szerzői jogi szempontú vizsgálata előtt érdemes kitérnünk arra, hogy milyen, a szerzői jog számára releváns technikai sajátossággal rendelkeznek ezek az eszközök.

Az első és legfontosabb félreértés, hogy a drónnal nem filmezünk, a drón önmagában ugyanis csupán egy vezérelt, pilóta nélküli légi jármű, a felvétel tehát nem azzal, hanem a beépített vagy rászerezelt, és az esetek többségében gimbal²⁹ által stabilizált kamerával készíthető. A drón tulajdonképpen egyfajta kameramozgató eszköz, mint egy krán,³⁰ egy fahrtkocsi,³¹ egy steadicam³² vagy éppen egy statív állvány. A drón alkotói szempontú újítása abban áll, hogy multirotorjainak segítségével az imént felsorolt eszközök által végezhető valamennyi kameramozgást egymaga képes megvalósítani.

A kamera általában dönthető és forgatható, a légi jármű oldalirányba, előre, hátra is mozgatható, miközben az eszköz tetszőlegesen emelkedik vagy süllyed, esetleg egy helyben tartózkodik a levegőben éppen attól függően, hogy mi a célunk vele. Azáltal pedig, hogy a mozgások, kamerállások egy snitten³³ belül akár tetszőlegesen is kombinálhatóak, a történetmesélés új dimenziói nyílhatnak meg a filmalkotók számára.³⁴

A drónok ráadásul jóval szélesebb tartományban képesek daruzó mozgást végezni, mint az eddig erre a célra használt drága kránok, sokkal fürgébb, biztonságosabb és olcsóbb

²⁹ A gimbal olyan aktív, jellemzően motoros stabilizátor, amely a stabilizáláson és a vízszintezésen túl a különféle mozgások, így a kocsizások, a lekötések vagy az összetettebb használati módok finomítására képes. Ez a gyakorlatban úgy valósul meg, hogy a fogantyú gyorsabb, hirtelen döntésekor vagy forgatásakor is kiegyensúlyozott marad a készülék forgása vagy bólintása, profibb snitteket eredményezve. (Forrás: Mobilarena: Gimbal és szelfibot tesztasztaunkon: <http://goo.gl/ugVRyV>).

³⁰ A krán a filmgyártásban használatos olyan daru, amely az átlagosnál magasabb nézőpontból való forgatást tesz lehetővé.

³¹ A fahrtkocsi, angolul dolly, németül Bühne olyan filmgyártási eszköz, amely egy sínrendszeren mozogva egyenes irányú, kocsizó (ún. svenkelő) kamerafelvételeket tesz lehetővé.

³² A steadicam egy kamerastabilizációs rendszer, amely kiszűri a kézikamerás felvételek során jelentkező rázkódásokat. Segítségével bonyolult kameramozgások érhetőek el sínrendszerek és egyéb állványzat kiépítése nélkül.

³³ A snitt a filmkészítés folyamatának legkisebb egysége, két vágás közötti fázisképek megszakítás nélküli sorozata.

³⁴ A filmek szerzői jogi megítélésére ható egyéb nemzetközi folyamatokról bővebben l. *Financsek Zsuzsanna: A nemzetközi trendek hatása a filmekre vonatkozó magyar szerzői jogi szabályozás alakulására. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 108. évf. 2. sz., 2003. április, p. 59–64.

légi felvétel készíthetők velük, mint a cineflex technikával felszerelt helikopterekkel, s a gimbalhoz, steadicamhez hasonlóan könnyen megközelíthetünk velük bármilyen személyt, tárgyat felvétel közben.³⁵ A drónok a fent említett okokból kifolyólag tehát nemcsak a nagy produkciók, de az ilyen eszközöket költséghatékonyság végett limitáltabb számban használó kis költségvetésű filmek, reklámfilmek, valamint videoklipek gyártását, továbbá a családi filmezést is rövid időn belül forradalmisítani fogják.³⁶

Erre a forradalomra pedig a iurisprudenciának is reagálnia kell, legfőképp azáltal, hogy megvizsgáljuk, hogy a drónok filmgyártási célú felhasználása milyen kapcsolatban áll a szerzői jog alapvető intézményeivel.

A témakör elemzése kapcsán felmerülő első kérdés: filmalkotásnak minősül-e a drónra szerelt kamera által rögzített légi felvétel?

A filmalkotást az Szjt. 64. § (1) bekezdése mint „*meghatározott sorrendbe állított mozgóképek hang nélküli vagy hanggal összekapcsolt sorozatát*”, a rögzítés módjától függetlenül ismeri el műalkotásnak, s részesíti szerzői jogi védelemben.³⁷ Ennélfogva a drón által digitálisan rögzített mozgókép is filmalkotásnak minősül, és szerzői jogi védelemre érdemes, amennyiben egyéni, eredeti alkotómunka eredménye, és – filmvágás útján – egy bizonyos szintű szerkesztettség lehető fel benne.³⁸ Nem véletlen, hogy az Szjt. által nevesített filmalkotói műfajokban³⁹ egyre gyakrabban alkalmaznak drón által készített (légi) felvételeket.

De mi a teendő, ha egy – egyébként vagyoni értékkel bíró – drónfelvételnél nem lelhető fel a törvény által megkövetelt egyéni, eredeti jelleg, s nem fedezhető fel benne a szerkesztés nyoma sem?

Hogy egy gyakorlati példával éljünk, mit tehet a felvétel készítője, ha egy balesetet megőrzítő, drón által készített és interneten közzétett filanyagát egy televíziós csatorna az engedélye nélkül felhasználja valamely műsorához? Alkalmazható-e ilyen, szerzői műnek nem minősülő produktumra a szerzői jogi törvény?

³⁵ Neal Ungerleider: Unnamed drones go from Afghanistan to Hollywood: <http://goo.gl/Ilj4QT>.

³⁶ Az új perspektívában rejlő lehetőségeket felismerve s azt ösztönözve 2015 novemberében San Franciscóban tartották meg az első Nemzetközi Drón Filmfesztivált, amelyre hét kategóriában harmincöt országból összesen százötvenhárom nevezés érkezett (a fesztivál honlapja: <http://friff.co/#>).

³⁷ Takó Sándor: A filmkészítés folyamatát övező polgári jogi kérdések Magyarországon és az Egyesült Államokban, különös tekintettel a szerzői jogra. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 9. (119.) évf. 1. sz., 2014. február, p. 36.

³⁸ Az egyéni, eredeti jellegről bővebben I. SZJSZT-24/2008: Televíziós műsor formátumának egyéni, eredeti jellege (http://www.hipo.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2008_024.pdf).

³⁹ Szjt. 64. § (1) „Filmalkotásnak minősül különösen a filmszínházi vetítésre készült játékfilm, a televíziós film, a reklám- és a dokumentumfilm, valamint az animációs és az ismeretterjesztő film.”

A válasz igen. Az alkotás szintjét el nem érő filmfelvétel készítője ilyen esetekben ugyanis mint a film kezdeményezője, megszervezője és megvalósítója az Sztj. 64. § (3) bekezdése szerint filmelőállítónak minősül,⁴⁰ s szomszédos jogi védelemben részesül.

Az SZJSZT 08/2002 számú szakvéleményében kifejtette, hogy az Sztj. a filmek előállítójának jogait a szerzői joggal szomszédos jogként az Európai Közösségek 92/100/EGK számú irányelvvel összhangban szabályozza. A hivatkozott irányelv 2. cikkének 1. bekezdése pedig egyértelművé teszi, hogy az irányelv alkalmazásában a „film” fogalma lehet akár egy filmalkotás vagy más audiovizuális mű, akár a mozgóképeknek a kísérőhangokkal együtt vagy azok nélkül való bármilyen rögzítése.⁴¹ Az irányelv szerint tehát a szellemi alkotásnak nem minősülő bármilyen rögzített filmanyag előállítóját is megilletik a szomszédos jogok.⁴²

A filmalkotásnak nem minősülő drónfelvételek előállítójának is szükséges tehát a hozzájárulása ahhoz, hogy harmadik személy a filmjüket többszörözze, terjessze, vezetékek útján vagy bármely más eszközzel vagy módon a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tegye, amely felhasználásért a filmelőállítót az első forgalomba hozatalt követő év első napjától számított ötven évig díjazás illeti meg.⁴³

A drónfelvételnek mint produktumnak a vizsgálata után érdemes megvizsgálnunk annak a személyi körét, azaz a produktum készítőit is. Többek között arra kell választ adnunk, hogy filmalkotónak minősül-e a filmgyártói csapat részét képező drón operátőre?

Az Sztj. 64. §. (2) bekezdése ugyan nem nevesíti az operátőrt a filmalkotás szerzői között, a gyakorlatból kiindulva ugyanakkor mégis kijelenthetjük, hogy azok közé tartozik, akik „a film egészének kialakításához szintén alkotó módon járultak hozzá”.⁴⁴ Ebből a logikából kiindulva a drón operátőre tehát filmszerzőnek minősül, a művön pedig számos személyhez fűződő s vagyoni joga keletkezik, amely jogosultságok egészen a halálát követő év első napjától számított hetven évig megilletik.⁴⁵

A személyi kör vizsgálata nem áll meg ugyanakkor ennél a körnél, fel kell tenni a következő kérdést is. Szerző-e a drón operátora?

Kevesen tudják ugyanis, hogy az esetek többségében a sikeres drónfelvételekhez – legyen szó akár film-, akár fotófelvételtől – két külön személyre van szükség: a drón mozgását irányító, azt szabad szemmel követő pilótára, más néven operátorra, valamint a drónon

⁴⁰ Sztj. 64. § (3) „A film előállítója az a természetes személy, jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező gazdasági társaság, aki vagy amely saját nevében kezdeményezi és megszervezi a film megvalósítását, gondoskodva ennek anyagi és egyéb feltételeiről.”

⁴¹ Az Sztj. 64. § (3) az irányelvet alapul véve ebből kifolyólag tudatosan a film kifejezést használja a filmalkotás helyett.

⁴² SZJSZT-08/2002: Videofelvétel szerzői jogi védelme; filmelőállítói jogok (http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2002_008.pdf).

⁴³ SZJSZT-28/2007: A filmelőállító fogalmának értelmezéséről (http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2007_028.pdf).

⁴⁴ Sztj. 64. (2) A filmalkotás szerzői a film céljára készült irodalmi és zeneművek szerzői, a film rendezője és mindazok, akik a film egészének kialakításához szintén alkotó módon járultak hozzá.

⁴⁵ Takó Sándor: i. m. (37), p. 35.

levő kamera mozgását távirányítóval vezérlő, a felvett képet monitoron keresztül szemlélő operátorra.

Az ő együttes, harmonikus munkamegosztásuk eredményezi a felvételt. Az operátor intézi a filmes kameramozgásokat, nagymértékben hozzájárulva ezzel az alkotómunkához. Jogosan merülhet fel tehát a kérdés, hogy alkotónak is tekinthető-e a drónpilóta?

A válasz, nem. Az egyszerűbb megértés végett éljünk egy gyakorlati példával. Az operátor szerzői jogilag hasonló megítélés alá esik, mint a fahrtkocsit (angolul: dolly) mozgató fahrtmester (angolul: dolly grip). A fahrtmester ugyanis a gyártási stáb azon technikai kiszolgálója, aki a fahrtkocsira szerelt kamerát kezelő operátor és a rendező instrukciója alapján mozgatja a kocsit a sínen, elősegítve ezzel az alkotók által megkívánt kocsizó (film nyelven svenkelő) mozgást. Az operátor pedig, csakúgy mint a fahrtmester, az operátor instrukciója alapján látja el a fahrtmesterhez hasonló „kameramozgató” feladatát, s szerzői jogi szempontból úgyszintén „csupán” technikai kiszolgálónak minősül, ezáltal pedig nem érdemes szerzői jogi védelemre.

Ahogy tehát láthatjuk, a drónfelvétel készítője vagy szerzőként, vagy szomszédos jogi jogosultként, de érdemes a szerzői jog valamely szintű védelmére.⁴⁶

Azok után, hogy sikeresen tisztáztuk, hogy kik, milyen feltételek mellett, s milyen szerzői jogi alapon lehetnek a szerzői jog elsődleges jogosultjai, célszerű megvizsgálnunk, hogy kik és milyen módon válhatnak a szerzői jog származékos jogosultjaivá.

A forgatás és az utómunkálatok során létrejövő filmalkotáson ugyanis rendszerint megannyi szerzői jogosultság áll fenn, amely vagyoni jogok hasznosítását – a kontinentális jog filmfelhasználási jogainak széttöredezettségéből adódóan – szükségképpen egy kézbe kell fogni, hogy az a későbbi forgalmazás során értékesíthető legyen.⁴⁷ A film későbbi értékesítéséhez a filmelőállítónak ebből kifolyólag meg kell állapodnia a film szerzőivel – esetünkben a drónfelvétel készítőjével – jogaik és kötelezettségeik tartalmáról az úgynevezett megfilmesítési szerződés keretei között.⁴⁸ A megfilmesítési szerződés olyan nevesített felhasználási keretszerződés, amelynek célja a filmelőállítók és a szerzők filmkészítéssel kapcsolatos szerzői jogainak és kötelezettségeinek a rögzítése.⁴⁹ A szerződés értelmében a szerző – ellenkező kikötés hiányában – a filmelőállítóra ruházza át „a filmalkotás felhasználására és a felhasználás engedélyezésére való [valamennyi] jogot.” A szerződés érvényességének alaki követel-

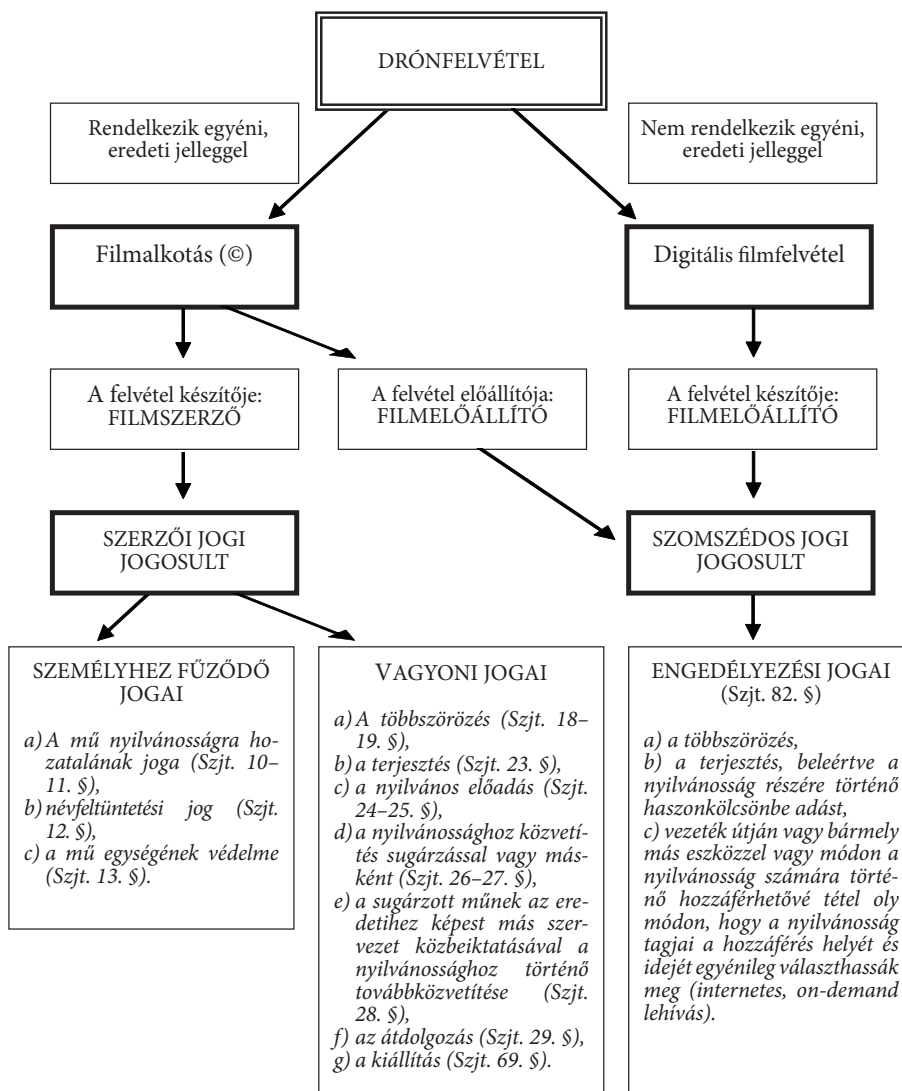
⁴⁶ A filmszerzőség kérdéséről l. bővebben SZJSZT-42/2000: Dokumentumfilm közreműködői mint szerzők, illetve előadóművészek (http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2000_042.pdf).

⁴⁷ Faludi Gábor, Gyertyánfy Péter, Lontai Endre, Vékás Gusztáv: Szerzői jog és iparjogvédelem. Eötvös József Könyvkiadó, 2012, p. 46. (vö.: *Bebők Gábor*: A filmekhez fűződő vagyoni jogok. Collega, 1999. 3. sz., valamint *Faludi Gábor*: A szerzői jog átruházhatósága a magyar szerzői jogban. Magyar Jog, 52. évf. 3. sz., 1995, p. 146–156.)

⁴⁸ *Petkó Mihály*: A megfilmesítési szerződés sarkalatos kérdéseiről. Magyar Jog, 59. évf. 8. sz., 2012, p. 489. (A megfilmesítési szerződésről l. bővebben *Fülöp Judit*: A felhasználási szerződések, különös tekintettel a megfilmesítési szerződésre. 2007 – kézirat, Frecskay János szakkönyvtár).

⁴⁹ *Takó*: i. m. (37), p. 41.

ménye, hogy a szerződést írásba foglalják, a feleknek meg kell egyezniük a mű pontos megjelölésében, a felhasználás módjában, mértékében, időtartamában, területében, valamint az ezzel arányos díjazásban. Az írásbeliség hiánya a kontraktus semmisségét eredményezi.⁵⁰

1. ábra: A drónfelvétel szerzői jogi útja a mű és a jogosultak oldaláról

⁵⁰ Takó: i. m. (37), p. 41.

1. eset	2. eset
	
A drónpilóta operatőr is egyben.	A drónpilóta és a drónoperatőr személye elkülönül.
KI AZ ELSŐDLEGES JOGOSULT?	
A drón operatőre, aki a pilóta is egyben	A drón operatőre
KI LEHET SZÁRMAZÉKOS JOGOSULT?	
<i>A filmelőállító, megfilmesítési szerződés alapján.</i>	

2. ábra: A drónfelvétel készítésének két módja, s azok különböző szerzői jogi megítélése

III. ÖSSZEGZÉS

Jelen tanulmány röviden áttekintette, hogy a dróntechnológia 21. századi forradalma miképp változtatta meg a klasszikus művészeti ágakat azáltal, hogy az alkotók korábban nem tapasztalt perspektívákból közelíthetnek meg új és régi témaköröket. Az alkotóművészet, mint láthatjuk, a piaccgazdasághoz hasonlóan napról-napra differenciálódik, folyamatos kihívások elé állítva ezzel a kor jogalkotóit és jogalkalmazóit.

A drónok alkalmazásakor felmerülő gyakorlati kérdések csupán érintőleges vizsgálatakor is érzékelhetjük, hogy mennyire fontos a szerzői jog képviselőinek naprakészsége az aktuális technikai innovációk, megoldások jogi megítélésékor. Napjaink ideális jogászának – s különösképp szerzői jogi szakértőjének – ugyanis már nem elegendő az anyagi és eljárásjog magabiztos ismerete, ha az nem párosul egy bizonyos mértékű, a jognak csak a peremvidékén mozgó, a jogi kérdések megértéséhez és eldöntéséhez ugyanakkor elengedhetetlenül szükséges egyéb ismeretekkel.

Az újszerű szerzői jogi kérdések vizsgálata során láthattuk, hogy az Szjt. atipikus, rugalmas intézményrendszere a drónok alkotói célú felhasználásának a tekintetében kiállja az idő próbáját. Bebizonyosodott, hogy annak ellenére, hogy egy rendkívül komplex technikai eljárásról beszélünk, a drónok alkotói célú felhasználása megfelelően illeszkedik a hatályos szerzői jogi rendszerünkbe, nincs más teendőnk, mint megfelelően alkalmazni a rendelkezésünkre álló alapvető szerzői jogi fogalmakat.

A megfelelő és folyamatos tájékozódással, önképzéssel pedig nekünk, jogászoknak is rendre ki kell állnunk az idő próbáját.

Bándi Gergely*

A ZENEMŰVEK ÁTDOLGOZÁSÁNAK KÉRDÉSEI**

„Legyen a zene mindenkié!”

(Kodály Zoltán)

A tanulmányban a zeneművek szerzői jogán belül az átdolgozásokat vesszük nagyító alá. Ez fontos része a szerzői jognak, de ennek ellenére nagyon kevés átfogó tanulmány született róla, az ezzel kapcsolatos információk pedig nagyon szétszórta. Ezért e tanulmány szerzője megkísérli komplex módon leírni az ezzel kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat és jogi szabályozását, úgy is mint jogász és úgy is mint zenész, aki egy átdolgozásokat alkotó zenekar tagja. A tanulmány céljai közé tartozik, hogy segítséget nyújtson azoknak a zenészeknek, akik a témával kapcsolatban keresnek választ egy-egy kérdésükre, azonban azt nehezen találják a jog útvesztőiben. Legyen ez a kérdés akár csak az, hogy mit is jelent egy zenemű átdolgozása, mit kell figyelembe vennie az átdolgozónak? Vagy egyáltalán, mitől lesz valami átdolgozás, és más mitől nem? Esetleg mitől lesz valami csak feldolgozás? A témával kapcsolatban számos hasonló kérdés felmerül a zene minden irányzatában. Átdolgozásnak számít-e például az, ha egy zeneszerző a saját, már kiadott művében változtatásokat eszközöl?

További cél egy átfogó kép kialakítása a zeneművek átdolgozásáról, aminek fontossága a zeneszeretők körében is megkérdőjelezhetetlen, még úgy is, ha ők tudatosan erre nem is gondolnak – a nyitó idézet is ezt tükrözi: „Legyen a zene mindenkié!” Nagyon szép és fontos gondolat Kodály Zoltántól, és talán elsőre nem is gondolná az ember, hogy ez a mondat az átdolgozások kérdésére is rávetíthető. Elmondható, hogy alapvető értelmében ez a kívánság már megvalósult. Hiszen a rádiók, az internet, a közösségi oldalak és a közösségi videolejátszók által a zene valóban mindenkié. Bárki hozzáférhet, bármikor, akár az utcán sétálva is kedvenc zenéit hallgathatja. De a „legyen a zene mindenkié” gondolat más szempontból is értelmezhető, köszönhetően az átdolgozások jelenségének. Ugyanis ma már végtelen mennyiségű zenei irányzat, stílus van, amelyek hol csak kevésben, hol nagyon sokban különböznek egymástól. De köszönhetően az átdolgozás lehetőségének, valaki olyan zeneszámot, zeneművet is meghallgathat a saját ízlésének megfelelő előadásmódban, amit

* Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Jog- és Államtudományi Kar, Magánjogi és Kereskedelmi Jogi Tanszék.

** A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala Ujvári János diplomadíj-pályázatán szerzői jog kategóriában első helyezést elért dolgozat szerkesztett változata. A szerző köszönötet mond Binder Károlynak, Nagy Jánosnak, Révész Richárdnak, Tóth Péternek és Wolf Péternek a segítségükért, amelynek köszönhetően betekintést nyerhetett az Artisjus átdolgozó bizottságainak a munkájába!

eredeti verzióban talán kevésbé szeretne. Csak nézzük meg az interneten útjára induló divatot, amelyben zenekarok híres slágereket dolgoznak át más műfajba, ezzel legtöbbször új, sajátos kifejezőmódot adva nekik. Legyen szó akár az AC/DC zenekar egy hard rock számának country átdolgozásáról, melyben többszólamú énekkel, egészen más hangszerekkel és hangzással alkotnak egy gyakorlatilag új zeneművet, vagy akár melyik popszám dzsesszbe vagy swingbe történő átdolgozásáról, amelyekből szintén egyre több jelenik meg. És ugyanígy fordítva, egyre több komolyzenei darab vagy régi dzsesszzene szólal meg ma újra, új formában, elektronikus zeneként, ami talán még nagyobb nyilvánosságnak és népszerűségnek örvend.

Ezért ma már tényleg minden szempontból elmondható, hogy a zene mindenkié, és ezért különösen fontos, és válik egyre fontosabbá a zeneművek átdolgozásának a kérdése.

1. A ZENEMŰ FOGALMA

1.1. A zenemű zeneelméleti fogalma

De kezdjük a legelején. Első kérdésként feltehetjük a témával kapcsolatos legalapvetőbb kérdést: mi a zenemű? Általános meghatározás nem nagyon létezik a zenemű fogalmára. A lexikonok szerint jelentése a következő változatokban fogalmazható meg:

„Zenei műalkotás. Ilyeneket tartalmazó kotta.”¹ „Általában minden kész, zenei alkotás.”² „Minden olyan alkotás, amely bármilyen kis vagy nagy formában valamely határozott zenei gondolatot kifejez, s azt következetesen kifejejt. A zeneművek értékét mindig a szellemi tartalom és a kidolgozás módja határozza meg.”³

A következőkben vizsgáljuk meg egy kicsit részletesebben, hogy pontosan mit lehet érteni a „zene” fogalma alatt!

A magyar értelmező kéziszótár szerint: „a hangoknak a dallam, a ritmus és a harmónia eszközeivel kisebb-nagyobb művé való egybekapcsolása, mint művészet.”⁴

Az Új magyar lexikon szerint: „a művészetnek az az ága, amely kifejezésre a zenei hangok különféle kombinációit használja fel. A hangok időbeni egymásutánja dallamot alkot, egyidejű megszólalásukból harmónia keletkezik. Mozdató ereje a ritmus, sebessége a tempó. Hangzásának rendjét a metrum és az ütem szabályozza.”⁵

Látható, hogy mindkét szócikk hasonlóan közelíti meg a fogalmat, tehát elindulhatunk az általuk megkezdett úton. A zenének négy olyan alkotóelemét lehet kiemelni, amely mindkét megfogalmazásban szerepel, ezek a hangok, a dallam, a harmónia és a ritmus.

¹ Magyar értelmező kéziszótár (szerk. Juhász József et. al.). Akadémia Kiadó, Bp. 1982.

² Új magyar lexikon (szerk.: Berei Andor). Akadémia Kiadó, Bp. 1962, p. 765.

³ Pallas nagylexikon: <http://www.kislexikon.hu/zenemu.html>.

⁴ I. m. (1), p. 1530.

⁵ I. m. (2), p. 762.

Tehát a zene legkisebb elemét a *hangok* képezik. Az Új magyar lexikon szerint a hang „*rugalmas közegben terjedő, az emberi fül által értékelhető mechanikai rezgés; másodpercenkénti rezgésszáma 16 és 20 000 közé esik. Az e határok alatti, illetve feletti rezgésszámú rezgéseket az emberi fül nem érzékeli. ... A hang jellemzői: hangerősség, hangmagasság, hangszín.*”⁶

Tehát hangok alatt nemcsak a „zenei hangok” értendők, amelyekhez konkrét hangmagasságot is tudunk társítani, hanem ugyanúgy a zajok, zörejek és ezekhez hasonló hanghatások. Ezt feltétlenül szükséges kiemelni, ugyanis ezeknek a használatával is komponálható zene, bár ez már annyira kortárs, hogy az emberek többségéhez nem jut el, de ettől függetlenül létezik. Elég példaként John Cage⁷ *Waterwalk* című kompozíciójára gondolni, ami szinte végig csak zajokból áll, és mégis elismerhető zenei kompozícióként.

A hangokat lehet *dallammá* fűzni, ami a zene fő részét képezi. Általában a dallam szolgál meg témaként, azt ismeri fel a hallgató, az ragad meg az emberekben. A dallam meghatározása a Magyar értelmező kéziszótár szócikke szerint „*változó magasságú zenei hangoknak egységgé formált ritmikus egymásutánja.*”⁸

Bár az Új magyar lexikon is kiemeli a hangok változó magasságát mint szükséges kritériumot, de ez nem annyira lényeges. Ugyanazon hangok egymásutánja is alkothat dallamot, lehet sajátos jelentéstartalma, különösen ha közben a kíséretben változnak a harmóniák, így a dallamból álló egyetlen hang funkciója mindig változik.

El is jutottunk ezzel a *harmóniákhoz*. Ha az előbb említett módon szerepük a dallam kíséretére korlátozódik, polifón zenéről beszélünk, míg ha egy harmónia szólamai együttesen adják a dallamot, az a homofón zene. A harmónia, másik nevén akkord, ismét a Magyar értelmező kéziszótárt használva „*három vagy több különböző magasságú hang egyidejű hangzása, illetve az így megszólaló hangok együttese.*”⁹

Végül maradt még a *ritmus* mint a zene alapvető eleme. Az Új magyar lexikon megfogalmazásában a ritmus „*az egymást követő hangok egymáshoz viszonyított időtartama.*”¹⁰ Ez egy egyszerű és világos megfogalmazás, több magyarázatot nem is igényel.

Ezek tehát a zene építőelemei, melyek lehet, hogy az olvasónak egyértelműek voltak eddig is, de ennek ellenére fontos tisztázásuk, ugyanis elkerülhetetlen a kifejezések pontos ismerete, ha a továbbiakban a zeneművek átdolgozását szeretnénk vizsgálni. Hiszen egy zenemű azáltal válik átdolgozottá, hogy az előbb felsorolt elemek egyikét vagy akár többet megváltoztatnak, az átdolgozó a saját ízlésére formálja, mellyel egy plusz, sajátos jelentéstartalmat ruház rá a meglévő eredetin felül, de erről részletesebben később szólunk. Arról nem is beszélve, hogy sokak számára a jog a szavak művészete, megfelelő megértéséhez az

⁶ I. m. (2), p. 194.

⁷ John Cage 1912–1992, amerikai avantgarde művész, író, zeneszerző, zenetudós. Az elektroakusztikus zene úttörője, gyakran használt rendhagyó hangszereket a műveiben (http://en.wikipedia.org/wiki/John_Cage).

⁸ I. m. (1), p. 217.

⁹ I. m. (1), p. 17.

¹⁰ I. m. (2), 5. kötet, p. 579.

alapul szolgáló fogalmak tisztázása nélkülözhetetlen. „Mindenesetre a terminológiai pontosság nem csupán a jogi közösség számára fontos, hanem nélkülözhetetlen, mert a Jog a szavak művészete.”¹¹

1.2. A zenemű jogi fogalma

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szt.) a zeneműveket, szöveggel vagy anélkül, mint művészeti alkotásokat szerzői jogi védelem alá helyezi.¹²

Ez alapján tehát elmondhatjuk, hogy a zeneművek művészi alkotások, amelyekkel valamilyen zenei gondolatot fejez ki a szerző. Egy zenemű többféle alakban is megjelenhet, például kottaként vagy hanghordozó formájában is. Kiemelendő ebből, hogy művészeti alkotásként a zeneműben is kell lennie valamilyen sajátos, személyes jegynek, ami csak az adott szerzőre jellemző, az ő gondolatait fejezi ki. Ez különösen fontos lesz az átdolgozások vizsgálatánál.

Sok olyan tanulmány és cikk, amely a zeneművek szerzői jogával foglalkozik, a Riemann-féle Zenei lexikon „mű” meghatározása alapján vizsgálódik, amely szerint a zenemű „a zeneben elsősorban az írásban rögzített, önmagában zárt, időtálló, többszólamú kompozíció, amely egy szerző individuális alkotása.”¹³ Azonban ez a fogalom meghatározás nem szerencsés jogi szempontból, hiszen egy zeneművet nem feltétlenül kell írásban rögzíteni – szerzői jogi szempontból különösen nem, és tapasztalható, hogy a mai könnyűzenék nagy részét sem rögzítik írásban, mégis zeneműveknek számítanak. Az „önmagában zárt” jelző sem különösen lényeges, hiszen a nem befejezett műveket is védi a szerzői jog. A többszólamúság is túl szigorú követelmény, hiszen egy egyszólamú dallam miért ne számíthatna műnek? Az utolsó elem nevezhető a leginkább elfogadhatónak, amely szerint a mű „egy szerző individuális alkotása”. Bár ez sem teljesen helytálló megfogalmazás, ugyanis léteznek többszerzős művek is. A hangsúly az „individuális” jelzőn lehet, ezen is olyan szempontból, hogy legyen a műnek eredeti jellege, mely a szerző (szerzők) egyéniségét tükrözi.

Zeneműnek minősül tehát ugyanúgy az írott anyag, valamint a hangzó anyag is. Így zeneművet veszünk, ha egy kottát vagy egy lemezt vásárolunk. Azt hallunk, ha egy koncerten vagyunk vagy egy filmzene szól, rádiót hallgatunk stb.

¹¹ Angel-Manuel Moreno: EC Environmental Law and National Administrative Law; A Reciprocal Influence with Problematic Implications. In Ludwig Krämer (ed.): Recht und Um-Welt (Essays in Honour of Prof. Dr. Gerd Winter). Europa Law Publishing, Groningen. 2003, p. 334. Idézi Bárdi Gyula: Környezetjog, Szent István Kiadó, 2014, p. 210.

¹² 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról (továbbiakban: Szt.) 1. § (2), e) pont.

¹³ Brockhaus Riemann: Zenei lexikon (szerk.: Carl Dahlhaus, Hans Heinrich Eggebrecht), II. kötet. Zene-műkiadó, Budapest, 1983, p. 599.

2. A SZERZŐI JOG

2.1. A szerzői jog fogalma

A szerzői jog a polgári jog, azon belül is a szellemi alkotások jogának területéhez tartozik. A szellemi alkotások joga többfelé ágazik, de van két közös tulajdonságuk:

1. Az első, hogy a védett jogtárgy valamilyen szellemi tartalommal rendelkezik, ami azt jelenti, hogy szükséges valami többlet a pusztá tárgyon felül, ami valami személyes, az alkotó személyétől függő, az ő szelleme által hozzáadott érték, amint azt már fentebb a zenemű meghatározásánál jeleztük.

Fel is vetődik a joggyakorlatban egy érdekes kérdés ezzel kapcsolatban, mégpedig az, hogy a „technózene” készítőjét megilleti-e a szerzői jogi védelem.¹⁴ A vonatkozó eset az előző szerzői jogi törvény (1969. évi III. törvény) hatálya alatt történt, amely szintén tartalmazta azt a szabályt, hogy egy mű akkor részesülhet védelemben, ha egyéni, eredeti jellegű alkotás. Az eset olyan technózenére vonatkozott, melyben zörejek, effektusok és hangminták felhasználásával a DJ rögtönzésszerűen állít elő valamit. A szakértői vélemény szerint ez az előállítás egyéni, eredeti jellegű zenének minősül, tehát szerzői jogi védelem alá tartozik.¹⁵

2. A második, hogy a jog egy tulajdonszerű oltalmat nyújt ezekre az alkotásokra. A szellemi alkotások joga védelmet nyújt az „alkotónak”, melynek köszönhetően akarata szerint rendelkezik az adott alkotással. Felhasználhatja, ennek révén anyagi hasznot szedhet, átengedheti használatát, továbbadhatja stb.

A szellemi alkotások joga két nagy csoportra bontható tovább, a szerzői jogra, valamint az iparjogvédelemre, ahol az utóbbi magába foglalja a műszaki alkotások oltalmát, valamint a vállalat- és árujelzők jogát. A szerzői jog még két ágra bontható tovább, a szerzői jogra, valamint a kapcsolódó jogokra. A szerzői jog védi a szerzőket, a kapcsolódó jogok pedig általában a szerzői művek közvetítőit. A kapcsolódó jogok szabályozására azért volt szükség, mert előfordultak esetek, amikor egy alkotó számára szükséges volna oltalmat biztosítani, holott egyébként nem minősülne szerzőnek. Ez a helyzet például az előadóművészek esetében, akik „csak” interpretálják¹⁶ a művet. Ebből a megfontolásból nyújt védelmet a szerzői jogi törvény az előadóművészeknek,¹⁷ a hangfelvétel-előállítóknak, a rádió- és televízió szervezeteknek,¹⁸ a filmelőállítóknak,¹⁹ valamint az adatbázis-előállítóknak.²⁰

¹⁴ SZJSZT-43/2000 – A „techno” zene szerzői jogi védelme: http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2000_043.pdf.

¹⁵ *Id. dr. Ficsor Mihály* (főszerk.): A szerzői jog a gyakorlatban. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2004, p. 20.

¹⁶ Interpretáció: amikor egy előadóművész egy valaki más által megírt művet ad elő, úgy, hogy az az előadásmód rá lesz jellemző, a saját zenei ötleteit, elképzeléseit is hozzáadja a leírt hangokon kívül, tehát a saját személyes „hangján” szólaltatja meg a művet.

¹⁷ Szjt. 73–75. §.

¹⁸ Szjt. 80–81. §.

¹⁹ Szjt. 82. §.

²⁰ Szjt. XI./A fejezet.

A szerzői jog szabályozása alá tartoznak a zeneművek, az irodalmi művek, a filmalkotások, az építészeti alkotások, a térképművek, a fotóművek, a rajzok, a festmények, és még lehetne tovább sorolni, ugyanis bármikor keletkezhetnek új műtípusok, amik korábban nem léteztek.²¹

A szerzői műveket a törvény²² – európai uniós előírásoknak megfelelően²³ – a mű megalkotásától kezdve védi a szerző életében, halála évében és a halálát követő év első napjától számított 70 évben.²⁴

2. 2. A magyar szerzői jogi törvény zeneművekre vonatkozó rendelkezései

Magyarországon a szerzői jogról a már hivatkozott 1999. évi LXXVI. törvény rendelkezik. Első bekezdéséből ismerhetjük meg annak tárgyi hatályát, azonban az itt található felsorolás csak példálózó jellegű, nem taxatív. De a zeneművek még így is bekerültek ebbe az összefoglalásba, ebből is látható, hogy különösen fontos szerepet töltenek be, és nagy területét fogják át a szabályozásnak. Továbbá, mivel a zeneművek szerepelnek ebben a felsorolásban, kétséget kizáróan fennáll a szerzői jogi oltalom, és ez mindenképpen növeli az érintett művek számára a jogbiztonságot.

Fontos megjegyezni, hogy a törvény nem igényli egy mű bármiféle levédetését vagy akármilyen nyilvántartásba vételét. Azzal, hogy valaki megír például egy dalt, a létrehozás pillanatától kezdve a törvény védelme alatt áll a mű.

3. AZ EGYÉNI, EREDETI JELLEG

Ahhoz, hogy egy zenemű (vagy bármilyen, a szerzői jog által védett mű) védelemben részesülhessen, rendelkeznie kell egyéni, eredeti jelleggel.

Az egyéni, eredeti jelleg fogalmának tisztázása különösen fontos, mielőtt részletesen foglalkoznánk az átdolgozásokkal, hiszen az átdolgozott mű, tehát az átdolgozás tárgya már eleve rendelkezik vele, és éppen ezért ahhoz, hogy valami átdolgozás legyen, az átdolgozónak is hozzá kell adnia a saját egyéni-eredeti jellegét, de erre részletesebben a későbbiekben visszatérünk.

²¹ Szjt. 1. § (1).

²² Szjt. 31. §.

²³ A Berni Unió Egyezmény alapján (Magyarországon életbe léptette az 1975. évi 4. törvényerejű rendelet az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló 1886. szeptember 9-i Berni Egyezmény Párizsban, az 1971. évi július hó 24. napján felülvizsgált szövegének kihirdetéséről).

²⁴ Szjt. 31. §.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület²⁵ egyik szakvéleményében²⁶ találhatunk egy kitűnő példát arra, hogy mi számíthat egyéninek vagy eredetinek. Igaz, ez a példa dalszövegekkel kapcsolatos, de ezek szoros kapcsolatban állnak a zeneművekkel, és segítségével az elmélet átültethető az instrumentális zenébe is. Amiről szó van, az a 44/2007-es szakvélemény, amelyben egy szövegrészlet eredetisége volt a kérdés. A kérdéses rész a „mert itthon otthon vagyok” tagmondat volt, és az volt a tényleges kérdés, hogy vajon ez minősíthető-e a mű azonosítható részének, eléri-e azt az egyéni, eredeti jelleget, aminek köszönhetően szerzői jogi védelemben részesülhet.

A testület az Szjt. 16. §-ára is utalt, amely miatt ez a kérdés különösen fontos lehet, mégpedig a következők okán: *„a szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére. E törvény eltérő rendelkezése hiányában a felhasználásra engedély felhasználási szerződéssel szerezhető”*.²⁷

Tehát önmagában egy egyéni, eredeti jelleggel rendelkező rész is részesülhet szerzői jogi védelemben, nem kizárólag az egész mű, ezért is fontos kérdés az, hogy bizonyos részekben megjelenik-e ez a követelmény.

Az azonosítható részre való utalás a 2001/29/EK irányelv²⁸ nyomán került szabályozásra a törvényben, melyben azért tartották ezt a kikötést fontosnak, hogy a szerző engedélyezési joga ne csak az egész mű engedélyezésére, hanem ezen túlmenően az azonosítható, felismerhető részek felhasználására is kiterjedjen. *„Akkor azonosítható egy rész, ha ugyanúgy hordozza a szerző szellemi tevékenységből fakadó egyéni-eredeti jelleget, mint egy teljes alkotás. Az azonosíthatóság oltalmi kritériuma tehát azonos a szerzői jogi védelem egyéni-eredeti jellegre vonatkozó kritériumával.”*²⁹

²⁵ Szerzői Jogi Szakértő Testület: „A Szerzői Jogi Szakértő Testületet (a továbbiakban: SzJSzT, illetve Testület) 1970-ben hozták létre. Feladatait, szervezeti és működési rendjének keretszabályait a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szjt.) állapította meg újra. Az Szjt. 101. §-ának (1) bekezdése szerint a Testület a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala mellett működik. A gyakorlati tapasztalatok szerint az SzJSzT elsősorban perben álló felek közötti jogvitában játszik szerepet, de nem kizárt, hogy peren kívül vagy a pert megelőzően kérjék fel szakvélemény adására. Megnyugtatóbb a helyzet, ha a vitában álló felek együtt jutnak arra az elhatározásra, hogy a vitatott szerzői jogi szakkérdésben az SzJSzT-hez fordulnak, és a Testület döntését – kvázi választottbírói döntésként – magukra nézve kötelező érvényűnek tekintik. Az sem kizárt természetesen, hogy csak az egyik fél fordul az SzJSzT-hez, de ennek az a veszélye, hogy a másik fél nem tekinti irányadónak a szakvéleményt. Ekkor még mindig perre lehet vinni az ügyet, melyben az SzJSzT már meglévő szakvéleménye kétségekívül katalizáló erővel bírhat.” (<http://www.sztnh.gov.hu/testuletek/szjszt/>).

²⁶ SZJSZT-44/2007 – Dalszöveg részletének szerzői jogi védelme: http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2007_044.pdf.

²⁷ Szjt. 16. § (1).

²⁸ Az Európai Parlament és a Tanács 2001/29/EK irányelve (2001. május 22.) az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról. Hivatalos Lap L 167, 2001. 06. 22., p. 0010–0019.

²⁹ I. m. (26).

A kérdéses „mert itthon otthon vagyok” tagmondat esetében a Szerzői Jogi Szakértő Testület véleménye az, hogy ez csak egy okhatározói mellékmondat, a magyar nyelv szabályainak megfelelően összeállított szavakkal. A létege alakja szükségszerűen következik a teljes szövegből. „Ebben a tekintetben a dalszövegsor semmiképp sem tekinthető egyéni-eredetinek, a szerzővel azonosíthatónak.”³⁰ A szövegrész nem tartalmaz a hétköznapi nyelvtől való eltéréseket sem, ellentétben például a „halálesőt permeteznek, fekete könnyel megvéreznek” LGT-szövegrészlettel, sem hétköznapi költői képeket, mint például a Quimby zenekar „Autó egy szerpentinén” című zeneszámban az „... és a világ pajkos szellőként suhan”. Továbbá a szavak sorrendje sem tér el a szokványostól, ahogy S. Nagy István „A fény városa” című művében az „A sötétet messze űzni első fontos dolgunk ez csupán” hangzatú sorban.

Tehát ahhoz, hogy egy dalszövegrészlet, akár csak egy tagmondat önállóan is a védelem tárgya legyen, szükséges, hogy a fentiek valamelyike igaz legyen rá.

A tanács szerint az itthon-otthon szójáték maga sem tartalmazhat egyéni eredeti jelleget, hiszen ez egy viszonylag kézenfekvő, a hétköznapi nyelvben is alkalmazott összetétel. Az itthon-otthon kapcsolatot gyakorlatilag közkincként használják egyes szerzők (például Lord, Charlie). „Tehát ez a tagmondat nem alkalmas a szerzői jogi védelemre, mert nem hordozza az ehhez szükséges egyéni-eredeti jelleget.”³¹

Ezt egyszerűen rávetíthetjük a zenére is. Egy zenemű egésze, amely rendelkezik egyéni-eredeti jelleggel, jogi védelemben részesülhet. Ehhez nem kell semmilyen minőségi vagy esztétikai minimumhatárt elérnie, csak az szükséges, hogy a szerző a saját gondolatait fejezze ki vele, és önállóan alkossa meg a művet, tehát csupán azért, mert egy mű nagyon egyszerű, vagy esetleg nem olyan szép, mint más művek, még ugyanúgy megilleti a szerzői jogi védelem. Az egyéni-eredeti jelleg mindenképpen szubjektív és tág fogalom. Nem szabad más művekhez hasonlítani valamit, és az alapján dönteni el, hogy valami rendelkezik-e vele (kivéve persze, ha valami nagyon hasonlít egy már meglévő műre, tehát feltehetően bitorlás történt).

Az előző dalszövegpéldát tökéletesen lehet alkalmazni a zenére is. Nyilvánvaló, hogy egy-egy hangot, de hangokból álló kisebb csoportot sem illethet meg szerzői jogi védelem (hacsak nem annyira különleges az összetétel, hogy annak egyéni-eredeti jellege van), ahogy a szövegek esetében sincs erre mód az egyértelmű szókapcsolatoknál, hiszen ezzel lassan minden szó, illetve a zenében minden hang védetté válna, ami ellehetetlenítené a zeneírást.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület azzal érvelt, amikor kijelentette, hogy a „mert itthon otthon vagyok” tagmondat nem részesülhet védelemben, hogy az csak egy, a magyar nyelvtan szabályainak megfelelően összerakott tagmondat, és semmi különlegeset nem tartalmaz.

³⁰ I. m. (26). p. 190.

³¹ Id. dr. Ficsor Mihály, Kiss Zoltán (szerk.): A szerzői jog gyakorlati alkalmazása a digitális online környezetben. A szerzői jogi szakértő testület véleményeinek gyűjteménye (2004–2009). Complex Kiadó, Budapest, 2010, p. 190.

Ahogy a nyelvtannak, a zenének is vannak szabályai, amivel a zeneelmélet és az összhangzattan³² foglalkozik.

Ahogy a nyelvtan szabályai szerint egy tagmondatot magától értetődően lehet összeállítani, ugyanúgy a zenében is vannak hasonló jelenségek, például a zenei zárlatok. Ezek értelemszerűen egy-egy zenei rész lezárását jelentik, és megvannak a maguk szabályai. A zene, ahogy már erről szó esett, harmóniákból áll. Még ha csak egy dallamból áll is egy adott zenemű, elméletben akkor is lehet hozzá megadott szabályok szerint harmóniákat társítani. A zene másik építőeleme, amiről ugyancsak volt már szó, a dallam, azon belül is a hangok, amelyek hangsorokat alkotnak. Egy hangsor többnyire hét hangból áll, és mind a hét hang egy fokot is jelent. A fokokra pedig, a hangsor hangjait felhasználva, harmóniákat építhetünk, amelyekből a zene építkezni tud.

A zenében használatos zárlatok az ilyen fokok és a rájuk épített harmóniák összekapcsolásai, változatai. Ahogy a nyelvtanban szabályok vannak arra, hogy bizonyos szavakat hogyan lehet összekapcsolni, úgy a zenében is vannak szabályok arra, hogy a fokokat hogyan lehet összekapcsolni. A zenében a leggyakrabban használt zárlat az ötödik fok és az első fok kapcsolata. (Az ötödik fokot hívják dominánsnak, az első tonikának, tehát az ötödik fok–első fok zárlatnak előbb egy feszültségkeltő hangulata van a domináns harmóniának köszönhetően, majd a tonikán megnyugszik a zene.) Ezt a fajta zárlatot nevezik teljes zárlatnak. Mivel ez mind a könnyű, mind a komolyzenében végtelenül sokszor fordul elő, magától értetődik, hogy egy ötödik fok–első fok kapcsolatot nem lehet szerzői jogi védelem alá helyezni. Ebből persze az is következik, hogy sok zeneműnek ugyanúgy hangzik a zárása, ha esetleg ugyanabban a hangnemben és stílusban is íródott, nem kizárt, hogy pontosan ugyanaz. De ez elkerülhetetlen, ahogy különböző könyvekben is előfordulhat ugyanaz a tagmondat (lásd – itthon otthon vagy) vagy akár mondat is.

Ettől függetlenül persze egy mű egészére jellemző lehet az egyéni, eredeti jelleg, hiszen a hangokat és harmóniákat összességében rengetegféleképpen össze lehet kapcsolni vagy meghatározni a műben megszólaló hangszereket, amelyek együttesen adják egy zenemű sajátos, a szerzőre jellemző hangzását. Tökéletesen illik ehhez a témához Kodály Zoltán egy másik híres idézete, mely szerint *„semmi sem jellemző annyira a nyelvre, mint sajátos hangzása. Olyan ez, mint a virág illata, a bor zamata, a zománc, az opál tüze. Megismerni róla a nyelvet már messziről, mikor a szót még nem is értjük.”*

Ugyanígy van ez a zenével. Minden szerzőnek van egy sajátos hangzása (vagy akár több, ha a mai könnyűzenét nézzük, amiben egy zeneszerző a legkülönbözőbb előadóknak ír számokat), és ez adja egy-egy műnek az egyéni, eredeti jelleget.

³² Összhangzattan: az időben egymást követő hangzatok közötti kapcsolatok és összefüggések, valamint a hangzatok által a művészi szándék szerint létrehozott harmonikus történet mint a kompozíció egyik alapvető alkotórészének tudománya – <http://hu.wikipedia.org/wiki/Szerkeszt%C5%91:Haderadi/%C3%B6sszhangzattan>.

3.1. Egyéni, eredeti jelleg a tizenkét fokú zenében

Bár az átdolgozások tekintetében nincs nagy jelentősége, de érdekességképpen mégis megemlíthető az eredetiség témájában a tizenkétfokúság, vagyis a dodekafónia. Ezt a zeneszerzési módszert Arnold Schönberg³³ alkotta meg. A zenében összesen 12 különböző hang létezik (amik oktávonként³⁴ ismétlődnek). A Schönberg alkotta dodekafóniában úgynevezett „Reiheket” (sorokat) lehet használni. Egy Reihe 12 hangból áll, és tartalmaznia kell mind a 12 különböző hangot, tehát nem ismétlődhetnek a hangok. Ha egy Reihe lezárult, jöhet a következő, ismét ugyanezen szabályok szerint. Így épül fel a dodekafon zene. Látható, hogy a szigorú és viszonylag szűk szabályoknak köszönhetően nagyobb az esélye annak, hogy két zeneszerző ugyanazt a Reihét használja. Kérdés, hogy egy ilyen mű vagy csak egy sor megkomponálásánál mennyire fontos az egyéni jelleg, egyáltalán mennyire van lehetőség annak a kifejezésére.

Viszont még nem volt olyan eset egyelőre, hogy valaki egy másik zeneszerző Reihéjét dolgozza fel.³⁵ Kérdés persze az is, hogy mennyire lehetséges ez egyáltalán.

4. ZENEMŰVEK FELHASZNÁLÁSA

A szerzői jog az egyes műveket felhasználásuk esetén védelmezi. Éppen ezért ha valaki egy művet használni szeretne, a legelső dolog, ami felmerülhet benne, hogy kell-e ezért engedélyt kérnie és díjat fizetnie?³⁶ Ennek megállapítása úgy a legegyszerűbb, ha teljesen az alapjaitól vizsgáljuk meg a kérdést.

Tehát legelőször is: védett-e a mű? Ez a zeneművek esetében teljesen természetes, hiszen egyedileg, művészi, individuális értékekkel létrehozott alkotásról van szó, így minden esetben védi a szerzői jogi törvény a zeneműveket. Ezenkívül a tárgyi hatálynál található felsorolásban is szerepel, aminek köszönhetően még indokolni sem kellene a védelem mi-benlétét, hiszen a törvény azt egyértelműen kimondja.

Másfelől meg kell vizsgálni, hogy a törvény által szabályozott védelmi időn belül vagyunk-e. Ahogy azt már említettük, a védelmi idő a szerző élete alatt, valamint a halálát követő év első napjától számított 70 évig tart.³⁷ Ezekben az esetekben engedély- és díjköteles az adott zenemű. Ha tehát például a zenész egy Bach-művet szeretne nyilvánosan előadni egy koncerten, az nem lesz a számára engedélyköteles, ugyanis a védelmi idő már bőven

³³ Arnold Schönberg (1875–1951) osztrák zeneszerző, a dodekafónia és a szerializmus technikájának megalkotója. Tanárként is a század legnagyobb hatású egyéniségei közé tartozott: http://hu.wikipedia.org/wiki/Arnold_Sch%C3%B6nberg.

³⁴ Oktáv (latin octava = 'nyolcadik'): a zenében a diatonikus hangsor nyolcadik fokát jelenti, illetve a hangközt, amely az első fokot a nyolcadiktól elválasztja: <http://hu.wikipedia.org/wiki/Okt%C3%A1v>.

³⁵ Gyenge Anikó: Zeneművek átdolgozása a szerzői jogban. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 107. évf. 3. sz., 2002. június: <http://www.sztnh.gov.hu/kiadv/ipsz/200206/zenemuvek.htm?printable=1>.

³⁶ Szinger András, Tóth Péter: Gyakorlati útmutató a szerzői joghoz. Novissima Kiadó, 2004, p. 18.

³⁷ Sztj. 31. §.

lejárt. Ha egy zongorista egy Bartók-művel szeretne színpadra állni, az 2016. január 1. óta már nem engedély- és díjköteles, mert akkor járt le a 70 év.

Tehát ha egy zeneművet akarunk használni valamilyen formában, azt a jog – a védelmi idő lejárta előtt – biztosan védi. Ezzel el is jutottunk a következő vizsgálódási ponthoz, mégpedig hogy a cél, amire felhasználnánk, jogi jelentőséggel bír-e. A rengetegféle felhasználási mód közül (például többszörözés, terjesztés, nyilvános előadás, nyilvánossághoz való közvetítés és továbbközvetítés) jelen esetben az átdolgozás a kérdés. Ez természetesen jogi jelentőséggel bír, hiszen a szerzői jogi törvény külön felhasználási módként is megemlíti.

A következő kérdés, ami szükséges ahhoz, hogy megtudjuk, hogy szükséges-e az engedélykérés, illetve a jogdíjfizetés, az, hogy ha a felhasználás a törvény hatálya alatt áll, van-e lehetőség szabad felhasználásra. E jogintézményről eddig még nem esett szó, így itt röviden kitérnénk arra, hogy mit is jelent ez pontosan.

Bizonyos esetekben előfordul, hogy a jogalkotó valamiért mentesíti az engedélykérés, illetve a díjfizetés alól az adott felhasználási módot. Ezt azért teszi, hogy bizonyos felhasználói csoportnak kedvezményt biztosítson, vagy hogy a jelentéktelennek minősíthető felhasználásokat mentesítse a kötelezettségek alól.

A törvény a 34–41. §-ban sorolja fel a szabad felhasználás eseteit. Az átdolgozás szempontjából a 34. § (4) bekezdése fontos, mely szerint *„a mű iskolai oktatási célra iskolai foglalkozás keretében átdolgozható. Az átdolgozott mű felhasználásához az eredeti mű szerzőjének engedélye is szükséges.”*

A fenti szabály hallatán a legtöbb embernek az ének-zene tankönyvek juthatnak eszébe, amelyekben esetenként bonyolult zeneműveket találhatunk egyszerűsített formában, hogy a gyerekek számára könnyebben érthető legyen, viszont ez nem iskolai foglalkozás keretében történik. Ez a kivétel a filmes átdolgozásokra lett kitalálva, hogy az ezzel kapcsolatos vizsgafeladatokat szabadon lehessen végezni.³⁸

Ha az adott felhasználásra a törvény szerint nincs lehetőség szabad felhasználásként, engedélyt kell kérnünk, és díjat kell fizetnünk.

Tehát eljutottunk oda, hogy egy zeneművet fel szeretnénk használni átdolgozás céljából. A törvény vagyoni jogok címszó alatt kimondja, hogy *„a szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére. E törvény eltérő rendelkezése hiányában a felhasználásra engedély felhasználási szerződéssel szerezhető.”*³⁹ Tehát alapvetően a mű szerzőjének van joga művének mint sajátjának a felhasználására, ezáltal átdolgozására, és ebből következően neki van joga arra, hogy erre másnak is engedélyt adjon.

³⁸ Gyertyánfy Péter (szerkesztő): Nagykomentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2014.

³⁹ Szjt. 16. § (1).

Azonban feltétlenül meg kell említenünk, hogy vannak esetek, amikor úgynevezett közös jogkezelés útján történik az engedélykérés és díjfizetés. „Közös jogkezelésnek minősül a szerzői művekhez, az előadóművészi teljesítményekhez, a hangfelvételekhez, a sugárzott vagy vezetéken átvitt műsorokhoz, valamint a film-előállítói és az adatbázis-előállítói teljesítményekhez kapcsolódó és a felhasználás jellege, illetve körülményei miatt egyedileg nem gyakorolható szerzői és szomszédos, illetve adatbázis-előállítói jogok érvényesítése a jogosultak által erre létrehozott szervezet útján, függetlenül attól, hogy azt a törvény írja elő vagy az a jogosultak elhatározásán alapul.”⁴⁰

Ennek kialakulásához kapcsolódik egy történet, ami az 1800-as évek közepén, Párizsban történt meg.

„1847-ben két zeneszerző, Paul Henrion és Victor Parizot, valamint Ernest Bourget szövegíró ellátogatott az Avenue des Champs-Élysées-n az 'Ambassadeurs' nevű kávéházba. A helyszínen aznap este café-koncertet tartottak, erre hivatkozással a vacsorát is zenés felárral számolták. A szerzők meglepve tapasztalták, hogy a zenekar az ő műveikből készített összeállítást adja elő, miközben tőlük erre senki engedélyt nem kért, és jogdíjat sem fizetett, sőt, semmiféle tudomásuk sem volt az egésztől. Ezek után ők sem voltak hajlandók a vacsora árát kifizetni, és pert indítottak az Ambassadeurs ellen. A pert sikerrel meg is nyerték, a párizsi bíróság kimondta, hogy a zeneművek nyilvános előadásához engedélyt kell kérni, és az előadás fejében jogdíjat kell fizetni a szerzőknek. Önmagában ez a jog azonban nehezen volt érvényesíthető, tekintettel a vendéglátóhelyek nagy számára, hiszen nagy szerencse kellett ahhoz, hogy a szerző 'tetten érje' az éppen az ő művét előadó vendéglőst, kávéházat. Az e jog érvényesítéséből befolyó jogdíjat – csekély mennyisége miatt – kisjogdíjnak nevezték, a nyilvános előadás jogát pedig kisjognak. A helyzet gyökeres megváltoztatására a pernyertes szerzők kiadójukkal társulva 1850-ben létrehozták a világ első zenei közös jogkezelő társaságát, a ma is működő SACEM-et (Société des auteurs, compositeurs et éditeurs de musique). Céljuk az volt, hogy minél több szerzőt ezen egyesület tagjai, megbízói között tudva egy munkaszervezetet állítsanak fel, amely a kisjogdíjak begyűjtését végezné el – országsszerte. Létrejött egy olyan munkaszervezet, amely a jogdíjak beszedéséhez megfelelő humán erőforrással és technikai eszközökkel rendelkezett, a felhasználók felé átalány-tarifákat alkalmazott, és a jogdíjakat az alapító szerzők között, az általuk meghatározott elvek szerint felosztotta.”⁴¹

Ennek mintájára számos közös jogkezelő szervezet alakult világszerte, hogy legyen mód az olyan jogok érvényesítésére, melyek „a felhasználás jellege, illetve körülményei miatt egyedileg nem gyakorolhatók.”⁴² Ilyen esetekben kizárólag a közös jogkezelőtől lehet engedélyt kérni, a szerző pedig a közös jogkezelő által beszedett és általa felosztott jogdíjra jogosult.

⁴⁰ Sztj. 85. § (1).

⁴¹ Róna Judit (szerk.): A Zeneszerzők Szövetkezetétől az Artisjus Egyesületig 1907–2007. – A zenei közös jogkezelés 100 éve Magyarországon. Artisjus, Budapest, 2007, p. 21.

⁴² Sztj. 85. § (1).

A szerzői jogi „szlengben” ezt a felhasználási esetet – amikor a közös jogkezelő szervtől kell az engedélyt kérni – kisjogos felhasználási módnak nevezzük, amikor pedig közvetlenül a szerzőtől, nagyjogosnak. A kisjog–nagyjog megkülönböztetés műtípusok tekintetében is lehetséges: kisjogos mű, amire a közös jogkezelőtől lehet engedélyt szerezni (ezek többnyire a nem színpadra szánt zeneművek), nagyjogos mű pedig, amire a szerzőtől kell engedélyt kérni felhasználási szerződés kötése útján (többnyire a színpadra szánt zeneművek).

A magyar szerzői jogi törvény alapján a zeneművek a következőképpen csoportosíthatók „kisjog–nagyjog” szerint: közös jogkezelő szervezettől szerezhető engedély a kisjogos zenemű akár élő (tehát például koncerten történő), akár technikai eszközzel történő (tehát például DJ által „gépzeneként” játszott) sugárzásához, továbbá a kisjogos zenemű nem műhold útján történő rádiós és televíziós sugárzásához, kábeltelevíziós felhasználásához, kisjogos zenemű hangfelvételen történő kiadásához, internetes nyilvánossághoz közvetítéshez nem interaktív közvetítéshez webcasting útján, interaktív egyedi lehívásos felhasználás útján, a hangfelvételek nem kereskedelmi forgalomba hozatal céljából történő többszörözéséhez.

A jogosulttól közvetlenül kell engedélyt kérni a következő esetekben:

- zenemű kiadása nyomtatott formában (kotta),
- digitális adathordozón (pl. CD),
- nagyjogos zenemű (tehát színpadra szánt zenemű, mint például opera, operett és egyéb művek) nyilvános előadása,
- ha a nyilvánosságra hozott kisjogos zenemű hangfelvételen történő kiadása már létező, más által készített hangfelvétel többszörözése útján történik (ebben az esetben a hangfelvétel-előállítótól és az előadóművésztől is kell engedély), valamint
- 2004. május 1-től a szerző kivonhatja műveit a közös jogkezelés alól a kisjogos zenemű élő vagy technikai előadása esetén, műholdas sugárzása esetén, internetes nyilvánossághoz közvetítése esetén (interaktív egyedi lehívásos felhasználásnál a hangfelvétel-előállító engedélye is szükséges), végül pedig
- a hangfelvételek nem kereskedelmi forgalomba hozatal céljából történő többszörözése esetén.

Magyarországon a zeneművek közös jogkezelésére 1997. december 31-ig a Szerzői Jogvédő Hivatal volt jogosult. Ennek helyére jött létre az *Artisjus* Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület, amelyik a zenei alkotások terén magánszervezetként működik, ellenben elődjével, ami még állami szervként működött. Az Artisjus tekinthető a legjelentősebb közös jogkezelő szervezetnek.⁴³ Emellett a MAHASZ (Magyar Hanglemezkiadók Szövetsége) foglalkozik a kiadott hangfelvételek nyilvános előadásával, a kiadott hangfelvételek közönséghez való közvetítésével,⁴⁴ valamint az EJI (Előadóművészi Jogvédő Iroda Egyesület) az előadóművészek jogainak kezelésével. Magyarországon működő közös jogkezelő szervezetek még:

- Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesület (FILMJUS),

⁴³ *Tattay Levente*: A szellemi alkotások joga. Szent István Társulat, Budapest, 2009, p. 186.

⁴⁴ *Tattay*: i. m. (43), p. 187.

- Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesület (HUNGART),
- Magyar Szak- és Szépirodalmi Szerzők és Kiadók Reprográfiai Egyesülete (MASZRE),
- Magyar Reprográfiai Szövetség (MRSZ),
- Magyar Lapkiadók Reprográfiai Egyesülete (Repropress).

Ha tehát az előző módok valamelyikével engedélyt kértünk (és kaptunk) a felhasználásra, és kifizettük a jogdíjat, az adott célra felhasználhatjuk a kívánt zeneművet.

4.1. A zeneművek átdolgozásként való felhasználása

Eljutottunk tehát a zeneművek felhasználásán belül az átdolgozás részletes tárgyalásához, ami a jelen tanulmány közvetlen témája.

A törvényi definíció az Szjt. 29. §-ában található, mely szerint: „A szerző kizárólagos joga, hogy a művét átdolgozza, illetve, hogy erre másnak engedélyt adjon. Átdolgozás a mű fordítása, színpadi, zenei feldolgozása, filmre való átdolgozása, a filmalkotás átdolgozása és a mű minden más olyan megváltoztatása is, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre.”

Átdolgozásnak minősül továbbá a már meglévő zeneműhöz szöveg vagy szöveghez zene írása, zeneműhöz tánc, koreográfia társítása (balettosítás).⁴⁵

Az átdolgozás során származékos művek születnek, ami az jelenti, hogy egy mű közvetlenül más alkotásokból való építkezés során jön létre.⁴⁶ A továbbiakban csak a zeneművek átdolgozásait vizsgáljuk.

A 47. § (1) bekezdése kimondja „a felhasználási engedély csak kifejezett kikötés esetén terjed ki a mű átdolgozására”. Ilyen esetben „a mű közvetve, nem eredeti formában kerül a műélvezőhöz”.⁴⁷ Ezeket a fentiekkel egybevetve arra jutunk, hogy az átdolgozás nagyjogos felhasználási mód, hiszen közvetlenül a szerzőtől kell rá engedélyt kérni.

Az átdolgozás során egy már meglévő, személyiségi, művészi jegyekkel rendelkező zeneművet valaki úgy dolgoz fel, hogy benne maradnak az eredeti szerző jegyei is, de ezzel egy időben saját és új gondolati formákat is tartalmaz. A régi szerzői jogi törvény szerint ihlető forrásként a már meglévő művek is szabadon használhatók, a stílus, a formai megoldások egy-egy elemének az átvételével is.⁴⁸ „A csökkentő, rövidítő jellegű módosításokat többnyire nem, a bővítéseket inkább tekinti átdolgozásnak a jogtudomány, az ének-zene tankönyvek egyszerűsítése szemben például Emerson Lake & Palmer Egy kiállítás képei című Muszorgszkij darab átíratával. Schönberg Bach orgonaműveinek átalakítása egyértelműen magukon hor-

⁴⁵ Gyertyánfy Péter (szerk.): A szerzői jogi törvény magyarázata. Complex Kiadó, Budapest, 2006, p. 175.

⁴⁶ Tattay: i. m. (43), p. 137.

⁴⁷ Gyertyánfy: i. m. (45), p. 173.

⁴⁸ Gyertyánfy: i. m. (45), p. 173.

dozzák az egyéni, eredeti jelleget, így átdolgozásnak tekinthetők, szemben Mahler Beethoven szimfóniákon véghez vitt kijavításaival.”⁴⁹

Említést érdemel egy idekapcsolódó jogeset, melyben az volt a kérdés, hogy egy zeneszámmon végzett változtatások átdolgozásnak számítottak-e.

A Fővárosi Bíróság szóban forgó ügyében a felperes sérelmezte, hogy egy általa írt zeneszámban változtatások történtek. *„A tempó 125-ről 136-ra változott; a mű az eredeti 3 perc 19 mp-ről 2 perc 16 mp-re rövidült, a harmónia rendjén is változtatásra került sor, a 2x8 ütemnyi bevezetőrész átírására, elhagyására került sor, valamint a hangszerelés is megváltoztatásra került.”*⁵⁰ Az alperes természetesen a kereset elutasítását kérte, és előadta, hogy tevékenysége a zeneművel kapcsolatban kizárólag a lemez kiadására és terjesztésére korlátozódott. A perrel érintett hangfelvétel előállításában nem vett részt, így az engedély nélküli átdolgozás a terhére nem merülhet fel. Utalt arra is, hogy a kiadott CD-lemezen szereplő művek tekintetében az Szjt. 18–20. §-a alapján felhasználási szerződést kötött a közös jogkezelő szervezettel, s ennek alapján a szerzői jogdíjakat is megfizette.

A bíróság feladata volt eldönteni, hogy az említett változtatások átdolgozásnak minősülnek-e, és ha igen, ahhoz volt-e megfelelő engedélye az átdolgozónak. *„Az átdolgozás ténye megítéléséhez a bíróság szakértői bizonyítást folytatott le, majd a Szerzői Jogi Szakértői Testület véleményét megalapozottnak, aggálytalannak találta, így azt ítélethozatala alapjául elfogadta.”*⁵¹

A szakértői véleményben megállapították, hogy a tempó kismértékben változott, eltérő lett a nyolc ütemből álló instrumentális bevezető dallama, kisebb hangszerelési változtatások történtek, és a szöveg egy sorának értelmet nem érintő megváltoztatása történt, továbbá a verzzakok harmóniamenetére készült instrumentális szólórész lerövidült a struktúra megváltoztatása nélkül, végül a nyolc ütemből álló instrumentális lezárást elhagyták, helyette a refrén ismétlésével zárul a dal. A szakértői vélemény szerint minden egyéb érdemi alkotóelem változatlan maradt, így többek között *a teljes dallamvezetés, a harmóniamenet, a dal struktúrája, stílusa, hangulata, mondanivalója*. Mindezek alapján a szakértői vélemény kimondta, *„átdolgozásról, így a szerző személyhez fűződő jogának megsértéséről a perbeli esetben nem lehet beszélni. Átdolgozásról azért nincs szó, mert a megváltoztatások nem érik el azt az egyéni-eredeti jelleget, amely miatt azok a mű egészéhez való alkotó hozzájárulásnak lennének tekinthetők.”*⁵² A Szerzői Jogi Szakértői Testület ugyanakkor megemlítette, hogy szakmai etikai szempontból illendő lett volna tájékoztatni az eredeti szerzőket a dalszöveg és a dallam kisebb megváltoztatásáról, de ehhez nem volt szükség az eredeti szerzők engedélyére.

⁴⁹ Dr. Pogár László: Zeneművek a szerzői jogban. Dalszöveg részletének szerzői jogi védelme: http://www.szttnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2007_044.pdf.

⁵⁰ Fővárosi Bíróság P.22.419/2006/25. sz. ítélet.

⁵¹ I. m. (50).

⁵² I. m. (50).

„Miután a perben a felperes nem bizonyította, hogy műve jogsértő módon átdolgozásra került volna, s ezzel szerzői joga sérült volna, a bíróság további bizonyítás lefolytatása nélkül a keresetét, mint alaptalant elutasította.”⁵³

4.1.1. Az átdolgozások engedélyezése

Ahogy már arról szó esett, a zeneművek átdolgozásánál különösen fontos az engedély, amit a zeneszerzőtől kell beszerezni, függetlenül attól, hogy közös jogkezelés („kisjogos”) vagy egyéni engedélyezés („nagyjogos”) alatt álló zeneműről van szó. Előfordul, hogy egy mű vagyoni jogainak jogosultja nemcsak maga a zeneszerző, hanem a vagyoni jogokon többen osztoznak. A zeneszerzőn kívül rendelkezhet a vagyoni jogokkal bármilyen természetes személy vagy akár kiadó is. A már elhunyt szerzők esetében pedig a jogutódok jogosultak a felhasználási engedély megadására, és ilyenkor általában még bonyolultabb a szerzői vagyoni jogok megoszlása. Az Artisjustól lehetőség van segítséget kérni a jogutód felkutatásában, valamint a felhasználó és a zeneszerző között is közvetíthet kapcsolatot.

Az átdolgozás során létrejött művek származékos műnek minősülnek. Ez azt jelenti, hogy nem egy teljesen önálló, új műként van kezelve, hanem van egy alapmű, amiből származik, amit átdolgoztak. Az Szjt. 4. §-a értelmében *„más szerző művének átdolgozása, feldolgozása, vagy fordítása”* is szerzői jogi védelem alatt áll, *„ha annak egyéni, eredeti jellege van.”⁵⁴*

Fontos, hogy az átdolgozáshoz a szerző engedélyt adjon, mert az könnyen sértheti a személyhez fűződő jogait, valamint így tudhat róla, hogy művét mihez használják fel. Ha olyan felhasználás vagy átdolgozás történne, aminek a mondanivalója ellentétes lenne az eredeti művével, ezt a szerző megakadályozhatja azáltal, hogy nem ad engedélyt.

A Somogy Megyei Bíróság 21.P.21.052/2008/57. számú ügyében lényeges elem volt az átdolgozás engedélyezése. A kérdéses esetben a felperes volt a zenemű szerzője, a két alperes közül az egyik a zenemű átdolgozásával sértette meg a szerző vagyoni és személyhez fűződő jogait. Az ítéletben a bíróság arra kötelezte az alperest, hogy a benyújtott műbejelentést vonja vissza, az addigi és jövőbeni jogdíjakat pedig a felperes, tehát az eredeti szerző kapja. Az ügy lényege, hogy az első számú tanú hosszabb ideig nem énekelt az adott zeneszámot, az 1980-as évek második felétől azonban a felperes hozzájárulásával annak zenei anyagát saját stílusában átdolgozta. Tehát megtörtént az átdolgozás, azonban engedély nélkül, így vissza kellett vonni a bejelentést.

Érdekesség, hogy a perben eldöntendő kérdés volt, hogy a régi vagy az új szerzői jogi törvényt kell alkalmazni. Az 1999. évi LXXVI. törvény 107. § (1) bekezdése kimondja, e törvény 1999. szeptember 1-jén lép hatályba; rendelkezéseit a hatálybalépését követően megkötött felhasználási szerződésekre kell alkalmazni. Az 1999. szeptember 1-jei hatályba-

⁵³ I. m. (50).

⁵⁴ Szjt. 4. §.

lépésre figyelemmel az új szerzői jogi törvény szabályait kell alkalmazni a régi művekre, így azok fennállása, alanya, terjedelme és megsértése körében is.

4.1.2. Felhasználási szerződések

Az Szjt. által védett művek felhasználása felhasználási szerződés kötésével lehetséges. Ebből következően, ha egy zeneművet szeretnénk átdolgozni, ahhoz is felhasználási szerződést kell kötni.

Az Szjt. 27. § (1) bekezdése külön ki is emeli, hogy *„a felhasználási engedély csak kifejezett kikötés esetén terjed ki a mű átdolgozására.”* Tehát az átdolgozásoknál ezt különösen szigorúan veszik, hiszen a törvényben itt külön megemlítik az átdolgozást annak ellenére, hogy egyébként ez nem jellemző a törvényre. Ezzel a résszel az Szjt. magyarázata is részletesebben foglalkozik.

Vannak kivételek is a felhasználási szerződések esetében, miszerint nem kell felhasználási szerződést kötni a szabad felhasználásnál, vagy ha a védelmi idő letelt, illetve ha a felhasználás az Szjt. alapján nem engedélyköteles, hanem a szerzőt annak fejében csak díjazás illeti meg. Ez utóbbi értelemszerűen nem vonatkozik az átdolgozásra mint felhasználási módra, viszont az első két kivétel igen. Ez azt jelenti, hogy ha szabad felhasználás keretein belül dolgozunk át egy zeneművet, vagy ha olyan művet dolgozunk át, aminek a védelmi ideje már lejárt (mint például egy Bach- vagy Mozart-szerzeményt), nem kell felhasználási szerződést sem kötni, valamint ennek értelmében engedélyt sem kell kérni, mivel az ilyen művek már közkincsnek minősülnek, ami miatt nem lehet felhasználásuk elé akadályokat gördíteni. Viszont ez nem jelenti azt, hogy ha például egy Bach-művet méltatlan módon változtatnak meg, amivel sértik a szerző személyiségi jogait, és olyan színben tüntetik fel őt, ami ellentétes a mű eredeti céljával, vagy amivel nem lehetne azonosítani az eredeti szerzőt, akkor ez ellen ne lehessen tenni semmit. Ilyen esetekben a jogutódoknak megvan a lehetőségük arra, hogy az igazukat jogi úton érvényesítsék.

Az Szjt. 42. § (1) bekezdése kimondja, hogy *„felhasználási szerződés alapján a szerző engedélyt ad művének a felhasználására, a felhasználó pedig köteles ennek fejében díjat fizetni.”*

Az átdolgozásra irányuló felhasználási szerződésekben nem feltétlenül jelenik meg a díjfizetés, hiszen ha a szerző erre engedélyt adott, és az Artisjus nyilvántartásba veszi az átdolgozott művet is, akkor az annak felhasználása után befolyt jogdíjakból az eredeti szerző is részesül. Tehát a mű eredeti szerzőjének is érdeke, hogy egy átdolgozás sikeres legyen, hiszen abból bevétele származik. Az Artisjus átdolgozóbizottságainak a feladata eldönteni, hogy egy átdolgozás után az átdolgozó 25 vagy 50%-ban részesüljön a befolyt jogdíjakból. Előfordulhat olyan eset is, hogy az átdolgozás sikeresebb lesz, mint az eredeti mű, tehát a szerzőnek akár nagyobb bevétele is származhat a más által készített átdolgozásból. Ezeknek a fényében egyértelmű, hogy a zeneszerzőnek érdekében áll engedélyezni az átdolgozást

mint szerzeményének a felhasználását. Ezek természetesen nem zárják ki a lehetőségét annak, hogy az eredeti szerző díjat kérjen csak azért is, hogy művét átdolgozzák.

Ugyanezen szakasz második bekezdése kimondja, hogy „*a felhasználási szerződés tartalmát a felek szabadon állapítják meg. A felhasználási szerződésre vonatkozó rendelkezésektől egyező akarattal eltérhetnek, ha e törvény vagy más jogszabály az eltérést nem tiltja.*”⁵⁵ Ez azt jelenti, hogy a szabály engedélyezi az eltérést, tehát érvényesül a szerződési szabadság. Az Szt. ajánló jellegű szabályaitól is el lehet térni (kivéve azokat, amelyeknél kifejezetten tiltják az eltérést).

Tartalombeli bizonytalanság esetén mindig olyan értelmet kell adni a szerződésnek, amellyel a szerző jár jobban. Az Szt. 43. § (5) bekezdése alapján „*ha a szerződés nem jelöli meg azokat a felhasználási módokat, amelyekre az engedély vonatkozik, illetve nem határozza meg a felhasználás megengedett mértékét, az engedély a szerződés céljának megvalósításához elengedhetetlenül szükséges felhasználási módra és mértékre korlátozódik.*”

A felhasználási szerződést írásba kell foglalni, ez az Szt. 45. § (1) bekezdésében van szabályozva. („*A felhasználási szerződést – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – írásba kell foglalni.*”) Vannak esetek, amikor nem kötelező az írásbeliség, azonban az átdolgozásoknál ezek irrelevánsak.

A felhasználási engedély harmadik személyre csak a szerző kifejezett engedélyével ruházható át. Tehát az átdolgozás engedélye csak akkor adható tovább újabb átdolgozónak, ha erre a szerző engedélyt adott. Ez gyakorlatilag ugyanazt jelenti, hogy az átdolgozónak a szerzőtől kell engedély kérnie, tehát témánk szempontjából nem bír kifejezett jelentőséggel az előbbi szabály. A zeneműkiadók ilyen engedélyek alapján engedélyezik a további felhasználásokat például filmekhez és reklámokhoz.

Az Szt. részletesen szabályozza a jövőben megalkotásra kerülő művek felhasználási szerződéseit is. Ez értelemszerűen szintén irreleváns az átdolgozások szempontjából, hiszen átdolgozás tárgya csak már kész mű lehet.

Ami a felhasználási szerződéseknél még kiemelendő az átdolgozások tekintetében, az az engedély visszavonása, illetve megszűnése. „*Ha a szerző alapos okból visszavonja a mű nyilvánosságra hozatalához adott engedélyét vagy a már nyilvánosságra hozott művének további felhasználását ilyen okból megtiltja, a felhasználási szerződést felmondhatja.*”⁵⁶

Tehát a szerző visszavonhatja a felhasználásra, így az átdolgozásra adott engedélyt is, ha erre megfelelő oka van. Ilyenkor a felmerült károkat meg kell téríteni, átdolgozás esetében az átdolgozónak azt az összeget, amitől így elesik. Ha ezután a szerző valamiért újból engedélyezné a mű felhasználását, a korábbi felhasználót úgynevezett előfelhasználói jog illeti meg. Ez fontos, hiszen különböző átdolgozások egymástól függetlenül, akár párhuzamosan is készülhetnek egy műből.

⁵⁵ Szt. 42. § (2).

⁵⁶ Szt. 53. § (1).

Végül a törvény 54. §-a kimondja, hogy „a felhasználási szerződés a jövőre nézve megszűnik a szerződésben megállapított idő elteltével vagy a szerződésben meghatározott körülmények bekövetkeztével, valamint akkor is, ha a védelmi idő eltelt.”

4.1.3. Árva művek felhasználása

Az alábbi szabályok 2014. október 29-től hatályosak, tehát rendkívül frissek.

Az Szjt. 41/A. § (1) bekezdése alapján „egy mű vagy szomszédos jogi teljesítmény (a továbbiakban e fejezet alkalmazásában: teljesítmény) akkor tekinthető árva műnek, ha jogosultja ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodik, és a felkutatására az adott helyzetben általában elvárható gondossággal, jóhiszeműen elvégzett jogosultkutatás nem vezetett eredményre.”

Az Szjt. 41/B. § (1) bekezdése mondja ki, hogy árva mű felhasználására a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala adhat engedélyt, azonban ez a mű átdolgozására nem jogosít. Az árva művek átdolgozásáról több szó nincs a törvényben. Ezek szerint egyelőre nincs lehetőség arra, hogy egy árva mű átdolgozás tárgya lehessen, már csak azért sem, mert az ismeretlen szerző engedélye nélkül végzett felhasználás integritási jogot is sérthet.

5. MILYEN SZEMPONTOK ALAPJÁN MINŐSÜL VALAMI ÁTDOLGOZÁSNAK?

Mi segít annak az eldöntésében, hogy egy átdolgozásnak szánt mű valóban megfelel-e a követelményeknek, és ha igen, az átdolgozó mennyi jogdíjra jogosult átdolgozása felhasználásának esetében? Ahogy azt nem lehet elégszer kiemelni, ebben a tekintetben is a legfontosabb kritérium az, hogy a már meglévő műhöz az átdolgozó hozzáadja a saját személyiségét, ötleteit, kifejezőmódját, tehát valami pluszt.

Ha valaki átdolgozott egy művet, ami megfelel ezeknek a kritériumoknak, be kell nyújtania az Artisjus-hoz, akárcsak amikor valaki egy újonnan megírt művet jelent be. Ehhez egy átdolgozásokhoz használatos zeneimű-bejelentőlapot kell kitölteni. Ezen a bejelentőlapon meg kell adni az eredeti mű címét, valamint az átdolgozott, új mű címét, az alkotás évét és a mű időtartamát. Műfajként a könnyűzene, a dzsessz, a komolyzene vagy a nem besorolható kategóriák közül lehet választani. Értelemszerűen itt a létrejött új mű műfaja a kérdés. Tehát ha egy komolyzenei művet valaki dzsessz műfajba dolgoz át, akkor a műfaj a dzsessz lesz. Meg kell adni a felhasználás jellegét, ami nem általános felhasználású műnél műsorhoz vagy filmhez írt zene lehet. Végül az eredeti zeneszerzők, szövegírók és az átdolgozó zeneszerzők, szövegírók nevét kell megadni. A műbejelentőlapon is fel van tüntetve, hogy „a még védett művek átdolgozásaihoz a szerző / örökös engedélye szükséges.”⁵⁷

⁵⁷ Artisjus-bejelentőlap: http://www.artisjus.hu/_userfiles/file/szerzoknek/nyomtavanyok/aj_mubej_atdolgozas_mu.pdf.

Fontos kiemelni, hogy nem az átdolgozási bizottság döntése keletkezteti az átdolgozott művön a szerzői jogokat, hanem az csak a jogdíj közös jogkezelésben való érvényesítéséhez szükséges.

Ez a német jogban is így van, és ezt egy nagyszerű példával mutatja be Gunnar Berndorff, Barbara Berndorff, és Knut Eigler „Zenei jog – a zenei üzlet leggyakrabban kérdései” című könyvükben.⁵⁸

A következő kérdést teszik fel: mi történik, ha valaki a West Side Story zenéjét átdolgozza (átdolgozás=Bearbeitung) egy '90-es évekbeli poparrangementté? Mit kell tenni kiadás vagy nyilvánosságra hozatal előtt?

Ezt a következőképp válaszolják meg: fel kell venni a kapcsolatot az eredeti mű jogainak tulajdonosával, és engedélyt kérni. Kérdés, hogy a felhasználási módot átdolgozásként értelmezik-e. Lehet, hogy csak arrangementként⁵⁹ vagy interpretációként, tehát hangfelvételeként való rögzítésként vagy előadásként tekintenek rá. Tartalmaznia kell az átdolgozáshoz szükséges kritériumokat. A példánál maradva: ha ez említett művet csak egy más zenekari felállásra írják át, vagy egy vonósok által játszott dallamot más hangszerek játszanak, az még nem átdolgozás. Ellenben ha úgy változtatják meg a kompozíciót, hogy reggae- vagy hiphopritmust tesznek bele, esetleg az eredetileg énekes által énekelt dallamot rappelik, az már átdolgozásnak számít.

Az Artisjus-féle műbejelentőlapon is szerepel, hogy „*a már nem védett művek zenei átdolgozásait, feldolgozásait az ARTISJUS átdolgozási bizottságai bírálják el az újonnan hozzáadott egyéni, eredeti jelleg aránya szempontjából.*”

Összesítve tehát, ha még védett művet dolgozunk át, és szeretnénk bejelenteni, ehhez az eredeti szerző vagy örökös engedélye szükséges. Ha ez megvan, már csak ki kell tölteni a bejelentőlapot, várni az Artisjus válaszára, és az új mű be lesz jelentve. Ha viszont olyan mű átdolgozását szeretnénk bejelenteni, amely már nem védett, a védelmi idő lejárt, akkor az engedély megszerzésére nincs szükség, mindössze arra, hogy az Artisjushoz működő átdolgozási bizottságok egyike megvizsgálja, hogy a mű valóban megfelel-e átdolgozásnak. Ennek a kérdésnek a vizsgálatára műfajok szerint négy bizottságot alakítottak az Artisjushoz:

- Komolyzenei Átdolgozó Bizottság (tagjai jelenleg: Madarász Iván, Fekete Gyula, Mohay Miklós, Tóth Péter, Vajda János),
- Népzenei Átdolgozó Bizottság (tagjai jelenleg: Sebő Ferenc, Déki Lakatos Sándor, Eredics Gábor, Hamar Dániel, Jávori Ferenc, Szilvási István),

⁵⁸ Gunnar Berndorff, Barbara Berndorff, Knut Eigler: Musikrecht – Die häufigsten fragen des Musikgeschäfts. PPV Presse Project Verlags GmbH, Bergkirchen, 1999, p. 49–50 (a cím a tanulmány írójának fordítása).

⁵⁹ Az „arrangement” kifejezés magyar nyelvű kontextusban általában egy zenemű más hangszerekre való átírását jelenti, ami nem feltétlenül éri el az átdolgozás kritériumait. Az angol jogi szaknyelvben viszont ezen a jelentésén kívül magára az átdolgozásra is használják a Berni Egyezmény 2. cikkelyének 3. bekezdése alapján (Guide to the Copyright and Related Rights Treaties Administred by WIPO and Glossary of Copyright and Related Rights Terms, World Intellectual Property Organization).

- Könnnyűzenei Átdolgozó Bizottság (tagjai jelenleg: Wolf Péter, Kocsák Tibor, Malek Miklós, Pejtsik Péter, Zsoldos Béla), valamint
- Jazz Átdolgozó Bizottság (tagjai jelenleg: Binder Károly, Fekete Kovács Kornél, László Attila, Nagy János, Révész Richárd).⁶⁰

Az egész eljárást egy személyes vonatkozású példával mutatjuk be. Jelen sorok szerzője zenekarával komolyzenei darabokat dolgoz át dzsesszesen, és 2013-ban egy lemez megjelentetésére vállalkoztak. Mivel ebben az esetben komolyzenéről volt szó, a védelmi idő többségében már lejárt. Egész pontosan 10 számot tartalmazott volna a lemez, melyből nyolcnál már lejárt a védelmi idő, kettőnél azonban nem. Az egyik szerzője Joaquín Turina,⁶¹ a másiké Baden Powell.⁶² Ennél a két műnél tehát fel kellett keresni a jogutódokat, és tőlük engedélyt kérni az átdolgozások megjelentetésére. A legelső lehetőség, ami ilyenkor az átdolgozó eszébe jut, hogy ezt megteszi maga, habár sok esetben ez nem olyan egyszerű.

Joaquín Turina jogutódjait volt szerencsénk megtalálni, az unokája, José Luis Turina, aki egyben a jogutódok képviselője is, valamint a Schott zeneműkiadó személyében. A zeneszerző unokájától engedélyt kaptunk arra, hogy az átdolgozást nyilvánosságra hozzuk, és promóciós célra felhasználjuk, azonban ha a lemezen szeretnénk volna megjelentetni, ahhoz a Schott zeneműkiadót is be kellett volna vonni a tárgyalásokba, és megegyezni az ehhez szükséges engedélyekről, díjakról, ami az esetünkben időhiány miatt is túl komplikált lett volna, így eltekintettünk ettől, és a mű végül nem került fel a megjelentetett lemezre.

A másik zeneszerző esetében nem ment ilyen könnyen a jogutód felkeresése. Ha az átdolgozó nem tudja megoldani a helyzetet, fordulhat az Artisjushoz, melynek van egy nyilvántartása a jogutódokról. Ezt a nyilvántartást az Artisjus az Szt. 106. §-a alapján vezeti. „Az Artisjus Jogi Főosztálya a nyilvántartásból díjazás ellenében adatokat szolgáltat felhasználók részére az egyedi szerződéskötés megkönnyítése céljából.”⁶³ Az adatkérést egy elektronikus nyomtatványon lehet benyújtani térítési díj ellenében, mely nyilvántartás alapidíjból és a jogosultak számától függő adatlíjából áll. Erre válaszul a kérelmező megkapja az igényelt adatokat, amennyiben az Artisjus birtokában vannak. Ha az Artisjusnak nem áll rendelkezésére a kért adat, kérésre díjmentes felhívást tesz közzé az interneten a jogutód kereséséről.

Amint az új átdolgozást az Artisjushoz az előírtaknak megfelelően bejelentették, és azt az Artisjus elfogadta, az átdolgozás maga is önálló műként lesz bejelentve, és az átdolgozó jogdíjra lesz jogosult átdolgozásának felhasználásakor. Amennyiben a bejelentett mű nem tartalmaz elegendő egyéni-eredeti jelleget ahhoz, hogy átdolgozásként tartsák számon, akkor csak az eredeti szerző részesül a jogdíjakból.

Itt megemlíthető a Fővárosi Bíróság 8.P.632.410/2004/30. sz. ítélete, melyben a felperes sérelmezte, hogy az egyik dalát eltérően hangszerelték, átdolgozták és használták egy tele-

⁶⁰ <http://www.artisjus.hu/egyesulet/szervezet/>.

⁶¹ Joaquín Turina (1882–1949) spanyol zeneszerző.

⁶² Powell de Aquino (1937–2000) brazil gitárművész és zeneszerző.

⁶³ http://artisjus.hu/egyeb_tevekenysegi/jogutodok_nyilvantartasa/jogutodok_nyilvantartasa__ad/.

víziós műsor főcímmzenéjeként. A mű egyik szerzőjeként és előadóművészként az átdolgozásra engedélyt nem adott, és ahhoz sem járult hozzá, hogy a zeneművet az említett műsor főcímmzenéjeként felhasználják.

Az alperes ezzel szemben a kereset elutasítását kérte. Bár tényként maga is azt közölte, hogy a meg nem nevezett műsor főcímmzenéjéhez valóban felhasználták a vita tárgyát képező zenemű egy részletét, átdolgozás azonban nem történt. *„Kisebb változtatásokat eszközöltek ugyan, de az nem éri el az átdolgozás szintjét.”*⁶⁴

A bíróság ebben az esetben is a Szerzői Jogi Szakértő Testület véleményét kérte ki. Az SZJSZT-15/2006 számú szakértői vélemény megállapítása szerint *„a rendelkezésükre bocsátott hangszalag, amely az eredeti művet tartalmazta, illetőleg a videokazettán rögzített műsorrészletek vizsgálata alapján kétséget kizáróan megállapítható, hogy nem az eredeti sláger nyilvánosságához közvetítéséről, hanem annak engedély nélkül megcsonkított, áthangszerelt és részben ütemét érintően is változtatásokkal történő, sajátos tévéműsorhoz kapcsolásáról van szó, a műsor népszerűségének folyamatos előmozdítása végett.”*⁶⁵

Egy zenemű televíziós sorozat főcímdallama és szignálja céljaira történő megváltoztatása nem feltétlenül minősül átdolgozásnak, amely feltételezné az eredeti mű jogosultjainak engedélyét, és amely alapján származékos új mű létrehozásáról lenne szó (a későbbiekben lesz is szó erről az esetről részletesebben). *„Az átdolgozás fogalmi eleme ugyanis, hogy magának a meglévő műnek újszerű kifejezésére irányuljon (például egy regény színpadra vitele, vagy zenekari mű zongoraváltozatának megalkotása), ne pedig valamely eredeti mű eleve másféle elképzelésekhez igazításából álljon. Az átdolgozásban az eredeti gondolatszövedék marad a központban, az átdolgozó annak másféle kifejezésével alkot származékos művet anélkül, hogy az eredeti alkotás gondolati felépítésének egészét mellőzhethné. Szükségszerű, hogy szerzői többletet is magában foglal, és megfelel az egyéni, eredeti alkotás követelményeinek, hogy elkerülje a plágium, vagy a mű merő csorbításának esetköreit.”*⁶⁶

Ezek a szempontok azonban az adott esetben fel sem merülnek, csupán arról van szó, hogy az eredeti műnek – a szerző engedélye nélkül – tévéműsorhoz kapcsolásáról, és evégből eszközölt megváltoztatásáról van szó anélkül, hogy ezzel származékos, de új mű jött volna létre. A zeneművet nem azért tették a tévéműsorba, hogy azt vagy annak a mondanivalóját a közönséghez juttassák, hanem más célok érdekében módosították és használták fel elemeit.

A szakvélemény kiemeli azt, amiről korábban már szó esett, nevezetesen hogy *„a vagyoni jogokat illetően a szerzőnek nem csupán az átdolgozás engedélyezésére van kizárólagos joga, hanem a mű egészének, vagy bármely azonosítható részének bármilyen felhasználása engedélyezésére (azon túl is, amely a közös jogkezelő szervezet engedélyezése alá tartozik). A*

⁶⁴ Fővárosi Bíróság 8.P.632.410/2004/30. sz. ítélete.

⁶⁵ SZJSZT-15/2006 – Zeneszám felhasználása televíziós show-műsorban: http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2006_15_rec_pdf.pdf.

⁶⁶ I. m. (65).

személyhez fűződő szerzői jogok körében pedig a Szjt. 13. paragrafusa leszögezi a mű egységének védelmében, hogy a szerző jogát sérti művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása, vagy más olyan megváltoztatása, vagy csorbitása, amely a szerző becsületére, vagy jóhírére sérelmes.⁶⁷

Tehát összességében a tárgyalt dal tévéműsorban való felhasználása nem minősült átdolgozásnak, mert nem volt meg a szükséges hozzáadott egyéni, eredeti jelleg. „A mű jogtalan megváltoztatását tekintve azonban a szöveg elhagyása, és a mű eredeti sajátosságaihoz nem mindenben ragaszkodó áthangszerelések mellett még a zenei anyag kurtítása is hozzájárult a mű sérelméhez.”⁶⁸

Számos más fontos fogalom is felmerül ebben az esetben. Ilyen az integritás védelme, vagy az engedély nélküli felhasználás, amelyekről már korábban volt szó, tehát látható, hogy a zeneművek átdolgozása kapcsán nehezen választhatóak el egymástól a fogalmi elemek. Ha csak egy elem felmerül, az sokszor vonzza a többi elem vizsgálatát is.

5.1. Az átdolgozóbizottságok munkája

Ahogy arról korábban szó esett, az Artisjushoz benyújtott átdolgozásokat az Artisjus átdolgozóbizottságai bírálják el. A tagok feladata az, hogy eldöntsék egy benyújtott műről, hogy az minősíthető-e átdolgozásnak. A törvényben csak az a kritérium szerepel ehhez, hogy az új mű tartalmazzon valami újat, az átdolgozó egyéniségét fel lehessen benne fedezni. Ez a leírás elég megfoghatatlan, így a konkrét esetek pontos vizsgálata a már korábban említett művészekre hárul.

Jelenleg évente egyszer tartanak üléseket. Azelőtt akkor hívtak egybe egy bizottságot, ha összegyűlt elég elbírálendő mű ahhoz, hogy érdemi munkát lehessen folytatni. Ez körülbelül 25-30 mű volt, de jelenleg az évi egy ülésre gyűlik össze általában ennyi vagy még több is.

Mikor összeül a bizottság, a tagok megkapják a benyújtott művek kottáját, és ha van, akkor a hangzóanyagot is. Gyakran kérnek felvételt az eredeti műről is, amivel összevethetik az átdolgozást, hogy legyen mi alapján dönteni, hiszen természetes, hogy még a nagy művészek sem ismerhetik a zenetörténet összes művét.

Egy műnél két alapvető dolgot kell vizsgálni: hogy a benyújtott mű átdolgozás vagy csupán hangszerelés. Ugyanis a legtöbb bizottsági tag szerint nagyon gyakori, hogy egyszerűbb hangszereléseket nyújtanak be átdolgozásként, amit nem lehet elfogadni. Ha például egy komolyzenei műhöz hozzáadnak egy dobgépsávot, az egyáltalán nem minősíthető átdolgozásnak, hiszen az eredeti mű ugyanúgy megszólal, ahogy azt a szerző leírta. A dzsesszzenében kiemelendő, hogy az még nem számít átdolgozásnak, ha az eredeti mű első és második fele közé beszúrnak egy improvizációt, szintén az eredeti mű harmóniamenetére.

⁶⁷ I. m. (65).

⁶⁸ I. m. (65).

A megkérdezett tagok szerint általában egyértelmű, ha egy benyújtott mű nem fogadható el átdolgozásként, ha mégis előfordul, hogy nem értenek egyet, akkor szavazás útján határoznak a mű sorsáról.

De akkor mi kell ahhoz, hogy valami átdolgozás legyen? Alapvetően az új műnek más színe kell, hogy legyen, más harmóniákkal, más metrummal és más zenei jegyekkel. Binder Károly is megemlíti az új harmóniákat, és kiegészíti azzal, hogy akár egy új dallam hozzáadására is van lehetőség, a lényeg, hogy meg legyen tartva az eredeti mű karakterisztikája, amiből még az is felismerhető. A ritmikai változtatásokat is el lehet fogadni átdolgozásként, ha azok olyan mértékűek, hogy egyéni-eredeti gondolatokat fejez vele ki az átdolgozó. Azt az esetet, amikor egy új bevezetőt kap a zenemű, szintén el lehet fogadni átdolgozásként. Megemlíthető még a moduláció is, amivel átdolgozás születhet. Például, ha az eredeti darabot úgy írják át, hogy pár ütemre átmodulál egy másik hangnembe, majd visszatér, ez elfogadható átdolgozásként. Végül mindezek mellett még elmondható, hogy átdolgozásoknál általában más a mű struktúrája, új ötleteket tartalmaz, vagy akár új ellenszólamot írnak bele.

Tehát összességében látható, hogy egy mű átdolgozásakor meg kell változtatni a zenei elemek egyikét, vagyis a ritmust, a dallamot vagy a harmóniát. Egyes vélemények szerint még az sem minősül átdolgozásnak, ha az átharmonizálás túl egyértelmű és egyszerű szabályok szerint történik, hanem már annak is tartalmaznia kell valami sajátosat, amit nem tud bárki megtenni, aki kicsit is ért a zenéhez.

Miután a bizottság határozott egy mű sorsáról, és elfogadták azt átdolgozásként, dönteni kell arról, hogy az hány százalékos legyen. Tudniillik egy átdolgozás szerzője megkaphatja az azután befolyt jogdíjak 25 vagy 50%-át. (A többi az eredeti szerző kapja.) Ezt természetesen az alapján döntenek el, hogy az átdolgozó mennyire „nyúlt bele” az eredeti műbe. Ha például új bevezetőt, új ritmikát és önálló gondolatokat dolgoznak a műbe, azt 25%-osra lehet értékelni. Ha ezek extrém mértéket öltenek, azt 50%-osra. Ha az átdolgozásban kisebb változtatásokkal hangzik el az eredeti, az 0%-osnak számít, tehát nem minősül átdolgozásnak. Ha a változtatások közepes mértékűek, és esetleg áthangszerelés is történt, azt 25%-os átdolgozás, ha pedig a változtatások olyan nagy mértékűek, hogy akár azt is el lehet mondani, hogy egy új mű keletkezett, akkor 50%-osnak lehet elismerni az átdolgozást.

Az ismeretlen vagy ismeretlen helyen tartózkodó szerzők (átdolgozók) sem részesülnek anyagi hátrányban, ugyanis ilyenkor a mű után befolyt szerzői jogdíjakat egy függő számlán gyűjtik addig, amíg a szerző elő nem kerül. Amint ez megtörtént, az addig összegyűlt összeget kifizetik neki visszamenőlegesen is.⁶⁹

Az is gyakran előfordul, hogy egy benyújtott művet nem fogadnak el átdolgozásként. A bizottság döntése ellen lehet fellebbezni, viszont akkor az új döntésre csak a következő ülésen kerül sor, ami azt jelenti, hogy jelenleg körülbelül egy évet várnia kell az átdolgozónak,

⁶⁹ Sztj. 89. §.

így akár két évig is elhúzódhat egy átdolgozás sorsa. Ha a bizottság egy benyújtott művet visszaküld, azt meg is indokolják, ellátják megjegyzésekkel, tehát az átdolgozónak lehetősége van arra, hogy ezek alapján kijavítsa a munkáját, majd azt újra benyújtsa. Ez esetben már szinte biztosan el fogják fogadni átdolgozásként.

Azt, hogy egy átdolgozás melyik bizottsághoz kerül (dzsessz, komolyzene, könnyűzene vagy népzene) általában a végeredmény dönti el, tehát amilyen műfajú zenének számít az átdolgozás maga, függetlenül attól, hogy az eredeti milyen volt. Ha egy komolyzenei művet dzsesszbe dolgoznak át, az a Jazz Átdolgozó Bizottsághoz fog kerülni. Előfordulhat, hogy egy bizottság átutalja az adott művet egy másik bizottsághoz, mert úgy gondolja, hogy oda való. Olyan esetekre is volt már példa, hogy egy művet több bizottság vizsgált meg, tehát egymást is segítik a munkájukban.

6. „AZ ÁTDOLGOZÁSOK ABC-JE”

A német szakirodalomban Hermann Riedel *Originalmusik und Musikbearbeitung* (Eredeti zenék és zenei feldolgozások) című könyvében is részletesen le van írva, hogy mi számít átdolgozásnak, és a félreértések elkerülése végett tartalmaz egy listát „az átdolgozások ABC-je” címmel, melyben az egyes félreérthető eseteket tisztázza, hogy azok átdolgozásnak számítanak-e.⁷⁰ Mivel a német jogban az átdolgozások meghatározása gyakorlatilag ugyanaz, mint a magyar jogban, ezért bemutatjuk ezeket az eseteket, hogy tisztábban lássunk ennek segítségével. A német irodalomban az átdolgozás a „Bearbeitung” kifejezésként szerepel, és az említett könyv meghatározása szerint onnan ismerhető fel, hogy van egy „átdolgozandó tárgy” mint a munka alapkelléke, ami átdolgozási folyamaton ment keresztül, aminek szellemi és zenei tartalma van.⁷¹ Tehát itt is megjelenik az alkotó jelleg, mint az átdolgozás alapszüksége.

Ehhez kapcsolhatók a dr. Gyenge Anikó „Zeneművek átdolgozása a szerzői jogban” című cikkében felmerült további átdolgozási módok, valamint még néhány, az Szjt. magyarázataiban, és az SZJSZT szakvéleményeiben előforduló esetet.

– Elsőként az *adaptációkat* kell megemlíteni.⁷² Adaptációk alatt olyan átdolgozásokat értünk, amikor egy művet más előadási módra dolgoznak át. Ezek alapvetően nem minősülnek átdolgozásnak, hiszen a műfaj ugyanaz marad, és általában a hangszerek is. Ez Riedel listájából a rádió- vagy tévéadás céljára készített átdolgozáshoz hasonlít leginkább, ahol a szerző szerint ha a változtatások nagymértékűek, nevezhető átdolgozásnak a végeredmény. Tehát az adaptációk esetében is hasonló lehet az elvárás.

Más a helyzet, ha az adaptálással az eredeti mű műfaja is megváltozik, mint például Stravinsky *Pulcinella* című balettjének koncertszvit párja vagy Csajkovszkij *Diótörője*,

⁷⁰ Hermann Riedel: *Originalmusik und Musikbearbeitung*. Schweitzer Verlag, 1971, p. 154.

⁷¹ Riedel: i. m. (70), p. 155.

⁷² Gyenge: i. m. (35).

amelynek esetében szintén íródott egy koncertszvit a balettből. Gyenge Anikó itt felveti egy Chopin-etűd táncdallá való feldolgozását, amely jogilag nem minősült átdolgozásnak, azonban „a tudományos irodalomban a Benárd Aurél nyomán kialakult felfogás szerint elismerik a táncdal szerzőjének az átdolgozáson való jogát éppen az eltérő műfajban való feldolgozás sajátosságai miatt.”⁷³

– A következő átdolgozási fajta az *arrangement*, amelyről már volt szó korábban is. Ez alapvetően nem számít átdolgozásnak, de ha sok pluszt tartalmaz, akkor akként is elfogadható.⁷⁴

– A zeneművek *bővítése*⁷⁵ történhet átdolgozásként, de bizonyos esetekben csak változtatásnak minősül. (Megemlíti a felsorolás a *zeneművek hosszabbítását*, ami szabály szerint átdolgozásnak minősül, ha az eredeti mű felismerhető marad, bár ez lényegében megegyezik a bővítéssel.)

– Érdekes és sokat vitatott kérdés volt, hogy a zeneművek *csengőhangként való felhasználása* átdolgozás-e. Ha gépi hangon, leegyszerűsítetten szólalnak meg a zeneművek, amennyiben nem járnak olyan változtatással, amely lényeges, nem számítanak átdolgozásnak. A mai csengőhangok pedig, amikor a mű már szinte eredeti formájában tud megszólalni, már az értékcsökkentő kategóriába tartoznak, így szintén nem minősülnek átdolgozásnak.⁷⁶

– A *dallam átdolgozásakor* a csekély változtatások csak változtatásnak számítanak, míg az erősebb, nagyobb változtatások átdolgozásnak.⁷⁷

– Az úgynevezett „*egyszerű változtatások*”,⁷⁸ mint például a transzponálás, vagyis egy mű más hangnembe való áttétele, nem minősülnek átdolgozásnak. Ugyanígy egy zenemű más hangszeren való előadása (például zongoradarab orgonán, énekszólam hegedűn való megszólaltatása stb.) sem.

– Külön kategóriaként említhető a *filmzene* olyan értelemben mint zenemű, amit különösen filmre írnak át. Ez átdolgozásnak minősül, ha emiatt jelentős mértékű változtatásokra van szükség. A kifejezetten filmhez írt zeneművek természetesen nem tartoznak ide. Idesorolhatjuk azt a korábban említett jogesetet, amikor egy zeneszámot egy tévéműsor főcímdalához használtak fel, azonban azt nem ismerték el átdolgozásként.⁷⁹

Gyenge Anikó cikkében is előkerül a *filmzene* mint külön kategória. A szerző itt a némafilmek improvizatív kísérőzenéjéből indul ki, melyek gyakran tartalmaztak idézetet híres művekből, azonban ezek nem nevezhetők átdolgozásnak. Gyenge a német irodalomhoz hasonlóan azokat a filmzenéket tartja jelentősnek, melyeket kifejezetten a filmre dolgoztak át. Nagyszerű példaként említi a Napfény íze című film zenéjét, „*ahol a zeneszerző meghang-*

⁷³ Gyenge: i. m. (72).

⁷⁴ Riedel: i. m. (70).

⁷⁵ Riedel: i. m. (70).

⁷⁶ *Id. dr. Ficsor*: i. m. (15), p. 289–290.

⁷⁷ Riedel: i. m. (70).

⁷⁸ Riedel: i. m. (70), p. 167.

⁷⁹ Riedel: i. m. (70).

*szerelve és mollos karakterét módosítva, sőt, beszédes hangnemét is megváltoztatva szimfonikus zenekarra dolgozta át Schubert f-moll négykezes Fantáziáját.*⁸⁰

– A *generálbasszusok*⁸¹ kidolgozása minősülhet átdolgozásnak. Abban az esetben nem minősül annak, amikor csupán a rövidítések mechanikus kidolgozása történik meg. Ha a kidolgozó ennél többet tesz, és munkája által a saját egyéniségét is beleteszi az új műbe, akkor az már átdolgozásnak is minősülhet.⁸² Ez párhuzamba állítható azzal az állítással, hogy nem fogadható el átdolgozásként, ha egy átharmonizálás alapvető és egyszerű szabályok szerint történik.

– A *hangszerelés* a hangzás változtatását jelenti azáltal, hogy más hangszerek szolgáltatták meg a zenét. Ez körülbelül ugyanazt jelenti, mint az arrangement, még kevesebb változtatással, tehát a hangszerelések nem érik el az átdolgozások minimumkritériumát.⁸³

– Az *improvizáció* szintén minősülhet átdolgozásnak, ha saját gondolatokat tartalmaz, és szervesen beleépül az eredeti dallam az improvizációba. Idetartozik a *kadencia*⁸⁴ is.⁸⁵

– Riedel is megemlíti az *interpretációt*, vagyis az előadásmódbeli változtatásokat (frazír, staccato stb.), ami természetesen nem minősül átdolgozásnak.

– A *kismértékű változtatás* a dallamban, harmóniákban, ritmusban is csak változtatásnak számít, ha a mű jellegét és lényegét nem változtatják meg. Például az O Isis und Osiris című, Mozart Varázsfuvolájában szereplő áriában bizonyos mély részeket sokszor egy oktávval magasabban énekelnek. Ez a változtatás természetesen nem éri el az átdolgozás követelményét.⁸⁶ Ugyanígy a kismértékű tempóváltoztatás sem számít, de ha például Beethoven op. 13 „Patethique” zongoraszonátájának a lassú tételéből a témát kifejezetten gyorsan játszáná az előadó, annyira megváltozna a jelleg és a harmóniák jelentése, hogy az már átdolgozásnak minősülne.⁸⁷

– A zenéhez hozzáadott *megjegyzések és magyarázatok* (főleg az előadásmódra vonatkozóan) csak nagyon kivételes esetben minősülnek átdolgozásnak.⁸⁸

– *Modernizálás* alatt azt értjük, amikor a zenetörténelem egy régi művét nem lehet előadni korhűen a mai körülmények miatt. Nincs lehetőség ugyanazokon a hangszereken meg-

⁸⁰ Gyenge: i. m. (35).

⁸¹ Generálbasszus: magyarul számjelzés v. hangzatjelzés. Így nevezik a zenében azt az eljárást, melynek segítségével valamely alhang (basszus) fölé vagy alá írt számokkal s jelekkel a zeneíró által képzelt s intencionált harmóniai egymásutánt elképzelni vagy billentyűs hangszereken (zongora, orgona, harmonium) lejátszani, megérzéskíteni lehet: <http://www.kislexikon.hu/generalbasszus.html#ixzz3RX9FTtoIG>.

⁸² Riedel: i. m. (70).

⁸³ Riedel: i. m. (70).

⁸⁴ Kadencia: a kadencia vagy cadenza (a latin cadereből származik, jelentése esni) egy zenében használatos szakkifejezés. Eredetileg a hang esését jelenti zárlatoknál, majd magát a zárlatot, sőt a 17–18. században a zárlati trillát is. A kadencia áriák, versenyművek, hangszeres szólódarabok részeként is előfordul; a vezető szólam virtuóz, kötetlen, eredetileg improvizált szólója (<http://hu.wikipedia.org/wiki/Kadencia>).

⁸⁵ Riedel: i. m. (70).

⁸⁶ Riedel: i. m. (70), p. 170.

⁸⁷ Riedel: i. m. (70), p. 172.

⁸⁸ Riedel: i. m. (70).

szólatatni, ugyanolyan előadási körülmények között stb. Ilyenkor bár a hangzás változik, de a mű lényegi elemei nem, tehát nem minősül átdolgozásnak. Ugyanígy egy régi kotta mai írásmóddal megjelenítve sem átdolgozás. Tökéletes példa erre Bach lantszvitjei, amelyek ma a leggyakrabban gitáron szólnak meg.⁸⁹

– Az *orkesztrálás, hangszerelés*⁹⁰ már szintén előfordult korábban, a kérdést kielégítően megvizsgáltuk.

– A listához csatolhatjuk a *paródiát*. „A *paródia besorolása a más műtől ösztönzött, kiváltott, de önálló egyéni, eredeti művek közé, illetve átdolgozásnak minősítése sajátos nehézségekkel jár.*”⁹¹ A paródia esetében az eredeti mű szükségképpen jól felismerhető, ugyanis hatása az eredeti mű vonásainak új – túlzó – vonásokkal való kiegészítésében van. Ilyenkor az átdolgozó az eredeti mű tartalmával áll szembe, azzal vitatkozik, vonásait eltúlozza, kinyújtja. A végeredmény gyakorlatilag egy zenei karikatúra lesz. „*Egyes parodizáló művek, ha bennük egyrészt az eredeti mű elhalványul és főleg csak az egyéni stílus ismerhető fel, másrészt ezekkel szemben lényeges új egyéni, eredeti vonások kerülnek túlsúlyba, új, független alkotásoknak minősülhetnek.*”⁹²

Viszont önmagában a komikus hatás keltése más művének részbeni átvételével – az említett vitatkozó eltúlzás nélkül – nem szabad parodizálás, hanem más művének a saját mű kelendősége fokozásához való felhasználása, így a fenti elvek alkalmazása szinte kizárja a zenemű dallamának parodizálását (a dallam a zenemű lényege). Még nyilvánvalóbb, hogy a még védett zenemű dallamára tréfás szöveg írása is átdolgozás, vagyis a jogszerűséghez szükséges a zeneszerző engedélye.⁹³ Nem mondható ki tehát egyértelműen, hogy a paródiák kivétel nélkül átdolgozásnak számítanak. Ahogy minden zenemű esetében, itt is szükséges a mű egyedi vizsgálata.

– A *pedagógiai átdolgozásokról* már volt szó a szabad felhasználás kapcsán: amennyiben komolyabb hangvételű műveket mechanikus munkával egyszerűsítenek tanórák keretében, oktatás céljából, az nem minősül átdolgozásnak. Azonban ennek az ellenkezője is megtörténhet, főleg a zeneszerző-oktatásban. Ilyenkor viszont csak stílusgyakorlatokról van szó, amikor a tanulók imitálják egy adott zeneszerző stílusát, tehát az egyéni jelleg fel sem merülhet.⁹⁴ Tehát a pedagógiai átdolgozások nevükkel ellentétben nem minősíthetők tényleges átdolgozásnak, jelentőségük csak a szabad felhasználással kapcsolatban van.

– A „*potpourri*”, más néven egyveleg, egy zenei darab, ami különböző, legtöbbször ismert dallamokból van összeállítva. Ha ez sajátos módon, kigondoltan van összefűzve, amivel a szerző a saját egyéniségét közvetíti, akkor minden további nélkül átdolgozásnak minősül.⁹⁵

⁸⁹ Riedel: i. m. (70).

⁹⁰ Riedel: i. m. (70).

⁹¹ Gyertyánfy: i. m. (38), p. 225–226.

⁹² Gyertyánfy: i. m. (38), p. 225–226.

⁹³ Gyertyánfy: i. m. (38), p. 225–226.

⁹⁴ Gyenge: i. m. (35).

⁹⁵ Riedel: i. m. (70).

Az átdolgozóbizottságokkal készített interjúk során is jelezték, hogy ha az átdolgozó egyedileg fűz egymásba már meglévő zeneműveket, ezzel egy újat alkotva, a létrejövő mű elfogadható átdolgozásként.

– Itt következik a röviden már említett *rádió- vagy tévéadás céljára készített átdolgozás*, ami azokban az esetekben számít, amikor például egy operát annyira megvágunk abból a célból, hogy közvetíthessék a televízióban, hogy az már átdolgozásnak minősül.⁹⁶

– *Retusnak* nevezhetőek azok – a bevezetőben is említett – esetek, amikor egy zeneszerző a saját, már kész művein visz véghez módosításokat, akár évekkel a megjelenés után. Ezeknél nem az a szerző célja az esetek többségében, hogy művét átdolgozza, és így jogilag két műve legyen, csupán folyamatosan csiszolja, javítja művét. Azonban érdekes a kérdés, így megéri megvizsgálni. A legtöbb esetben nem értékelhetőek ezek a változtatások átdolgozásként, hiszen a nagy művekhez viszonyítva eltörpülnek az újítások. Viszont vannak esetek, amikor a helyzet nem ilyen egyszerű. Például Verdi Don Carlos című operája, melynek két verziója van, mindkettő az eredeti zeneszerzőtől. „Későbbi verziója az eredetihez képest elhagyta a teljes első, fontainebleau-i felvonást, így a drámai szerkezetet is jelentősen (és nem mechanikusan) átalakította, továbbá a zenében is végrehajtott a más összetételű közönségnek jobban tetsző módosításokat, így ez tekinthető két műnek. Mindkét változatot játsszák a színházak, készülnek belőlük felvételek, kottakiadások: önálló életet élnek.”⁹⁷

Kérdés, hogy az ilyen esetnek szerzői jogi szempontból van-e egyáltalán jelentősége. Ugyanis egy átdolgozó azért szeretné, ha művét hivatalosan is elismernék, mert akkor részesedést kap a jogdíjakból. Viszont ez a kérdés nem bír jelentőséggel, ha az eredeti szerző és az átdolgozó ugyanaz a személy, ugyanis így nem fog se több, se kevesebb jogdíjban részesülni. (Hacsak nem azáltal, hogy a két különböző művet összességében többször adják elő.)

– Végül többször is előforduló kérdés volt a „*remixek*” megítélése. A remix szó szerinti fordításban „újrakeverést” jelent. Általánosságban remixnek nevezhető minden olyan zene-technológiai eljárás, amellyel egy zeneszám felvételét elemekre bontják, majd az elemeken elvégzett szerkesztést követően a megszerkesztett elemeket újra összerakják, hogy az eredeti számnak új ritmust, stílust, hangzást adjanak, vagy abból új minőséget hozzanak létre.⁹⁸ Valamennyire hasonlítható ez az eset a már említett potpourrihoz.

A remixekkel kapcsolatosan egy konkrét esetben, 2001-ben merült fel az a kérdés, hogy egy 15 zenemű átdolgozásával létrehozott alkotás rendelkezik-e olyan tulajdonságokkal, melyek alapján az Szjt. szerint részesülhet szerzői jogi védelemben, és hogy egyáltalán, a mások által szerzett zeneművek keverése eredményezheti-e új zenemű létrehozását? Az ügyben a bíróság a Szerzői Jogi Szakértő Testületet kérte fel szakvélemény elkészítésére, mely szerint az adott esetben megalapozott volt az így létrehozott zenemű szerzői jogi védelme, mert olyan újításokat, változtatásokat tett a szerző a „remixbe”, amelyek az eredeti

⁹⁶ Riedel: i. m. (70).

⁹⁷ Gyenge: i. m. (35).

⁹⁸ Id. dr. Ficsor: i. m. (15), p. 141.

művek lényegét érintették, önállóak és eredeti jellegűek voltak. A második kérdésre az előzőek indokolásával mondta ki, hogy ilyen esetekben lehet szó új zeneműről is, de egyébként a „remix” kifejezés nem szerzői jogi fogalom, mert jelentheti például egy hangfelvételnél csak technikai-műszaki megújításait, amivel a mű integritása érintetlen marad.⁹⁹

– A *rövidítés* az esetek többségében csak egyszerű változtatásnak minősíthető.¹⁰⁰

– Megemlíthetjük az átdolgozási módoknál a *sampling* kérdését is. Ilyenkor egy zenemű néhány másodperces részletét használják, ami felismerhető, de felhasználása, tehát más műbe való beágyazása már mutat valami egyéni, eredeti jelleget. A felhasználás engedélyhez kötöttsége az egyéni, eredeti jelleg mértékétől függ. Alapvetően nagyon nehéz eldönteni ezekben az esetekben, hogy átdolgozásnak minősíthető-e.¹⁰¹

– *Torzítás* csak átdolgozással érhető el, tehát annak minősül. Az ilyen esetekben inkább az a kérdés, hogy egy torzítás nem sérti-e a szerző személyéhez fűződő jogait és a mű integritását.¹⁰²

– Végül *transzkripció*ként jelenik meg Gyenge Anikó cikkében az a módszer, amikor például egy művet átírnak más hangszerre. Az előbbieken már tisztáztuk, hogy ez miért nem lehet átdolgozás.¹⁰³

7. AZ INTEGRITÁS VÉDELME

Nagyon fontos része a szerzői jognak az *integritás, a mű egységének védelme*.¹⁰⁴ Ez a szerzői jogon belül a személyhez fűződő jogokhoz tartozik. A személyhez fűződő jogok a szerző személyiségi jogait védik. Az integritás védelme mellett a mű nyilvánosságra hozatala és a név feltüntetésének a joga tartozik ide.

Az integritás védelme azt jelenti, hogy egy szerzőnek joga, hogy műve sértetlenül, olyan formában jusson a közönség elé, ahogy azt ő akarja. Tehát ez az elv egy mű felhasználása során számít hatványozottan, hiszen azokban az esetekben fordulhat elő, hogy nem a szerző eredeti elképzelése szerint kerül a közönséghez a műve. Ez különösen kényes kérdés az átdolgozások tekintetében, amely felhasználási módnak az a lényege, hogy a felhasználó valamilyen formában megváltoztatja az eredeti művet. Ennek az ellentmondásnak a kiküszöböléséhez a bírósági gyakorlat mutat utat.¹⁰⁵

⁹⁹ *Id. dr. Ficsor*: i. m. (15), p. 139.

¹⁰⁰ *Riedel*: i. m. (70).

¹⁰¹ *Gyertyánfy*: i. m. (38), p. 225–226.

¹⁰² *Riedel*: i. m. (70).

¹⁰³ *Riedel*: i. m. (70).

¹⁰⁴ Szjt. 13.§.

¹⁰⁵ *Benárd Aurél, Tímár István* (szerk.): A szerzői jog kézikönyve. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1973, p. 71.

Az Szjt. 13. §-ában fel vannak sorolva a mű integritását sértő lehetőségek, mely szerint „A szerző személyhez fűződő jogát sérti művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása, vagy a mű más olyan megváltoztatása vagy a művel kapcsolatos más olyan visszaélés, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes.”

Az Szjt. 50. §-a kimondja, hogy „Ha a szerző a mű felhasználásához hozzájárult, a felhasználáshoz elengedhetetlen vagy nyilvánvalóan szükséges, a mű lényegét nem érintő változtatásokat köteles végrehajtani. Ha e kötelezettségének nem tesz eleget, vagy nem tud eleget tenni, a felhasználó a változtatásokat hozzájárulása nélkül is végrehajthatja.” A gyakorlat szerint a zene tekintetében a mű egységének megsértése, a rövidítés, kiragadás, hozzáadás, értelmet befolyásoló idézés lehet.¹⁰⁶

Az SZJSZT-18/1010-es számú szakvéleménye pont az integritás védelmének kérdésével foglalkozik. A testülethez intézett kérdés az volt, hogy egy adott zeneszám integritása sérül-e az alperes által kiadott verzióban, melyben a dal újra lett hangszerelve, és úgy rögzítve. Az eljáró tanács válaszában először tisztázta a kérdés jogi környezetét, tehát az Szjt. idevonatkozó passzusait. E szerint a törvény „13. §-a alapján a szerző személyhez fűződő jogát sérti művének mindenfajta eltorzítása, megcsonkítása, vagy más olyan megváltoztatása vagy megcsonkítása, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes. 18. §-a alapján a szerző kizárólagos (vagyon) joga, hogy a művét többszörözze, és hogy erre másnak engedélyt adjon. 19. §-a értelmében a zeneszerzők és a szövegírók a már nyilvánosságra hozott nem színpadi (értsd: nem dramatikus) zeneműveknek és zeneszövegeknek hangfelvételen való újabb többszörözésére és példányonkénti terjesztésére vonatkozó jogukat csak közös jogkezelő szervezetük útján érvényesíthetik. Az átdolgozási jogra és e jog gyakorlására ez a rendelkezés nem alkalmazható. 29. §-a alapján a szerző kizárólagos joga, hogy a művét átdolgozza, illetve hogy erre másnak engedélyt adjon.”¹⁰⁷

A vélemény leszögezi, hogy a többszörözéshez és az átdolgozáshoz külön-külön engedélyre van szükség. A testület is kijelenti a félreértések elkerülése véget, hogy „a mű megváltoztatása olyan egyéni-eredeti alkotó módon történik, hogy az eredeti műre épülve új mű születik.”¹⁰⁸

Ezután tisztázódik az integritás sérelme. „Az Szjt. 13. § a műbe való meglehetősen durva beavatkozásokra vonatkozóan tartalmaz szabályozást. A magyar szerzői jog legismertebb kommentárjának meghatározását és a korábbi szakértői gyakorlatot (pl. SzJSzT-30/2003., SzJSzT-20/2005.) követve a mű 'torzítása' alatt a mű lényeges vonást érintő megváltoztatását, 'megcsonkítása' alatt a mű lényeges vonását érintő elhagyásokat értjük. A műbe való más be-

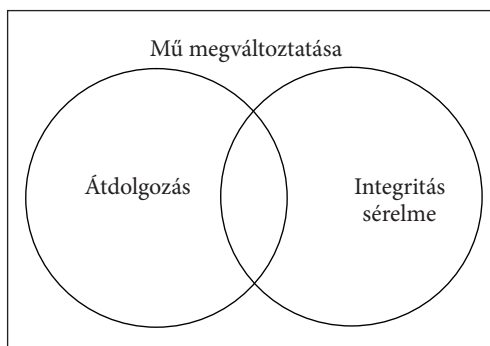
¹⁰⁶ Benárd, Tímár: i. m. (105) p. 72.

¹⁰⁷ SZJSZT-18/2010, p. 1. – Zenemű integritásához fűzött jog sérelme: http://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenyek_pdf/szjszt_szakv_2010_18.pdf.

¹⁰⁸ I. m. (107), p. 2.

*avatkozásokat abban az esetben tartja személyhez fűződő jogot sértőnek a törvény, ha azok a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmesek.*¹⁰⁹

A szakvélemény egy nagyszerű ábrával is illusztrálja a fentieket, a megértés könnyítése céljából:

Az SZJSZT-18/2010 sz. szakvélemény alapján

Az alaphalmaz a művek olyan megváltoztatását jelöli, amelyeknél nincs szó átdolgozásról. Ilyeneket már bőven említettünk a korábbiakban, példaként felidézhetjük az áthangszerelést. Az olyan változtatások, amelyek jogi relevanciával bírnak, tartozhatnak az átdolgozás vagy az integritás sérelmének a körébe. És van egy szűk keresztmetszet, amikor mind a kettő megvalósul, tehát az átdolgozás sérti a mű integritását.

A kérdést érintő dal két verziója között a következő eltéréseket fedezte fel az SZJSZT eljáró tanácsa:

- a tempó kismértékben tér el a korábbitól;
- a nyolc ütemből álló instrumentális bevezetőnek eltérő a dallama;
- kisebb hangszerelési változtatások történtek;
- a szöveg egy során történt változtatás, ami az értelmet nem érinti;
- a versszakok harmóniamenetére készült instrumentális szólórész lerövidült a struktúra megváltoztatása nélkül (a versszak énekelt szövege váltja fel az instrumentális szólót az egység második felében);
- a nyolc ütemből álló instrumentális lezárást elhagyták, helyette a refrén ismétlésével és elhalkulásával zárul a dal.

Ezek mellett a teljes dallamvezetés, a harmóniamenet, a dal struktúrája, a dalszöveg lényege és összességében a stílus, a hangulat és a mondanivaló változatlan maradt, tehát ebben az esetben nem történt sem átdolgozás, sem a mű integritásának és ezáltal a szerző személyhez fűződő jogainak a megsértése.

¹⁰⁹ Gyertyánfy: i. m. 109, p. 89.

Az integritás sérelme megtörténhetne a mű csonkításával vagy torzításával. „A torzítás fogalmilag azokat a durva változtatásokat jelenti, amelyek a művet a hallgató, néző, általában az érzékelő számára alapvetően – azaz az átlagos fogyasztó számára is nyilvánvalóan – sértő módon megváltoztatják.”¹¹⁰

A konkrét esetben semmi ilyesmi nem történt, a dal végének megváltoztatása sem minősíthető csonkításnak, hiszen egy, a könnyűzenében megszokott lezárási módot használtak. Összességében mind az eredeti, mind az új dalváltozat ugyanazt a minőséget képviseli, és ugyanazt az élményt nyújtja mind a laikus, mind a zeneértő közönség számára. A szakértő testület tanácsa azzal zárja véleményét, hogy „szakmai etikai szemmel illendő lett volna tájékoztatni az eredeti szerzőt a dalszöveg és a dallam kisebb megváltoztatásáról, de ehhez nem volt szükség az eredeti szerzők engedélyére.”¹¹¹

8. AZ ÁTDOLGOZÁS ÉS FELDOLGOZÁS ELVÁLASZTÁSÁNAK A PROBLEMATIKÁJA

Fontos mindezek után az átdolgozás és a feldolgozás közötti különbség tisztázása, ugyanis ezeket sokszor nem használják következetesen a szerzők. A kettő nem ugyanazt jelenti, bár vannak szerzők, akik azonos fogalomként használják őket. Tattay Levente A szellemi alkotások joga című művében azt írja: „Az átdolgozás és feldolgozás jogi megítélése között nincs különbség, a két kifejezést szinonimaként alkalmazzák.”¹¹² Tattay a könyv további részében ezt is teszi. Azonban ez nem a megfelelő megközelítés. Tattay Levente az előzőleg említett mondatát egy példával demonstrálja, miszerint a népdalfeldolgozás és a nagyzenekari mű átdolgozása is átdolgozásnak minősül. Ez rendjén is van, jogilag valóban mindkét említett példa átdolgozásnak minősül, azonban ez nem jelenti azt, hogy a két szó szinonimaként használható, hanem csak egyszerűsítjük a problémát azzal, hogy a köznyelv a két kifejezésnek ugyanazt a jogi jelentőséget tulajdonítja.

Több szerző leírta és kijelentette már, hogy az átdolgozás nem feldolgozás. Egy zenemű „feldolgozása” nem éri el az átdolgozás szintjét. A feldolgozás nem jogi szakkifejezés, hanem csupán köznyelvi.

Ha Tattay Levente említett könyvénel maradunk, és továbbolvassuk az említett részt, látható, hogy egy példával szemlélteti az előző kijelentést (miszerint az átdolgozás és a feldolgozás szinonimaként használható). Azonban ha egy pillanatra megállunk itt, és elgondolkozunk, látható, hogy a szerző a példával nem igazán támasztja alá a kijelentését, hanem inkább éppen az ellenkező érvelést erősíti. A könyv ezen részlete így szól: „Itt elég csak a Chopin-esetre hivatkozni, amelyben a védelmi idő eltelte után történt az eredeti mű, Chopin E-dúr etűdje táncdallá való feldolgozása. Az átdolgozó azonban semmi olyan újat nem tett

¹¹⁰ I. m. (107), p. 4.

¹¹¹ I. m. (107), p. 5.

¹¹² Tattay: i. m. (43).

*hozzá, amely egyéni, eredeti lenne. A döntés értelmében nem illeti meg a védelem az eredeti mű más alakba, nem lényeges átalakításokkal való átalakítását. A több mint 50 éves döntés ma is helytálló.*¹¹³

Tehát a szerző azon az állítását, miszerint az átdolgozás és a feldolgozás közt nincs különbség, egy olyan esettel illusztrálja, amelyben egy egyszerű feldolgozást nem ismernek el átdolgozásként, így nem illeti meg a védelem. Látható, hogy a két dolog nincs teljes összhangban. Afelől nincs kétség, hogy a több mint 50 éves döntés ma is helytálló, azonban csak abban az értelemben, hogy a feldolgozások nem érik el az átdolgozások szintjét. Az említett táncdal ismerete nélkül is nyugodtan kijelenthető, hogy „feldolgozásnak” legalább minősül. (Hogy átdolgozásnak is, azt az érintett átdolgozóbizottság feladata eldönteni.)

Egyszerű és mindennapos példával tételezzük fel, hogy egy gimnáziumi rockzenekar eljárászik egy ismert Rolling Stones-számot egy koncertjén. Ez nyilvános előadásnak minősül, mivel a már meglévő zeneszámot ugyanúgy előadja egy másik együttes, saját hangszereiken és hangjukon. Ilyenek nap mint nap megtörténnek, és mivel az új verzióhoz semmi plusz jelentéstartalmat nem adnak, az nem éri el az átdolgozás szintjét, tehát csak „feldolgozásnak” számít.

A szerzőnek az Artisjus átdolgozóbizottságainak tagjaival folytatott beszélgetései során többen is mondták, hogy elsősorban az a feladatuk, hogy meghúzzák a határt az átdolgozás és az egyéb, az átdolgozás szintjét el nem érő felhasználási módok (feldolgozások) között, és eldöntsék, a benyújtott művek közül mi minek számít. Feldolgozás alatt itt legtöbbször az áthangszerelést értették mint leggyakrabban előforduló esetet, ami szerzői jogilag mindenképp felhasználásnak minősül, csak nem átdolgozásnak. Az áthangszerelés jelenthet többszörözést, terjesztést vagy nyilvános előadást is, függően attól, hogy milyen formában történik a nyilvánosságra hozatal. Az egyik bizottsági tag elmondása szerint ilyen szempontból nem mindig szerencsés végeredményre jutnak. Hiszen a törvény értelmében az az alkotás minősülhet átdolgozásnak, ami tartalmazza az átdolgozó személyiségi és szellemi jegyeit: ennek értelmében, ha valaki átírja Bach egy zenekari művét 16 szájharmonikára, az nem minősül átdolgozásnak, pedig szakmailag nagy eredménynek könyvelhető el. De ha csak az eredeti szólamokat kiosztja más hangszerekre, aminek köszönhetően végeredményként ugyanaz a dallam, és ugyanazok a harmóniák szólalnak meg, az csak egy áthangszerelés lesz (ami szintén felhasználásnak minősül), és az Artisjus ezt nem tudja átdolgozásként kezelni és honorálni a későbbiekben szerzői jogdíjak kifizetésével. Sokszor nyújtanak be átdolgozásként olyan műveket, amelyeknél az eredeti műhöz hozzáadnak egy dobsávot. Az előzőekből következően ezeket sem lehet átdolgozásként elfogadni.

¹¹³ Tattay: i. m. (43), p. 138.

9. ZÁRÓ GONDOLATOK

A fentiekből látható, hogy a zeneművek átdolgozása a szerzői jog nagyon összetett részét képezi, még akkor is, ha a törvény nem sokat foglalkozik vele. De ez a kis rész sok, még kisebbre ágazik szét, ami megköveteli azt, hogy minden egyes művel egyedileg kelljen foglalkozni, tehát az egész terület komplex törvénybe foglalása szinte lehetetlen.

A zenei átdolgozások egyre nagyobb divatnak örvidenek manapság, és egyre több zenész, zeneszerző vagy zenekar kezd átdolgozásokat írni, viszont a jogi háttérrel a legtöbbször csekély információval rendelkeznek. E sorok szerzője bízik abban, hogy ezzel az áttekintéssel segítséget tud nyújtani a jogot kevésbé ismerő zenészek számára, és aki átdolgozás írását tervezi, az megtalálja benne a számára szükséges információkat.

*Kompagne Hajnalka**

A „LÉNYEGÉBEN BIOLÓGIAI ELJÁRÁSOK” FOGALMÁNAK ÉRTELMEZÉSE AZ EURÓPAI SZABADALMI HIVATAL FELLEBBEZÉSI TANÁCSAINAK DÖNTÉSEIBEN**

Bevezetés és problémafelvetés

„És monda Lábán: Mit adjak néked? Felele Jákób: Ne adj nekem semmit; juhaidat ismét legeltetem és őrizem, ha nekem ezt a dolgot megteszed:

Nyájaidat ma mind végig járom, minden pettyegetett és tarka bárányt kiszaggatok közülök, és minden fekete bárányt a juhok közül, s a tarkát és pettyegetettét a kecskék közül, s legyen ez az én bérem.

S a mikor majd bérem iránt eljövöndesz, mi előtted lesz, becsületességemről ez felel: a mi nem pettyegetett vagy tarka a kecskék, s nem fekete a juhok közt, az mind lopott jószág nálam.

És monda Lábán: Ám legyen: Vajha a te beszéded szerint lenne.

Külön választá azért azon a napon a pettyegetett és tarka kosokat, és minden csíkos lábú és tarka kecskét, mint a melyikben valami fehérség vala, és minden feketét a juhok közül, és adá az ő fiainak keze alá.

És három napi járó földet vete maga közé és Jákób közé; Jákób pedig legelteti vala Lábán egyéb juhait.

És vőn Jákób zöld nyár-, mogyoró- és gesztenye-vesszőket, és meghántá azokat fehéresen csíkosra, hogy látható legyen a vesszők fehére.

És a vesszőket, melyeket meghántott vala, felállítá a csatornába, az itató válúba, melyekre a juhok inni járnak vala, szembe a juhokkal, hogy foganjanak, mikor inni jönnek.

És a juhok a vesszők előtt foganának és ellenek vala csíkos lábúakat, pettyegetetteket és tarkákat.

Azután külön szakasztá Jákób ezeket a bárányokat, és a Lábán nyáját arcczal fordítja vala a csíkos lábú és fekete bárányokra; így szerze magának külön falkákat, melyeket nem ereszte a Lábán juhai közé.

És lőn, hogy mikor a nyáj java részének vala párzási ideje, akkor Jákób a vesszőket oda raká a válúba a juhok eleibe, hogy a vesszőket látva foganjanak.

De mikor satnya vala a nyáj, nem rakja vala oda s ily módon Lábánéi lőnek a satnyák, a java pedig Jákóbé.”

(Mózes I, 30, 31–42, Károli-fordítás)

* Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.

** A tanulmány a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala felsőfokú iparjogvédelmi tanfolyama keretében készített szakdolgozat szerkesztett változata.

2015. március 25-én az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) Bővített Fellebezési Tanácsa (Enlarged Board of Appeal) meghozta G 0002/12 és G 0002/13 számú döntését az úgynevezett „Paradicsom II-” és „Brokkoli II-” ügyben, amelyekben egyesített eljárást folytatott.

Az EP 1211926 számú, paradicsomokkal kapcsolatos és az EP 1069819 számú, brokkolival kapcsolatos szabadalom sorsát valamennyire is követő érdeklődők közül legfeljebb nagyon keveseket lephetett meg a tanács döntése és annak indoklása, mivel már megszületésüket megelőzően is úgy tűnt, mind az eljárásban érintettek, mind egyéb szakmai szervezetek nagyjából egyetértenek azzal, hogy egyéb kimenet kevésbé valószínű. Az előzetesen valószínűsített döntés helyességét illetően sem gerjedtek (egyelőre) nagy jogi viták.

Ennek ellenére a G 2/12 és a G 2/13 döntés érdekes, és még érdekesebb a hozzájuk vezető út. Bár csábítónak tűnik, hogy ezt az utat a tanulmányban a fordított irányban járjuk be – hiszen a végeredmény ismeretében könnyebb az út lényeges momentumaira koncentrálni – mégis a valós időrendet követjük, azt remélve, hogy az olvasó belátja, hogy nem egy egyértelmű, előre látható – netalán unalmas – döntés részleteivel ismerkedik meg, hanem egy igazi tudományos-fantasztikus-jogi-politikai utazásba vág bele.

A hivatkozott jogszabályok, döntések és szabadalmak

Jogszabályok

Az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) 53. cikke

Nem részesülhet európai szabadalmi oltalomban

a) a találmány, ha gazdasági tevékenység körében történő hasznosítása a közrendbe vagy a közérdeklődésbe ütközne; az ilyen hasznosítás nem tekinthető a közrendbe vagy a közérdeklődésbe ütközőnek pusztán azért, mert azt egyes Szerződő Államokban vagy akár mindegyikben jogszabály tiltja;

b) a növény- vagy az állatfajta, valamint a növények vagy állatok előállítására szolgáló, lényegében biológiai eljárás; e rendelkezés azonban a mikrobiológiai eljárásokra és az ilyen eljárásokkal előállított termékekre nem alkalmazható;

c) az emberi vagy állati test kezelésére szolgáló gyógyászati vagy sebészeti eljárások, valamint az emberi vagy állati testen végezhető diagnosztikai eljárások; e rendelkezés azonban az ilyen eljárásokban alkalmazott termékekre – így különösen anyagra és keverékekre – nem alkalmazható.

Az Európai Szabadalmi Egyezményhez kapcsolódó Végrehajtási Szabályzat 26 (5) szabálya

A növények vagy állatok előállítására szolgáló eljárás lényegében biológiai, ha egészében keresztezésből, szelekcióból vagy más természeti folyamatból áll.

[A szabály az ESZE 2000-es felülvizsgálata előtt a 23b(5) számot viselte, szövegét a felülvizsgálat változatlanul hagyta.]

Az Európai Szabadalmi Egyezményhez kapcsolódó Végrehajtási Szabályzat 27 (b) szabálya
Biotechnológiai találmányok szabadalmazhatók akkor is, ha a következőre vonatkoznak

(b) növények vagy állatok, ha a műszaki megvalósíthatóság nem korlátozódik egy adott növény- vagy állatfajtára

Az Európai Parlament és a Tanács 98/44/EK irányelve a biotechnológiai találmányok jogi oltalmáról

(1998. július 6., a szabadalmazhatóságról szóló részlet)

1. cikk

(1) A biotechnológiai találmányokat a tagállamok a nemzeti szabadalmi jog alapján részesítik oltalomban. Amennyiben szükséges, a tagállamok ezen irányelv rendelkezéseinek figyelembevételére érdekében módosítják nemzeti szabadalmi jogi szabályozásukat.

(2) Ez az irányelv nem érinti a tagállamok nemzetközi megállapodásokban, különösen a TRIPS-egyezményben és a biológiai sokféleségről szóló egyezményben vállalt kötelezettségeit.

2. cikk

(1) Ennek az irányelvnek az alkalmazásában

a) „biológiai anyag” bármely olyan – genetikai információt tartalmazó – anyag, amely önmagában képes a szaporodásra, vagy biológiai rendszerben szaporítható;

b) „mikrobiológiai eljárás” az az eljárás, amelyet mikrobiológiai anyag felhasználásával vagy ilyen anyagon hajtanak végre, vagy amely mikrobiológiai anyagot eredményez.

(2) A növények vagy állatok előállítására szolgáló eljárás lényegében biológiai, ha egészében keresztezésből, szelekcióból vagy más természeti folyamatból áll.

(3) A „növényfajta” fogalmát a 2100/94/EK rendelet 5. cikke határozza meg.

3. cikk

(1) Ennek az irányelvnek az alkalmazásában az új, feltalálói tevékenységen alapuló és iparilag alkalmazható találmány szabadalmazható akkor is, ha biológiai anyagból álló vagy azt tartalmazó termékre, vagy olyan eljárásra vonatkozik, amelynek révén biológiai anyagot állítanak elő, dolgoznak fel vagy alkalmaznak.

(2) Találmánynak minősülhet a természetes környezetéből izolált vagy műszaki eljárással előállított biológiai anyag akkor is, ha a természetben korábban már előfordult.

4. cikk

(1) Nem részesülhetnek szabadalmi oltalomban

a) a növényfajták és az állatfajták;

b) a növények vagy állatok előállítására szolgáló, lényegében biológiai eljárások.

(2) A növényekre vagy állatokra vonatkozó találmány szabadalmi oltalomban részesülhet, ha műszaki megvalósíthatósága nem korlátozódik valamely meghatározott növény- vagy állatfajtára.

(3) Az (1) bekezdés *b*) pontjában foglalt rendelkezés nem érinti azoknak a találmányoknak a szabadalmazhatóságát, amelyek mikrobiológiai vagy más műszaki eljárásra vagy ilyen eljárással előállított termékekre vonatkoznak.

Az 1969. évi Bécsi Szerződés 31. és 32. cikke

31. Cikk

Az értelmezés általános szabályai

1. A szerződést jóhiszeműen, kifejezéseinek szövegösszefüggésükben szokásos értelmé szerint, valamint tárgya és célja figyelembevételével kell értelmezni.

2. A szerződés értelmezése céljából a szerződésnek a bevezető részt és a mellékleteit is magában foglaló szövegén túl a szövegösszefüggésbe tartozónak kell tekinteni:

a) bármely, a szerződéssel összefüggő olyan megállapodást, amely valamennyi részes fél között a szerződés megkötésével kapcsolatban jött létre;

b) bármely okmányt, amelyet egy vagy több részes fél készített a szerződés megkötésével kapcsolatban és amelyet a többi részes fél a szerződésre vonatkozó okmánynak ismer el.

3. A szövegösszefüggés mellett figyelembe kell venni:

a) a részes felek között a szerződés értelmezésére vagy rendelkezéseinek alkalmazására vonatkozóan létrejött bármely utólagos megállapodást;

b) a szerződés alkalmazása során utólag kialakult olyan gyakorlatot, amely a szerződés értelmezését illetően a részes felek megegyezését jelenti;

c) a nemzetközi jognak a részes felek viszonyában alkalmazható bármely idevonatkozó szabályát.

4. Valamely kifejezésnek különleges értelmet kell adni, ha megállapítható, hogy a részes feleknek ez volt a szándékuk.

32. Cikk

Az értelmezés kiegészítő eszközei

Igénybe lehet venni az értelmezés kiegészítő eszközeit – ideértve a szerződést előkészítő munkálatokat és megkötésének körülményeit is – annak érdekében, hogy a 31. Cikk alkalmazása folytán kapott értelem megerősítést nyerjen, vagy hogy az értelem megállapítható legyen abban az esetben, ha a 31. Cikk szerinti értelmezés:

a) félreérthető vagy homályos értelemhez, vagy

b) olyan eredményre vezetett, amely nyilvánvalóan képtelen vagy ésszerűtlen.

A fellebbezési tanácsok döntései

- A 3.3.04. műszaki fellebbezési tanács köztes döntése, 2008. 04. 04., T 1242/06: <http://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/t061242ex1.html#q=tomato>;
- a 3.3.04. műszaki fellebbezési tanács köztes döntése, 2007. 05. 22., T 0083/05: <http://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/t050083dp1.html#q=broccoli>;

- a Bővített Fellebbezési Tanács döntése, 2010. december 9., G 0001/08 (és G 0002/07): <http://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/g080001ex1.html>;
- a 3.3.04. műszaki fellebbezési tanács köztes döntése, 2012. 05. 31., T 1242/06: <http://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/t061242ex2.html>;
- a Bővített Fellebbezési Tanács döntése, 2015. 03. 25., G 0002/12 (és G 0002/13) : <http://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/g120002ex1.html>;
- a Bővített Fellebbezési Tanács döntése, 1999. 12. 21., G 0001/98: <http://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/g980001ep1.html>;
- a 3.3.04. műszaki fellebbezési tanács döntése, 1995. 02. 21., T 0356/93: <http://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/t930356ep1.html#q=%22T%200356%2F93%22%20>;
- a Bővített Fellebbezési Tanács döntése, 1989. 12. 11., G 0002/88: <http://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/g880002ep1.html#q=%22G%200002%2F88%22>;
- a Bővített Fellebbezési Tanács döntése, 2008. 11. 25, G 0002/06: <http://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/g060002ep1.html#q=%22G%200002%2F06%22>;
- a 3.3.02. műszaki fellebbezési tanács döntése, 1988. 10. 10., T 0320/87: <http://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/t870320ep1.html#q=%22T%200320%2F87%22>.

Az eljárások alapjául szolgáló szabadalmak

- EP 1211926: <https://register.epo.org/application?number=EP00940724>;
- EP 1069819: <https://register.epo.org/application?number=EP99915886>.

A műszaki fellebbezési tanács első köztes döntése

Az EP 1211926 sz. szabadalom tárgyában 2008. április 4-én a műszaki fellebbezési tanács előzetes döntéshozatali eljárásban hozott döntését az alábbiakban ismertetjük.

A szabadalmas fellebbezett a felszólalási osztály döntése ellen, amely – többek között – elutasította a szabadalmas 1. igénypontját. Az 1. igénypont szövege:

„1. Eljárás csökkent gyümölcsvíztartalmú paradicsomot termő paradicsomnövény termesztésére, amely magában foglalja a következő lépéseket:

legalább egy, *Lycopersicon esculentum* fajba tartozó növény keresztezése *Lycopersicon* spp.-kal, ezáltal hibrid mag előállítása;

a hibrid magok első generációjának begyűjtése;

növény nevelése az elsőgenerációs magokból;

a legújabb hibridgenerációba tartozó növények beporzása;

a legújabb hibridgeneráció által termelt magok begyűjtése;

növény nevelése a legújabb hibridgenerációba tartozó növények magjából;

a gyümölcsöt a növényen hagyjuk a szokásos érési stádiumon túl; és

szkrínelés csökkent gyümölcsvíztartalomra, amelyet az érett gyümölcs megnövekedett idejű megőrződése és a gyümölcshéj ráncosodása jelez.”

A felszólalási osztály megítélése szerint az igénypont tárgya az ESZE 53. cikk (b) bekezdésének és az ESZE 26(5) szabályának értelmében nem szabadalmazható.

A műszaki fellebbezési tanács előtt folyó eljárás idején már ismert volt, hogy ugyanez a tanács az EP 1069819 számú szabadalommal kapcsolatos T 83/05 számú (Brokkoli I-) eljárásban kérdéseket intézett a Bővített Fellebbezési Tanácshoz. A két ügy hasonlósága miatt a már megfogalmazott kérdések a jelen Paradicsom I-ügyben is relevánsnak tűntek, valamint megerősítették azt a benyomást, hogy alapvető fontosságú szabadalomjogi problémáról van szó, amely túlmutat az aktuális ügy keretein. A felek éltek a lehetőséggel, hogy szóbeli meghallgatás során, majd levélben további, általános kérdéseket javasoljanak, természetesen kihasználva az alkalmat arra, hogy az általános kérdést az adott eset egyedi sajátosságaival is indokolják, alátámasszák.

A tanács a T 83/05 számú előzetes döntéshozatali eljárásban a következő kérdéseket intézte a Bővített Fellebbezési Tanácshoz.

1. Mentessül-e egy növények előállítására szolgáló, nem mikrobiológiai eljárás, amely tartalmaz növénykeresztelési és -szelektálási lépéseket, az ESZE 53(b) cikke szerinti kizárás alól pusztán azért, mert további lépésként vagy a keresztelési és szelektálási lépések részeként tartalmaz egy műszaki jellegű további jellemzőt is?

2. Amennyiben a válasz az 1. kérdésre nemleges, mik azok a releváns kritériumok, amelyek lehetővé teszik az ESZE 53(b) cikke értelmében a szabadalmaztatásból kizárt, növények előállítására szolgáló, nem mikrobiológiai eljárások megkülönböztetését a ki nem zárt hasonló eljárásoktól? Különösen, van-e annak jelentősége, hogy mi az igényelt találmány lényege és/vagy, hogy a további műszaki jellegű jellemző a nyilvánvaló szint felett hozzáad-e valamit az igényelt találmányhoz?

A szabadalmas a következő kérdéseket javasolta.

1. Az ESZE 26(5) szabályában szereplő „egészében természeti folyamatokból áll” jellemző célja, hogy csak azokat a nemesítési eljárásokat zárja ki a szabadalmazhatóság köréből, amelyekben a szelektálandó tulajdonság esszenciális módon biztosít előnyt a növény természetes környezetében való túlélése szempontjából?

2. Megegyezik a tanács által feltett 2. kérdéssel (kivéve az „amennyiben a válasz az 1. kérdésre nemleges” kitélt).

3. Egy növények előállítására szolgáló, nem mikrobiológiai (vagy másként fogalmazva: lényegében biológiai) eljárás, amely magában foglalja növények keresztelését és szelektálását, csak abban az esetben esik az ESZE 26(5) szabály szerinti kizárás alá, amennyiben az ilyen eljárással létrehozott közvetlen termék egy adott, egyedi növényfajta?

4. Amennyiben az 1. kérdésre a válasz igen, egy műszaki természetű jellemző magában foglal-e olyan jellemzőket, amelyek nem műszaki természetűek, de az igénypont további jellemzőivel összefüggésben műszaki megoldáshoz járulnak hozzá?

A szabadalmas érvelését – amely a fenti kérdések megfogalmazásához is vezetett – a Tanács a következőképpen foglalta össze.

Az ESZE 53. cikk (b) bekezdésében szereplő „lényegében biológiai eljárás” megfogalmazás nem bizonytalan. A jogalkotónak nem volt szándéka kizárni a szabadalmazhatóságból minden olyan, növények előállítására szolgáló eljárást, amely biológiai lépéseket foglal magában. A szabadalmazhatóságból való kizárás szűken értelmezendő, mivel általános szabály alól való kivételt jelent. Míg a növényfajták a növénynemesítői joggal oltalmazhatók, a nemesítési eljárásokra nem létezik *sui generis* oltalom. Az 53. cikk (b) bekezdésének tág értelmezése az oltalmi hézagot csak még jobban kiszélesítené.

Bármely, a kívánt eredményre hatást gyakorló műszaki lépés vagy jellemző alkalmassá kellene, hogy tegye az igénypontot arra, hogy az kikerüljön a kizárás hatálya alól. Vagyis egy olyan eljárás, amely legalább egy, emberi közreműködés nélkül nem megvalósuló, a termékre vagy eljárásra hatást gyakorló műszaki jellemzőt tartalmaz, nem eshet a „lényegében biológiai eljárás” fogalma alá.

A „lényegében biológiai” és a 26(5) szabályban szereplő, „egészében természeti folyamatból áll” kifejezés nem egymásnak ellentmondó, mivel a keresztezés és a szelekció lehet természeti folyamat, de lehet nem természetes folyamat is. A természeti erővel szemben felállított kritériumon vagy emberi közreműködésen alapuló, műszaki lépéssel végrehajtott keresztezés vagy szelekció nem természetes folyamat.

A jelen esetben a *Lycopersicon esculentum* és egy vad paradicsomfaj közötti, fajok között megvalósított keresztezés nem jönne létre a természetben, mivel általánosságban elmondható, hogy a különböző fajokhoz tartozó egyedek nem képesek egymással szaporodni, így a megbízhatóan termékeny utód létrehozása különleges beavatkozást igényel.

A találmány szerinti eljárást a hagyományos nemesítési eljárásoktól megkülönböztető lépés az is, hogy a gyümölcsöt a szokásos érési időn túl is a növényen kell hagyni, és szkrínelni kell a víztartalmat, mivel hagyományosan a gyümölcsöt akkor vizsgálják, amikor megérik. Ráadásul ez a lépés nem nemesítésre vagy szelekcióra szolgáló lépés, hanem előkészíti a gyümölcsöt a kiválogatásra.

Az a kiválasztási feltétel, hogy a gyümölcs képes a vízvesztésre, nem természetes szelekciós kritérium, hiszen az ilyen fenotípus semmilyen környezetben nem biztosít evolúciós előnyt a hordozónövény számára.

A szabadalmas érvelt azzal is, hogy az 1. igénypont egyik változatában olyan paradicsom-növények szerepelnek, amelyek gyümölcsének száraztömeg-aránya megnövekedett. Az igénypont ily módon feltételez és magában foglal olyan műszaki lépést, amelynek során a gyümölcsöket először frissen mérik, majd szárítóban szárítják, és száraz állapotban újra megméri.

A szabadalmas érvelése többretegű. Egyrészt érinti a jogszabály értelmezését és annak alkalmazását, amikor kifejti, hogy a szabadalomból való kizárást nem szabad tágan értelmezni. A következő réteg annak a kérdése, hogy mi minősül lényegében biológiai, és arra az

álláspontra helyezkedik, hogy biológiai az tekinthető, ami a természetben is megvalósul. Egy harmadik réteg az, amikor különbséget tesz hagyományos és nem hagyományos nemesítési eljárások (lépések) között.

A felszólaló érvelését a tanács a következőképpen foglalta össze.

A törvényhozó szándéka az 53. cikk *(b)* bekezdésében az volt, hogy valamennyi hagyományos, keresztezésen és kiválasztáson alapuló nemesítési eljárást kizárja a szabadalmazhatóság köréből, amint az az ESZE 26(5) szabályából következik, amely természeti folyamatnak minősítette a keresztezést és a szelekciót. A darwini értelemben vett túlélés szabályai szerinti természetes szelekció, amely emberi közreműködés nélkül valósul meg, nagyban különbözik az üvegházakban zajló folyamatoktól, ahol a növényeket egyéb fajokkal való versengés nélkül termesztik, és ahol a természetes feltételek nem állnak fenn. Tényként kezelhető, hogy szinte semmilyen, üvegházban nevelt növény nem élne túl (darwini értelemben) a természetben. Azaz a hagyományos növény-nemesítés az emberi beavatkozás függvénye, ennek ellenére nem szabadalmazható.

A T83/05 számú eljárásban tárgyalta esettől eltérően a Paradicsom-ügyben az eljárásban keresztezésen és kiválasztáson kívül nem volt szükség egyéb emberi beavatkozásra. A szabadalmazható felhozott lépések, azaz a fajok közötti keresztezés, a gyümölcs növényen hagyása a szokott érési időn túl, a csökkent víztartalom mérése, valamint a mérés és szárítás egyértelműen hagyományos nemesítési eljárásokban jártas szakember által elvégzett keresztezési és kiválasztási lépések részei. (A T83/05 – Brokkoli- – eljárásban biokémiai markereket is mértek. A felszólaló ezt a lépést „műszakibbnak” érzi, mint a szárítás, mérés lépést.)

Kizárható, hogy az ESZE 26(5) szabály oly módon akarta volna megváltoztatni az ESZE 53. cikk *(b)* bekezdés értelmét, hogy szabadalmazhatóvá tegye a hagyományos nemesítési eljárásokat. A törvényalkotó akaratának egyetlen lehetséges értelmezése, hogy csak olyan nemesítési eljárásokat akart kivonni az 53. cikk *(b)* bekezdése által rögzített kizárás alól, amelyek biotechnológiai lépést is foglalnak magukban a keresztezési és a kiválasztási lépés mellett. (A „biotechnológiai lépés” fogalmát a jogszabályok éppúgy nem definiálják, mint a műszakiság mértékét.)

A felszólaló további érvelése arra vonatkozik, hogy egyes igénypontok növényfajtákra vonatkoznak, ezért tárgyük nem részesülhet szabadalmi oltalomban. A növényfajták és a növények közötti különbség volt a tárgya például a G 1/98 számú, a Bővített Fellebbezési Tanács előtt zajló eljárásnak, amelyet lezáró döntésében a tanács részletesen elemezte a növényfajták és a növények szabadalomjogi szempontból lényeges különbségeit. A jelen tanulmány tárgyához a növényfajták és a növények közötti, szabadalomjogi szempontból lényeges különbség csak mellékszálként kapcsolódik, ezért az erre vonatkozó eljárási anyagot nem tartalmazza.

Az ügy központi problémáját a tanács úgy határozta meg, hogy az az ESZE 53. cikk *(b)* bekezdésben rögzített, az eljárásokra vonatkozó kizárás értelmezése. A szabadalmazható és fel-

szólaló értelmezése a cikkben szereplő, „lényegében biológiai eljárást” és a szabadalmi bejelentésben szereplő eljárás biológiai-műszaki voltát illetően eltér.

Az ESZE 53. cikk (b) bekezdés, azon belül a „lényegében biológiai eljárás” értelmezését illetően a tanács figyelembe vette a T 320/87¹ eljárásban született döntést és annak érvelését.

„...nem szabad elfelejteni, hogy amikor a szabadalmazhatóság alóli kivételeket megfogalmazták, a biotechnológia területén bekövetkező lehetséges fejlődésre vonatkozó tudás meglehetősen korlátozott volt.

Mint minden, az általános szabálytól való ilyen típusú eltérést, a növények (vagy állatok) előállítására szolgáló „lényegében biológiai” eljárások kizárását szűken kell értelmezni.

A tanács véleménye az, hogy azt, hogy egy (nem mikrobiológiai) eljárást az ESZE 53. cikk (b) bekezdése értelmében „lényegében biológiai” kell-e tekinteni, a találmány lényegének alapján kell elbírálni, figyelembe véve az emberi beavatkozás teljességét és a hatást, amit az eredményre gyakorol.”

A szabadalmas szerint azonban a T 320/87 eljárásban született döntést szükséges lenne bizonyos mértékig módosítani az ESZE 26(5) szabály értelmezési útmutatásának megfelelően. Az ESZE 26(5) szabály a következő értelmezést adja: „A növények vagy állatok előállítására szolgáló eljárás lényegében biológiai, ha egészében keresztezésből, szelekcióból vagy más természeti folyamatból áll”. A tanács állásfoglalása ezen a ponton határozott és egyértelmű: nehezen elképzelhető, hogy a törvényalkotó szándéka az lett volna, hogy kizárólag a természetben is megvalósuló keresztezést és szelekciót értsük keresztezés és szelekció alatt, azaz kizárólag azokat a folyamatokat, amelyek emberi beavatkozás nélkül is végbemennek, míg a hagyományos nemesítésben alkalmazott, humán közreműködést igénylő keresztezést és szelekciót ne. Az ESZE 53. cikk (b) bekezdés megfelelő része magyar fordításban: „a növény- vagy az állatfajta, valamint a növények vagy állatok előállítására szolgáló, lényegében biológiai eljárás” pontosan visszaadja a hivatalos nyelvek mindegyikében is megjelenő utalást az emberi beavatkozásra.

A tanács megjegyzi azt is, hogy amennyiben a 26(5) szabályt a szabadalmas érvelésének megfelelően értelmeznénk, akkor az 53. cikk (b) bekezdés olyan megoldásokat zárna ki a szabadalmazhatóságból, amelyek nem bírnak műszaki jellemzővel, vagyis nem tekinthetők találmánynak.

A tanács ezért egyértelműen úgy véli, hogy az 53. cikk (b) bekezdésben rögzített kizárás elkerüléséhez a 26(5) szabály értelmezését figyelembe véve sem elegendő valamilyen emberi beavatkozás megléte, hanem szükségesnek látja az emberi beavatkozás minőségének a meghatározását is.

A szabadalmas érvelésének első rétege, a jogszabály értelmezése szerint a jogalkotó azokat a nemesítési eljárásokat (emberi beavatkozásokat) kívánta kizárni, amelyek megfelelnek

¹ A T 320/87 eljárásban a műszaki fellebbezési tanács hibrid magvak és növények előállítása során vizsgálta a lényegében biológiai eljárás és a növényfajta fogalmát. L.: <http://www.epo.org/law-practice/case-law-appeals/recent/t870320ep1.html#q=%22T%200320%2F87%22>.

olyan folyamatoknak, amelyek a természetben is lejátszódhatnak, azaz „természeti folyamatok”.

Az igénypontokban szereplő eljárás azonban más típusú eljárási lépéseket is tartalmaz, mert az az emberi beavatkozás, amellyel két különböző fajt kereszteznek, jellemzően nem fordul elő a természetben, amennyiben mégis, a létrejövő utódok termékenysége jellemzően alacsony. Ezért a találmány szerinti eljárásban további emberi beavatkozásra van szükség ahhoz, hogy megfelelő termékenységet érjenek el. A „természeti folyamatoktól” való különbözőség jelenik meg abban a lépésben is, hogy a csökkent víztartalmú, ráncos héjú terméseket szelektálják, hiszen a természetben egy ilyen irányú szelekció nem biztosítana evolúciós előnyt.

A tanács figyelembe vette a szabadalmas fenti érvelését, és ennek megfelelően fogalmazta meg a Bővített Fellebbezési Tanácshoz intézett első kérdését.

Szabadalmas érvelésének másik rétege nem a keresztezés és a szelekció természeti folyamatból való megkülönböztetésére irányul, hanem arra, hogy megmutassa, az eljárás műszaki lépéseket is magában foglal, vagyis nem csak keresztezésből és szelekcióból áll. Véleménye szerint a gyümölcs növényen hagyásának lépése a szokásos érési időn túl, a gyümölcs mérése és szárítása, a gyümölcs víztartalmának meghatározása műszaki lépés, ezáltal az eljárás már nem csak keresztezésből és szelekcióból áll.

A tanács ennek az érvelésnek a figyelembevételével fogalmazta meg a Bővített Fellebbezési Tanácshoz intézett második és harmadik kérdést.

A Bővített Fellebbezési Tanácshoz intézett kérdések:

1. Egy növények előállítására szolgáló, nem mikrobiológiai eljárás, amely növénykeresztelési és -szelektálási lépésekből áll, csak abban az esetben esik-e az ESZE 53. cikk (b) bekezdés szerinti kizárás hatálya alá, amennyiben ezek a lépések olyan jelenségeket tükröznek, és olyan jelenségeknek felelnek meg, amelyek a természetben emberi beavatkozás nélkül is megtörténhetnek?

2. Amennyiben a válasz az 1. kérdésre negatív, mentesül-e egy növények előállítására szolgáló, nem mikrobiológiai eljárás, amely növénykeresztelési és -szelektálási lépésekből áll, az ESZE 53. cikk (b) bekezdése szerinti kizárás alól pusztán azért, mert a keresztelési és szelektálási lépések bármelyikének részeként tartalmaz egy műszaki jellegű további jellemzőt is?

3. Amennyiben a válasz a 2. kérdésre nemleges, melyek azok a releváns kritériumok, amelyek lehetővé teszik az ESZE 53. cikk (b) bekezdése értelmében a szabadalmaztatásból kizárt, növények előállítására szolgáló, nem mikrobiológiai eljárások megkülönböztetését a ki nem zárt hasonló eljárásoktól? Különösen, van-e annak jelentősége, hogy mi az igényelt találmány lényege, és/vagy hogy a további műszaki jellegű jellemző a nyilvánvaló szint felett hozzáad-e valamit az igényelt találmányhoz?

A Bővített Fellebbezési Tanács első döntése (G 1/08)

A Bővített Fellebbezési Tanács egyesített eljárásban vizsgálva a műszaki fellebbezési tanács által előterjesztett kérdéseket, a következő válaszokat adta.

1. Egy növények előállítására szolgáló, nem mikrobiológiai eljárás, amely növények teljes genomját érintő szexuális keresztezési lépéseket, majd ezt követően növnyszelektálási lépéseket tartalmaz vagy ilyen lépésekből áll, az ESZE 53. cikk (b) bekezdés értelmében általában ki van zárva a szabadalmaztatásból mint „lényegében biológiai” eljárás.

2. Egy ilyen eljárás nem mentesül az ESZE 53. cikk (b) bekezdés szerinti kizárás alól pusztán azért, mert további lépésként vagy a keresztezési és szelektálási lépések bármelyikének részeként tartalmaz olyan műszaki jellegű további jellemzőt is, amely növények teljes genomjának szexuális keresztezési lépéseit vagy az azt követő növnyszelektálási lépések megvalósulását teszi lehetővé vagy segíti elő.

3. Amennyiben azonban egy ilyen eljárás a szexuális keresztezési és szelekciós lépéseken belül tartalmaz egy olyan további műszaki jellegű lépést is, amely lépés önmagában bejuttat az előállított növény genomjába egy sajátságot, vagy egy ott meglévő sajátságot megváltoztat oly módon, hogy az adott sajátság bejutása vagy megváltozása nem a szexuális keresztezésre kiválasztott növények génjei keveredésének az eredménye, akkor az eljárás nincs kizárva a szabadalmaztatásból az ESZE 53(b) cikke értelmében.

4. Annak vizsgálata során, hogy egy ilyen eljárás az ESZE 53. cikk (b) bekezdése értelmében ki van-e zárva a szabadalmaztatásból mint „lényegében biológiai” eljárás, nincs jelentősége annak, hogy a műszaki jellegű lépés új vagy ismert intézkedéseket tartalmaz-e, vagy hogy egy ismert eljárás kézenfekvő vagy alapvető megváltoztatását eredményezi-e, vagy hogy előfordul vagy előfordulhat-e a természetben, vagy hogy a találmány lényegéhez tartozik-e.

A tanács döntését a szakma jelentős része meglepetéssel fogadta. A korábbi joggyakorlatra inkább az volt jellemző, hogy a szabadalmazható találmányok körét tágan, míg a kivételeket szűken értelmezte a jogalkalmazó. Az eljárás során a szabadalmas többször is hivatkozott a kivételek szűk értelmezésének szokására és szükségességére.

Vajon milyen út vezetett idáig?

A szabadalmas az eljárásban elsősorban a műszaki fellebbezési tanács előtt folytatott eljárásban már kidolgozott érvrendszerére támaszkodott. A jogszabályi kereteket elemezve úgy vélte, a „lényegében biológiai” eljárások szabadalmazhatóságából való kizárásával a jogalkotó szándéka egyértelműen a növényfajták kettős oltalmának az elkerülése volt. Véleménye szerint a „lényegében biológiai” eljárás fogalmának tágabb értelmezése hézagot eredményezne az oltalmi rendszerben, illetve értelmezése szerint az ESZE jogi történetéből levezethető, hogy a jogalkotónak nem állt szándékában kizárni azokat a növénynevelési eljárásokat, amelyek legalább részben nem biológiai jelenségeken vagy erőkon alapulnak (azaz műszaki természetű lépést is magukban foglalnak).

A törvény szövegének értelmezése kapcsán felveti, hogy amikor egy folyamatról el akarjuk dönteni, hogy az lényegében biológiai-e vagy sem, nem támaszkodhatunk olyan kifejezésekre mint „triviális”, „szokásos” vagy „hagyományos”, mivel ezek a kifejezések az eljárás megítélését az időtől függővé teszik.

Az eljárás korábbi részében hangoztatott véleményének megfelelően a szabadalmas kifejtette, hogy egy olyan eljárás, amely a természeti folyamatokon kívül legalább egy, más természetű lépést is magában foglal, nem eshet a kizárás alá, mivel a 26(5) szabály szerinti meghatározás csak szükséges, de nem elégséges.

A szabadalmas úgy vélte, az általa helyesnek tartott, szigorú megközelítés – azaz bármilyen műszaki természetű lépés meglete szabadalmazhatóvá teheti a találmányt – erősíti a jogbiztonságot, és jobban megfelel a gyakorlati szempontoknak is. Azt állította, nem szükséges az sem, hogy a „bármilyen” műszaki természetű lépés a találmány szerinti megoldás megvalósítása szempontjából meghatározó legyen. A szabadalmas érthető okból nem vezette végig, hogy vajon milyen hatással lenne a jogbiztonságra, ha valóban *bármilyen* műszaki lépés eljárásba helyezésével megkerülhető lenne az ESZE 53. cikk (b) bekezdése.

A továbbiakban a szabadalmas kissé eltávolodott a szigorúan vett jogi értelmezéstől, és valamivel természettudományosabb szemüveggel vizsgálta meg a biológiai-műszaki folyamatok viszonyát. Definíciót kínált a nem természetes keresztezés és szelekció fogalmára: olyan folyamatok, amelyeket emberi behatáson alapuló műszaki elem segítségével vagy a természeti erővel ellentétben, emberi kritériumok mentén hajtanak végre. A saját eljárásukban ilyennek látta a nem természetes szexuális partnerek keresztezését, de utalt arra is, hogy a műszaki fellebbezési tanács által elutasított lépés, a gyümölcsök a szokásos időn túl növényen hagyása is műszaki szelekciós lépésnek minősülhet, hiszen a fentiek értelmében a műszaki lépést nem az határozza meg, hogy milyen módon valósul meg a szelekció (aktív műszaki lépés vagy aktív műszaki lépés hiánya), hanem az, hogy a szelekciós kritériumot ember állította fel, és ez a természeti erőktől eltérő szelekciós kritérium.

A szabadalmas még tesztelési módszert is ajánlott annak eldöntésére, hogy a keresztezés és/vagy szelekció kizárólag természetes vagy műszaki természetű is: amennyiben a keresztezés és/vagy szelekció eredménye természetes körülmények között megfelelően fertilis egyed, amelynek fitnessa a szelekció eredményeként megnövekedett, akkor a keresztezés és a szelekció természeti folyamatnak tekinthető, hiszen a természetben éppen így játszódhatott volna le.

A felszólaló stratégiája csak annyiban változott az eljárás korábbi szakaszához képest, hogy érvelésébe beépítette a műszaki fellebbezési tanács által a szabadalmas érveivel szemben megfogalmazott kritikát, illetve a tanács álláspontját. A felszólaló szerint a 26(5) szabály az 53. cikk (b) bekezdéshez kapcsolódó joggyakorlattal összhangban értelmezendő. Ennek megfelelően a nemesítési eljárásban a keresztezés és a szelekció értelmezése természeti folyamat, amely teljes génkészletek szexuális keresztezését jelenti, amit szelekció követ. A 26(5) szabályban az „egésében” kifejezés utal azokra a folyamatokra, amelyek nem esnek

a kizárás hatálya alá, vagyis olyan műszaki lépést foglalnak magukban, amely túllép a teljes génkészletek szexuális keresztezésén és az azt követő szelekción. A felszólaló megismételte, hogy ha *bármely* műszaki lépés megléte biztosítaná a szabadalmazhatóságot, az az 53. cikk (b) bekezdés kiüresedését eredményezné, hiszen valójában a növénynevelés *valamennyi lépése* humán beavatkozáshoz köthető, vagyis a szabadalmas értelmezésének megfelelően műszakinak kellene tekinteni.

A felszólaló a szigorúan jogi értelmezés után szintén természettudományosabb vizekre evezett. Megvilágította, hogy a növénynevelés célja minden esetben új tulajdonság bevitelére vagy meglévő tulajdonság módosítására, de a keresztezés genetikai kimenetét nem a keresztezési eljárás, hanem az alapjául szolgáló biológiai folyamat (meiózis) fogja meghatározni. Bár a növénynevelők sokféle műszaki eszközt használnak a keresztezés elősegítésére, mesterséges megvalósítására és eredményének vizsgálatára, szűrésére, aminek eredményeként számos olyan keresztezés valósulhat meg, amely természetes körülmények között nem jönne létre, nem produkálna kellőképpen fertilis utódokat vagy nem eredményezné a fitness növekedését, mindez nem változtat azon a kiindulási tételeken, hogy a teljes genomok keresztezése természetes folyamat, mivel a meiózis random génátrendezését a fent említett műszaki lépések nem befolyásolják. Ugyanez a véleménye a szelekcióról: bár a humán beavatkozás növeli a sikeres keresztezés esélyét, a meiózis random génátrendezését nem befolyásolja.

Összefoglalva, a felszólaló úgy vélte, hogy mivel a teljes genomok keresztezése alapvetően nem reprodukálható, nem is tekinthető olyan kitanításnak, amely általános érvényű lenne más növényekre is.

Utalt arra is, hogy a szabadalmas által javasolt elv, miszerint ha a szelekció kritériuma a természetes szelekció kritériumától különbözik, a szelekció nem tekinthető természeti folyamatnak, azt implikálja, hogy teljességében ismerjük a természetben lejátszódó folyamatokat – ez pedig nyilvánvaló képtelenség, vagyis ennek alapján nem tudjuk eldönteni, hogy egy szelekciós lépés természeti vagy műszaki folyamat.

A tanács összefoglalta az ESZH elnökének az ügyszöveghez fűződő kommentárját is.

Az ESZH elnöke maga is úgy vélte, hogy a 26(5) szabály szövegezése nem egyértelmű.

Az „egészében természeti folyamatok” kifejezést a következőképpen értelmezte: *nem kontrollálható és/vagy humán beavatkozás nélkül végbemenő folyamatok*, amelyek közé tartoznak a szokásos növénynevelési eljárások, például a szexuális keresztezés és természetes kiválasztás. A *keresztezés és a szelekció lehet műszaki természetű*, és nem tekinthető minden esetben természeti folyamatnak; csak abban az esetben szolgálhatnak a természeti folyamatok példájául, amennyiben nem műszaki természetűek.

A „lényegében biológiai” kifejezés mind minőségi, mind mennyiségi tartalmat hordoz. A mennyiségi tartalom azt jelenti, hogy legalább egy nem biológiai jellemzőt kell magában foglalnia, miközben a minőségi tartalom azt jelenti, hogy a nem biológiai jellemzőnek valódi műszaki hatást kell biztosítania. Vagyis az 53. cikk helyes értelmezése az, hogy kizárás alá

esnek azok az eljárások, amelyek a *természeti folyamatokon túl jelentéktelen vagy lényegtelen műszaki jellemzőket* tartalmaznak. A kizárás elkerülésére a műszaki természetű jellemzőnek műszaki hatást kell mutatnia az eljárásban. Amennyiben a nem biológiai jellemző elhagyható anélkül, hogy a kívánt hatást elveszíthetnénk, az eljárás nem szabadalmazható.

A tanács elemzése

A tanács az 53. cikk (b) bekezdéshez kapcsolódó joggyakorlat, különösen a T 320/87, a T 356/93 és a G 1/98 döntés alapján úgy vélte, a következő elemek vizsgálata szükséges ahhoz, hogy eldönthető legyen, hogy egy eljárás lényegében biológiai-e.

1. Meg kell határozni az emberi beavatkozások teljességét és annak hatását a megvalósult eredményen.

2. Mindezt a találmány lényegének alapján kell megítélni.

3. A hatásnak döntőnek kell lennie.

4. A műszaki lépés megoldáshoz való hozzájárulásának meg kell haladni a triviális szintet.

5. Az adott műveletek teljességének és sorrendjének olyannak kell lennie, ami a természetben nem fordul elő, és nem feleltethető meg a klasszikus növénynemesítő eljárásoknak sem.

6. Ismert eljáráshoz képest megkívánt alapvető eltérés egy új eljárás esetén adódhat az eljárás jellemzőiből (azaz alkotórészeiből) vagy az eljárási lépések speciális sorrendjéből. Egyes esetekben az eredményben a hatás látható.

A joggyakorlat áttekintése azonban nem elegendő az 53. cikk (b) bekezdésének értelmezéséhez, figyelembe kell vennünk a 26(5) szabályt is, valamint annak hatását a joggyakorlatra, és az 1969. Bécsi Szerződés 31. cikk (1) bekezdését, amely szerint

1. *A szerződést jóhiszeműen, kifejezéseinek szövegösszefüggésükben szokásos értelme szerint, valamint tárgya és célja figyelembevételével kell értelmezni,*

és a 32. cikket, mely szerint:

Igénybe lehet venni az értelmezés kiegészítő eszközeit – ideértve a szerződést előkészítő munkálatokat és megkötésének körülményeit is – annak érdekében, hogy a 31. Cikk alkalmazása folytán kapott értelem megerősítést nyerjen, vagy hogy az értelem megállapítható legyen abban az esetben, ha a 31. Cikk szerinti értelmezés:

a) *félreérthető vagy homályos értelemhez, vagy*

b) *olyan eredményre vezetett, amely nyilvánvalóan képtelen vagy ésszerűtlen.*

A tanács a fentieknek megfelelően megvizsgálta mind az 53. cikk (b) bekezdés és a 26(5) szabály *kifejezéseinek szokásos értelmét*, mind az előkészítő munkálatokat, vagyis a jogszabály korábbi szövegmódosulatait.

A Bécsi Szerződésben rögzített értelmezési módnak megfelelően a tanács úgy látta, a keresztezés és a szelekció szó nyilvánvalóan nem utalhat kizárólag a természeti folyamatokra,

hiszen növények *előállítására* vonatkozó eljárás során bekövetkező lépésekről van szó, azaz olyan eljárások során, amelyek emberi beavatkozással zajlanak.

Csakhowy ugyanez az értelmezési mód korántsem hoz ilyen megnyugtató eredményt, amikor a 26(5) szabályt szeretnénk megérteni. A szabályban a keresztezés és a szelekció a természeti folyamatok példájaként szerepel, miközben a nemesítési eljárások során alkalmazott szisztematikus keresztezés és szelekció nem természeti folyamat. A Bécsi Szerződésnek megfelelően a tanács megvizsgálta az értelmezés kiegészítő eszközeit: vagyis az Európai Parlament és a Tanács 98/44/EK irányelvét a biotechnológiai találmányok jogi oltalmáról és az annak jelenleg hatályos szövegéhez vezető jogtörténetet.

Az igen részletes elemzésből kiderül, hogy a lényegében biológiai eljárásokat kezdetben kifejezetten szűk körre határozta meg a jogalkotó, azaz a kizárás is szűk körre vonatkozott. A számos szövegváltozat nem egyenletesen, de folyamatosan haladt a kizárás kiszélesítése felé.

A legelső szövegváltozat szerint az az eljárás, amely során az emberi beavatkozás több, mint a hozzáférhető biológiai anyag kiválasztása és inherens biológiai funkció lehetővé tétele. Az 1988-as szövegváltozat szerint: *„Az a folyamat, amelyben az emberi beavatkozás több, mint hozzáférhető biológiai anyag kiválasztása és természetes körülmények között inherens biológiai működésének lehetővé tétele, szabadalom tárgyát képezheti”*.

Egy későbbi szövegjavaslat szerint *„Növények vagy állatok előállítására szolgáló, lényegében biológiai eljárás bármely eljárás, amely, egészében tekintve, a természetben létezik, vagy nem több, mint természetes növény-nemesítő vagy állattenyésztő eljárás”*. (Valószínűleg szerencsés, hogy az Európai Parlament nem fogadta el ezt a javaslatot sem, hiszen a „természetes növény-nemesítés vagy állattenyésztés” fogalom minden bizonnyal éppolyan nehezen értelmezhető lenne, mint a jelenleg hatályos szöveg.)

A későbbi szövegváltozatok figyelembe veszik az emberi beavatkozás természetét és hatását is, ami valószínűleg tükrözte a korabeli joggyakorlatot. A szövegváltozatok időbeli fejlődése során megfigyelhető a jogalkotónak az a nehezen összhangba hozható törekvése is, hogy miközben a lényegében biológiai eljárás fogalmat természeti folyamatként kívánja meghatározni, egy jellegzetesen emberi beavatkozással járó tevékenységet kíván kizárni vele a szabadalmazhatóságból.

A tanács elemzése egyértelműen megmutatja, hogy a 98/44/EK irányelv jogtörténetének feltárása nem ad megnyugtató választ az értelmezés kérdésére, mivel nem fedezhető fel egyértelmű irányvonal.

A tanács ezután az 53. cikk (b) bekezdés „lényegében biológiai eljárás” kifejezését értelmezi. A leginkább releváns előzménynek a T 320/87 döntést ítéli, amely a korábban már felsorolt kritériumokat állította fel annak eldöntésére, hogy az eljárásban érintett találmány lényegében biológiai vagy sem. A tanács azonban nem tartja kielégítőnek a kritériumok egy részét, mivel azok a technika állásától teszik függővé, hogy egy eljárás lényegében biológiai (azaz nem szabadalmazható) vagy műszaki (azaz szabadalmazható), ezáltal összemosva

a szabadalmazhatóság feltételeit az újdonság és a feltalálói tevékenység megítélésével. Ráadásul egy ilyen alapú meghatározás jogbizonytalanságot eredményezne, hiszen a technika állásának változásával a „lényegében biológiai eljárás” definíciója is változna. A tanács részletesen elemzi, hogy miért hibás megközelítés a lényegében biológiai eljárást a technika állásának függvényében meghatározni. Érvelésének fő vonulata, hogy a növénynemesítésben mindig is alkalmaztak műszaki megoldásokat, és „ami ma új, az holnap szokásos”.

Úgy véli továbbá, hogy a modern növénynemesítési eljárások során a keresztezés és a szelektálás meghatározásában gyakran implicit módon benne foglaltatik a műszaki lépések alkalmazása – mint például a paradicsomtermések szárítása és mérése, amely ugyan műszaki lépés, de semmit sem ad hozzá a keresztezés és a szelekció folyamatához.

A T 320/87 döntés kritériumai között szerepel az emberi beavatkozás összessége és annak hatása az eredményre. A T 356/93 döntés még határozottabb:

„Az a növények előállítására szolgáló eljárás, amely legalább egy esszenciális műszaki lépést tartalmaz, amely nem végezhető el emberi beavatkozás nélkül, és amelynek meghatározó hatása van az eredményre, nem tartozik az 53. cikk (b) bekezdés első félmondata szerint meghatározott, szabadalmazhatóságból kizárt találmányok közé”.

A tanács ismét a jogtörténethez fordult, és azt a következtetést vonta le, hogy az előkészítő dokumentumokból nyilvánvaló, hogy a jogalkotó ki akarta zárni a szabadalmazhatóságból azokat az eljárásokat, amelyekben a műszaki lépés csak elősegítette a biológiai erőkön alapuló eljárást. Idézi az egyezménytervezet szövegéhez fűzött kommentárt, amelyből kitűnik, hogy bár a jogalkotó szándéka volt kizárni a szabadalmazhatóságból a növényfajtákat, valamint a növények (itt a kommentár szövege nagy valószínűséggel téves, és valójában a növényfajták előállítására szolgáló eljárásokról van szó) előállítására szolgáló eljárásokat (vagyis eljárásokat, megkötés nélkül), de továbbra is szabadalmazhatónak tartja azokat az eljárásokat, amelyek műszaki természetűek, például besugárással változtatják meg a növény genomját. Egy későbbi szövegváltozat az „új növényfajta vagy új állatfaj előállítására szolgáló eljárásra vagy új növényfajta vagy új állatfaj előállítására vonatkozó találmány” helyett az „új növény- vagy állatfaj” és „vagy tisztán biológiai, kertészeti vagy mezőgazdasági eljárások” kizárását javasolta. Míg a korabeli dokumentumokból kiderül, hogy a kertészeti vagy mezőgazdasági eljárások kizárását azért tartotta fontosnak a jogalkotó, mert egyes államok jogrendje már tartalmazta ezt a kizárást, nincs nyoma annak, hogy mi lehetett az oka a tisztán biológiai eljárás kizárásának. Az 1961. novemberi találkozó után a szöveg a jelenleg hatályos változatra módosult, azaz a növényfajták előállítására szolgáló, lényegében biológiai eljárásokat zárja ki a szabadalmazásból.

A T 83/05 döntés indoklásának 40. pontja idézi a hatályos szövegváltozat kialakulásának a magyarázatát, miszerint a növények előállítására szolgáló, lényegében biológiai eljárások egyaránt magukban foglalják azokat az eljárásokat, amelyek ismert változatokat hoznak létre, és azokat, amelyekkel újakat állítanak elő. A „tisztán” kifejezés „lényegében” kifejezéssel

való helyettesítésének a magyarázata, hogy a jogalkotó szükségesnek látta kizárni azokat az eljárásokat, amelyek *alapvetően* biológiai természetűek, még ha *másodlagos* jellemzőként műszaki eszközöket is magukban foglalnak.

A tanács úgy véli, ez abból is nyilvánvaló, hogy már ebben a korai időszakban (az 1960-as években – kérdés, hogy a növénynemesítés történelmi távlatában tekinthető-e ez korai időszaknak) is elterjedt volt a műszaki eszközök alkalmazása a keresztezés és azt követő szelekció elősegítésére.

A tanács elemzésében fontos szerepet kap az a tény, hogy a jogszabály megszövegezésekor a „tisztán biológiai” meghatározást „lényegében biológiai” cserélték, vagyis egyértelműen bővebb lett a kizárt eljárások köre. A „lényegében biológiai” kifejezés jobban tükrözi a jogalkotó azon szándékát, hogy ne lehessenek szabadalmazhatók azok az eljárások, amelyek során a műszaki lépés csak elősegíti a keresztezés és a szelekció folyamatait. Ráadásul a jogalkotó azt is elismeri, hogy a növények előállítása során a lényegében biológiai eljárási lépések végrehajtásának elősegítésére alkalmazott műszaki eszközök (pl. üvegház) szabadalmazható találmányok. A tanács végső következtetésében elfogadja, hogy a jogszabály megalkotásakor a jogalkotó célja az volt, hogy kizárja a szabadalmazhatóságból azokat az eljárásokat, amelyeket a növénynemesítők új növényfajták előállítására alkalmaztak, tekintettel arra, hogy a növényfajtáknak a szintén előkészületben lévő UPOV-egyezmény egy sajátos oltalmat biztosít. A tanács szerint azt a következtetést kell levonni, hogy a jogalkotó szándéka az volt, hogy kizárja azokat a növénynemesítési eljárásokat, amelyek a *kor szokásos, növényfajták előállítására szolgáló eljárásai* voltak. Ezek a ***korabeli, szokásos eljárások*** (kiemelés a tanulmány szerzőjétől) azzal jellemezhetők, hogy a keresztezés során létrejött növények genetikai állományát a meiózis határozza meg. A jogalkotó azonban továbbra is szabadalmazhatónak tartja azokat az eljárásokat, ahol a genetikai állományt nem a meiózis határozza meg, hanem például besugárással, azaz műszaki lépéssel módosítják.

A tanács végső következtetésében megismételte, hogy már a jogszabály első megszövegezésének idején (az 1960-as években) is nyilvánvaló volt, hogy a növénynemesítési eljárások lényegében biológiai lépéseinek a végrehajtásához feltétlenül szükséges lehet műszaki eszközök alkalmazása, de ezt nem tartotta magyarázatra érdemesnek, ellentétben azzal a ténnyel, hogy a műszaki eszközök önmaguk szabadalmazhatók lehetnek. A tanács szerint az 53. cikk (b) bekezdésének értelmezésekor nem hagyható figyelmen kívül a jogalkotó *nyilvánvaló* fenti gondolatmenete. Az a tény, hogy a jogalkotó fontosnak tartotta kiemelni, hogy a műszaki eszközök szabadalmazhatók lehetnek, nyilvánvalóvá teszi, hogy az eljárások, amelyekben ezeket az eszközöket alkalmazzák, nem lehetnek csak azért *per se* szabadalmazhatók, mert műszaki lépést foglalnak magukban. Amennyiben a műszaki lépés *csak elősegíti* a lényegében biológiai lépés megvalósulását, az eljárás továbbra sem szabadalmazható. A műszaki lépés minősége tulajdonképpen lényegtelen mindaddig, amíg az adott műszaki lépés csupán a biológiai lépés megvalósulását segíti elő. A Paradicsom-ügyben ezért

hiába tekinthető műszaki lépésnek a termés növényen hagyása (vagyis egy lépés *hiánya*), ez a lépés kizárólag a szelekciós lépés kontextusának tekinthető.

A döntés általános értelmű konklúziója, hogy az a műszaki lépést tartalmazó, növények előállítására szolgáló eljárás, amely teljes genomok szexuális keresztezésén és a növények ezt követő szelekcióján alapul, nem mentesül az 53. cikk (b) bekezdés szerinti kizárás alól, amennyiben a műszaki lépés a biológiai eljárási lépések megvalósulását teszi lehetővé vagy segíti elő.

Amennyiben azonban a szexuális keresztezési és szelekciós eljárás olyan műszaki természetű lépést foglal magában, amely lépés önmagában bejuttat az előállított növény genomjába egy sajátságot, vagy egy ott meglévő sajátságot megváltoztat oly módon, hogy az adott sajátság bejutása vagy megváltozása nem a szexuális keresztezésre kiválasztott növények génjei keveredésének az eredménye, akkor az eljárás nincs kizárva a szabadalmaztatásból az ESZE 53(b) cikke értelmében.

A fenti kivétel csak abban az esetben érvényes, ha a műszaki lépés a szexuális keresztezési és szelekciós lépéseken belül történik, azaz nem azt előkészítő vagy az eredményül kapott növényt érintő műszaki lépés. (Ezek a lépések *per se* szabadalmazthatók lehetnek.)

A tanács megemlítette, hogy a genetikai módosítással létrehozott növények alapvetően ilyen eljárással hozhatók létre, hiszen az eljárás során a genetikai állományt célzottan módosítják (vagyis a létrejövő növény genomja nem a meiózis eredménye). A tanács itt egy rendkívül fontos figyelmeztetést ad a géntechnológiát alkalmazó feltalálók számára: „...ezekben az esetekben az igénypontok nem tartalmazhatják explicit vagy implicit módon a szexuális keresztezési vagy szelekciós eljárást”.

Az összefoglaló utolsó mondata szintén nem hagyható figyelmen kívül (bár tulajdonképpen az előző mondat megerősítése): *bár egy biológiai jellemző jelenléte egy igénypontban nem feltétlenül jelenti azt, hogy az eljárás nem szabadalmaztható, ez nem alkalmazható azon esetekben, amikor az eljárás szexuális keresztezést vagy szelekciót foglal magában.*

Gondolatok a G 1/08 döntéssel kapcsolatban

A G 1/08 döntés részletekbe menő, komoly időtávlatokat feltáró és pontos indoklásának elemzése fontos, de a jelen tanulmány kereteit meghaladó feladat. Egyes részeit természetesen biotechnológiai, iparjogvédelmi és zöld szervezetek szakemberei és aktivistái már elemezték nem utolsósorban a későbbi eljárás során a tanács felhívására készített *amicus curiae* beadványokban.

Ebben a fejezetben csak a leginkább figyelemkeltő, továbbgondolásra készítő részleteket emeljük ki, főként az eljárást kísérő dokumentumok anyagára, elsősorban a CIPA² (The

² CIPA, *amicus curiae* beadvány: <https://register.epo.org/application?documentId=EVFBK1NR4397FI4&number=EP99915886&lng=en&npl=false>.

Chartered Institute of Patent Attorneys), az AIPPI³ (Association Internationale Pour la Protection de la Propriété Intellectuelle), a UNION-IP⁴ (Union of European Practitioners in Intellectual Property), az epi⁵ (Institute of Professional Representatives before the European Patent Office) és az EuropaBio⁶ amicus curiae beadványát.

A tanács az elemzés során többször is elismeri, sőt, kifejezetten deklarálja, hogy minden értelmezési próbálkozás ellenére az 53. cikk (b) bekezdés és a 26(5) szabály jogalkotói szándéka nem teljesen egyértelmű. A történelmi dokumentumok elemzése sem vezetett el kétséget kizáró módon a jogalkotó szándékának felderítéséhez.

„Ennélfogva az ESZE 26 (5) szabály szövegezése bizonytalan, ha nem ellentmondásos.”

„A 98/44/EK irányelv jogalkotási története nem segít meghatározni, hogy mi volt a 98/44/EK irányelv 2(2) cikkének szövege mögötti jogalkotói szándék... Éppen ellenkezőleg, azt a következtetést kell levonni, hogy a jogszabály kifejezéseinek értelme tovább nem tisztázható.”

„Bármely próbálkozás, amely a 'lényegében biológiai' eljárás megbízható, szó szerinti értelmének meghatározására irányul, hiábavalónak tűnik.”

A tanács mégis egy határozott irányú értelmezés mellett döntött, amikor a lényegében biológiai eljárásra vonatkozó kizárást, vagyis a lényegében biológiai eljárást úgy határozza meg, hogy az minden eljárásra vonatkozik, amely magában foglalja teljes genomok keresztezését és az azt követő szelekciót.

Elgondolkodtató, hogy a jogtörténet és hatályos jogszabályok biztosította, a tanács által is elismerten hiányzó támpontok nélkül szabad-e egy, a korábbi joggyakorlattól eltérő, a kizárást bővebben kezelő értelmezést érvényesnek tekinteni, vagy egy kevésbé karakteres, óvatos értelmezés is elfogadható lett volna-e. A tanács nem tesz említést a tudományos közmegegyezés hiányáról, bár egy alapvetően tudományos fogalom esetén talán érdemes lenne ennek is figyelmet szentelni. Bár a Bécsi Szerződés értelmezési felfogásának alkalmazása indokolhatja a tudományos szemlélet figyelmen kívül hagyását, hiszen a „szokásos értelme szerint” többnyire a köznapai értelmezésre utal, ugyanakkor „a tárgya és célja figyelembevételével” kitétel is felhívja a figyelmet arra, hogy tudományos vonatkozású témakörben egy nagy horderejű, részletes elemzésben helye van a szakember álláspontja vizsgálatának is.

A G 1/08 döntés előtt a lényegében biológiai eljárások meghatározásának fő útmutatója a T 320/87 döntés volt,⁷ amely igen hosszú ideig határozta meg a joggyakorlatot. A G 1/08 és a T 320/87 értelmezése oly mértékben különbözik, hogy a G 1/08 értelmében a T 320/87 eljárás tárgya valószínűleg nem lenne szabadalmazható. Részlet a T 320/87 döntésből:

³ AIPPI, amicus curiae beadvány: <https://register.epo.org/application?documentId=EVF00JG66917684&number=EP99915886&lng=en&npl=false>.

⁴ UNION-IP, amicus curiae beadvány UNION-IP: <https://register.epo.org/application?documentId=EVFUXPJ10571833&number=EP99915886&lng=en&npl=false>.

⁵ epi, amicus curiae beadvány: <https://register.epo.org/application?documentId=EVHT8JJ1B6419684&number=EP99915886&lng=en&npl=false>.

⁶ EuropaBio, amicus curiae brief: <https://register.epo.org/application?documentId=EVF0Y74U0125684&number=EP99915886&lng=en&npl=false>.

⁷ I. m. (1).

„A meghatározott műveletek teljessége és sorrendje nem fordul elő a természetben, és nem felel meg a klasszikus növénynemesítési eljárásoknak sem.... A jelen esetben, amely egy több-lépéses folyamat, valamennyi egyedi lépés, mint olyan, tudományos értelemben biológiaiaként jellemezhető... A lépések ezen elrendezése meghatározó a találmány szempontjából, és lehetővé teszi a speciális eredmény kívánt kontrollját.”

A G 1/08 döntés szerint a T 320/87 szerinti definíció nem alkalmas annak eldöntésére, hogy egy eljárás lényegében biológiai-e, például azért, mert a lényegében biológiai fogalmának meghatározását a technika állásától, azaz az időtől teszi függővé, másrészt a tanács úgy véli, a jogalkotó ki akarta zárni a szabadalmazhatóságból azokat az eljárásokat, amelyekben a műszaki lépés *csak elősegítette* a biológiai erőkön alapuló eljárást.

A fenti mondat két nyugtalanító megállapítást is magában foglal. Kezdjük a másodikkal!

A tanács logikája következetes, a jogalkotó szándékát a lehető legrészletesebben vizsgáló kutatással jutott arra a következtetésre, hogy *a jogalkotó ki akarta zárni a szabadalmazhatóságból azokat az eljárásokat, amelyekben a műszaki lépés csak elősegítette a biológiai erőkön alapuló eljárást*. A következtetés helyességével aligha van értelme vitába szállni. Meglepő lehet viszont az, hogy mit tartalmazott az Európa Tanács Szabadalmi Szakértő Bizottságának a szerződéstervezetre vonatkozó kommentárja, amelynek elemzésével a tanács erre az álláspontra jutott. A kommentár szerint a tervezet különböző szövegváltozataiban akár egy mondaton belül is keveredik a növényfajta, a növényfaj és a növény fogalma, ami ugyan minden bizonnyal sajnálatos sajtóhiba, de óvatosságra int a dokumentum tartalmának értékét illetően. A Tanács maga is utal erre – *„bár a növényekkel kapcsolatos magyarázat meglehetősen kezdetleges”* –, a továbbiakban nem kételkedik az alkalmazott szavak jelentőségében. A jogalkotó nyilvánvalóan igen nehéz helyzetben volt a jogszabály megfogalmazásakor, hiszen úgy kellett kizárnia a szabadalmazhatóságból a növénytermesztők által rutinszerűen alkalmazott eljárásokat, hogy nem láthatta a műszaki és tudományos fejlődés útját és mértékét, vagyis úgy kellett szabatosan megfogalmaznia tudományos tartalmú módszereket, hogy teret hagyjon a jövőbeli fejlesztéseknek. Ez nem feltétlenül elegendő ok a helytelen szóhasználatra.

Hasonlóan, a 98/44/EK irányelv jogalkotói történetének felvázolásakor a tanács figyelmesen elemzi a különböző szövegváltozatokat, amelyek között szerepel *„hagyományos nemesítési eljárás”, „természetes növénynemesítési eljárás”, „eljárás, amely keresztezésen vagy szelekción alapul”,* míg eljut a jelenleg hatályos változathoz, amely ugyan önmagában egyértelmű, az 53. cikk (b) bekezdéssel együtt értelmezve azonban ellentmondáshoz vezet: *„A növények vagy állatok előállítására szolgáló eljárás lényegében biológiai, ha egészében keresztezésből, szelekcióból vagy más természeti folyamatból áll”*. Ráadásul úgy tűnik, a jogalkotónak nem álltak rendelkezésére sem általánosan elfogadott meghatározások, sem szakmailag korrekt kifejezések. A sokszor hajmeresztően pontatlan szövegjavaslatok olvasása közben néha határozottan úgy tűnik hogy a jogalkotó kétségbeesetten ragaszkodott ahhoz a két

szóhoz, amit általános iskolás korában a növénynemesítés kapcsán hallott: keresztezés és szelekció.

A tanács ezúttal arra a következtetésre jutott, hogy „A 98/44/EK irányelv jogalkotási története **nem segíti annak meghatározását, hogy mi volt a 98/44/EK irányelv 2(2) cikkének szövege mögötti jogalkotói szándék...** Éppen ellenkezőleg, azt a következtetést kell levonni, hogy a jogszabály kifejezéseinek értelme tovább nem tisztázható.”

A másik érdekes megállapítás a mondat első felében: „A G 1/08 döntés szerint a T 320/87 szerinti meghatározás nem alkalmas annak eldöntésére, hogy egy eljárás lényegében biológiai-e, például azért, mert a lényegében biológiai fogalmának meghatározását a technika állásától, azaz az időtől teszi függővé...”

A tanács maga állapítja meg az Európa Tanács Szabadalmi Szakértő Bizottságának a szerződéstervezetre vonatkozó kommentárjából, hogy a jogalkotó szándéka az volt, hogy kizárja a szabadalmazhatóságból azokat a növénynemesítési eljárásokat, amelyek **a kor szokásos, növényfajták előállítására szolgáló eljárásai** voltak. Vagyis lehetséges, hogy a jogalkotó szándékának a felderítésekor a tanács arra a felfedezésre jutott, hogy *a jogalkotó időkorláatosan gondolkodott*, és egy olyan jogszabályt hozott létre, amely nem vette figyelembe a tudományos és műszaki fejlődés lehetőségét, a lényegében biológiai eljárás fogalmát a technika állásához kötötte. Vajon elképzelhető, hogy a jogalkotó, korának ismereteivel – feltételezte, hogy a növénynemesítés célja növényfajták előállítása, és a növénytermesztők jogainak védelme érdekében azokat az eljárásokat, amelyek növényfajták előállítására alkalmaznak, ki kell zárni a szabadalmazhatóságból, nem gondolván arra, hogy ezek az eljárások nem csak növényfajták előállítására lehetnek alkalmasak? A tanács ellenpéldaként említi, hogy a jogalkotó továbbra is szabadalmazhatónak tartotta azokat az eljárásokat, amelyek során *a növény genetikai állományát nem a meiózis*, hanem például emberi beavatkozás okozta besugárzás változtatta meg.⁸ A példa azért különösen érdekes, mert bár a besugárzás kétségkívül sokkal műszakibb lépésnek tűnik, mint a fenotípusra (molekuláris markerre, virágszirmok számára, pettyezettségre) történő szelektálás, de vajon valóban az-e? Vajon a besugárzás megfelelő példája-e a genetikai állomány célzott, a meiózistól független megváltoztatásának? Természetesen a jogalkotónak nem feladata eldönteni, hogy a besugárzás valóban szabadalmazható, növények előállítására szolgáló eljárás-e, de ismét bizonytalan, hogy megismerhető-e a jogalkotó szándéka olyan dokumentumokból, amelyek tudományos tartalma vitatható. Szabad-e a jövő joggyakorlatát befolyásoló, a korábbi joggyakorlat-tól eltérő döntést alapozni ilyen dokumentumokra?

A tanács tehát megállapította, hogy a jogalkotó által a szabadalmazásból kizárni szándékozott *korabeli, szokásos eljárások* azzal jellemezhetők, hogy a keresztezés során létrejött növények *genetikai állományát a meiózis határozza meg*, az ellenpéldaként hozott besugárzás esetén pedig éppen a genetikai állomány irányított megváltoztatása az, ami az eljárást sza-

⁸ I. m. (3).

badalmazhatóvá teszi. Vajon fundamentálisan helyes-e ez a meghatározás? Mondhatjuk-e, hogy a keresztezés és a szelekció során lényegében nem ugyanaz zajlik, mint egy genetikai transzformáció esetén? Nem lehetséges, hogy a különbség az, hogy sokkal gyorsabban látjuk az eredményt?

A növénynemesítéssel kapcsolatos innováció olyannyira szerves része életünknek, hogy szinte nem is tekintünk rá innovációként és műszaki teljesítményként. Az utóbbi évtizedek genetikai módosítással kapcsolatos eredményei látványosak, és hajlamosak vagyunk ezeket azonosítani az innováció fogalmával, de a tudományos fejlődés nemcsak azt tette lehetővé, hogy genetikai módosítással nemesítsünk növényeket, hanem azt is, hogy hatékonyabb, új, jobb, a szokásostól, klasszikustól, hagyományostól különböző, nem genetikai módosítással járó növénynemesítési eljárásokat is kifejlesszünk.⁹ Ezeknek a növénynemesítési eljárásoknak nem feltétlenül céljuk új növényfajták létrehozása, ugyanúgy, ahogy genetikai módosítással is létrehozhatók új növényfajták, de nem ez a fő alkalmazási területük. Lehetett-e az a jogalkotó szándéka, hogy kizárja a szabadalmazásból azokat a törekvéseket, amelyek a nem genetikai módosításon alapuló növénynemesítés fejlesztését tűzték ki célul, és nem egy új növényfajta előállítását? Az új növényfajtákat megfelelően oltalmazza az UPOV-rendszer, de nem nyílik-e nemkívánatos rés, ha a nem növényfajták előállítására szolgáló, nem genetikai módosítással járó eljárások nem oltalmazhatók szabadalommal? Az UPOV nem nyújt oltalmat eljárásoknak, és a G 1/08 döntés után az eljárások széles körének az ESZE sem.¹⁰ Lehetett-e a jogalkotó szándéka a kutatás fejlődési irányának a befolyásolása? Aligha, de nagyon is elképzelhető Szenárió, hogy a G 1/08 döntésnek ilyen aspektusa is lesz.

Európában jellemzően magas a genetikailag módosított növények elutasíthatósága. Ugyanakkor elmondható az is, hogy nagy a „természetes” növénytermesztés és -nemesítés elfogadottsága. A „természetes” növénytermesztés ugyanúgy folyamatos innovációt igényel, mint a genetikailag módosított növények előállítása és termesztése. Az agráripár számos szereplője – akár anyagi, akár lelkiismereti megfontolásból – jelentős tudást fektetett a „természetes”, „hagyományos”, vagyis ismert és elfogadott növénynemesítési eljárásokba, mindezt azzal a kellemes tudattal, hogy polgártársai többsége támogatja ezirányú törekvéseit a GMO-kkal (genetikailag módosított organizmusokkal) szemben. Kockázat nélkül jelenthetjük ki, hogy minden élelmiszer- és ipari növény előállításának alapja a keresztezés és az azt követő szelekció,¹¹ vagyis a nem genetikailag módosított növényeket előállító növénynemesítők ezután mindenképpen arra kényszerülnek, hogy új módon közelítsenek a kutatáshoz és fejlesztéshez, ha azt szeretnék, hogy innovatív tevékenységük megfelelő fokú és minőségű védelemben részesüljön.

A fenti, kockázat nélküli megállapítás egyébként a genetikai módosítással létrehozott növényekre is igaz, hiszen aligha került forgalomba olyan genetikailag módosított növény,

⁹ I. m. (5).

¹⁰ I. m. (5).

¹¹ I. m. (1).

amely nem ment keresztül „hagyományos” keresztezésen és azt követő szelekción¹² – a kutatás és fejlesztés racionalitás diktálta szokásos forgatókönyve szerint. [Igaz ez az egyéb GMO-kra is, hiszen – bár ennek az eljárásnak nem tárgya – de az állatok előállítására szolgáló, lényegében biológiai eljárások szintén az 53. cikk (b) bekezdés kizárása alá esnek.] Valamivel nagyobb kockázatot vállalunk azzal a feltételezéssel, hogy egy genetikai módosításon alapuló növénynemesítési eljárás inherens módon feltételezi, hogy az eljárás során valamikor keresztezés és szelekció is történik.¹³ Igaz, ezek a lépések túlzottan nagy kockázat nélkül kimaradhatnak az igénypontból, ez azonban nem jelenti azt, hogy a valóságban nincsenek ott.

Az eljárásnak nem lehetett tárgya, de a kizárás körének szűk vagy tág értelmezése kapcsán felmerülhetett volna az a gyakorlati probléma, hogy vajon milyen mértékben sérül a növénytermesztő/növénynemesítő joga egy lényegében biológiai eljárás alkalmazása terén akkor, ha egy szabadalmi oltalommal védett eljárást hajt végre. Nyilvánvalónak tűnik, hogy egy olyan eljárás, amely lényegében biológiai lépéseket tartalmaz, de egyébként megfelel a szabadalmazhatóság feltételeinek, azaz új és feltalálói, nem korlátozhat senkit a lényegében biológiai eljárási lépések végrehajtásában. Az egyetlen, amit a szabadalom biztosította jog korlátoz, az az, hogy az igénypontban meghatározott lépéseket az igénypontban meghatározott módon hajtsa végre.

A műszaki fellebbezési tanács második köztes döntése

A G 1/08 döntés után a szabadalmas módosította az igénypontokat, az eljárási igénypontokat törölte, helyettük termékigénypontokat fogalmazott meg. Érvelése szerint a G 1/98-as és a G 1/08-as döntés érdemben foglalkozott a termékigénypontok szabadalmazhatóságával, és a G 1/98-as döntésből következik, hogy termékigénypont abban az esetben is szabadalmazható, ha a termék előállítására szolgáló eljárás lényegében biológiai, és mint ilyen, ki van zárva a szabadalmazásból. A szabadalmas szerint a műszaki fellebbezési tanács korábbi köztes döntésében (T 1242/06, 2008. április 4.) érintette a kérdést, és megállapította, hogy a „döntés (G 1/98 – KH) megfelelő iránymutatással szolgál a termékigénypontok vizsgálatához a jelen esetben”.

A felszólaló két szempontból is kifogásolta a termékigénypontokat: egyrészt úgy vélte, azok növényfajtákat határoznak meg, ezért nem szabadalmazhatók, másrészt úgy vélte, a növényekre, gyümölcsökre vagy magvakra irányuló igénypont *de facto* szabadalmi oltalmat biztosítana a lényegében biológiai eljárásnak. Véleményük szerint jogi nonszensz kizárni a szabadalmazásból egy eljárást, az eljárással előállított terméket azonban nem.

A növényfajtákra vonatkozó érvelés elemzése ismét csak nem lehet tárgya a dolgozatnak.

¹² I. m. (4).

¹³ I. m. (1).

A tanács a G 1/08-as döntés elemzésének és indoklásának alapján megállapította, hogy a jogalkotó célja a kizárás megfogalmazásakor az volt, hogy elkerülje a kettős oltalmazás lehetőségét, vagyis azoknak a találmányoknak, amelyek nem voltak oltalmazhatók az UPOV-rendszerben, szabadalmi oltalmazhatóságot kívánt biztosítani. Azaz a kizárás mértéke a növénynemesítési jogok kiterjedésének ellentétéként értelmezendő. A jogalkotó szándéka a két, oltalmat biztosító rendszer kapcsán az volt, hogy se átfedések, se hézagok ne maradjanak a szellemi tulajdon-jog védelmében. Az okfejtést nemcsak a G 1/08-as döntés, hanem a G 1/98-as is alátámasztja, amikor kimondja, hogy a növényfajták szabadalmazhatóságából való kizárásának az oka azon növénytalálmányok kizárása, amelyek a növényfajta-oltalommal egyébként oltalmazhatók. A fenti megfontolás alapján a szabadalmas jelen eljárásban vizsgálándó igénypontjai az 53. cikk (b) bekezdés alapján nem zárandók ki a szabadalmazásból.

A tanács azonban tovább folytatta a jogalkotó szándékának értelmezését és a jogalkalmazás egységének elemzését.

Megvizsgálta a termék- és eljárási igénypontok oltalmi körét. Közismert és általánosan elfogadott elv és gyakorlat, hogy a termékigénypont abszolút oltalmat biztosít: a szabadalmasnak jogában áll másokat eltiltani az oltalom alatt álló termék előállításától vagy hasznosításától. Az eljárási igénypont által biztosított oltalom ennél szűkebb, alapvetően csak az eljárás alkalmazására és közvetlenül az eljárással előállított termékekre terjed ki. Azaz a termékekre irányuló igénypont általában olyan oltalmat biztosít, amely magában foglalja az eljárásra irányuló igénypont által biztosított oltalmi kört.

A jelen esetben az eljárás nem valósítható meg a termék használata nélkül, azaz a termék-oltalom óhatatlanul azt jelentené, hogy a szabadalmas bárkit eltilthat a lényegében biológiai eljárás megvalósításától. Első ránézésre úgy tűnik, mindez ellentétben áll a jogalkotó azon szándékával, hogy kizárja a szabadalmazhatóság köréből a növényfajták előállítására szolgáló szokásos növénynemesítési eljárásokat.

A tanács szerint a G 1/98-as döntés, amelyre a szabadalmas hivatkozik, nem tárgyalta ezt a kérdéskört. A G 1/98-as döntés szerint nincs kizárva a szabadalmazhatóságból egy olyan igénypont, amely ugyan növényfajtákra is vonatkozik, de azokat nem egyenként igényli. A jelen szabadalomtól való jelentős eltérést jelent az is, hogy a G 1/98-as döntés alapjául szolgáló találmányban genetikai módosítással hozták létre a terméket, amely szabadalmazható eljárás, ellentétben a lényegében biológiai eljárásokkal, amely a jelen ügyben alkalmazott eljárás.

A tanács a következőket tartotta megfontolandónak:

- *a szabadalmazhatóság kérdése szigorúan a vizsgálándó igénypont tárgyának vonatkozásában vizsgálándó,*
- *az eljárási igénypontok és a termékigénypontok tárgya különbözik, ennél fogva indokolt külön-külön meghatározni, hogy esetükben mi szabadalmazható, és mi nem,*

- az igénypont tárgyának meghatározásakor nem vehető figyelembe az oltalmi kör vagy a szabadalmas jogainak kérdése, mivel ez a szabadalmazhatóság és a bitorlás kérdésének az összemosását eredményezné.

A Bővített Fellebbezési Tanács G 2/88-as döntésében tárgyalta a találmány (igénypont) tárgyának két aspektusát, amelyek: igényponti kategória és műszaki jellemzők. Alapvetően két igényponti kategória különböztethető meg: *fizikai entitásra* vonatkozó igénypontok és *fizikai aktivitásra* vonatkozó igénypontok. Ebből következik, hogy a növények előállítására szolgáló eljárásra vonatkozó igénypont, amely a fizikai aktivitásra vonatkozó igénypontok közé tartozik, és a növényekre vagy növényi részekre (jelen esetben gyümölcsre és magra) vonatkozó igénypont, amely a fizikai entitásra vonatkozó igénypontok közé tartozik, nem azonos, vagyis semmiképpen sem kezelhető azonos módon.

Különbőség adódik értelemszerűen például az újdonság és feltalálói tevékenység vizsgálatakor, hiszen termékigénypont esetében a terméknek újnak és feltalálónak kell lennie ahhoz, hogy oltalomban részesüljön, míg az eljárási igénypont esetében az oltalmazott eljárással előállított termék újdonsága és feltalálói tevékenysége nem követelmény, amennyiben az előállítására szolgáló eljárás új és feltalálói. Éppen ebből következik a fent már említett szűkebb oltalom indoklása és jogosultsága.

Ugyanakkor az eljárásra vonatkozó kizárás nem tesz különbséget olyan eljárások között, amelyek új és feltalálói növények előállítására szolgálnak, és olyanok között, amelyekkel már ismert növények állíthatók elő. A kizárás minden lényegében biológiai eljárásra vonatkozik.

Kérdéses tehát, hogy egy szélesebb oltalmat biztosító termékigénypont szabadalmazhatósága konzisztens-e a szűkebb oltalmat biztosító eljárási oltalom szabadalmazhatóságból való kizárásával.

Bár az ESZE és a joggyakorlat egyéb területén egyértelmű, hogy egy eljárás szabadalmazhatóságból való kizárása nem érinti negatívan az eljárásban alkalmazott termékek szabadalmazhatóságát (az emberi testen végzett diagnosztikai eljárások és eszközök), sőt, az is nyilvánvaló, hogy a lényegében biológiai eljárások szabadalmazhatóságból való kizárása nem jelenti azt, hogy az ilyen eljárásokban alkalmazható eszközök ne lennének szabadalomképesek, a jelen ügyben felmerülő kérdés nem válaszolható meg ezekkel az analógiákkal.

Találunk példát arra is, hogy bizonyos eljárások vagy alkalmazások („use” igénypontok, amelyek az eljárási igénypontok közé tartoznak) negatívan befolyásolhatják a termék oltalmát. A G 2/06-os döntés és a Brüstle kontra Greenpeace-ügy¹⁴ érvelése és kimenete azonban nem alkalmazható *mutatis mutandis* a jelen ügyre, hiszen lényeges különbség, hogy a humán embriók elpusztításával járó találmányok szabadalmazhatóságból való kizárását az ESZE 53. cikk (a) bekezdése – „nem részesülhet európai szabadalmi oltalomban a) a találmány, ha gazdasági tevékenység körében történő hasznosítása a közrendbe vagy a közérköls-be ütközne” – teszi szükségessé.

¹⁴ L.: http://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30d5dbb0d4ae9cb24b32ab429d80de13b5eb.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuNbxx0?doclang=HU&text=&pageIndex=0&part=1&mode=DOC&docid=111402&occ=first&dir=&cid=3754.

A jelen ügyben a szabadalmazni kívánt termék nem az eljárásban alkalmazott termék, hanem az eljárással előállított termék. Azok a növénynemesítők, akik a szabadalmi oltalom alá nem eső, lényegében biológiai eljárást megvalósítják, óhatatlanul megsértik a szabadalmaz jogait, hiszen az eljárás nem végezhető el az oltalmazni kívánt termék (gyümölcs és mag) felhasználása nélkül. Míg a fenti példában a szabadalmi oltalommal védett diagnosztikai eszköz megvásárolható, így a szabadalmi oltalom kimerül, az oltalmazni kívánt paradicsom előállítása során a növénynemesítő óhatatlanul előállítja a terméket, vagyis bitorlást követ el.

A tanács éppen ezért nem látja biztosítottnak, hogy a termékigénypontok szabadalmazhatósága nem vezet a G 1/08 döntésben meghatározott eljárások szabadalmi oltalomból való kizárásának a megkerüléséhez, annak ellenére, hogy világosan látja, hogy a termék- és eljárási igénypontok tárgya szabadalmazhatóság szempontjából egymástól és a biztosított oltalmi körtől függetlenül vizsgálendő. A tanács aggasztónak véli azt is, hogy az ESZE-tagországok nemzeti szabadalmi törvényeikben eltérő módon látszanak értelmezni a lényegében biológiai eljárással előállított termékekre vonatkozó igénypontok szabadalmazhatóságát (a német és a holland törvény kizárja az ilyen termékek szabadalmazhatóságát, míg például a magyar nem tesz róluk említést). Bár ezek az utólagos törvénymódosítások a nemzeti jogkörbe tartozó bitorlási ügyek elbírálását nyilvánvalóan megkönnyítik, a tanács elsődleges szempontnak a jogegység fenntartását látja.

A tanács a fenti kérdések megfontolása után újabb jogi kérdéseket intézett a Bővített Fellebbezési Tanácshoz, melyek:

1. *Lehet-e az ESZE 53. cikk (b) bekezdése szerinti, növények előállítására szolgáló, lényegében biológiai eljárásokra vonatkozó kizárásnak negatív hatása egy olyan termékigénypont szabadalmazhatóságára, amely növényekre vagy olyan növényi anyagokra vonatkozik, mint például a gyümölcs?*

2. *Különösen, egy növényfajtától eltérő növényre vagy növényi anyagra vonatkozó igénypont szabadalmazható-e akkor is, ha a bejelentés benyújtásának időpontjában az igényelt tárgy előállítására szolgáló egyetlen hozzáférhető eljárás a szabadalmi bejelentésben feltárt, növények előállítására szolgáló, lényegében biológiai eljárás?*

3. *Van-e annak jelentősége az 1. és 2. kérdés vonatkozásában, hogy a termékigénypont által biztosított oltalom magában foglalja az igényelt termék előállítását is, olyan növények előállítására szolgáló, lényegében biológiai eljárás alkalmazásával, amely, mint olyan, az ESZE 53. cikk (b) bekezdése alapján ki van zárva a szabadalmazhatóságból?*

Gondolatok a műszaki fellebbezési tanács második döntésével kapcsolatban

A Bővített Fellebbezési Tanács ezúttal is kikérte az ESZH elnökének, az érintett szakmai szervezeteknek és az ügy iránt érdeklődő nem szakmabeli személyeknek véleményét. Akárcsak a G 1/08-as döntés felvetette kérdések esetében, ezúttal is olyan gondolatokat járunk

körül, amelyek megjelennek számos *amicus curiae* beadványban, köztük az ESZH elnökének,¹⁵ az AIPPI-nek,¹⁶ a UNION-IP-nek,¹⁷ az epinek¹⁸ és az EuropaBio-nak¹⁹ a beadványában is.

A tanács elemzésének első részében megállapította, hogy az ESZE következetesen külön vizsgálendő egységként kezeli a terméket és az eljárást. Az elkülöníthető két fő igényponti kategória is e határ két oldalán húzódik. Vagyis a tanács tisztában van azzal, hogy az 53. cikk (b) bekezdés, amely eljárásokat zár ki a szabadalmazhatóságból, nem zárja ki a terméket, és nem is zárhatja ki: a jogalkotó azon szándéka, hogy az eljárást és a terméket külön entitásként kezelje, az ESZE szövegén végigkövethető, megjelenik az 53. cikk (b) bekezdésében is, amikor az első félmondat első fele – „a növény- vagy az állatfajta” – terméket, a második fele – „valamint a növények vagy állatok előállítására szolgáló, lényegében biológiai eljárás” – eljárást zár ki a szabadalmazhatóságból. A tanács azonban arra a következtetésre jut, hogy a jogalkotó szándékát tovább kell vizsgálni, mivel a szabadalmazhatóságból kizárt eljárással létrehozott termékek oltalma alkalmas lehet arra, hogy indirekt módon, mintegy bújtatott védelmet biztosítson a kizárt eljárásnak is. Vagyis megvizsgálendő, hogy vajon ez a helyzet megfelel-e a törvény szellemiségének, vagy épp ellenkezőleg, a szó szerinti értelmezés inkonzisztens jogalkalmazáshoz és joggyakorlathoz vezet. A tanács, bár tisztában van azzal, hogy a szabadalmazhatóság vizsgálatának nem lehet tárgya az oltalom terjedelme, hiszen ez utóbbi a nemzeti jogkörbe tartozó bitorlás kérdéséhez tartozik, mégis vállalja a kérdést, hogy a jogalkalmazás és joggyakorlat egységes és konzisztens megvalósításának érdekében vizsgálendő-e az oltalom terjedelme.

A szakmai szervezetek szinte egyöntetű véleménye, hogy ez nem lehetséges. Az ESZE nem biztosít jogi alapot arra, hogy a szabadalmazhatóság vizsgálatakor figyelembe vehető legyen, hogy egy termék milyen eljárással készült.²⁰ A tanács értelmezésében a termékigénypont magában foglalja az eljárást is, ez azonban helytelen értelmezésnek tűnik, hiszen a termékigénypont tárgya a termék, nem az eljárás. A szabadalmazható terméknek önmagában kell megfelelnie a szabadalmazhatóság valamennyi kritériumának, de ezen kritériumok között nem szerepel az, hogy a termék előállítására szolgáló eljárásnak újnak kell lennie, sőt, ennek éppen az ellenkezője igaz. Abban az esetben, ha egy termék megfelel a szabadalmazhatóság kritériumainak, a termék szabadalmazható akkor is, ha az előállítására szolgáló eljárás ismert volt.

A tanács úgy vélte, jelentősége van annak, hogy a jogalkotó az 53. cikk (b) bekezdésében nem különböztette meg azokat az eljárásokat, amelyek új termékhez vezetnek és azokat,

¹⁵ Comments of The President of The European Patent Office: <https://register.epo.org/application?documentId=ETY5BA7A4316833&number=EP00940724&lng=en&npl=false>

¹⁶ I. m. (3).

¹⁷ I. m. (4).

¹⁸ I. m. (5).

¹⁹ I. m. (6).

²⁰ I. m. (15), (3), (4), (5), (6).

amelyek nem új termékhez vezetnek, hanem valamennyit kizárta a szabadalmazhatóságból. Mivel az új, feltalálói termék elvben szabadalmazható, így az igénypont megfogalmazásával az eljárás kizárása megkerülhető lenne.

A szabadalmazás vizsgálatakor azonban nem vehető figyelembe az oltalom terjedelme, ennek megfelelően egy termékigénypont szabadalmazhatóságának a vizsgálatakor nem lehet jelentősége annak, hogy egy eljárás új vagy ismert növény előállításához vezet, csak annak, hogy a kizárás kiterjed-e a termékre.²¹ A tanács fenti gondolatmenete tehát folytatása annak a korábban felvetett gondolatnak, hogy a szabadalmazhatóság vizsgálatánál figyelembe kell-e venni a későbbi jogalkalmazás és joggyakorlat konzisztenciáját.

Egy ilyen messzire vezető gondolatsort azonban az ESZE nem tesz lehetővé. Az oltalom terjedelmének meghatározását a nemzeti bíróságok körébe utalja, míg a szabadalmazhatóság vizsgálata egyértelműen az ESZH egyik legfontosabb feladata az engedélyezési eljárás során. Ennek – mint arra az ESZH elnöke kommentárjában rávilágít²² – gyakorlati jellege is van, hiszen a nemzeti jogszabályok és a jogalkalmazás eltérő lehet a bitorlási ügyekben, vagyis az engedélyezés során az ESZH-nak döntenie kellene, hogy melyik ország joga szerint határozza meg az oltalom terjedelmét –, ha erre lehetősége lenne. Éppen a lényegében biológiai eljárással előállított növények terén is megfigyelhető a különbség a szerződő államok jogszabályai között, hiszen például a holland szabadalmi törvény²³ egyértelműen, kimondva is kizárja a szabadalmazhatóságból az ilyen eljárásokkal létrehozott növényeket, míg a magyar szabadalmi törvény szövege az ESZE-hez hasonlóan csak az eljárásokat zárja ki.

Az oltalom terjedelmének vizsgálatakor érdekes kérdésként vetődik fel, hogy vajon egy termékigénypont alapján, amely lényegében biológiai eljárással előállított növényre vonatkozik, valóban eltiltható lenne-e bárki is a lényegében biológiai eljárás végrehajtásától. Amennyiben például a csökkent víztartalmú paradicsom előállítására vonatkozó eljárás oltalmat kapott volna, vajon valóban eltiltható lett volna egy növénytermesztő a növények keresztezésétől vagy a paradicsomok növényen hagyásától a szokásosnál hosszabb ideig? Valószínűleg csak a teljes, a növény előállításához vezető eljárás végrehajtásától lett volna eltiltható, vagyis attól, hogy az adott paradicsomot előállítsa. Amikor a növénytermesztő a szabadalmazott eljárás összes lépését végrehajtja, annak célja valószínűsíthető módon az, hogy az adott paradicsomot állítsa elő. Éppen úgy, mint amikor egy oltalmazott genetikai eljárást hajt végre, hogy egy oltalmazott GMO-t állítson elő. Az utóbbi esetében egyértelműen bitorlást követ el.

Hasonló helyzet valószínűleg nem csak a biológia területén fordulhat elő. Amennyiben elfogadjuk, hogy az ESZE értelmében külön kell kezelnünk a szabadalmazhatóság és az oltalom terjedelmének vizsgálatát, rögtön látjuk, hogy más találmányokkal kapcsolatban

²¹ I. m. (5).

²² I. m. (15).

²³ Rijksoctrooiwet 1995: http://wetten.overheid.nl/BWBR0007118/Hoofdstuk1/Artikel3/geldigheidsdatum_31-05-2015.

nem merül fel problémaként, hogy egy új és feltalálói termék esetén a szabadalmas eltilthat másokat a termék előállításához vezető eljárás végrehajtásától.²⁴ A vegyipar és a gyógyszeripar nagy gondban lenne az abszolút termékoltalom nélkül.

A jogalkotó szándékának vizsgálatakor érdemes megvizsgálni azt is, hogy a lényegében biológiai eljárásokkal előállított növények szabadalmazhatóságból való kizárása után milyen növények maradhatnak oltalmazhatók. A technika jelen állása szerint növényeket főként lényegében biológiai eljárással vagy genetikai módosítással lehet létrehozni, vagyis a termékek is csak olyanok lehetnek, amelyeket lényegében biológiai eljárással állítottak elő vagy GMO-k. Valószínűtlen, hogy a jogalkotónak az lett volna a szándéka, hogy a genetikailag módosított organizmusok számára biztosítsa a szabadalmi oltalom lehetőségét, míg más típusú növényeknek nem.²⁵ Különösen valószínűtlen ez annak a tükrében, hogy a jogszabály megfogalmazásakor a növényenyvesítés terén összehasonlíthatatlanul nagyobb jelentőségük volt a nem genetikai eljárásoknak, mint a genetikaiaknak – egészen egyszerűen azért, mert a tudomány még nem tartott ott, ahol ma. Ismét csak abba a kényelmetlen helyzetbe kerülünk, hogy feszegelnünk kell – de legalábbis lehet – hogy az 1960-as évek jogalkotója vajon elegendő tudás birtokában volt-e ahhoz, hogy szavai befolyásolják a jelenlegi tudományos fejlesztést és fejlődést. Az 53. cikk (b) bekezdés második félmondata – „*e rendelkezés azonban a mikrobiológiai eljárásokra és az ilyen eljárásokkal előállított termékekre nem alkalmazható*” – ékes példája annak, hogy a jogszabály kora tudását tükrözi a jövőbelátás sajnálatos hiányával, hiszen kiemelten kezeli a mikrobiológiai eljárásokat, amelyek a kor rohamosan fejlődő lehetőségei közé tartoztak, de nem tesz említést a genetikai módszerekről, amelyek robbanásszerű elterjedése nehezebben volt elképzelhető abban az időben. Ugyanakkor a már említett oknál fogva – a növényenyvesítés és -termesztés logikája – a genetikailag módosított növények termékoltalma is veszélybe kerülhet,²⁶ hiszen a G 1/08 döntés értelmében nem oltalmazható olyan eljárás, amelyben teljes genomok keresztezése és szelekció is szerepel. Ez a kritérium egyes esetekben csak az igénypont megfogalmazásakor kényszerítheti újfajta gondolkodásra az iparág szereplőit, egyes esetekben azonban a kutatás tervezésekor is. Elképzelhető olyan eset, amikor technikai szempontból célszerűbb külön-külön módosítani két szülőnövény genetikai állományát, majd keresztezéssel állítani elő a mindkét módosított gént hordozó utódot – ennek az eljárásnak a szabadalmazhatósága a G 1/08 döntés tükrében legalábbis nagyon bizonytalan. A termék azonban megfelelhet a szabadalmazhatóság kritériumainak, amennyiben nem vesszük figyelembe az előállítására szolgáló eljárást.

Szintén a genetikai módosítások elterjedése világít rá még egy kérdésre, mégpedig a Bóvített Fellebbezési Tanácsnak feltett második kérdésben.

²⁴ I. m. (2).

²⁵ I. m. (3).

²⁶ I. m. (4).

2. Különösen, egy növényfajtatól eltérő növényre vagy növényi anyagra vonatkozó igénypont szabadalmazható-e akkor is, ha a bejelentés benyújtásának időpontjában az igényelt tárgy előállítására szolgáló egyetlen hozzáférhető eljárás a szabadalmi bejelentésben feltárt, növények előállítására szolgáló, lényegében biológiai eljárás?

Pusztán teoretikusan vizsgálva valószínűleg nagyon rövid idő kérdése, hogy ne legyen olyan növény, amelynek előállítására szolgáló egyetlen eljárás egy lényegében biológiai eljárás legyen.²⁷ Bár az eljárás tárgyául szolgáló szabadalom szempontjából releváns, ez a kérdés valószínűleg túlságosan is jelen tudásunk szemüvegén keresztül vizsgál egy alapvető jogi problémát.

A termékek kizárása a szabadalmazhatóságból más tekintetben éppen a tanács által felvetett inkonzisztenciához vezethet például akkor, ha valaki olyan eljárást fejleszt ki, amellyel többféle növényfajta is előállítható, vagyis az eljárás nem növényfajták előállítására szolgál. Ebben az esetben a feltalálónak vagy minden lehetséges növényfajtat oltalmazni kellene, vagy le kell mondania oltalmi köre fájdalmasan nagy részéről.

A Bővített Fellebbezési Tanács második döntése (G 2/12)

A Paradicsom- (és Brokkoli-) ügyet nemcsak politikai szempontból kényes és *divatos* témájuk, alapvető jogi kérdéseket feszegető elemzéseik, hanem szokatlan fordulataik miatt is meglehetősen érdeklődés kísérte. A Bővített Fellebbezési Tanács másodszor is kérte az ESZH elnökének és harmadik feleknek a véleményét, és ezekre a döntésben reagált is.

A szabadalmas többek között a G 1/98-as döntésre támaszkodva úgy vélte, egyértelmű, hogy csak a növényfajtákra vonatkozó termékigénypontok esnek az 53. cikk (b) bekezdés szerinti kizárás alá. Idézte a Hágai Bíróság ítéletét a Cresco vs Taste of Nature-ügyben,²⁸ ahol a bíróság kimondta, hogy a kizárás eljárásokra és nem termékekre vonatkozik.

A szabadalmas felvetette a G 1/08 (és természetesen a G 2/07) döntés felülvizsgálatának a szükségességét, tekintettel annak negatív hatásaira, amelyekre számos szabadalmi, növénytermesztői és jogi szereplő felhívta a figyelmet.

A szabadalmas egyértelműnek vélte az 53. cikk (b) bekezdés és a 98/44/EK irányelv szövegezését, vagyis hogy a kizárás csak eljárásokra, nem az eljárással előállított termékekre vonatkozik.

Az ESZH elnöke írásban és szóban is kifejtette álláspontját,²⁹ miszerint az 53. cikk (b) bekezdése nem érinti negatívan a növényekre vonatkozó termékigénypontokat. Véleménye szerint az oltalom terjedelme nem vehető figyelembe a szabadalomképesség vizsgálata során. Ahogy egy eljárási igénypont szabadalomképessége nem függ az eljárással közvetlenül

²⁷ I. m. (3).

²⁸ Taste of Nature Holding B. V. tegen Cresco Handels B. V.: <http://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:GHDHA:2013:CA1020>.

²⁹ I. m. (15).

előállított termék szabadalmazhatóságától, egy eljárással jellemzett termékigénypont szabadalmazhatóságát is az eljárás szabadalmazhatóságától függetlenül kell vizsgálni. Sem a jelenleg hatályos szöveg, sem az előkészítő iratok nem támasztják alá, hogy a jogalkotónak szándékában állt volna a termékek kizárása a szabadalmazhatóságból. Az ESZE elnöke szerint a jogalkotó célja a növénynemesítésben növényfajták előállítására alkalmazott szokásos eljárások kizárása volt, méghozzá *sensu stricto*.

Az eljárásokra vonatkozó kizárás alkalmazása növényi termékekre inkonzisztens jogalkalmazáshoz vezet, hiszen a genetikai módosítással létrehozott növények szabadalmazhatók.

A termékek szabadalmazhatósága nem üresíti ki az eljárások kizárásáról szóló jogszabályt. Azokban az esetekben, amikor a találmány lényege a szabadalmazhatóságból kizárt eljárásban van, a termék azonban nem szabadalmazható (például mert nem felel meg az újdonság vagy feltalálói tevékenység követelményének), szabadalmi oltalom nem adható.

A tanács a találmány jogi természetét vizsgálva leszögezi, hogy a jelenlegi igénypontok a Paradicsom-ügyben a termékigénypont kategóriába esnek, vagyis olyan fizikai entitásra vonatkoznak, amely egy inventív gondolat konkrét, fizikai, műszaki megvalósítási módja. A termékigénypont tárgya termék, amelynek önmagában kell megfelelnie a szabadalmazhatóság követelményeinek, azaz függetlenül az előállítására szolgáló eljárástól.

Az eljárás során a felek többször hivatkoztak az ESZH azon gyakorlatára, miszerint a kivételeket szűken, a szabadalmazhatóságot tágan értelmezik. A tanács megvizsgálta ezen joggyakorlat alapját, és úgy találta, hogy sem a jelenleg hatályos jogszabályok szövege, sem az előkészítő dokumentumok nem teszik kötelezővé a kivételek szűk értelmezését. Ugyanakkor lehetséges, hogy az értelmezés általános elvei egy adott jogszabály esetén a speciális jogi körülmények és tényállás miatt mégis szűk értelmezést indokolnak. A tanács ezzel igazolva látta a „lényegében biológiai eljárás” fogalmának G 1/08 szerinti értelmezését. A tanács korábban leszögezte, hogy nincs lehetősége a G 1/08 döntés felülvizsgálatára, amelyet mind a Paradicsom-, mind a Brokkoli-ügy szabadalmasa szükségesnek tartott, így némileg meglepő, hogy szükségesnek tartotta a G 1/08-as döntés alapjául szolgáló értelmezés helyességének az igazolását.

A „lényegében biológiai eljárás” fogalmának értelmezése tehát nem feladata a jelen eljárásnak, annál inkább az annak értelmezése, hogy a kizárás a „lényegében biológiai eljárással” előállított termékekre is vonatkozik-e. A tanács az értelmezést több lépésben végezte el.

Első lépése a jogszabály grammatikai értelmezése. Egy jogszabály értelmezésénél természetesen szem előtt kell tartani, hogy a szó szerinti értelmezés nem mondhat ellent a jogszabály céljának (vagy szellemiségének), amint azt a joggyakorlat számos esete is igazolja. Ennek megfelelően elképzelhető, hogy bár a jogszabály szó szerinti értelmezése egyértelművé tenné, hogy csupán az eljárás, és nem a termék kizárása volt a jogalkotó célja, a jogszabály valódi célja nem ez, és ez világossá is tehető például az előkészítő szövegek vagy a kontextus vizsgálatával.

Ezért a tanács a továbbiakban részletesen elemezte az 53. cikk (b) bekezdés kontextusát, és arra a következtetésre jutott, hogy a kontextus nem utal arra, hogy a jogalkotó szándéka a szó szerinti értelmezésnél tágabb kör kizárása lett volna. Különösen érdekes az elemzésnek az a része, amely megállapítja, hogy az 53. cikk (b) bekezdés első fél mondatának első fele – „(Nem részesülhet európai szabadalmi oltalomban) a növény vagy állatfajta” – másként értelmezhető akkor, ha az első félmondat második fele – „valamint a növények vagy állatok előállítására szolgáló, lényegében biológiai eljárás” – által rögzített kizárás nem vonatkozik az ilyen eljárásokkal előállított termékekre, mint akkor, ha igen. Amennyiben a második félmondat nem zárna ki a lényegében biológiai eljárásokat a szabadalmazhatóság köréből, úgy előfordulhatna, hogy egy ilyen eljárásra vonatkozó igénypont oltalmat biztosítana az egyébként az oltalomból az első félmondat első felében kizárt növényfajtának. Az első félmondat második felének a célja tehát nyilvánvalóan az, hogy elkerülje ezt a lehetőséget.

A szisztematikus elemzés után a tanács megállapította, hogy az ESZE szövege nem ad alapot az 53. cikk (b) bekezdés kizárásának tág körű értelmezésére, ugyanakkor inkább az a következtetés vonható le, hogy a szabadalmazhatóságból történő kizárások szűken értelmezendők. Ugyanezt támasztja alá a 27 (b) szabály szövege is.

A jogszabály történeti elemzése még ennél is kissé bizonytalanabb eredményt hozott, ugyanis a tanács úgy vélte, az előkészítő szövegek nem nyújtanak támpontot annak eldöntéséhez, hogy a jogalkotó a tágabb vagy a szűkebb értelmezést tartotta-e helyesnek.

A tanács megállapította, hogy figyelembe véve a megszővegezést, a szövegekörnyezetet, az eredeti jogszabályi célt és a jogtörténetet, az 53. cikk (b) bekezdésben rögzített eljárásokra vonatkozó kizárás nem terjed ki az eljárással létrehozott növényekre vagy növényi részekre, amennyiben azok nem növényfajták.

A tanács kitért arra is, hogy vajon szükség van-e az 53. cikk (b) bekezdés „dinamikus” értelmezésére, tekintettel a jogszabály megalkotása óta az érintett tudományterületen végbement műszaki fejlődésre és az alap kutatásokból származó eredményekre. A tanács véleménye szerint erre nincs szükség, többek között azért, mert a jogalkotó nem változtatta meg az 53. cikk (b) bekezdés szövegét például az ESZE 2000 hatálybalépésekor. A tanács realizálta azt is, hogy az eredeti szöveg megalkotása idején a növénynemesítési eljárások többnyire növényfajtákat eredményeztek, amelyek oltalmát az UPOV-egyezmény biztosította, míg az azóta kifejlesztett növénynemesítési eljárások eredménye számos esetben nem növényfajta – így a termék oltalmára nincs más lehetőség, mint az ESZE által biztosított termékoltalom.

A műszaki fellebbezési tanács mind a Paradicsom-, mind a Brokkoli-ügyben aggodalmát fejezte ki a kizárás jogi erodálódását illetően, amennyiben a termék szabadalmazható. A műszaki fellebbezési tanács lehetségesnek tartotta az eljárás kizárásának megkerülését az igénypont megfelelő megfogalmazásával. A Bővített Fellebbezési Tanács válasza erre a felvetésre az volt, hogy az 53. cikk (b) bekezdésben megfogalmazott kizárás egyértelműen az eljárásra vonatkozik, és mint ilyen nem sérülhet egy másik kategóriába tartozó igénypont

szabadalmazhatósága által. A kizárás termékre való kiterjesztésének feltétele lenne, hogy a termék előállítására szolgáló eljárás a termékben kétséget kizáróan kimutatható legyen. A kizárás körének tágabb értelmezése ellen szól az is, hogy az ESZE szerint a növények és a növényi részek általánosságban szabadalmazhatók, és tekintettel a növénynevelés területén bekövetkező és meg nem jósolható műszaki fejlődésre, az 53. cikk (b) bekezdés kifejezetten nem implicálja a kizárás kiterjesztését az eljárással előállított termékre.

A tanács hangsúlyozta, hogy jogi szempontból különbséget kell tenni a szabadalmazható-ság szempontjai és a szabadalmi oltalom terjedelmének hatása között. Az ESZE egyértelműen különbséget tesz a fenti szempontok között, amikor teljesen más cikkeken szabályozza azokat. Ennek megfelelően egy termékigénypont szabadalmazhatóságának vizsgálatakor nem vehető figyelembe az igénypont által biztosított oltalom terjedelme. Az igénypont szabadalmazhatóságának vizsgálatakor azt kell figyelembe venni, hogy az igénypont eleget tesz-e az ESZE által megkövetelt formai és érdemi követelményeknek.

A tanács kitér arra is, hogy az ESZE-tagországok jogi szabályozása eltérő a lényegében biológiai eljárásokkal előállított termékek tekintetében, és azokban az országokban, ahol a jogalkotó véleménye és akarata szerint a termék nem szabadalmazható, a jogszabályt úgy módosították, hogy az eltér az ESZE hatályos szövegétől.

A tanács döntése:

1. Az ESZE 53. cikk (b) bekezdés szerinti, növények előállítására szolgáló, lényegében biológiai eljárásokra vonatkozó kizárásnak nincs negatív hatása olyan termékigénypont szabadalmazhatóságára, amely növényekre vagy növényi anyagokra vonatkozik, mint például növényi részek, köztük a gyümölcs.

2. Különösen az a tény, hogy a bejelentés benyújtásának időpontjában az igényelt tárgy előállítására szolgáló egyetlen hozzáférhető eljárás a szabadalmi bejelentésben feltárt, növények előállítására szolgáló, lényegében biológiai eljárás, nem jelenti azt, hogy a növényfajtatól eltérő növényre vagy növényi anyagra vonatkozó igénypont nem szabadalmazható.

3. A fenti körülmények vonatkozásában nincs jelentősége annak, hogy a termékigénypont által biztosított oltalom magában foglalja az igényelt termék előállítását is olyan, növények előállítására szolgáló, lényegében biológiai eljárás alkalmazásával, amely, mint olyan, az ESZE 53. cikk (b) bekezdés alapján ki van zárva a szabadalmazhatóságból.

Zárszó

A G 2/12 döntés igazolta a korábbi joggyakorlatot, amikor szabadalmazhatónak tartotta az új és innovatív növényeket és növényi részeket függetlenül attól, hogy milyen eljárással állították elő őket.

A döntés másik sarokpontja, hogy következetesen és határozottan elkülönítette a különböző típusú igénypontok oltalmának tárgyát, illetve az oltalom tárgyát és az oltalom terjedelmét.

Az iparág és a bejelentők számára a döntés valószínűleg megerősíti a jogbiztonságot, és viszonylag könnyen áttekinthető helyzetet teremt.

Az igénypontok megfogalmazásakor figyelembe kell venni, hogy az ne növényfajtára vonatkozzon – de ez a G 1/98 döntés szellemében eddig is így volt. Az eljárással jellemzett termékre vonatkozó igénypontok továbbra is alkalmazhatók.

Mivel a G 2/12 döntésben a Bővített Fellebbviteli Tanács hangsúlyozta, hogy nem kell, és nem lehet felülbírálni a G 1/08-as döntés egyes iparági és jogi szereplők szerint hibás, de legalábbis túlzottan szigorú értelmezését, a növénynymesítésben – vagy éppen a genetikai módosítással létrehozott állatok kifejlesztésében – érdekelt bejelentőknek a továbbiakban érdemes átalakítaniuk igénypont-fogalmazási gyakorlatukat. Nyilvánvaló, hogy annak eldöntése, hogy egy adott eljárás szabadalmazható lesz-e, eseti, nem rutinszerű megfontolást és adott esetben technológiai változtatást igényel. A G 1/08-as döntés határozottan figyelmeztet arra, hogy kerülni kell a keresztezés és a szelekció igénypontba fogalmazását. Egyes esetekben elegendő lehet ezeket a lépéseket egyszerűen kihagyni, és csak a műszaki lépésekre koncentrálni – nagy valószínűséggel egyébként is a műszaki lépések biztosítják az eljárás újdonságát és feltalálói jellegét. Más esetekben megfontolható, hogy az eljárás ne a növény előállítására, hanem például azonosítására irányuljon – bár a növénynymesítő nyilvánvalóan előállítani szeretne egy növényt, egy ilyesfajta gondolatmenet még mindig megfelelőbb mértékű oltalmat biztosíthat szellemi termékének, mint ha a „növények előállítására szolgáló, lényegében biológiai eljárások” csapdájába esne. Ismét más esetekben szükség lehet a fejlesztési projekteket eleve úgy meghatározni, hogy a szabadalmazni kívánt terméket a kizárás alá nem eső eljárással állítsák elő, így biztosítva a lehető legteljesebb oltalmat munkájuk gyümölcének.

Néhány év joggyakorlatának birtokában érdemes lesz majd elemezni, hogy a G 1/08 döntés hatása a növénynymesítésre- és termesztésre a gyakorlatban, a piacon is akkora-e, mint amekkorának jelenleg az elméleti hatás látszik. Az iparági szereplők jogszerzésének lehetőségeit a G 1/08 döntés kétségkívül korlátozza, ahogy a kutatás irányainak fejlődésére is kihat, a termékoltalom azonban szerencsére biztosítja a fejlesztés piaci értékét végső soron meghatározó növény (vagy növényi rész, például a szaporításra alkalmas mag) szabadalmi oltalmát. A Paradicsom- és egyéb, hasonló szabadalmak bejelentői – amennyiben termékük megfelel a szabadalmazás követelményeinek – a lehetséges jogok kereskedelmi szempontból valószínűleg minimálisnak tekinthető részétől esnek el a G 1/08 döntés értelmében. A G 2/12 döntés jogbiztonságot és ezzel tervezhető gazdasági lehetőségeket teremt a hagyományos növénynymesítési módszereket alkalmazó agrárium számára is.

Dr. Vida Sándor*

BECK SALAMON ÉS A VÉDJEGYJOG**

Beck Salamon 1974-ben hunyt el,¹ de Magyar védjegyjog c. monográfiája² szinte élete végéig (az 1969. évi védjegy törvény hatálybalépéséig) a szakma bibliájának számított.

Beck Salamon 1951-ben felhagyott ügyvédi praxisával, amikor is az Eötvös Loránd Tudományegyetem Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszékének vezetőjévé nevezték ki. Ugyanakkor nem csupán mint jogtudós él az emlékezetben, hanem mint a védjegyjog propagátora is: a több mint fél évszázaddal ezelőtt újjáalakult Magyar Iparjogvédelmi Egyesületnek haláláig nemcsak elnöke, de motorja is volt.³ Ennek az egyesületnek alapszabály szerinti célkitűzése a szabadalmi és védjegyjog művelése volt, függetlenül attól, hogy az akkor tervgazdaságon alapuló szocialista viszonyok között mind a szabadalmi, mind a védjegyjog jelentősége a maihoz viszonyítva roppant szerény volt.⁴

Sajnos egyre kevesebben élnek azok közül, akik személyesen ismerhették, még kevesebben, akiknek az a megtisztelő lehetőségük volt, hogy együtt dolgozhattak vele, ennek ellenére a Magyar Iparjogvédelmi Egyesületben néha még ma is elhangzik a neve.

E laudációnak is tekinthető néhány mondat után nézzük meg, hogy ma, közel 80 esztendővel Beck Salamon védjegyjogi monográfiájának megjelenését követően napjaink jogászának mond-e még valamit ez a maga idejében kitűnő írásmű?

Közhely, hogy az elmúlt 80 esztendőben hat rendszerváltásra került sor.⁵ Ez többek között a gazdaságirányítás radikális változásával, majd e változás „visszaállításával” járt. Ez persze mind a védjegyekre, mind a védjegyjogra is kihatott. S akkor még nem is említettem az ország politikai környezetének változását: a trianoni elszigeteltséget, majd a nem éppen dicsőséges kapcsolatokat előbb a nemzeti szocialista Német Birodalommal, majd a kommunista

* Jogtanácsos, Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.

** A Beck Salamon-emlékkonferencián elhangzott előadás. Miskolc, MTA Miskolci Akadémiai Bizottsága, 2015. november 13.

¹ Vö.: <http://dt.ogyk.hu/hu/gyujtemenyismertetok/konyvek/szerzoletrajzok/item/278-bec>; https://hu.wikipedia.org/w/index.php?title=Beck_Salamon&oldid=14988517; dr. Világhy Miklós: Beck Salamon (1885–1974). Az utolsó magyar esetjogász halálára. Jogtudományi Közlöny, 1974, 12. sz., p. 732–734; dr. Németh János: Száz éve született Beck Salamon. In: Emlékkönyv Beck Salamon születésének 100. évfordulóján, 1855–1985. ELTE Állam- és Jogtudományi Kar, Budapesti Ügyvédi Kamara, Budapest 1985, p. 7–11.

² Budapest, 1934.

³ A korábbi (a két világháború közötti) egyesületnek is egyik legaktívabb tagja volt. Vö. dr. Bacher Vilmos: 40 éves a Magyar Iparjogvédelmi Egyesület. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 107. évf. 2. sz., 2002. április, p. 56.

⁴ Dr. Vida Sándor: Védjegyek és védjegyügyek 1945–1969 között. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 6. (116.) évf., 5. sz., 2011. október, p. 75–87.

⁵ 1944, 1945, 1947, 1956, 1957, 1990 – vö. Miklóssy Endre: Évezredek között. Napkút Kiadó Kft., Budapest, 2013, p. 172.

Szovjetunióval, végül a konszolidációt jelentő tagságot az Európai Unióban. Az utóbbinak a magyar védjegyjogra is termékenyítő hatása volt és van.

Miben áll ez a hatás? Kevés olyan szelvénye van a magyar jognak (a „szelvényjog”, „szelvényjogász” kifejezést Beck Salamon beszélgetések alkalmával nem egyszer használta) mint a védjegyjog, amely az Európai Unióhoz történt csatlakozás következtében ilyen mértékben kényszerpályára került. Igaz, véleményem szerint ez a kényszerpálya használt a magyar védjegyjognak. Tény, hogy a jogharmonizáció következtében az anyagi védjegyjog minden lényeges rendelkezése egységesítve van: a magyar védjegyjog ma megegyezik a franciával vagy a szlovákkal.

De harmonizált a joggyakorlat is: mind a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, mind a magyar bíróságok védjegyügyekben hozott határozataiknál kötvé vannak az EU Bíróságának előzetes döntéseihez, illetve az azokban kifejezésre jutó jogértelmezéshez. Ha pedig jogértelmezési kétségeik volnának, akkor kötelesek az EU Bíróságtól jogértelmezést kérni. Persze ez nem gyakori, hiszen a német, brit stb. bíróságok jogértelmezési kérdéseire az EU Bírósága már sok száz ítéletben válaszolt, ezek pedig rendelkezésre állnak, sőt követendők.

Az itt ismertetett körülményekre tekintettel megismétlem a kérdést, lehet-e valamit is felhasználni Beck Salamon védjegyjogi írásaiból, amelyek a két világháború közötti, többszörösen megváltozott politikai-gazdasági viszonyok között keletkeztek?

Válaszom igenlő. Úgy érzem ez a válasz nem csupán érzelmi alapon nyugszik, de objektíve is helytáll. A következőkben elmondandók alapján az olvasó eldöntheti, egyetért-e velem vagy sem.

A koncepció: a védjegyjog és a versenyjog viszonya

A monográfia előszavának első mondata úgy hangzik, hogy „a könyv úgy fogja fel a védjegyjogot, hogy az része a versenyjognak”.

E mondat elvi jelentőségét és időszerűségét szemlélteti, hogy a másfél éve megjelent védjegykommentár előszavában a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának elnöke, *dr. Bendzsel Miklós* is éppen ezt a mondatot idézi.⁶

Amikor Beck Salamon ezt a gondolatot leírta, akkor a helyzet korántsem volt egyértelmű: a tisztességtelen versenyről szóló 1923. évi törvénynek még csak a „bejáratása” folyt, a védjegyeket ugyanakkor már 1858 óta törvényes védelem illette meg.

Persze Beck Salamon nem marad meg e programatikusnak is ható kijelentés mellett, hanem azt mintegy aprópénzre is váltja: a védjegylajstromozás kapcsán beszél a lajstromozatlan védjegyről (jelenlegi terminológiával árujelzőről), amely versenyjogi védelmet élvez (p. 75, 158). E vonatkozásban ma is ez a helyzet.

⁶ *Dr. Faludi Gábor, dr. Lukácsi Péter: A védjegy törvény magyarázata. HVG-ORAC Kiadó Kft., Budapest, 2014, p. 27.*

A védjegybitorlás kapcsán is felmerül nála a versenyjog alkalmazása: gondatlanságból elkövetett védjegybitorlás esetében versenyjogi alapon igényelhető a kártérítés – mondja (p. 211.). Bár hatályos jogunk szerint ilyen esetben a kártérítés védjegyjogi alapon is igényelhető, a versenyjogi szempontok napjainkban a kártérítés mértékének megállapítása alkalmával hasonlóképpen szerephez juthatnak, amint azt Beck Salamon ajánlja.

Mai viszonyaink között ilyen esetben a védjegyjog és a versenyjog kumulált alkalmazásához persze a peres felek közötti versenyhelyzet fennállása is szükséges, ez azonban az esetek jelentős részében megvan.

Véleményem szerint ennek a koncepciónak a jelentősége leginkább a per előkészítésének szakaszában jelentkezik: amikor az ügyvéd, a jogtanácsos azt vizsgálja, hogy mi készíthette, mi motiválhatta ez ellenérdekű felet egy hasonló, a korábbi védjeggyel összetéveszthető védjegy piaci bevezetésére.

A védjegyjog és a versenyjog viszonyáról kialakított nézet nem első alkalommal jelenik meg a monográfiában, ezt a felfogást Beck Salamon már korábban szóban és írásban is képviselte. Idézek az Iparjogi Szemléből:⁷

„Természetes, hogy a különböző jogágak tételei egymás mellett kiegészítve vagy egymással összeegyeztetve kerüljenek alkalmazásra, így van ez a versenyjog és a védjegyjog viszonyában is. A versenyjog és a védjegyjog két szomszédos terület, de mint az a szomszédoknál szokásos, a rivalizálás itt is elkerülhetetlen. Kétségtelen, hogy a védjegyjog egzakt formához kötött tételei más szemléletet lehelnek mint a versenyjog elvilegesen szövegezett, a formalitásokon túlemelkedő és a materiális jog sémái után induló tételei. Nem feladatunk ehelyütt, hogy e két jogág ezen alapvetően eltérő jogi természete között az együttes alkalmazás számára szolgáló egységet teoretikusan megalapozzuk. Célunk csak az, hogy konkrét szükség kapcsán rámutassunk a két jogág együttes alkalmazásának megtermékenyítő erejére.”

A két jogágnak egymást kölcsönösen megtermékenyítő hatásáról szóló profetikus sorok napjaink tételes jogában bizonyítást nyertek: a lajstromozatlan védjegynek, azaz az árujelzőnek a versenytörvényben történő nevesített oltalmával, valamint a jó hírű védjegy tisztességtelen kihasználásának szankcionálásával a védjegy törvényben.

Licenciaszerződés

Amint említettem, az Európai Unióban az anyagi védjegyjog minden lényeges rendelkezése egységesítve van. Nem tartozik azonban ide a licenciaszerződés,⁸ amely kötelmi jogi és nem kvázi dologi jogi természetű, másrészt annak a határokon átnyúló áruforgalomban nincs is magához a védjegyhez hasonlítható szerepe.

⁷ Dr. Beck Salamon: Versenyjogi és védjegyjogi határkérdések. Iparjogi Szemle, 1932. 4. sz., p. 1.

⁸ A Tanács 207/2009/EK rendelete (2009. február 26.) a közösségi védjegyről 22. cikke – eltérően az 1977. évi XI. törvény a védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról 23–26. §-ában foglalt diszpozitív tartalmú szabályoktól – csupán néhány rendszerező jogi normát állít fel.

A licenciaszerződés vagy védjegyhasználati szerződés tartalma tekintetében tehát a tagállamok önállóan alkothatnak szabályokat, s így járt el a magyar jogszabályalkotó is.

Erre a jogi háttérre tekintettel érdemes beleolvasni Beck Salamon monográfiájába (p. 125–128.). A licencia tartalmát vizsgálva – a bérleti, valamint a haszonbérleti szerződéssel való összehasonlítás eredményeként – néhány korabeli külföldi szerzővel vitatkozva arra a (helyes) következtetésre jut, hogy a „licencia lényege az engedélyt nyerő félnek a védjegy használatára való feljogosítása”.

„A licencia terjedelme nem elvi kérdés – mondja –, hanem szerződéses megállapodás tárgya. A szerződés szabja meg, hogy mire kap felhatalmazást” (az engedélyes). Ez világos, gyakorlatias fogalmazás. Ma sem lehet mást mondani.

A továbbiakban:

„Harmadikkal szemben a licenciat nyerő fél eljárni nem jogosult, a védjegytulajdonossal kötött megállapodástól függ, hogy az tartozik-e a licenciat nyerő fél érdekében vagy annak felhívására a védjegy jogosulatlan használója ellen akár büntető akár polgári úton eljárni.”

Ez ugyancsak világos beszéd. A licenciaszerződés kötelmi jellege elvitathatatlan.

Érdekes ebben a vonatkozásban még egy – a versenyjogra visszakanyarodó – gondolat:

„Ha a licenciat nyerő fél a védjegyet vállalata ismertetőjelévé tudta tenni, úgy ez alapon a versenytörvény amúgy is megadja neki nemcsak a büntetőjogi oltalmat, de a kártérítési igényt is, úgy hogy gyakorlatilag jelentőség nélkülivé válik, hogy védjegyjogi címen nincs kártérítési igénye.”

Ez az érdekes gondolat akár mai viszonyaink között is realizálható volna. Igaz, a gyakorlatban alig tudom elképzelni, hogy a védjegytulajdonos a jogérvényesítésben magára hagyja az engedélyest. De az élet annyira színes, hogy semmi sincs kizárva.

A defenzív, valamint a tartalék védjegy

A defenzív, valamint a tartalék védjegyről sem az uniós, sem a hazai védjegy jog nem rendelkezik.

Pedig mindkettő megvolt már száz esztendővel ezelőtt is, a gyakorlatban pedig létezik ma is. Ezért e vonatkozásban is érdemes elolvasni, mit mondott annak idején Beck Salamon.

„A defenzív védjegy utáni törekvés gazdasági alapja: a védjegy fokozott védelmének biztosítása, lélektani gyökere pedig a hatóságokkal szembeni bizalmatlanság” (p. 174.).

Úgy tűnik, e vonatkozásban az elmúlt száz esztendőben alig változott valami.

Sőt, amint azt az EU Bíróságának a védjegycsaládokkal kapcsolatos ítéleteiből látjuk,⁹ a defenzív védjegyek oltalma Luxemburgban sem ment zökkenők nélkül.

⁹ Dr. Süle Ákos: A védjegycsalád mint relatív kizáró ok. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 4. (114.) évf. 2009. április, p. 42–59.

Az akkoriban még ritkaságszámba menő tartalék védjegyekre pedig Beck Salamon a „heverő védjegy” kifejezést találta ki, és azt mondta, hogy ezek „lajstromozása azzal a szándékkal történik, hogy egy új árucikk forgalomba hozása esetén egy lajstromozott védjegy már előre rendelkezésre álljon. Ezt a védjegyet tehát annak tulajdonosa raktáron tartja, heverteti a tényleges felhasználásig.”

Ez ma is így van, gondoljunk csak a gyógyszergyárak tartalék védjegyeire, amelyeket a forgalombahozatali engedély kérelmezése alkalmával neveznek meg.

Ez utóbbi vonatkozásban a „heverő védjegy” kifejezés a feltűnő, ezt a szót Beck Salamon találta ki a Vorratsmarke értelemszerű fordításával. A magyar jogi szaknyelvben mégsem ez a kifejezés, hanem a német, francia (Vorratsmarke, marque de reserve) kifejezés betű szerinti fordítása honosodott meg. Beck Salamon olyan időben művelte a védjegyjogot, amikor még az ilyen alapvető intézményeknek sem volt magyar nevük. Úgy tűnik, hogy ha nem is ilyen erőteljesen, de a technikai fejlődés vagy a jogharmonizáció következtében még ma is szükséges néha új jogi szavak alkotása, sőt, van amikor erre nem is igazán kerül sor, mint például a doménnév vagy a regisztrátor esetében.

Szabadalom nevének védjeggyé alakulása

Beck Salamon, mint afféle jogi polihisztor, a védjegyjog és a versenyjog mellett a szabadalmi joggal is behatóan foglalkozott, és az ún. „nagy Szladits”-ban ő írta a „Szabadalmi jog” fejezetet.¹⁰ Ez kétségtelen szakmai megbecsülés jele volt akkoriban a második zsidótörvény hatálybalépését megelőző időszak légkörében.

Ezért nem is meglepő, hogy kitér a szabadalmi és a védjegyjog egy nem ritka találkozási pontjára, nevezetesen arra az esetre, amikor a szabadalmazott találmány alapján gyártott terméknek sajátos nevet adnak, s ez a név a piacon mint a termék neve válik ismertté.

Ilyen tényállás mellett a védjegyvoltalom az ismertté válás különböző fázisaiban válhat problematikusá.

Az első fázis alatt azt értem, amikor a szabadalom alapján előállított termék a piacon megjelenik, s annak nevét a szabadalom tulajdonosa késlekedés nélkül védjegyként is bejelenti. Ebben az esetben, ha a védjegy bejegyzésének nincs törvényes (azaz védjegyjogi) akadálya, úgy azt lajstromozzák.

Problémát jelenthet a második fázis, amikor is a védjegy bejelentésére csak akkor kerül sor, amikor a szabadalom alapján gyártott termék neve már ismertté vált, azaz árunévnek tekintendő. Erre Beck Salamon azt mondja, hogy a szabadalom oltalmi ideje alatt a monopohelyzet amúgy is fennáll, s a termelőnek nem kell megbirkóznia a szabad versennyel.

¹⁰ A hat kötetből álló „nagy Szladits” – szemben az egyetemi tankönyvként használt kétkötetes „kis Szladits”-csal (*dr. Szladits Károly: A magyar magánjog vázlata, I–II., 4. kiadás, Grill Károly, Budapest, 1933.*); *dr. Szladits Károly: (főszerk.): Magyar magánjog. Általános rész. Grill Kiadó, Budapest, 1938, p. 695–754.*

Ugyanekkor elválnak egymástól a szabadalomjogi oltalom és a védjegyoltalom, mert ha az árunévvé alakulás már megtörtént, akkor a védjegyoltalom megtagadható – mondja. Ezzel a következtetéssel mai ismereteink alapján ugyancsak egyet lehet érteni.

Elképzelhető azonban egy további fázis, azaz tényállás is, nevezetesen, ha a szabadalom alapján gyártott termék nevét védjegyként idejekorán bejegyezték, s az időközben ismertté vált, azaz árunévvé alakult. Kérdés, hogy ez utóbbi körülményre tekintettel lehet-e a védjegyet törölni, hiszen időközben a szabadalom is megszűnt, s a műszaki megoldás is közkinccsé vált. Beck Salamon írásából kiolvasható, hogy ez a kérdés annak idején erősen vitatott volt. Gazdasági megfontolások alapján Beck Salamon azt mondja, hogy az árunévvé alakulást követően a jogszerű lajstromozás se maradjon fenn. Akik arra a tételre esküsznek – mondja – hogy a lajstromozás tartama alatt szabad jelzéssé (mai terminológiával: leíró megjelöléssé) alakulásról beszélni nem lehet, azok dogmatikus önelégültséggel a problémát elintéztnek tekintik. Holott factumokat a jogrend sem teremthet; ez hatalmában sem áll, de a factumokat letagadni a rosszhiszemű pereskedők fejeére (p. 26.).

A korabeli vitát az idő legalábbis Európában eldöntötte: az uniós jogharmonizációnak köszönhetően 1997 óta hatályos védjegy törvényünk is lehetővé teszi a védjegy oltalmának megszüntetését, ha az elvesztette megkülönböztetőképességét (így például, ha az az adott áru vonatkozásában leíróvá vált). Beck Salamon korabeli következtetése ezért ma is megállja helyét.

De lépünk tovább. E törvényi szabályozásra tekintettel ezért napjainkban az ügyvédtől, a jogtanácsostól inkább azt várják el, hogy arra nézve adjon tanácsot, hogy mit lehet vagy célszerű tenni a megkülönböztetőképesség elvesztése, a szakmában használt kifejezéssel a védjegy degenerálódása¹¹ ellen. Ez különösen az értékes védjegyeket fenyegeti, amelyek, illetve amelyek variációi a versenytársakat utánzásra csábíthatják.

Az ajánlott eljárás ilyen esetekben az utánzókkal, a bitorlókkal szembeni következetes fellépés. Ha ugyanis a védjegy tulajdonos ezeket a nem olcsó és nem mindig egyszerű intézkedéseket elmulasztja, akkor védjegye degenerálódhat, elvesztheti megkülönböztetőképességét, azt az alapvető funkcióját, amely meghatározott előállítóra vagy forgalombahozóra utal.

Beck Salamon gondolataira építve ezért azt hangsúlyozom, hogy nem elég a védjegyet bejelenteni, hanem a piacot, valamint a védjegylajstromot figyelni is kell annak érdekében, hogy harmadik személyek megszerzését vagy jogsértését kellő időben meg lehessen akadályozni.

Ez pedig – ha uniós vagy nemzetközi védjegyről van szó – a releváns uniós vagy külföldi piacot, valamint az uniós vagy külföldi védjegylajstromokat is jelenti.

Napjainkban, amikor egyrészt az uniós vámmentes piac a Brit-szigetektől a Fekete-tengerig és Máltától a Lappföldig terjed, másrészt a külföldi védjegyek elárastották Magyar-

¹¹ Dr. Vida Sándor: Védjegyek degenerálódása. In: Ünnepi dolgozatok Boytha György tiszteletére. ELTE ÁJK, Budapest, 2004, p. 359.

országot, Beck Salamon nézeteit is célszerű nem a Hegyeshalom–Nagylak közötti térségre korlátozottan figyelembe venni.

A törvény értelmezése

Beck Salamon monográfiájának alapját az 1890. évi védjegytörvény képezte. Ez tükörfordítása volt az 1890. évi osztrák védjegytörvénynek, amely utóbbi pedig a maga korához képest is elmaradott volt. Csak egyetlen anyagi jogi példa: a szavak védjegykénti oltalmát nem tette lehetővé, erre csak a későbbi törvénymódosítás adott lehetőséget.

Hasonlóképpen elmaradott volt a törvény jogérvényesítési koncepciója, a védjegybitorlás szankcionálására csak büntetőjogi rendelkezéseket tartalmazott.

A haladó gondolkodású jogászok azonban mind Ausztriában, mind Magyarországon a jogérvényesítés polgári jogi eszközeinek az elismerése érdekében szálltak síkra. Ezek közé tartozott persze Beck Salamon is. Ebben a vitában – azzal az érveléssel szemben, hogy a polgári jogi eszközök kizárása volt a törvényhozó akarata – úgy érvelt, hogy „a törvény akaratát nem lehet mindig a törvényhozó, a kodifikátor akaratával egyenlősíteni. A törvény a törvényhozó akaratától független életet él – életet, ami változást jelent, és ez a változás vonatkozhat a törvénynek betudott értelemre, a törvény tartalmára is. A törvényhozó akaratára való hivatkozás nem döntheti el a törvény tartalma körüli vitákat – ennyiben még korrektúrára szorul az a jogról vallott tétel is, hogy a múlt kormányozza a jelent. Az osztrák Adler álláspontja helyes, nem mert a törvényhozó akaratával nem kerül szembe, hanem annak dacára, hogy a törvényhozó másra gondolhatott, mást akarhatott. Kötelező értelmezési elvként a törvényhozó akarata csak cum grano salis (nagy óvatossággal) fogadható el. A jogintézmények és funkcióik változása a törvényhozó akaratának értelmezési egyeduralmát már régen megdöntötte” (p. 180.).

Ezt a harcos kiállást magam úgy fogom fel, mint a jogérvényesítés, a jogbiztonság érdekében történő állásfoglalást. Úgy is lehet ezt értékelni, mint olyan állásfoglalást, amely a törvény alapvető célját kutatja, még akkor is, ha az eljárási jogban a teleologikus jogértelmezés szokatlan.

Tény, hogy az idő ebben is Beck Salamont és harcostársait igazolta, hiszen napjaink tipikus jogérvényesítési eszköze a polgári per, sőt még annál is több, az azt megelőző ideiglenes intézkedés, amely védjegyügyekben különösen gyakori. A globalizáció következtében, a nemzetközi védjegykalózkodásra tekintettel persze ma is szükség van a bitorlókkal szemben bevezethető büntetőjogi eszközökre, de a napi gyakorlatot tekintve ezek igénybevétele viszonylag ritka.

Jogösszehasonlítás

A jogösszehasonlítás a 20. században kapott tudományos rangot, bár előtte is létezett. Hiszen azok a magyar diákok, akik Bécsben, Heidelbergben, Párizsban tanultak, hazaérkezve az ott szerzett ismereteket céltudatosan vagy akaratlanul igyekeztek magyar viszonyokra alkalmazni, meghonosítani.

A módszeres jogösszehasonlításnak három fő területe van:

- a törvények és egyéb jogszabályok,
- a bírósági gyakorlat,
- a jogirodalom összehasonlítása.

Szakmai elismerést, tudomány „minősítést” az összehasonlító jog – mint említettem – csak a múlt században kapott.

Beck Salamon monográfiájának függelékében (p. LIX.) megemlíti azokat a külföldi (osztrák és német) szerzőket, akiknek munkáiból sűrűbben idéz, s egy helyütt az osztrák jogról mint hozzánk közel állóról (p. 13.) emlékezik meg. Ezenfelül hivatkozik francia, lengyel és egyéb külföldi (a kontinentális jogból vett) példákra, nézetekre, s helyenként vitatkozik is azokkal.

A műben egyébként sűrűn előfordulnak német nyelvű idézetek (magyar fordítás nélkül), ami jelzi, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia megszűnését követő időszakban hazánkban az uralkodó idegen nyelv a német volt.

Mindezt azért említem, mert e körülmények kapcsán a monográfia által követett jogösszehasonlító módszer hasznára kívánok rámutatni.

Napjainkban, amikor abban a kényelmes helyzetben vagyunk, hogy az Európai Unió bíróságainak ítéletei, sőt a főtanácsnoki perösszefoglalók is magyar nyelven olvashatóak, továbbra is komoly helyzeti előnyben van az a szerző vagy gyakorló jogász, aki képes az idegen nyelvű kommentárokat, jogirodalmi megnyilvánulásokat elolvasni, amelyek az általa vizsgált kérdés vagy képviselt ügy vonatkozásában relevanciával bírhatnak.

Bizonyára Beck Salamon mint ügyvéd is sikereket ért el, amikor meggyőző külföldi jogi állásfoglalásokat hozott fel az általa képviselt ügyfelek érdekében.

Az általa kifejtett, az előzőekben idézett gondolatokon felül ezért talán ez is az egyik fontos útravaló mind a jogtudomány, mind a gyakorlat részére: a jogösszehasonlító módszer. Úgy gondolom, hogy ennek nem kell a védjegyjogra korlátozódnia, az az alkotmányjogtól a családjogig a jog minden ágában haszonnal alkalmazható.

Dr. Palágyi Tivadar*

Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről

Amerikai Egyesült Államok

A) Az Intellectual Property Owner Association (IPOA, a Szellemi tulajdon-jogok Tulajdonosainak Egyesülete) nevű kereskedelmi szervezet 2015 júliusában javasolta a Kongresszus tagjainak, hogy terjesszenek a Szenátus Jogi Bizottsága elé egy javaslatot a kereskedelmi titkok védelmére vonatkozó törvényről, mert – miként levelükben kifejtették – a rendelkezésre álló jogi eszközök nem tudják hatékonyan gátolni a kereskedelmi titkok ellopását, és összeegyeztethetetlenek a szellemi tulajdonra vonatkozó egyéb, így például a szabadalmak, védjegyek és szerzői jogok bitorlására vonatkozó törvényekkel.

A Szenátus Jogi Bizottsága 2015. december 2-án tartott meghallgatást a törvénytervezetről, amelynek elfogadásától szakkörökben azt várják, hogy az Egyesült Államokban a kereskedelmi titkok erős oltalomban fognak részesülni, és megvédésükre szövetségi bíróságok előtt nyílik majd lehetőség.

B) Kalifornia Északi Kerületének bírása, *Lucy Koh* 2015. szeptember 18-án elrendelte, hogy a Samsung fizessen 548 176 477 USD-t az Apple-nek. Ez a döntés egy 2012. évi ítéletből származik, amely 930 millió USD fizetésére kötelezte a Samsungot. Koh bírónő annak ellenére hozott döntést, hogy az Apple-nek az ügyben érintett egyik szabadalmát az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala (US Patent and Trademark Office, USPTO) Szabadalmi Fellebbezési Bírósága (Patent Appeal Board, PAB) 2014 decemberében megsemmisítette, de ez a határozat még nem végleges. Ezért a Samsung arra kérte a bírónőt, hogy vagy szüneteltesse az eljárást, vagy pedig rendeljen el új eljárást. A bírónő azért hozott döntést, mert egyetértett az Apple-nek azzal az állításával, hogy teljesen bizonytalan a PAB-döntés jogerőre emelkedésének az időpontja. A bírónő arra is hivatkozott, hogy a Szövetségi Kerületi Fellebbezési Bíróság (Court of Appeal for the Federal Circuit, CAFC), miután a Samsung fellebbezett a bírónő 2012. évi ítélete ellen, a szabadalombitorlásért megítélt 930 millió USD összegű kártérítést 548 millió USD-re csökkentette.

2015. augusztus 23-án a CAFC teljes tanácsa (*en banc*) elutasította a Samsung újbóli meghallgatásra vonatkozó kérelmét.

A Samsung bejelentette, hogy a legfelsőbb bíróságnál kíván fellebbezést benyújtani.

C) Az *Apple* szabadalmi pert veszített a *Wisconsin Egyetemmel* (University of Wisconsin) szemben, és a pillanatnyi helyzet szerint komoly (valószínűleg több száz millió USD) bírságot kell fizetnie, mert engedély nélkül használt egy, az egyetem licencadó részlege által birtokolt mintát.

* Danubia Szabadalmi és Jogi Iroda Kft.

A bitorlási keresetet a *University of Wisconsin Alumni Research Foundation* nyújtotta be, azt állítva, hogy az Apple által az A7, A8 és A8X chipekben használt technológia bitorolja az egyetem 1998-ban engedélyezett szabadalmát. Az Apple válaszként azt állította, hogy a szabadalom érvénytelen. Ezt a véleményt nem osztotta egy kerületi bírósági esküdszék, amely úgy döntött, hogy a szabadalom érvényes. A bíróság most azon dolgozik, hogy megállapítsa az Apple által kártérítésként fizetendő összeget. Továbbá az esküdszék azt is meg fogja állapítani, hogy az Apple szándékosan bitorolt-e; ha ez bebizonyosodik, ez megtöbbszörözheti az Apple által fizetendő bírságot.

Itt megjegyezzük, hogy a Wisconsin Egyetem nem első ízben fordul bírósághoz szabadalmi vitáinak rendezése érdekében. 2008-ban az *Intelt* perelte be ugyanennek a szabadalomnak a bitorlásáért. Ezt az ügyet peren kívüli egyezséggel zárták le, mielőtt a bíróság tárgyalást tűzött volna ki. A megegyezés fejében fizetendő összeget nem hozták nyilvánosságra, azonban egyes források szerint az Intel a szabadalom használatának jogáért 110 millió USD átalányösszeget fizetett.

D) A Második Kerületi Fellebbezési Bíróság 2015. május 13-án hozott döntésével hatálytalanított egy döntést, amely szerint a United States Polo Association (USPA) megszegte egy, a New York Déli Kerületi Bírósága által ellene 30 évvel korábban, a *Ralph Lauren* (Lauren) luxuscég keresete alapján hozott bírói tiltást.

A Második Kerületi Fellebbezési Bíróság döntése szerint az USPA által árusított napszemüvegek, amelyeken pólót játszó két lovast ábrázoló logó volt látható, nem sértették a Lauren javára 1984-ben hozott bírósági döntést, amely megtiltotta az USPA-nak, hogy olyan termékeket árusítson, amelyeken egy pólóütőt lendítő pólójátékos látható.

2009 és 2012 között az USPA közel 1 millió olyan napszemüveget adott el, amelyeken a bíróság által „kettős lovas védjegyként” említett logó volt feltüntetve.

A Lauren 2010-ben pert indított a New York Déli Kerületi Bíróságánál az USPA ellen azt állítva, hogy az utóbbi vállalat megszegte a bírói tiltást. 2013-ban ez a bíróság a Lauren javára döntött, megállapítva, hogy az USPA által a szemüvegek eladása az 1984. évi bírói tiltás semmibevétele volt.

A Második Kerületi Fellebbezési Bíróság azonban kétségbe vonta, hogy a bírói tiltás minden piacra vonatkozik, és a két fél közötti korábbi viták ütköző eredményeire utalt. 2003-ban ugyanis New York Déli Kerületi Bírósága úgy döntött, hogy a „kettős lovas védjegy” ruházaton alkalmazott három változata nem bitorolta a Lauren védjegyeit, és így azokkal az USPA nem sértette a bírói tiltást. 2012-ben viszont ez a bíróság úgy döntött, hogy a védjegy illatszerekkel kapcsolatos használata a bírói döntés megsértését jelenti.

A 2015. májusi döntésben a Második Kerületi Fellebbezési Bíróság bírása, Ralph Winter azt állapította meg, hogy a fenti döntések „a legkevésbé sem jelentették” azt, hogy a „kettős lovas védjegy” használata nem jelent bizonyos piacokon bitorlást. Ezért újbóli megfontolásra visszaküldte az ügyet New York Déli Kerületi Bíróságának.

Ausztrália

Tíz évnél hosszabb ideig tartó tárgyalások után az Ausztrál Szövetségi Parlament elfogadta a kínai–ausztrál szabad kereskedelmi megállapodást (China–Australia Free Trade Agreement, ChAFTA), miután azt világos többség támogatta. A ChAFTA-t Ausztrália miniszterelnöke, *Tony Abbott* és Kína kereskedelmi minisztere, *Gao Hucheng* 2015. június 17-én írta alá. Az ilyen jogalkotás törvényerőre emelkedéséhez szükséges szokásos időt figyelembe véve a vonatkozó törvény előreláthatólag 2016 első felében lép hatályba.

A ChAFTA olyan kétoldalú szabad kereskedelmi megállapodás, amely megszünteti a vámokat ausztrál és kínai vállalatok kétoldalú kereskedése esetén. A megállapodás teljes mértékű hatálybalépése után a Kínába irányuló ausztrál export 95%-a vámmentes lesz.

A ChAFTA aláírása azt jelenti, hogy Ausztrália egy évnél alig hosszabb idő alatt szabad kereskedelmi megállapodást írt alá három fontos kereskedelmi partnerével: Dél-Koreával, Japánnal és Kínával. A Kínával kötött egyezmény azonban a legfontosabb Ausztrália számára, mert a 107 milliárd AUD összegű export és az 52 milliárd AUD összegű import Ausztrália teljes kereskedelmének több mint a negyedét teszi ki.

Egy szabad kereskedelmi egyezmény működésének középpontjában természetesen a szellemi tulajdon áll. A ChAFTA szellemi tulajdon-védelmi rendelkezései jelentősen javítani fogják az ausztrálok üzletkötési lehetőségeit Kínában, és ez *vice versa* is érvényes.

A ChAFTA angol szövege 161 oldalas dokumentum, amelyben a szellemi tulajdonra vonatkozó rész a 17 fejezet közül a tizenegyedik. Ez rendelkezéseket tartalmaz többek között a nemzeti kezelésre, a jogérvényesítésre, az országhatáron alkalmazandó rendszabályokra, a földrajzi árujelzőkre és az együttműködésre vonatkozólag.

A rendelkezések közül különösen fontos a 11.5 cikk, amely a nemzeti kezeléssel foglalkozik. Ennek nem annyira a szövege lényeges, mert gyakorlatilag csak megerősíti a felek már meglévő kötelezettségeit a TRIPS-megállapodás alapján, mint inkább a hatása. A nemzeti kezelésre vonatkozó rendelkezés alapján ugyanis mindegyik kormány garantálja, hogy a másik ország polgárai nem részesülnek kevésbé kedvező kezelésben, mint a saját állampolgárok. Ez önmagában az egyik legjelentősebb tényező, amely társul a jelenlegi ausztrál–kínai üzleti együttműködéshez.

A szellemi tulajdont tárgyaló fejezet arra vonatkozó kötelezettségvállalást is tartalmaz, hogy Ausztrália és Kína továbbra is együttműködik a szellemi tulajdon-védelmi vizsgálatok és lajstromozási rendszerek, valamint a kinyilvánítatlan információ oltalma területén.

A ChAFTA egyúttal változtat majd azon, hogy mostanáig az ausztrál vállalatok sokkal aktívabbak voltak a kínai szellemi tulajdon-védelem keresésében, mint a kínai vállalatok az ausztráliai hasonló oltalom iránti érdeklődésben. A megállapodás jelentős mértékben növelni fogja a kínai vállalatok ausztráliai bejelentési tevékenységét, és fejleszteni fogja az ausztráliai és az új-zélandi exportpiacokat a kínai vállalatok számára.

Belgium

A) Szabadalmi ügyekben az illetékességet Belgiumban 2015. január 1-jével a Brüsszeli Kereskedelmi Bíróságra ruházták. Előzőleg, a jogérvényesítésre vonatkozó, 2007. évi 2004/48 európai irányelv belgiumi hatálybalépésekor ezt az illetékességet Antwerpen, Brüsszel, Gent, Mons és Liège kereskedelmi bíróságaira ruházták. A Brüsszeli Kereskedelmi Bíróságra most ruházott jog a 2015. január 1-jét követően benyújtott valamennyi szabadalmi ügyre vonatkozik. A bíróság egyaránt rendelkezik holland és francia nyelvű részleggel.

Ezzel a változással kárba vész a másik négy város kereskedelmi bíróságának szabadalom-jogi szakértelme. A változást viszont az indokolta, hogy Belgiumban 2014-ben összesen csak 20 szabadalmi ügyet bíráltak el első fokon.

B) Belgiumban a bírósági kódex 1022. cikke úgy rendelkezik, hogy perekben a győztes felek nem kaphatják meg az ügyvédi díjak azon részét, amely meghaladja a 2007. október 26-i királyi rendeletben meghatározott maximumot. Ez a rendelet egy mátrixot alkalmaz, amely átlagos, minimális és maximális költségtérítést ad. Ennek megfelelően a bíróságok a maximum és a minimum közötti összegeknek megfelelő költségtérítést állapíthatnak meg az ügy körülményei alapján. A törvényes összeg rendszerint nem elegendő a felek jogi képviselete tényleges költségeinek a fedezésére.

A *Rovi v. Telenet*-ügyben az alperes azt állította, hogy a bírósági kódex 1022. cikkében az ügyvédi díjak fedezésére megállapított törvényes felső határ nem egyeztethető össze a 2004/48 sz. európai irányelv 14. cikkében foglaltakkal. Ennek alapján az Antwerpeni Fellebbezési Bíróság 2015. január 26-án az Európai Unió Bíróságához (Court of Justice of the European Union, CJEU) fordult a 14. cikk értelmezését kérve. E cikk szerint az Európai Unió tagállamainak biztosítaniuk kell, hogy „általános szabályként a sikeres fél ésszerű és méltányos jogi költségeit és egyéb kiadásait a vesztes fél fedezze, kivéve, ha a méltányosság ezt nem engedi meg”.

Amennyiben a CJEU azt állapítja meg, hogy a belga rendszer sérti a jogérvényesítési irányelv 14. cikkét, ez arra kényszerítené a belga törvényhozást, hogy a szellemi tulajdon-védelmi ügyekben törölje a felső összeghatárt, vagy pedig vállaljon állami felelősséget az irányelv helytelen átvételéért. Ez viszont veszélyeztethetné az egész rendszert, mert a nem szellemi tulajdon-védelmi ügyek felei kifogásolhatnák, hogy nincs tárgyilagos indoka a szellemi tulajdon-védelmi ügyek eltérő kezelésének.

Brazília

A Brazil Szabadalmi és Védjegy hivatal és az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegy Hivatala 2015. november 19-én együttműködési megállapodást írt alá arról, hogy Brazíliában gyorsított szabadalmi vizsgálatra (Patent Prosecution Highway, PPH) vonatkozó kísérleti programot indítanak, amelyet kezdetben két évre az olaj- és gázipar területén benyújtott

szabadalmi bejelentésekre korlátoznak, vagy annyi időre, ameddig mindkét ország a programban való részvételtől számított 150 szabadalmi bejelentés elemzését elvégzi. A PPH-program azokra a brazil szabadalmi bejelentésekre is vonatkozik, amelyeket a brazil hivatalnál a program beindulásának napja előtti három éven keresztül nyújtottak be.

Egyesült Arab Emírségek

A) Az Egyesült Arab Emírségek Gazdasági Minisztériumának védjegyfőosztálya körlevélben jelentette be, hogy 2015. december 6-tól kezdve új elektronikus szolgáltatást vezet be. Ennek megfelelően ettől az időponttól kezdve védjegybejelentéseket és megújítási kérelmeket csak online úton fogadnak el. Védjegyügynökök azonban más úton is eljuttathatnak hivatalos iratokat a védjegyfőosztályhoz.

B) Egy kuvaiti kereskedő az Egyesült Arab Emírségek Védjegyhivatalánál 2014. december 16-án kérelmet nyújtott be a CARAMEL EXQUISITE CAKES AND DESSERTS ábrás védjegy lajstromozása iránt. A védjegybejelentést 2015. február 1-jén publikálták a hivatalos közlönyben.

A török *Yildiz Holding Inc.* (Yildiz) e védjegybejelentés ellen felszólalást nyújtott be saját CARAMEL MASTER védjegye alapján. A felszólalást a következőkkel indokolta.

- A kifogásolt védjegy kiejtés, általános megjelenés és áruk vonatkozásában megtévesztően hasonlít a saját védjegyéhez.

- A kifogásolt védjegy lajstromozása félrevezetné a vásárlóközönséget a termékek eredetét illetően, és a két védjegy összezavarná a fogyasztókat.

- Saját védjegyét számos közép-keleti országban lajstromoztatta.

- Saját védjegyét 2012 óta lajstromoztatta az Egyesült Arab Emírségekben és több szomszédos országban.

- A kifogásolt védjegy lajstromozása tisztességtelen versenyhez vezetne, és bitorolná az ő védjegyjogait.

A védjegyhivatal helyt adott a felszólalásnak, és megszüntette az egyesült arab emírségekbeli védjegybejelentési eljárást.

Egyesült Királyság

Az Egyesült Királyságban a híres emberek („celebek”) általában a passing-off törvényre támaszkodnak képmás-/nyilvánosságjogaik védelme érdekében, mert az Egyesült Királyság bíróságai egyértelműen nyilvánvalóvá tették, hogy egy híres személynek (vagy bárki másnak) nincs olyan joga, hogy szabályozza arcképének másolási jogát. (A *passing-off* törvény tiltja, hogy egy kereskedő hamisan úgy állítson be árukat vagy úgy kínáljon szolgáltatásokat, mintha azok a saját áruai vagy szolgáltatásai lennének.)

Az Egyesült Királyságban a celebek eredményesen próbálták kiterjeszteni a passing-off törvényt olyan esetekre, amikor a közönség helytelenül hiszi azt, hogy a kérdéses híresség támogatja a kérdéses termékeket. *Eddie Irvine*, a visszavonult brit autóversenyző esetében az Egyesült Királyságban helyt adtak egy passing-offra vonatkozó kérelemnek, amikor a *Talk Sport Radio* Eddie Irvine hamisított fényképeit használta fel egy hirdetési füzetben, amelyet a bíróság megtévesztőnek ítélt, mert az hamisan keltette azt a benyomást, hogy Eddie támogatta a hirdetett termékeket.

Az Egyesült Királyság Fellebbezési Bírósága (UK Court of Appeal, CA) nemrég helyt adott *Rihanna* passing-off kérelmének, megismételve azt a tételt, hogy az Egyesült Királyságban nem létezik képmásra vagy jellemre vonatkozó jog, amikor az alperes tevékenységei olyan hamis beállításokhoz vezetnek, amely kárt okozott vagy okozhatott a felperes jó hírnevének; ez passing-off-ot okozhat.

A helyzet a többi állam legtöbbjében eltérő, így például az Egyesült Államokban és Olaszországban, ahol a hírességek számára képmás-/nyilvánosságjogokra vonatkozó oltalmat biztosítanak, és elismerik az ezzel kapcsolatos kereskedelmi értéket. Ezekben az országokban a hírességek megakadályozhatják képmásuk jogosulatlan használatát harmadik felek által.

Az Egyesült Királyság bíróságai a múltban megakadályozták, hogy harmadik felek visszaéljenek celebekhez tartozó dolgokra való hivatkozással, megállapítva, hogy ha egy alperes tisztességtelen előnyre tesz szert egy „híres védjegy uszályán lovagolva”, ez passing-offnak minősül. Az egyesült királyságbeli bíróságok azonban óvatosak celebek képmás-jogának a bevezetésével, és megtartják azt a nézetüket, hogy ha az angol törvény alapján ilyen jogot kell védeni, ez a parlamentre, nem pedig a bíróságokra háruló feladat. Ezért az angol törvény állásfoglalása gyakorlatilag változatlan maradt arra nézve, hogy a celebek milyen mértékig gátolhatják meg az Egyesült Királyságban képmásuk használatát.

Itt említjük meg, hogy a szokásjogot alkalmazó államokban, ahol nem ismerik el tulajdonjogként a személyiségi jogokat, a hírességek újabban a passing-off kiterjesztett formáját használják olyan eszközként, amellyel érvényesíthetik személyiségi jogait. Ennek megfelelően olyan hírességek, akiknek a fényképét vagy nevét engedélyük nélkül használták, eredményesen indíthatnak pert, ha bizonyítékuk van arra, hogy egy terméket vagy egy szolgáltatást az ő nevükkel hirdetnek vagy használnak.

Egységes európai szabadalom

Az egységes európai szabadalommal (unitary patent) kapcsolatban az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) tevékenységét felülvizsgáló Eseti Bizottság (Select Committee) egyetértésre jutott arra nézve, hogyan osszák el az egységes európai szabadalmak fenntartásáért a szabadalomtulajdonosok által fizetett megújítási díjakból származó jövedelmet. Az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) részéről várható megállapodás szerint a megújítási díjak

50%-ára az ESZH jogosult, míg a másik 50%-ot az egységes szabadalmi rendszerben részt vevő tagállamok között kell felosztani.

Ez a megállapodás fontos előrelépést jelent az egységes szabadalmi rendszer megvalósítása felé vezető úton – mondta Benoît Battistelli, az ESZH elnöke, majd hozzáfűzte, hogy az ESZH a maga részéről kész bevezetni a rendszert, feltéve, hogy a tagállamok időben ratifikálják az Egységes Szabadalmi Bíróságot létrehozó egyezményt. Ebben az esetben az első egységes európai szabadalmakat már 2016 második felében engedélyezni lehetne.

A megújítási díjak elosztási kulcsára vonatkozó megállapodás a 2015. júniusi egyezményt követi, amely szerint a fizetendő díjak durván annak a szintnek felelnek meg, amelynek megfelelő díjat rendes körülmények között akkor kellene fizetni, ha a bejelentő a hagyományos európai szabadalmi rendszer szerint a négy legfontosabb államot jelölné meg. Mint-hogy 2015. szeptember 30-án Olaszország csatlakozott az egységes európai szabadalmi csomaghoz, ez a díjszint még vonzóbbá vált.

Európai Szabadalmi Hivatal

Egy engedélyezett szabadalom ellen az Európai Szabadalmi Egyezmény 100. cikkében felsorolt okok alapján lehet felszólalni a szabadalom megadásától számított 9 hónapon belül. Az ESZE 84. cikkében foglaltak be nem tartása nem ok a felszólalásra, vagyis az engedélyezett igénypontok világosságának a hiánya nem ad okot az engedélyezett szabadalom elleni felszólalásra. Ha azonban egy szabadalom ellen felszólaltak, a felszólalás vizsgálatát az ESZE 101. cikke szerint kell elvégezni.

Az ESZE 101(3) cikke előírja, hogy ha a szabadalomtulajdonos az engedélyezett igénypontok módosítását javasolja, a felszólalási osztálynak döntenie kell arról, hogy a módosított szabadalom és a találmány, amely arra vonatkozik, kielégíti-e „ennek az Egyezménynek a követelményeit”. Ha a követelmények valóban ki vannak elégítve, a felszólalási osztálynak el kell rendelnie, hogy a szabadalmat a módosított formában fenn kell tartani. Az ESZE 101(3) cikke megállapítja, hogy a felszólalási osztálynak figyelembe kell vennie, vajon a módosított szabadalom kielégíti-e az ESZE követelményeit, így az ESZE 84. cikkét, és ezért, miként fentebb említettük, a világosság követelményét is. Ez elkerülhetetlenül felveti a kérdést, hogy a felszólalás alatt milyen mértékben lehet kifogásolni a módosított igénypontok világosságát.

Ezt a kérdést felterjesztették az ESZH Bővített Fellebbezési Tanácsának, amely most G 003/14 számmal publikálta válaszát.

A G 003/14 ügyben a felszólalással megtámadott szabadalom tulajdonosa olyan segédigényponti kérelmet nyújtott be, amelyben az engedélyezett független 1. igénypontot az engedélyezett 3. függő igénypont beiktatásával módosította. Az engedélyezett 3. igénypont jellemzői a világosság hiányát okozták, nevezetesen azzal, hogy az igényelt dolog „lényegileg a teljes felületén” be van vonva. Az akkori ütköző joggyakorlat fényében a felszólalási osztály

felkérte a Bővített Fellebbezési Tanácsot, hogy világítsa meg, vajon a felszólalási osztálynak vagy a fellebbezési tanácsnak kell-e vizsgálnia a módosított független igénypontok világosságát, amikor a módosítás a már engedélyezett független és függő igénypontokban meglevő jellemzők kombinációjából származik.

A Bővített Fellebbezési Tanácsnak a következő kérdéseket kellett megválaszolnia.

1. A „módosítások” kifejezést úgy kell-e érteni, hogy az magában foglalja a szó szerinti beiktatását (a) az engedélyezett függő igénypontok elemeinek és/vagy (b) a teljes engedélyezett függő igénypontoknak egy független igénypontba, úgyhogy a felszólalási osztálynak és a fellebbezési tanácsoknak az ESZE 101(3) cikke alapján mindig meg kell vizsgálniuk az eljárás alatt így módosított független igénypontok világosságát?

2. Ha az első kérdésre adott válasz pozitív, a független igénypont világosságának a vizsgálata ilyen esetekben korlátozva van-e a beiktatott jellemzőkre, vagy pedig azt ki lehet terjeszteni már a módosíthatatlan független igénypontban meglevő jellemzőkre is?

3. Ha a Bővített Fellebbezési Tanács válasza az első kérdésre negatív, akkor mindig ki van-e zárva az így módosított független igénypontok világosságának a vizsgálata?

4. Ha az így módosított független igénypontok világosságának a vizsgálata nem mindig szükséges, és nincs is mindig kizárva, akkor milyen feltételeket kell alkalmazni annak eldöntésekor, hogy egy adott esetben kell-e vizsgálni a világosságot?

Válaszában a Bővített Fellebbezési Tanács különösen azt elemezte, vajon az igénypontok módosítása hátrányosan befolyásolja-e az olyan szabadalom fenntartását, amelyben az említett módosítás csupán annyit jelent, hogy egy függő igényponti jellemzőt beiktatnak a független igénypontokba, ami azonban nem világos módosított igénypontot eredményez. A Bővített Fellebbezési Tanács három különböző megközelítést azonosított, amelyeket a fellebbezési tanácsoknak követniük kell, amikor azt kell megfontolniuk, hogy a felszólalási eljárásban kétségbe lehet-e vonni módosított igénypontok világosságát.

A Bővített Fellebbezési Tanács rámutatott, hogy vannak a „hagyományos” esetek, amelyek követik a T 301/87 és a T 227/88 döntést, amelyekben megállapították, hogy a módosított igénypontok világosságát csak akkor lehet kétségbe vonni, ha maga a módosítás vitte be a világosság hiányát, úgyhogy a világossággal kapcsolatos kifogást nem lehet figyelembe venni, ha az nem az elvégzett módosításból származott.

A Bővített Fellebbezési Tanács által azonosított egy másik megközelítés az „eltérő” esetekre vonatkozik, például a T 1459/05 ügy szerinti esetre, amelyben a Bővített Fellebbezési Tanács döntése szerint józan megfontolás tárgyává lehet tenni a világosság figyelembevételét az engedélyezett igénypontok kombinálását követően, mert a kapott kombináció fontos ahhoz, hogy különbséget lehessen tenni a megnevezett technika állásához viszonyítva. Itt a Bővített Fellebbezési Tanács két példát említ: az egyik a T 656/07 ügy, amelyben a Bővített Fellebbezési Tanács úgy döntött, hogy joga van a teljes ESZE-t alkalmazni, ideértve az ESZE 84. cikkét is, amikor a felszólalási eljárás folyamán a szabadalmas által kért módosításokat veszi figyelembe; a másik a T 459/09 ügy, amelyben a Bővített Fellebbezési Tanács

úgy döntött, hogy a felszólalási eljárásban minden lényeges módosítást, még ha az csupán a megadott szabadalom igénypontjainak szó szerinti kombinációjából áll is, alapos vizsgálatnak kell alávetni annak érdekében, hogy eleget tegyenek az ESZE valamennyi követelményének.

A T 1459/05 és a T 656/07 döntésben követett tágabb megközelítést arra a tényre alapozott érvek támasztották alá, hogy az ESZH elővizsgálati osztályai az engedélyezés előtti eljárásban kevesebb figyelmet szentelnek a függő igénypontokra, úgyhogy a felszólalási eljárásokban több figyelmet kell fordítani a függő igénypontok jellemzőire, és így lehetőséget kell biztosítani ahhoz, hogy meg lehessen semmisíteni a bármilyen hibával rendelkező szabadalmakat. A Bővített Fellebbezési Tanácsot azonban nem győzték meg ezek az érvek.

A Bővített Fellebbezési Tanács véleménye szerint nem lehet kétségbe vonni, hogy az ESZE 84. cikke része az egyezménynek az ESZE 101(3) cikke szerinti célokra. Ennek következtében, amikor a leírásból vett jellemzőket iktatnak be egy engedélyezett igénypontba, a módosított igénypontot meg kell vizsgálni abból a szempontból, hogy ezek a jellemzők mind önmagukban, mind az igénypontok jellemzőinek a maradékával kombinálva megfelelnek-e az ESZE 84. cikkében foglaltaknak. A Bővített Fellebbezési Tanács azonban megállapította, hogy a 101(3) cikk szövegösszefüggésére tekintettel az ESZE tárgya és célja az említett cikk szemszögéből vizsgálva nem az, hogy az igénypontok bármilyen módosítása az engedélyezett igénypontok teljes újbóli vizsgálatához vezessen, annál is kevésbé, mert egy ilyen lehetőség megengedné egy felszólalónak, hogy nemkívánatos késedelmeket okozzon az ESZE 84. cikke szerinti legkülönbözőbb kifogások támasztásával.

Végül a Bővített Fellebbezési Tanács az elé terjesztett kérdésekre a következőképpen válaszolt.

Azt vizsgálva, hogy az ESZE 101(3) cikke szempontjából egy módosított szabadalom kielégíti-e az ESZE követelményeit, a szabadalom igénypontjai csak akkor vizsgálhatók az ESZE 84. cikke követelményeinek való megfelelés szempontjából, ha a módosítás az ESZE 84. cikkével összeegyeztethetetlen anyagot visz be az igénypontokba.

A bejelentők mindenképpen helyesen teszik, ha meggyőződnek arról, hogy világos meghatározásaik vagy korlátozásaik vannak minden olyan kifejezésre, amelyre esetleg vissza akarnak majd vonulni a felszólalási eljárásban módosított igénypontjaik megvédése érdekében, ezáltal elkerülve annak a kockázatát, hogy módosított igénypontjaik ellen felszólaljanak, vagy azokat az ESZE 84. cikke követelményeinek való meg nem felelés miatt elutasítsák.

Az Európai Unió Bírósága

A) A *Seattle Genetics Inc.* (Seattle) v. *Österreichisches Patentamt*-ügyben az Európai Unió Bíróságának kellett eldöntenie azt a kérdést, hogy a gyógyászati termékekre engedélyezett szabadalmi oltalomnak mi a tényleges időtartama.

A CJEU-t arra kérték fel, hogy határozza meg a nemzeti szabadalmi hivatalok által használandó azon időpontot, amelytől a kiegészítő oltalmi tanúsítvány (supplementary protection certificate, SPC) oltalmi idejét kell számítani. Az az időpont érvényes-e, amikor a forgalombahozatali engedélyt (marketing authorisation, MA) elfogadja az egészségügyi hatóság, vagy pedig az az időpont, amelyben a döntést közlik a kérelmezővel? Jääskinen főtanácsnok véleményét követve a CJEU úgy döntött, hogy a vonatkozó időpont az, amelyben az MA tulajdonosát értesítik arról, hogy az MA-t engedélyezték.

Az Európai Unió törvényhozása azért biztosítja az SPC lehetőségét, hogy kompenzálja a szabadalomtulajdonost az MA engedélyezéséhez vezető hosszadalmas eljárás miatt a szabadalmi oltalom terén elszenvedett veszteségért. Az Európai Unióban gyógyászati terméket nem lehet forgalomba hozni a vonatkozó hatóság által kiadott MA nélkül.

Zavaros azonban a helyzet azzal kapcsolatban, hogyan kell számítani az SPC oltalmi idejét. Az Európai Unió jogalkotása szerint ezt „a terméknek a közösség piacán való első forgalomba helyezési időpontja” alapján kell kiszámítani. A CJEU döntése szerint ez az időpont a döntés kérelmezővel való közlésének az időpontja.

Ezzel a döntéssel a CJEU véget vetett annak a bizonytalanságnak, amellyel mind az innovatív-, mind a generikusgyógyszer-ipar kénytelen volt szembenézni, amikor meg kellett határozni a szabadalmi oltalom tényleges időtartamát; itt ugyanis rendkívül nagy kereskedelmi értéke van annak a további időszaknak, általában kettőtől öt napnak, amely az MA engedélyezése és a bejelentő értesítése között eltelik. Ez annál inkább is így van, mert egy gyógyszertermék iránti érdeklődés általában a szabadalmi oltalom vége felé éri el a legmagasabb szintet. Ha ezt figyelembe vesszük, a termékenkénti további napok száma minden egyes tagállamban, ahol a terméket forgalmazzák, megszorozva egy innovatív vállalat portfóliójában levő termékek számával, messze nem jelentéktelen.

Itt azt is figyelembe kell venni, hogy bár az SPC-ügylek az Európai Unión belül harmonizálva vannak, a szabadalmak nemzeti jogok maradnak, és az SPC-eket a nemzeti szabadalmi hivatalok engedélyezik. A CJEU fenti döntését követően a tagállamok között nem maradhatnak fenn eltérések az SPC oltalmi idejének számításakor figyelembe veendő időponttal kapcsolatban, vagyis az Európai Unión belül egységes SPC-időtartamokat kell figyelembe venni, és így az is lehetővé válik, hogy a versengő generikus vállalatok biztonsággal kiszámíthassák egy szabadalom oltalmi idejének lejárati időpontját.

B) A CJEU nemrég választ adott az Angol Felsőbíróóság (English High Court, EHC) három kérdésére, amelyek a csokoládégyártó két versenytárs, a *Nestlé* és a *Cadbury* között öt éve folytatott vitában egy négy tagból álló („négyujjú”) csokoládékészítmény védjegyének lajstromozhatóságára vonatkoztak. A kérdéseket és a CJEU azokra adott válaszait az alábbiakban ismertetjük.

1. Meg kell-e tagadni egy védjegylajstromozásra irányuló kérelmet, ha az alaknak három lényeges jellemzője van, amelyek közül kettő műszaki eredmény eléréséhez szükséges, és ezért nem lajstromozható, a harmadik viszont lajstromozható?

A CJEU válasza: A 2008/95 európai irányelv tiltja a lajstromozást, mert a három jellemző egymástól függetlenül működik, és a lajstromozási kérelmet elutasítják, ha a jellemzők közül csak egy is nem lajstromozható.

2. Az irányelvet úgy kell-e értelmezni, hogy az gátolja olyan alakok lajstromozását, amelyek műszaki eredmény eléréséhez szükségesek?

A CJEU válasza: Az irányelv csak azzal a móddal kapcsolatban tiltja a lajstromozást, ahogyan a végtermékek működnek, de nem érinti az áruk gyártási módját (fogyasztói szempontból ez nem fontos).

3. A védjegy bejelentőjének bizonyítania kell-e, hogy a személyek érintett osztálya a védjegyet a bejelentő áruival/szolgáltatásaival társítja, vagy a személyek érintett csoportjának csupán egy jelentős részével kell bizonyítani? Vagyis ha a védjegy megkülönböztető jelleggel rendelkezik, úgyhogy lajstromozható, elegendő-e, ha a bejelentő azt bizonyítja, hogy az észszerűen jól informált közönség jelentős része társítja a 3D négyujjú alakot a Nestlével?

Ez a kérdés azt a további kérdést veti fel, hogy ha az ujjak száma és a közöttük levő vajatok kiképzése szükséges egy könnyen törhető csokoládészelet előállításához, de a derékszögű alak disztinktív volt az „édességek, sütemények és cukrászsütemények” áruosztályban és ezért lajstromozható, a 3D alaktól meg kell-e tagadni a védjegyoltalom lajstromozását?

A CJEU válasza: Ahhoz, hogy egy 3D alakra védjegyoltalmat lehessen adni és bizonyítható legyen, hogy az megkülönböztető jellegre tett szert, a védjegybejelentőnek bizonyítania kell, hogy a személyek érintett osztálya csupán a 3D alak alapján és a védjegybejelentő egyéb védjegyeire való utalás nélkül felismeri az árukat (vagy szolgáltatásokat).

A CJEU döntése a megkülönböztetőképesség bizonyításával kapcsolatban különösen a Nestlé számára fontos, mert négytagú csokoládészelete 3D alakjának képesnek kell lennie arra, hogy a Nestlét az áruk tulajdonosaként azonosítsa további védjegyekre, vagyis a jól ismert KITKAT vagy HAVE A BREAK szóvédjegyre való utalás nélkül.

Európai uniós védjegy

A közösségi védjegyet (community trademark, CTM) mintegy 15 évvel ezelőtt hozták létre, és mostanáig lényegileg változatlan maradt. A mai gazdasági környezet azonban szükségessé tette a reformot, aminek az a célja, hogy a nemzeti sajátságokat, amelyek megmaradtak a tagállamok között, harmonizálják, és egyúttal egyszerűsítsék a CTM-rendszer elemeit.

Az Európai Bizottság 2011. május 24-én közleményt tett közzé, amelyben kinyilvánította, hogy „szükség van az Európai Unió védjegyrendszerének korszerűsítésére”.

Elkészítették a reform szövegtervezetét, és azzal kapcsolatban az Európai Parlament, a Bizottság és a Tanács 2015 áprilisában egyezsége jutott.

A változtatásokat a Parlament újra jóváhagyta, és a végleges szöveget a Belső Piaci Harmonizációs Hivatal (BPHH, Office for Harmonization in the Internal Market, OHIM) 2015. december 24-én publikálta a hivatalos lapban az Európai Parlament és a Tanács 2015/2424

számú rendeletként, amely lényegesen módosította a Tanács 207/2009 számú rendeletét a közösségi védjegyről.

Az új rendeletet az Európai Unió hivatalos lapjában 2015. december 24-én publikálták. A rendelet, amely része egy, az európai uniós védjegyrendszer általános felülvizsgálatát célzó törvényalkotói reformcsomagnak, 2016. március 23-án lépett hatályba.

Az új rendelet a BPHH nevét az Európai Unió Szellemitulajdon-védelmi Hivatala (European Union Intellectual Property Office, EUIPO) névre és az általa engedélyezett védjegy nevét európai uniós védjegyre változtatta.

A további legfontosabb változásokat az alábbiakban foglaljuk össze.

Lényegesen változott a díjszerkezet, amely azonos lesz mind a védjegy első benyújtásakor, mind annak megújításakor. Így a díj a korábbi 900 EUR-ról (három osztályig) 850 EUR-ra csökken egy osztályra vonatkozó bejelentés esetén, míg a megújítási díj 1350 EUR-ról (három osztályig) 850 EUR-ra csökken egy osztályra vonatkozó megújítás esetén; két osztályra vonatkozó megújítás díja 900 EUR és három osztályra vonatkozó megújítás díja 1050 EUR lesz; a további osztályokra vonatkozó megújítás díja osztályonként 150 EUR lesz mind megújítás, mind bejelentés esetén.

A változás kiterjed az áruk és szolgáltatások eddigi tag megjelölésének a korlátozására is, aminek a célja a védjegy által nyújtott oltalom körének világosabb meghatározása. Ilyen vonatkozásban lényeges változás, hogy a 2012. június 22. előtt benyújtott olyan védjegybejelentések, amelyek a Nizzai Nemzetközi Osztályozás címeire kértek oltalmat, az oltalmi kör korlátozását fogják elszenvedni, mert az osztályok megadásában szereplő kifejezéseket azok szó szerinti jelentéseként fogják értelmezni, azonban a védjegytulajdonosoknak 2016. szeptember 24-ig jogukban áll pontosítani, hogy az oltalmi kört milyen árukra és szolgáltatásokra kívánják kiterjeszteni, amelyeket nem fed a cím szó szerinti jelentése.

A módosítás kiterjed a rendelet 4. cikkére, amely meghatározza, hogy milyen jelzéseket lehet védjegyként lajstromozni. Az új szövegben nem szerepel a „*grafikusan ábrázolható bármilyen megjelölés*” kifejezés, amely a fő korlátozást jelentette a nem szokványos, vagyis a hang- és egyéb védjegyek esetén.

A 7. cikk módosítása azonban meg fogja nehezíteni az alakok védjegyként való lajstromozását, mert azt a mintakövetelmények szerint fogják megítélni, amivel a tervezők kreativitását és a fogyasztók ízlését fogják jobban igénybe venni.

Az új rendelet számos kisebb módosítást is tartalmaz, amelyek többsége a korábbi szöveg pontosítását vagy világosabbá tételét célozza. Ezek közül megemlítjük az európai uniós védjegy hatályának a korlátozását személynevekkel kapcsolatban, amelyeket a kereskedelemben mindig lehet használni, feltéve, hogy ez a használat összhangban van az ipari vagy kereskedelmi ügyekben a tisztességes gyakorlattal.

A felszólalási eljárás kapcsán fontos változás, hogy ha a felszólalást korábbi európai uniós védjegy jogosultja nyújtja be, a bejelentő kérelmére igazolnia kell a felszólalás alapját képező korábbi közösségi védjegy tényleges használatát az európai uniós védjegybejelentés napját

vagy elsőbbségi napját megelőző öt évre, ellentétben a korábbi követelménnyel, amely a bejelentés meghirdetését megelőző öt évre vonatkozott.

Az Európai Unió tagországainak nemzeti hivatalai számára három év áll rendelkezésre ahhoz, hogy hatályosítsák ezeket a változásokat.

Az Európai Unió Törvényszéke

A) Az Európai Unió Törvényszéke (General Court of the European Union, GC) 2015. június 16-án úgy döntött, hogy a *Lego* közösségi LEGO védjegye, amely kis figuráinak az alakjára vonatkozik, érvényes annak ellenére, hogy műszaki funkciója van.

A *Lego* közösségi védjegyét 2011-ben az angol *Best-Lock* vállalat támadta meg, amely azzal érvelt, hogy a védjegy alakját az áruk jellege határozza meg, és az alakok összekötési módja együtt műszaki hatást hoz létre.

A *Best-Lock* támadását a BPHH törlési osztálya elutasította. A *Best-Lock* ezután 2013-ban a BPHH negyedik fellebbezési tanácsához fordult. Ez 2014-ben elutasította a *Best-Lock* érveit. Döntése szerint az Európai Unió védjegy törvénye nem zárja ki az alakokkal rendelkező árukat a védjegytalomból, és a játékokat számos különböző úton lehet előállítani.

A *Best-Lock* arra is hivatkozott, hogy a játékgurák mozognak, és mert a gurák lábai alatt levő nyílások lehetővé teszik egyéb legóteglákkal való összekötésüket, az elemek tervezése műszaki funkciót eredményez. Ezek az érvek azonban nem győzték meg a GC-t, mert nem képezték a minta lényeges jellemzőit, és mert a *Best-Lock* elmulasztotta megemlíteni, hogy egy játékgura milyen műszaki eredmény elérésére képes. Emellett a *Best-Lock* azt sem közölte, hogy a BPHH döntése miben volt hibás; ehelyett „fellebbezésében azokat az érveket ismételte, amelyeket a BPHH előtti eljárásban már előadott”.

B) A GC megerősítette, hogy fennáll az összetévesztés valószínűsége a *yoo* és a *yo* védjegy között számos áru és szolgáltatás vonatkozásában, ideértve az ételmezési szolgáltatást, valamint az ételek és az italok számos kategóriáját.

A *Yoo Holdings* (*Yoo*) a BPHH-nál kérelmezte a *yoo* szó közösségi védjegyként való lajstromozását a 43. áruosztályban éttermi szolgáltatásokra, kávéra, ételbárra és ételszállítási, valamint étel- és italárusítási szolgáltatásokra. Az *Eckes-Granini Group GmbH* (*Eckes*) felszólalt a *Yoo* védjegybejelentése ellen korábbi német *yo* szóvédjegye és az Európai Uniót megjelölő nemzetközi *yo* védjegye alapján, amelyeket a 29., 30. és 32. áruosztályban lajstromoztatott többek között élelmiszerekre, édességekre, sörökre és számos üdítőitalra. A BPHH helyt adott a felszólalásnak, és elutasította a *Yoo* bejelentését.

A *Yoo* a BPHH második fellebbezési tanácsánál nyújtott be fellebbezést, amelyet azonban a tanács elutasított. Ez ellen a *Yoo* a GC-nél keresett jogorvoslatot. Fellebbezésében azt állította, hogy a tanács tévedett, amikor hasonlóságot állapított meg a korábbi védjegyek által védett áruk és az általa igényelt szolgáltatások között. Arra is hivatkozott, hogy a jelzések eltérők, és így nem áll fenn az összetévesztés valószínűsége. A GC azonban azt állapított

ta meg, hogy az igényelt szolgáltatások kiegészítői voltak a korábbi védjegyek által fedett áruknak. Különböző árukat, így édességeket és cukrászsüteményeket gyakran szolgálnak fel éttermekben, és ennek eredményeként az áruk közeli rokonságban voltak ezekkel a szolgáltatásokkal.

A Yoo azzal is érvelt, hogy a fogyasztók feltételeznék, hogy az ilyen árukat gyártó vállalatok eltérnek azoktól, amelyek az éttermeknek szállítják az árukat. A GC nem értett egyet ezzel az állítással sem, megállapítva, hogy a gyártók és a szállítók gyakran azonosak. Ezért a GC arra a következtetésre jutott, hogy a tanács helyesen állapította meg az áruk és a szolgáltatások hasonlóságát.

A GC azt is leszögezte, hogy a fellebbezési tanács megalapozottan talált nagyfokú vizuális hasonlóságot a védjegyek között. A kiejtési hasonlósággal kapcsolatban a GC azt állapította meg, hogy csupán angolok ejtenék ki eltérően a két védjegyet, ez azonban nem elég a szavak megkülönböztetéséhez.

A fogalmi hasonlósággal kapcsolatban csupán a spanyolul és az angolul beszélők találhatnának különbséget, mert a „yo” szó spanyolul „én”-t jelent, angolul pedig üdvözlő szóként használható, de ez nem változtat a két szó által keltett általános benyomáson.

A Yoo arra is hivatkozott, hogy a korábbi védjegynek az átlagnál gyengébb megkülönböztetőképesége van. A GC azonban megismételte, hogy a megkülönböztetőképeség csupán egyike azoknak a tényezőknek, amelyeket figyelembe kell venni az összetévesztés valószínűségének a megállapításánál. A fentiek alapján a GC is elutasította a Yoo fellebbezését.

C) A GC úgy döntött, hogy a francia sportszergyártó *Lacoste* vállalat krokodillogója nagymértékben disztinktív, ezért elutasította egy lengyel vállalat hasonló logónak közösségi védjegyként való lajstromozása iránti kérelmét.

A svájci *Nestlé* vállalat közösségi védjegyként kívánta lajstromoztatni a NOURISHING PERSONAL HEALTH kifejezést. Ebben az ügyben a GC szintén 2015 októberében hozott döntése megállapítja, hogy a lajstromoztatni kívánt kifejezés „hirdetési üzenet”, amely nélküli a megkülönböztető jelleget, és ezért nem lajstromozható.

Franciaország

A most tárgyalt ügyben a francia MOULIN ROUGE védjegyet birtokló vállalat kizárólagos védjegylicenciát adott annak a vállalatnak, amely kabaréműsort szolgáltatt ilyen név alatt. A védjegyet 1973-ban lajstromozták, és azóta rendre megújították. A lajstromozás a 16. és a 21. áruosztály termékeire (írószerek, irodai kellékek és üvegáruk) történt.

A védjegy jog tulajdonosa és a használati engedély tulajdonosa tudomást szerzett arról, hogy egy másik vállalat eladásra kínál ceruzatartókat, számológépegeket és poháralátéteket, amelyeken a Moulin Rouge felirat látható a Moulin Rouge homlokzatának vagy egy vörös malomnak a rajzával együtt. Ezért a védjegy tulajdonos és a használati engedély tulaj-

donosa pert indított e vállalat ellen védjegybitorlás, tisztességtelen versenybe ütköző cselekedet és élősködő magatartás miatt. A felperesek keresetét azonban a bíróság elutasította.

Végül a felperesek a legfelsőbb bíróságnál nyújtottak be fellebbezést. Az is elutasította a felperesek keresetét, mert azon a véleményen volt, hogy a Moulin Rouge nevet csak idegenforgalmi látványossággént írták le anélkül, hogy befolyásolták volna azon áruk eredetének a garantálását, amelyeken a védjegy fel volt tüntetve. Bár ezt a nevet üzleti tevékenység folyamán használták, az ilyen használatot nem lehet védjegyhasználatnak tekinteni, mert nélkülözte a védjegy által biztosított megkülönböztető szerepet. Ezért a legfelsőbb bíróság szerint a Moulin Rouge név használata nem tekinthető bitorló cselekedetnek.

E döntésével a legfelsőbb bíróság egyetértett az alsófokú bíróságokkal, amelyek arra a következtetésre jutottak, hogy nem történt védjegybitorlás.

A legfelsőbb bíróság azt is megállapította, hogy a fellebbezési eljárásokban az alperes nem próbált előnyre szert tenni a licenctulajdonos hírnevéből (ez megfelelne az élősködő tevékenységnek). Azt is megállapította, hogy az alperes nem végzett olyan tevékenységet, amely a fogyasztók megtévesztéséhez vezetne az áruk eredetét illetően (ami a tisztességtelen versenyt tiltó törvénybe ütköző cselekedet lett volna). A legfelsőbb bíróság szerint az alperes termékein csupán Párizs fő emlékműveit és turistanevezetességeit azonosította nevük szerint, és a Moulin Rouge vonatkozásában nem utalt ennek az intézménynek a kereskedelmi tevékenységére.

Gambia

Gambia kormánya 2015. szeptember 18-án letétbe helyezte a Szellemi Tulajdon Világszervezetének (WIPO) genfi irodájánál a Madridi Jegyzőkönyvhöz való csatlakozás okmányát. Ennek megfelelően a nemzetközi szerződés Gambiára nézve 2015. december 18-án lépett hatályba.

Hongkong

Az ügyben szereplő *Tsit Wing* felperes régi hongkongi teagyártó. Az alperes a *TWG Tea* szingapúri teavállalat tulajdonosa. Az ügyben hozott bírósági döntés megalapozott jogi elveket alkalmaz, a védjegy tulajdonosok és talán minden pereskedő számára némi hasznos bölcsességet is tartalmaz.

A felperes vállalatok a *Tsit Wing* csoporthoz tartoznak, amely Hongkongban 1932 óta folytat üzleti tevékenységet, főleg mint kávé- és teatermékek nagykereskedője, de újabban márkás kávé- és teagépeket is forgalmaz, és instant italtermékeket is szállít szupermarketeknek. 2006-ban kávéra, teára és cukorra lajstromoztatta az alábbi két védjegyet:

2006 előtt a felperes másmilyen védjegyet használt, mégpedig csupán a tw betűket, vagyis nem a TWG védjegyet, és 2006 után, bár folytatólag használta a lajstromozott védjegyeket is, előnyben részesítette a tw betűket.

Az alperes a *The Wellness Group* részét képezi, amelyet Szingapúrban 2008-ban alapítottak abból a célból, hogy kifejlesszenek egy csúcsmínőségű nemzetközi luxus teamárkát. Az ötlet *Manoj Mohan Murjani*, egy szingapúri üzletember és *Taha Bioqdib*, egy marokkói származású francia üzletember találkozásánál született; a francia ebben az időben a *Mariage Frères* neves párizsi teaháznál dolgozott. Az általuk alapított vállalat olyan márkanévet alapozott meg, amely feltűnően tartalmazta a TWG betűket és az 1837 számot:

Az 1837 évre való utalás tisztelgés kívánt lenni az előtt, hogy a Szingapúri Kereskedelmi Kamarát ebben az évben alapították.

A vállalat gyorsan növekedett, és 2011-ben teaszalont nyitott Hongkong IFC Mall nevű híres utcájában, miután Hongkongban eredménytelenül próbálta lajstromoztatni a TWG védjegyet, mert a védjegybejelentés ellen sikeresen szólalt fel a Tsit Wing.

Ezután Tsit Wing védjegybitorlási és passing-off eljárást indított TWG Tea ellen. A Tsit Wing győztesen került ki mind az elsőfokú, mind a fellebbezési eljárásból.

A fellebbezési bíróság megerősítette az elsőfokú bíróság döntését, megállapítva, hogy az elsőfokú bíró helyesen alkalmazta a törvény elveit, amikor megállapította a kérdéses védjegyek hasonlóságát, valamint azoknak az áruknak a hasonlóságát, amelyekre a felperes védjegyeit lajstromozták és az alperes védjegyét használták. Elutasította az alperes azon érvelését, hogy amikor döntenek az összetévesztés valószínűségéről, figyelembe kell venni a felperes által ténylegesen használt védjegy színét. A bíró helybenhagyta az alperes által fizetendő kártérítés összegét is.

India

A) A Delhi Felsőbíróság (Delhi High Court, DHC) egy, a *Bayer Corporation* (Bayer) *v. Union of India*-ügyben nemrég foglalkozott a Bayer által benyújtott fellebbezéssel, ahol a *Natco Pharma Ltd.* (Natco) is alperesként szerepelt. A Bayer, az ügy felperese tulajdonosa egy karboxiaril-csoporttal szubsztituált difenilkarbamidokra vonatkozó indiai szabadalomnak. Fellebbezése azon alapult, hogy a Natco kényszerengedélyt kapott ennek a Bayer által szabadalmaztatott, Sofranet nevű gyógyszernek a gyártására.

Az ügyben 5-ös számú alperesként szereplő Natco egy korábbi perben az 1970. évi indiai szabadalmi törvény alapján kényszerengedélyt kapott a Bayer szabadalma által védett gyógyászati termék gyártására. Ebben a korábbi perben a felperes és az alperes megegyezett abban, hogy a kényszerengedélyes a szabadalmazott gyógyszert India területén belül HCC (hepatocelluláris karcinóma) és RCC (vesesejtes karcinóma) kezelésére fogja használni.

A Natco 2014. március 23-án engedélyt kért a bíróságtól arra, hogy legfeljebb 15 gramm Sofranet gyógyszert exportálhasson, amihez megkapta a bíróság engedélyét. Nem sokkal ezután a Natco egy másik kérelemmel fordult a bírósághoz, amelyben most már 1 kg gyógyszer exportálására kért engedélyt, amit a bíróság szintén engedélyezett. Ez ellen azonban a Bayer fellebbezést nyújtott be a Delhi Felsőbíróságnál.

Az az ügyben fontos tényezőnek tekintette, hogy bár a szabadalmi törvény 107A cikke lehetőséget nyújt az alperesnek Indián kívüli exportra is, azonban ezzel az alperes ütközik a kényszerengedély-megállapodás egyik lényeges feltételébe.

A bíróság 2015. augusztus 12-én tartott tárgyalást az ügyben. Ekkor a felek és maga a bíróság is egyetértettek abban, hogy az ügy elbírálására a legalkalmasabb fórum India gyógyszerügyi főigazgatója (Drug Controller General of India) lenne. A szakemberek érdeklődéssel várják a főellenőr döntését.

B) A Delhi Felsőbíróság a *Bristol-Myers Squibb* (BMS) *v. BDR Lifesciences Private Limited* (BDR)-ügyben egy *quia timet* (latin: mert fél) intézkedést hozott a BDR ellen egy szabadalom bitorlási ügyben, amelynek tárgya a felnőttek krónikus mieloid leukémiájának kezelé-

sére használt rákellenes Dasatinib gyógyszerrel volt kapcsolatos. A Dasatinibre a BMS-nek van indiai szabadalma.

A BMS a BDR ellen két *quia timet* keresetet nyújtott be a Delhi Felsőbírósnál. Az első pert 2009-ben indította, amikor arra vonatkozó tájékoztatást kapott, hogy a BDR a Dasatinib forgalmazási engedélyéért folyamodott India gyógyszerügyi főigazgatójánál. A bíróság a BMS javára ideiglenes intézkedést (*ad interim* injunction) hozott, eltiltva a BDR-t a Dasatinib gyártásától és forgalmazásától.

A per folyamata alatt a BDR kényszerengedélyt kért az Indiai Szabadalmi Hivatalnál, az azonban nem talált első pillantásra (*prima facie*) meggyőző okot a kényszerengedély megadására, minthogy a BDR nem tett észszerű kísérleteket arra, hogy a szabadalmas-tól önkéntes használati engedélyt kapjon, és ezért a hivatal elutasította a kérelmet. Fontos megjegyezni, hogy ámbár a BDR kért a BMS-től önkéntes használati engedélyt mielőtt kényszerengedélyért folyamodott volna, azonban elmulasztotta megválaszolni a BMS kérdéseit a Dasatinib-igények kielégítésére vonatkozó képességét illetően.

Ezután a BMS 2013-ban egy második *quia timet* keresetet nyújtott be arra hivatkozva, hogy a BDR az első perben hozott *ad-interim* ítélet megsértésével kívánja forgalomba hozni a gyógyszert. A BMS ugyanis attól félt, hogy a BDR piacra dobhatja a gyógyszert, mert az Élelmiszer- és Gyógyszerellenőrző Hivaltól engedélyt kapott Dasatinib tabletták és ömlesztett Dasatinib gyártására. Emellett a BDR a weboldalán hirdette a Dasatinib generikus változatát.

Az első perben a BDR válaszáként csak 2013 novemberében, vagyis a perben hozott ítélet meghozatalától számított három év késedelemmel nyújtott be ellenkeresetet, többek között kézenfekvőségre, hasznosság hiányára, a szabadalmi törvény 3(b) cikkére (amely a találmányok örökzölddé válását tiltja) és a gyakorlatbavétel hiányára hivatkozva.

A BDR érdekes módon a közérdeket is említette, és azzal érvelt, hogy a páciensek hozzáférési programja (Patient Access Program, PAP) nem volt könnyen megszerezhető a szükséglet szenvedő páciensek számára, és ezért az ideiglenes intézkedést közérdekből meg kellene szüntetni. A BMS erre azzal válaszolt, hogy a PAP-ben részes különböző kórházakban szerzett adatokra hivatkozott, amelyek azt bizonyították, hogy a Dasatinib e program révén nagyon észszerű áron vált hozzáférhetővé szükséglet szenvedő CMR-páciensek számára.

A felek meghallgatása után a Delhi Felsőbírósnak elutasította a BDR kézenfekvőségre vonatkozó állítását, leszögezve, hogy egy ismert vegyülettel csupán szerkezeti hasonlóságot mutató vegyület nem teszi a szabadalmat kézenfekvővé. A bíróság hasonlóképpen megállapította, hogy a hasznosság hiánya alapján nem lehet hihetően kétségbe vonni a vitatott szabadalom érvényességét. A DHC megjegyezte továbbá, hogy BDR alaptalanul hivatkozott a 3(d) szakaszra, mert a vegyület egyértelműen hatékony annak ellenére, hogy egy ismert vegyület „származéka”. A bíróság alaptalannak találta a közérdekre, a szabadalom gyakorlatbavételének hiányára vagy a szükséglet kielégítésének hiányára vonatkozó kifogá-

sokat; a két utóbbi kifogás ugyanis csak kényszerengedély esetén lenne érvényesíthető, de bitorlási-eljárásban nem bír jelentőséggel.

A Delhi Felsőbíróóság első pillantásra érvényesnek tekintette a szabadalmat, azonban egyúttal megállapította, hogy a BDR állításai sok esetben határozatlanok, és több alátámasztást igényelnek. Leszögezte továbbá, hogy a közbenső eltiltás 2009. december óta érvényben volt, és minthogy a BDR az ítélethozatal időpontjáig nem hozta forgalomba a Dasatinib generikus változatát, a mérleg nyelve a BMS javára mutatott. Ezért a bíróság tartózkodott a *status quo* megváltoztatásától, és fenntartotta a BDR ellen az ideiglenes intézkedést.

C) *Najmi Waziri*, a Delhi Felsőbíróóság bírása 2015. július 21-én ideiglenes intézkedést rendelt el *dr. Rikhab Chand Jain*, a *T. T. Ltd.* vállalat alapítója és elnöke javára, ezáltal eltiltva az alperes *Audi AG*-t (Audi) a T.T. védjegy használatától.

A felperes T.T. Ltd., a T.T. Csoport vezető cége T.T. védjeggyel kezdett gyártani ruházati termékeket, főleg alsóneműket. A felperes vállalat üzleti tevékenysége mezőgazdasági termékekre, ételekre, édesipari termékekre, szélmalomokra, kéziszerszámokra, kozmetikumokra, orvosi és sebészeti eszközökre, elektromos készülékekre és építőanyagokra terjedt ki. A felperes 87 lajstromozott T.T. védjeggyel rendelkezett különböző áru- és szolgáltatási osztályokban; 1968 óta használta ezt a védjegyet, és azt 1970-ben lajstromoztatta.

Az Audi híres német gépkocsigyártó, és különösen ismertek luxuskocsijai és sportkocsijai.

A felperes azt állította, hogy 2015 májusában jutott tudomására a T.T. védjegy használata az Audi által különböző termékek, többek között bőrárak, útibőröndök, esernyők és gépkocsik reklámozására.

A felperes meghallgatása után a Delhi Felsőbíróóság azon a véleményen volt, hogy a felperes *prima facie* ügyet alapozott meg az Audival szemben, mert az utóbbi megsértette és bitorlolta a T.T. védjegyre vonatkozó jogait. Emellett a bíróság azt is elismerte, hogy a felperes jogosan kérte az ügyben *ex parte* ideiglenes intézkedés elrendelését; ezért eleget is tett ennek a kérésnek.

Az Audi azonban kérelemmel fordult a Delhi Felsőbíróósághoz az ideiglenes intézkedés elrendelése miatt, amit azért kifogásolt, mert a bírósági végzés az általa lajstromoztatott TTRS védjegy használatát is korlátozta, jóllehet ezt a védjegyet az Audi kizárólag motoros járművek előállításával és árusításával kapcsolatban lajstromoztatta. Az Audi által benyújtott dokumentumok alapján a Delhi Felsőbíróóság elismerte, hogy a méltányosság elve alapján az Audi motoros járművekkel kapcsolatban használhatja a TTRS védjegyet, ezért 2015. augusztus 28-án módosította 2015. július 21-i döntését, megállapítva, hogy a kérelmező alperes nincs eltiltva a TTRS védjegy használatától motoros járművek előállításával és eladásával kapcsolatban.

Írország

Az Ír Felsőbíróság (Irish High Court, IHC) fontos döntést hozott 2015. június 9-én az *Aldi Stores (Ireland) Limited (Aldi) v. Dunnes Stores (Dunnes)*-ügyben, megállapítva, hogy egy felperes jogosult bírói végzésre, ha védjegyét összehasonlító hirdetési kampányban bitorolja, még akkor is, ha a kérdéses kampány már befejeződött.

Cregan bíró megállapította, hogy a Dunnes által folytatott összehasonlító hirdetési kampány sértette az Aldi védjegyeit, és a 2007. évi összehasonlító hirdetési rendeletet is. E rendelet alapján az Aldi kérte a Dunnest eltiltani védjegyeinek bitorlásától.

Az Aldi a 207/2009 sz. közösségi védjegyrendelet 102(1) cikkére hivatkozott, amely úgy rendelkezik, hogy „ahol egy közösségi védjegy bíróság azt állapítja meg, hogy az alperes bitorol vagy bitorlással fenyeget egy közösségi védjegyet, hacsak nem forognak fenn különleges okok, el kell rendelnie, hogy az alperes hagyjon fel a bitorlással vagy a bitorlással fenyegető cselekedettel”. Az Aldi feltételezte, hogy a Dunnes kampányának 2013. augusztusi befejezése nem olyan ok, amelynek alapján a bíróság elutasíthatná kérelmét.

Az Ír Felsőbíróság az Aldi javára döntött, megállapítva, hogy a 102(1) cikk alapján a bíróságnak eltiltó végzést kell kiadnia, hacsak nem forognak fenn különleges okok. E döntés meghozatalakor az Ír Felsőbíróság az Európai Unió Bíróságának (Court of Justice of the European Union, CJEU) a *Nokia Corp. v. Joacim Wardell*-ügyben 2006-ban hozott döntésére támaszkodott, amely hangsúlyozta, hogy a 40/94 sz. közösségi védjegyrendelet 98(1) cikke (a 102. cikk előzménye) kötelező érvennyel volt megszővegezve, és hogy a „különleges okokra” utaló körülmény olyan kivétel volt e kötelezettség alól, amelyet szigorúan kell értelmezni.

A 102(1) cikk szövegére és a fentebb említett *Nokia*-döntésre támaszkodva az Ír Felsőbíróság megállapította, hogy a közösségi védjegyrendelet alapján eltiltást kell elrendelni, és az a tény, hogy a Dunnes múltbeli jogsértő magatartása megszűnt, nem akadályozza a tiltó rendelkezés kiadásának, hacsak nem forognak fenn különleges okok.

A továbbiakban az Ír Felsőbíróság megállapította, hogy az Aldi az 1996. évi védjegytvény 18(2) cikke alapján is jogosult arra, hogy a bíróság eltiltó intézkedést hozzon a Dunnes ellen. A bíróság egyetértett az Aldival abban, hogy ilyen rendelkezés kiadásához elegendő annak a bizonyítása, hogy már történt tényleges bitorlás, vagyis a felperesnek nem kell várnia annak megismétlődésére.

Az Ír Felsőbíróság azt is megállapította, hogy az Aldi az összehasonlító hirdetési rendelet 5(1) cikke, valamint a 2007. évi fogyasztóvédelmi törvény 71(2) cikke alapján is jogosult arra, hogy a bíróság eltiltó rendelkezést adjon ki.

Az alperes jelezte, hogy a végzés ellen fellebbezést fog benyújtani.

Izrael

2015. október 8-án *prof. Ofer Grosskopf* bíró helyt adott az *Unipharm Ltd.* (Unipharm), egy izraeli generikusgyógyszer-gyártó vállalat keresetének, amely arra irányult, hogy a bíróság rendelje el, hogy a *Sanofi* egy ellene az Unipharm által indított perben nyújtson tájékoztatást arról, hogy mennyi haszonra tett szert Izraelben *Plavix®* nevű gyógyszerének (klopidogrel-biszulfát) forgalmazásából. Az Unipharm azzal érvelt, hogy a Sanofi félrevezette az Izraeli Szabadalmi Hivatal szabadalmi igazgatóját, mert félrevezető szabadalmi bejelentés benyújtásával jogtalanul visszaélt monopóliumhelyzetével, és rosszhiszeműen is járt el, ezáltal késleltetve az Unipharmot generikus gyógyszerének piacra vitelében.

Az ügy háttere, hogy a Sanofi birtokosa volt egy olyan izraeli szabadalomnak, amely a klopidogrelt igényelte valamennyi sója formájában és összes lehetséges polimorfjaiként. Ez az alapszabadalom 2008. február 3-án járt le. Ebben az időben a klopidogrel-biszulfátnak csak egyetlen polimorfja (1. alak) volt ismert.

1997. második felében és közel ahhoz az időponthoz, amikor befejeződhetett a forgalmazási engedély-megadási eljárás a Sanofi gyógyszerére, a Sanofi véletlenül felfedezte a klopidogrel-szulfát megjavult tulajdonságú új kristályos polimorfját (2. alak). 2000. október 11-én a Sanofi Izraelben egy új szabadalmi bejelentést nyújtott be, amelyben a 2. alakot igényelte, és ezáltal elijesztette a lehetséges versenytársakat az előnyösebb polimorf használatától.

A Sanofi új szabadalmi bejelentése ellen az *Unipharm* és a *Teva Pharmaceutical Industries Ltd.* (Teva) is felszólalást nyújtott be. 2011. június 6-án, a felszólalási eljárás közben a Sanofi bejelentette, hogy kereskedelmi okok miatt ejti ezt a bejelentést.

Az Unipharm azt állította, hogy generikus gyógyszerének piacra vitelét azért késleltette, mert nem kívánta kockáztatni, hogy visszamenőleg kártérítést kelljen fizetnie, ha a Sanofi új szabadalmi bejelentésére engedélyezik a szabadalmat. Az Unipharm azzal is érvelt, hogy a Sanofi felelős az Unipharm generikus gyógyszerének késedelmes piacra viteléért, és ezért az Unipharm jogosult megkapni a Sanofi profitját arra az időtartamra, amely az alapszabadalom lejártá és az új szabadalmi bejelentés ejtése között (a késedelmi időszak) telt el.

A bíró a felek közötti ténybeli és jogi vitákat négy fő kérdés szempontjából elemezte.

- a) „Gyenge” volt a szabadalmi bejelentés, vagyis nem volt valódi esélye a sikerre?
- b) Az új szabadalmi bejelentés benyújtásának időpontjában a Sanofi tudatában volt a szabadalmi bejelentés állítólagos gyengeségének?
- c) A Sanofi félrevezette a szabadalmi igazgatót, és eltitkolt előle lényeges információt?
- d) Az új szabadalmi bejelentés valódi akadályt képezett ahhoz, hogy az Unipharm az alapszabadalom lejártát követően piacra vihesse generikus gyógyszerét?

Az a) és a b) kérdéssel kapcsolatban a bíró nem adott helyt az Unipharm nézetének, és megjegyezte, hogy bonyolult dolog „egy gyenge szabadalmi bejelentés” meghatározása, és az adott esetben nem állt rendelkezésre elegendő tárgyi bizonyíték annak a következtetés-

nek a levonására, hogy a szabadalmi bejelentés gyenge volt, nem szólva arról, hogy a szabadalmi bejelentés benyújtásának időpontjában a Sanofi tudta vagy tudhatta-e, hogy végül a bejelentését nem fogják elfogadni.

A c) kérdéssel kapcsolatban a bíró elfogadta az Unipharmnak azt az érvelését, hogy a Sanofi cselekedetei félrevezetőek voltak, és hogy a Sanofi a szabadalmi bejelentés benyújtásának időpontjában lényeges információt tartott vissza a szabadalmi igazgató elől. Konkrétan a bíró úgy döntött, hogy a Sanofi tudatosan határozta el egy félrevezető példának a szabadalmi bejelentésbe való beiktatását, és helytelen volt a Sanofi részéről elhallgatni a 2. alak felfedezésének körülményeit. Ezek a tények alátámasztják az Unipharmnak azt az érvét, hogy a Sanofi félrevezette a szabadalmi igazgatót, és tudatosan visszatartott lényeges információt.

Ebből a bíró arra következtetett, hogy az új szabadalmi bejelentés létezése volt a fő oka annak, hogy az Unipharm késlekedett generikus termékének a piacra vitelével, és ez egyúttal megnövelte fejlesztési költségeit is, ezzel megválaszolva a d) kérdést is.

Ezek után a bíró annak a vizsgálatára tért rá, hogy az Unipharm jogosult-e kártérítésre, és ha igen, milyen mértékben. A bíró számos lehetséges jogi alapot megvizsgált, ideértve az izraeli szabadalmi törvényt és a trösztellenes törvényt is, és megállapította, hogy azok nem nyújtanak alapot az Unipharm igényének a kielégítésére. A jogtalan gazdagodásra vonatkozó törvényre támaszkodva azonban a bíró a versenyszabályok alapján a közérdeket hangsúlyozta, amely bátorítja a generikus vállalatokat ilyen jellegű perek megindítására, és végül arra a következtetésre jutott, hogy az Unipharm jogosult arra, hogy megkapja a Sanofi késedelmi időszakban szerzett hasznát.

Japán

A 2015. áprilisi szám 165. oldalán beszámoltunk arról, hogy Japánban 2015. április 1-jén módosított védjegy törvény lépett hatályba, amely szélesíti a japán védjegyoltalom körét.

Egy 2015. decemberben megjelent japán közlemény beszámol arról, hogy a módosított törvény hatálybalépése óta október végéig eltelt hét hónap alatt a Japán Szabadalmi Hivatalnál ezernél több védjegybejelentést nyújtottak be, és ezek közül 43 vonatkozott hangvédjegyre és mozgó védjegyre. Csekély számú bejelentést nyújtottak be hologramvédjegyekre, és ezek közül egyet lajstromoztak. A színvédjegyekre vonatkozó bejelentések száma meghaladta a hangvédjegyekre vonatkozó bejelentéseket, azonban ezek közül még egyet sem lajstromoztak, amiből arra lehet következtetni, hogy nem könnyű teljesíteni a színvédjegyek lajstromozására előírt követelményeket.

Kanada

A Szövetségi Bíróság (Federal Court) 2015. szeptember 23-án elrendelte egy vállalat igazgatójának legalább 14 napra történő bebörtönzését és mindaddig börtönben tartását, amíg

meg nem fizetik a védjegybitorlásért és a bíróságnak a bitorlási eljárást követően elkövetett megsértéséért bírságként, költségként és kártérítésként megítélt összeget. Ez a döntés ritka példája annak, hogy a bíróság jogosult a polgári törvénykönyv szerinti büntetést is igénybe venni vállalatok ellen a vállalat tisztviselőjének vagy igazgatójának bebörtönzése útján.

Az eredeti ítéletet a bíróság a *Trans-High Corporation (THC) v. Hightimes Smokeshop and Gifts Inc.* ((Hightimes)-ügyben 2013. november 26-án hozta. A THC tulajdonosa volt a HIGH TIMES védjegynek, és azt Kanadában 1982. óta használta egy High Times nevű népszerű magazinban, amely főleg alternatív kultúrákkal, többek között a marihuána orvosi és pihenési felhasználásával foglalkozott. A Hightimes dohányzással és marihuánával kapcsolatos eszközöket árusító üzlet volt. A bíróság megállapította, hogy a Hightimes nevének használata a HIGH TIMES védjegy bitorlását és passing-off vétséget jelentett. A bíróság tartós tiltást rendelt el a „high times” kifejezés használatára, továbbá az alperest 55 000 CAD (25 000 CAD kártérítés és 30 000 CAD jogi költségek) fizetésére kötelezte.

A Hightimes nem fizette be a kirótt összeget, és a THC ezt követően megállapította, hogy továbbra is bitorolta a HIGH TIMES védjegyet annak ellenére, hogy kézbesítették számára a bírósági ítéletet. 2014 májusában a THC ismét kézbesítette az ítéletet a Hightimes részére, rámutatott annak a Hightimes alkalmazottaira gyakorolt hatására, és azzal fenyegette a Hightimes-t, hogy a bíróság megsértésén alapuló eljárást indít a vállalat, valamint annak igazgatója, *Ameen Muhammad* ellen.

A Hightimes továbbra is figyelmen kívül hagyta a bírósági ítéletet, ezért a THC 2014. augusztusban megindította a vállalat és Muhammad ellen a bíróság megsértésén alapuló eljárást. 2015. februárban a felek megegyeztek. Az egyezés azt írta elő, hogy mind a vállalat, mind Muhammad teljes mértékben tegyen eleget a bírósági ítéletnek. Ezt követően azonban a Hightimes nem fizette be a bíróság által megítélt összeget, és a bitorolt védjegyet is csak lassan távolította el üzletéből, bár végül ezt megtette.

A bíróság megsértése kapcsán az 2015. július 27-én kelt döntésében megállapította, hogy az alperes számos objektív és szubjektív tényezővel súlyosbította viselkedését, és bocsánatot sem kért a bíróságtól. Ezért helyesnek találta a vállalatot pénzbírsággal, Muhammadot pedig börtönbüntetéssel sújtani. A vállalat által fizetendő összeget a Szövetségi Bíróság 167 000 CAD -re emelte, amely az alábbi tételekből adódott:

- 50 000 CAD bírság a bíróság számára;
- 55 000 CAD az eredeti ítéletnek megfelelően; és
- további 62 500 CAD bírság a bíróság megsértésével kapcsolatos eljárás költségei fejében.

A fentiekben felül a bíróság elrendelte, hogy ha 30 napon belül nem fizetik meg a fenti összeget, Muhammed legalább 14 napra köteles börtönbe vonulni, és mindaddig ott kell maradnia, amíg a fenti összeget ki nem fizetik.

A Hightimes és Muhammed ezek után sem tett eleget a bíróság ítéletének. Ezért a Szövetségi Bíróság 2015. szeptember 23-án börtönbe utaló végzést adott ki Muhammed letartóz-

tatására és bebörtönzésére legalább 14 napra, de mindaddig, amíg a bírságokat, költségeket és egyéb összegeket meg nem fizetik. Muhammed akkor szabadulhat a börtönből, ha bizonyítékot nyújt be arról, hogy a teljes összeget megfizették.

Kína

A) 2015 szeptemberében a Kínai Népköztársaság Államtanácsa olyan munkaprogramot jelentett be, amely tartalmazza a 2015. április 1-jén publikált kínai szabadalmi törvény javasolt változtatásainak az elfogadását.

A javasolt változtatások közül az egyik legfontosabb, hogy bitorlási ügyekben a bizonyítási terhet a felperesről az alperesre hárítja a szabadalmas javára történő kártérítés megállapításakor.

Olyan esetekben, amikor a bitorlást szándékosnak minősítik, a bíró megháromszorozhatja a kártérítés összegét.

A javaslat szerint a mintaszabadalmak oltalmi idejét 10 évről 15 évre hosszabbítják meg.

Egy másik módosítás szerint lehetőség nyílik részleges mintabejelentés benyújtására, vagyis egy tárgy egyéni nézetére is lehet majd oltalmat szerezni. Jelenleg Kínában csupán egy egész tárgyra lehet oltalmat kapni, ahogyan azt eladják a fogyasztónak, de nem oltalmazhatók a tárgy különálló részei.

A kínai szabadalmi rendszer használói a változásokat kedvezően ítélik meg, azonban kifogásolják, hogy a nem egészen egy éve létrehozott szellemi tulajdon-védelmi bíróságok képtelenek megbirkózni a rájuk zúduló ügymennyiséggel: 2015. augusztus 20-ig a Pekingben, Kantonban és Sanghajban működő három bíróság közel 11 000 kérelmet kapott szellemi tulajdon-védelmi jogok birtokosaitól ügyük meghallgatására.

A World Intellectual Property Report szakfolyóirat arról számolt be, hogy próbálnak további bírókat munkába állítani, azonban ez nem könnyű feladat, mert a bírók fizetése „nem elég magas”, viszont igen magasak a szakmai követelmények.

B) A Kínai Védjegyhivatal 2015. október 9-én bejelentette, hogy 2015. október 15-től kezdve csökkenti a bejelentési illetéket védjegyenként és áruosztályonként 800 jüanról 600 jüanra (közelítőleg 95 USD), feltéve, hogy a megjelölt áruk vagy szolgáltatások száma nem haladja meg a tízet. A tízet meghaladó áruk vagy szolgáltatások után tételenként 80 jüan helyett 60 jüant (közelítőleg 10 USD) kell fizetni.

C) Az 1. sz. Pekingi Közbenső Népbíróság elismerte, hogy a CHAMPAGNE földrajzi árujelzőt és annak kínai megfelelőjét védeni kell akkor is, ha Kínában nem voltak lajstromozva a kereset benyújtásakor.

A felperes *Comité Interprofessionnel du Vin de Champagne* (CIVC) francia céget 1941-ben alapították, és így egyike a Franciaországban létrehozott körzeti bortársaságoknak. Megalapításának célja az volt, hogy képviselje a szőlőtermesztők és a pezsgőházak közös érdekeit. A CIVC szigorú szabályokat szab, amelyek szerint a CHAMPAGNE megjelöléssel csak a francia

Champagne körzetben előállított habzóborokat lehet ellátni, amelyek bizonyos típusú szőlőből és bizonyos eljárással készültek.

A CIVC 2011-ben felfedezte, hogy a *Beijing Sheng Yan Yi Mei Trading Co Ltd* (Sheng) Champagne névvel és annak kínai megfelelőjével ellátott üdítőitalokat árusít. Ezért a Pekin-gi Közbenső Népbíróságnál bitorlásért beperelte a Shenget.

Hosszú időbe telt, amíg a felperes eleget tudott tenni a bíróság formai kifogásainak, és még hosszabb ideig tartott az ítélethozatal. Végül a bíróság 2015. február 10-én a CIVC javára hozott döntést, amelyben megállapította, hogy bár a CHAMPAGNE név a kereset benyújtásakor nem volt lajstromozott védjegy Kínában, az illetékes adminisztratív hatóságok megállapították, hogy a CHAMPAGNE elnevezést eredetmegjelölésként kell védeni.

A CIVC bizonyítékot szerzett arról, hogy a CHAMPAGNE megjelölés nagy népszerűségnek örvend Kínában, és hogy a vonatkozó vásárlóközönség ezt a nevet földrajzi árujelzőként ismeri el, amely a franciaországi Champagne vidékről származó habzóborokra vonatkozik. A felperes a bíróságnak a következő bizonyítékokat nyújtotta be:

- a CIVC és a Champagne-előállítók által Kínában kifejtett széles körű reklámtevékenység;
- a helyi médiumokban, folyóiratokban és újságokban publikált számos cikk; és
- több megbízható kézikönyv.

A PKN azt is megjegyezte, hogy Kína csatlakozott a Kereskedelmi Világszervezethez (WTO), valamint a TRIPS-megállapodáshoz, ezért jogi oltalmat biztosít a földrajzi árujelzőknek, vagyis egy kollektív vagy bizonylati védjegy lajstromozása nem feltétele a jogi oltalomnak.

A bíróság elrendelte, hogy az alperes szüntesse meg a bitorló termékek árusítását. Mint-hogy a döntés ellen az alperes nem fellebbezett, az jogerőre emelkedett.

D) A kínai *Seven Co Ltd* (Seven) 2012. október 11-én törlési keresetet nyújtott be a francia *Seb SA* (Seb) MIRRO védjegye ellen azon az alapon, hogy a védjegyet három egymást követő éven keresztül nem használták.

A Kínai Védjegy hivatal 2013. december 10-én helyt adott a keresetnek, és törölte a védjegyet.

A Seb 2014. január 10-én a Védjegyfelülvizsgálati Tanácshoz nyújtott be fellebbezést, arra hivatkozva, hogy a védjegyhasználat Kínában az eredeti termék gyártója által történt védjegyhasználat révén valósult meg, bár az eredeti termék gyártója által előállított, a védjeggyel ellátott áru exportra készült, így nem a kínai piacon került forgalomba. Ezt azonban a kínai védjegy törvény értelmében használatnak kell minősíteni. A tanács helyt adott a fellebbezésnek és az abban foglalt érvelésnek, és a MIRRO védjegy érvényben tartása mellett döntött.

Lengyelország

A) 2015. december 1-jén módosították a lengyel szabadalmi törvényt. A módosítások célja, hogy a lengyel szabadalmi jogot összhangba hozzák az európai szabadalmi törvénnyel és az Európai Unió Törvényszéke újabb döntéseivel. A törvény legfontosabb változásait az alábbiakban foglaljuk össze.

A törvénymódosítás bevezeti a hat hónapos türelmi időt a találmány jogtalan kinyilvánításának esetére. Korábban a szabadalmi törvény szigorúan közelítette meg ezt a kérdést, és lefektette, hogy a találmányokat a köznek való kinyilvánítás előtt nyújtsák be a Lengyel Szabadalmi Hivatalnál.

Bár a korábbi törvény előírta, hogy egy szabadalmi bejelentés olyan módon nyilvánítsa ki a találmányt, hogy az kellően világos és teljes legyen ahhoz, hogy egy szakember meg tudja valósítani, nem rendelkezett kifejezetten a nem kielégítő kinyilvánításról mint a szabadalom érvénytelenségének független okáról. Ezért megsemmisítési eljárásokban bizonyítani kellett a szabadalom ipari alkalmazhatóságának a hiányát. A Lengyel Szabadalmi Hivatal és az adminisztratív bíróságok, amelyeknél a hivatali döntések elleni fellebbezéseket be lehet nyújtani, elkezdtek alkalmazni az Európai Szabadalmi Egyezmény 83. cikkében lefektetett szabályt, és számos esetben megsemmisítettek szabadalmakat nem kielégítő kinyilvánítás miatt.

A törvénymódosítás világosan megállapítja, hogy egy szabadalmat akkor lehet megsemmisíteni, ha bizonyítják, hogy a találmány kinyilvánítása egy szakember számára nem teszi lehetővé a szabadalom gyakorlatbavételét. Ez a változtatás megkönnyíti és gyorsítja a megsemmisítési eljárásokat, és arra kényszeríti a bejelentőket, hogy a szabadalmi igénypontokat és a leírást gondosabban szövegezzék meg.

Az Európai Unió Bírósága által a C-428/08 ügyben (*Monsanto Technology*) hozott döntés miatt szükségessé vált, hogy Lengyelországban is meghatározzák a biotechnológiai találmányok oltalmi körét. A CJEU döntése szerint nem adható oltalom olyan géntárgyú találmányokra, ahol a génszekvencia nem teljesíti azt a funkciót, amelyre szabadalmi oltalmat kívánnak nyerni.

Annak érdekében, hogy eleget tegyenek a CJEU állásfoglalásainak, a törvénymódosítás azt kívánja, hogy a bejelentő független szabadalmi igénypontokban határozza meg a biotechnológiai találmány pontos funkcióját. Ezenkívül a bejelentőnek a bejelentés leírásában ismertetnie kell a génszekvencia ipari alkalmazását.

B) A védjegyoltalom határainak meghatározásával kapcsolatos probléma nagy jelentőségű a jogtulajdonosok és azon felek számára, akik azzal gyanúsíthatók, hogy törvénytelenül használják egy másik fél kizárólagos jogait. Az Európai Unió 207/2009 sz. közösségi védjegyrendelete a védjegyjogok kevés korlátozásáról rendelkezik; ezek közül az egyiket a 12(c) cikk tartalmazza:

„Egy közösségi védjegy nem jogosítja fel a tulajdonost arra, hogy egy harmadik felet eltiltsa a kereskedés folyamán ... (c) a védjegy használatától, ha szükség van egy termék vagy szolgáltatás szándékolt céljának a megjelölésére, különösen kiegészítő alkatrészek vagy tartalékalkatrészek esetében, feltéve, hogy azokat a tisztességes gyakorlattal összhangban használja ipari vagy kereskedelmi ügyekben.”

Ilyen általános rendelkezés kapcsán a törvényhozó a bíróságokra hagyta, hogy közelebb-ről határozzák meg egy harmadik fél védjegye használatának meg nem engedhető formáit.

A Lengyel Legfelsőbb Bíróság 2015. június 17-én egy semmitőszéki ügyet tárgyalt, amelyet MAZDA védjegye alapján a *Mazda* indított gépkocsijainak egy korábbi elosztója ellen. A bíróság a felperes javára döntött.

A korábbi elosztó használt kocsik eladásánál továbbra is használta a Mazda alábbi három védjegyét:

- a MAZDA szóvédjegyet;
- a Mazda alábbi ábrás szóvédjegyét:

mazda

- az alábbi Mazda-logót:

A korábbi elosztó a védjegyeket hirdetésekben és kereskedelmi iratokban használta, különösen a gépkocsi-bemutató termeken kívül, ugyanolyan módon, mint amikor a Mazda gépkocsik hivatalos eladója volt.

Ítéletében a bíróság a közösségi védjegyrendelet 12(c) cikkének rendelkezését ugyanolyan módon használta, mint az Európai Unió Törvényszéke (Court of Justice of the European Union) a C 63/97 sz. *BMW*-ügyben. A döntése a következőket hangsúlyozta.

- Az ügy körülményei nem támasztják alá azt a nézetet, hogy a védjegy használata összhangban történt az ipari és kereskedelmi ügyek tisztességes gyakorlatával.

- Az ábrás szóvédjegy és a logó használatára nem volt szükség az áruk és szolgáltatások szándékolt céljának megjelöléséhez, mert a szóvédjegy önmagában elegendő volt a közösségi védjegyrendelet 12(c) cikkében megjelölt „szándékolt cél” követelmény kielégítéséhez.

Líbia

A Líbiai Védjegyhivatal 2015. október 1-jén elkezdte lajstromozási bizonylatok kiadását és megújítási kérelmek elfogadását.

Ennek megfelelően az olyan védjegybejelentésekre, amelyeket publikáltak, és ellenük nem szóltak fel, vagyis amelyek megértek a lajstromozásra és még érvényesek, kiadják

a lajstromozási bizonylatot, mielőtt a bejelentő befizette a 151 LYD (közelítőleg 111 USD) lajstromozási díjat.

A lejárt védjegyek megújíthatók, ha a védjegytulajdonos befizeti a 181 LYD (közelítőleg 133 USD) megújítási díjat.

Moldova

2015. november 1-jén hatályba lépett egy egyezmény az Európai Szabadalmi Hivatal és a Moldovai Köztársaság között, amely lehetővé teszi, hogy európai szabadalmak jogi hatályt kapjanak Moldovában.

Az egyezményt az ESZH elnöke, *Benoît Battistelli* és Moldova Szellemitulajdon-védelmi Irodájának vezérigazgatója, *Octavian Apostol* írta alá Genfben.

Az egyezmény értelmében 2015. november 1-jétől kezdve európai szabadalmakat érvényesíteni lehet Moldovában. Érvényesítés után ezek a szabadalmak ugyanolyan jogokat és jogi oltalmat fognak nyújtani, mint a Moldovában engedélyezett nemzeti szabadalmak.

„Ez az egyezmény egyszerűsíteni fogja a szabadalmi oltalom megszerzését Moldovában” – mondta Battistelli. „Új üzleti lehetőségeket fog nyújtani az európai vállalatok számára, és segíteni fogja Moldovában az innováció megerősítését. Egyúttal bizonyítja az európai szabadalmi rendszer vonzerejét az európai gazdaságok számára.”

Az egyezmény Moldovával 42-re növeli azoknak az országoknak a számát, amelyekben egyetlen európai szabadalmi bejelentéssel szabadalmi oltalmat lehet szerezni. Ezen országok közé 38 tagország tartozik, továbbá négy kiterjesztéses ország: Bosznia-Hercegovina, Montenegró, Marokkó és most Moldova, amelyekkel az ESZH-nak érvényesítési egyezménye van hatályban.

Az ESZH mintegy 15 éve működik együtt Moldovával: segítette a moldovai Szellemitulajdon-védelmi Irodát a szabadalmi adminisztrációt és elővizsgálatot végző szakemberek képzésében, és újabban műszaki és jogi segítséget nyújtott a validálási rendszer bevezetéséhez.

Németország

A) A Német Legfelsőbb Bíróság (Bundesgerichtshof, BGH) X ZR 103/13 (Kreuzgestänge/kereszttrúd-) döntése az eddiginél is több kérdést és kritikát válthat ki a német „kettéágazó (bifurkációs) rendszerrel” szemben. A Wikipédia szerint a bifurkáció a jogban azt jelenti, hogy egy bírónak lehetősége van egy ügyet két részre osztani úgy, hogy ítéletét a jogi kérdések egy részéről hozza meg anélkül, hogy az összes szempontot figyelembe venné. Németországban nem ez történik, amikor egy szabadalmas érvényesíteni kívánja szabadalmát: ott ugyanis egy alperes nem érvelhet eredményesen egy bitorlási perben azzal, hogy a szabadalmas keresetét el kell utasítani, mert szabadalma érvénytelen. A szabadalmasnak a szabadalom érvényességével szembeni kifogásait egy másik bíróság, vagyis a Szövetségi

Szabadalmi Bíróság (Bundespatentgericht, BPG) előtt kell elmondania. Ez végül azt jelenti, hogy Németországban rendszerint két különálló párhuzamos eljárás folyik: a bitorlási eljárás a polgári bíróságok előtt, míg a megsemmisítési eljárás egy szakbíró, vagyis a BPG előtt.

Az, hogy a BPG nem foglalkozik bitorlási ügyekkel, illetve hogy a polgári bíróságok nem vizsgálják az érvénytelenségi kifogásokat, történelmi tényekre vezethető vissza. Az első német szabadalmi törvény megalkotása idején (1877) nem volt szabadalmi bíróság, ezért a bitorlási perekkel is a rendes (polgári) bíróságok foglalkoztak. Ugyanakkor azonban egy szabadalom érvényességét felszólalással vagy megsemmisítési keresettel a szabadalmi hivatal előtt lehetett megtámadni. Ilyen körülmények között a polgári bíróságok számára kényelmes megoldást jelentett, hogy a szabadalmi hivatalra hagyják a „műszaki kérdések”, így az újdonság és a feltalálói tevékenység vizsgálatát, minthogy a hivatal bőven el volt látva műszakilag képzett szakemberekkel, míg a polgári bíróságok bírái többnyire egyszerű német jogászok voltak, sajátos műszaki gyakorlat nélkül. Ez így maradt a II. világháború utánig. 1959-ben a BGH az IZR 93/57 (*Moped-Kupplung*-) ügyben úgy döntött, hogy egy olyan szabadalmat, amely túlélte az engedélyezés előtti felszólalási eljárást, a bitorlási bíróságnak a végül engedélyezett formában kell elfogadnia.

Amikor 1961-ben létrehozták a BPG-t, hogy eleget tegyenek annak az alkotmányos követelménynek, amely szerint egy hatóság – amilyen a Német Szabadalmi és Védjegyhivatal – döntése ellen lehetővé kell tenni bírósági felülvizsgálatot, a törvényhozók elmulasztottak egy komoly lehetőséget arra, hogy alapvetően felülvizsgálják a német szabadalomérvényesítési rendszert, és a BPG-nek csak ugyanazokat a jogokat adták meg, mint amelyekkel a Német Szabadalmi és Védjegyhivatal korábbi „felszólalási tanácsai” rendelkeztek. Ennek a fő oka, hogy Németország szövetségi állam, ahol a tartományok jelentős jogokkal rendelkeznek, ideértve a polgári bíróságok létrehozásának jogát is. A tartományok számára kedvező volt, hogy polgári bíróságaik jogosultak voltak szabadalombitorlási ügyekkel foglalkozni, mert azok szabadalmi tanácsai szokatlan módon hasznot hoztak, ellentétben a német polgári bíróságok egyéb ágaival. Ezért a tartományok nem kívánták átruházni ezeket a jogokat a szövetségi adminisztrációra.

Ez a helyzet a mai napig változatlan, és megmarad mindaddig, amíg az Egységes Szabadalmi Bíróság felváltja a „bifurkációs rendszert”. Feltételezhető ugyanis, hogy az új bíróság egyaránt és egyidejűleg fog foglalkozni bitorlási és érvényességi kérdésekkel, bár az UPC-rendelet 33(3) cikke lehetővé teszi, hogy a megsemmisítési ügyek intézését a központi divíziótól kérjék.

A történelem azt bizonyította, hogy a német kétutas rendszer alapján szabadalmas- és ügyvivőbarát. A bitorlási bíróságok ugyanis általában sokkal gyorsabban intézik az ügyeket, mint amennyi idő alatt a BPG dönt a megsemmisítési ügyekben. Ez lehetővé tette kérdéses érvényességű szabadalmak tulajdonosai számára, hogy bitorlási pert indítsanak egy alperes ellen, és így ideiglenesen érvényesíthető döntést kapjanak a polgári bíróságtól, mielőtt a

BPG (vagy az Európai Szabadalmi Hivatal felszólalási osztálya) elkezd alaposan vizsgálni ennek a szabadalomnak az érvényességét.

Eltekintve attól, hogy Németország sok szabadalomtulajdonos otthona, egyéb érvek is szólnak a kétutas rendszer mellett, így a megnövelt hatékonyság, valamint a bitorlók vagy akár a „termékkalózók” nagyobb fokú elrettentése. Persze érvek találhatók e rendszer ellen is, amelyek közül valószínűleg az egyik legjobb az, hogy az ilyen rendszer az alperesek számára lényegénél fogva igazságtalan, mert elítélő döntést kaphatnak, mielőtt megfelelő lehetőségük lenne arra, hogy előadják érveiket az ellenük felhozott szabadalom érvényességével kapcsolatban. A rendszer további hátránya a benne rejlő kockázat, hogy a vitatott szabadalomnak a megsemmisítési eljárásban más értelmezést adnak, mint egy bitorlási eljárásban. Jól ismert ugyanis az a lehetőség, amikor a szabadalmas kísértést érezhet, hogy egy megsemmisítési eljárásban szűkítse szabadalmának oltalmi körét annak érdekében, hogy megmeneküljön az újdonságrontástól, azonban erről elfelejtkezik a bitorlási perben, amikor megpróbálja a bitorlással vádolt kiviteli alakot igénypontjának oltalmi köre alá vonni.

Nyilvánvaló, hogy a kétirányú rendszerben a bírónak ismerniük kell ezt a kétféle hátrányt, és törekedniük kell azok csökkentésére. A fentebbi második hátrány elleni nyilvánvaló megoldás, hogy a bitorlási bíróság elfogadja a megsemmisítési bíróság által elfogadott igénypontoszerkezetet és *vice versa*, ezáltal elkerülve az ütköző és helytelen döntéseket. Emellett mind a bitorlási ügy, mind a megsemmisítési ügy eljuthat a BGH-hoz mint végső fórumhoz, és feltételezhető, hogy legalább ez a fórum ugyanazt az igénypontoszerkezetet fogadja el mindkét ügyben. Minden más megoldás azzal a kockázattal jár, hogy komolyan aláássa a kétágú rendszer alapjait.

A fentebb említett Kreuzgestänge-ügyben, amely összehajtható gyerekkocsira vonatkozott, a BGH döntésének fő megállapítása a következőképpen hangzik.

„Felszólítjuk a bitorlási bíróságot, hogy a per alapját képező szabadalmat függetlenül értelmezze, és megjegyezzük, hogy a vitatott szabadalomra vonatkozó megsemmisítési eljárásban sem jogilag, sem ténybelileg nincs kötve a BGH értelmezéséhez.”

És a BGH ebben a döntésében valóban megállapította, hogy jogilag hibás az az értelmezés, amelyet az érvényességgel kapcsolatos korábbi döntésében az 1. igénypontnak tulajdonított, és amit a (bitorlási) fellebbezési bíróság követett. Nem mindennapi dolog, hogy egy legfelsőbb bíróság kijelenti, hogy nemrég tévedett, és most másképp látja az ügyet. Az alábbi módon érvelt.

„Egy igénypont jelentésének a meghatározása jogi feladat, és a bitorlási bíróságnak, valamint bármely egyéb, ilyen ügygel foglalkozó bíróságnak ezt saját felelőssége tudatában kell végeznie. Ez magában foglalja azt a lehetőséget, hogy a bitorlási bíróság olyan értelmezésre jut, amely eltér attól, amelyre a BGH jutott egy ugyanezen szabadalommal kapcsolatos szabadalommegsemmisítési eljárásban. Igaz ugyan, hogy az ilyen eltérés, ha lényeges a döntéssel kapcsolatban, lehetőséget ad jogi felülvizsgálatra, de ez nem különbözik egy fellebbezési bíróság egyéb ügyek kapcsán jogi kérdésben hozott olyan döntésétől, amely eltér a BGH

ítéletétől, és ezért a polgári eljárási törvény 543(2) no. 2 cikke szerint lehetőséget nyújt jogi felülvizsgálatra. Ebben az ügyben a felülvizsgáló bíróságnak meg kell fontolnia, hogy ki-tart-e korábbi döntése mellett, vagy pedig a jobb okok a fellebbezési bíróság döntése mellett szólnak. Ilyen jobb okok olyan tényekből is származhatnak, amelyeket a fellebbezési bíróság szabadalmi peres eljárásokban talált, és nem talált a megsemmisítési eljárásban, de amelyek befolyásolják a szabadalom értelmezését.”

A fentiek alapján arra lehet következtetni, hogy a BGH-nak itt két alapvető elvet kellett mérlegelnie: egyrészt a jogbiztonságot és a kétutas rendszer összeegyeztethetőségét, másrészt a bírói függetlenséget és a lényegi igazságot. Nyilvánvaló, hogy az utóbbit követte. Legalábbis a BGH mindig kijavítja önmagát, sőt az alsófokú bíróságoknak is megvan a joguk ahhoz, hogy a legfelsőbb bíróságtól eltérő igénypont-értelmezésre jussanak, feltételezve azonban, hogy van lehetőség jogi felülvizsgálatra. Azt, hogy mi vezette a BGH-t erre a döntésre, talán a döntés következő idézetéből lehet megérteni: „Tény volt, hogy a BGH korábbi értelmezése számos kiviteli példát kizárt az oltalmi körből, és a bíróság úgy érezte, hogy ez általában nem kívánatos.” Ennek megfelelően a szabadalmi igénypontok olyan értelmezése, hogy a szabadalmi leírásba beiktatott kiviteli példák egyikét sem fedi a szabadalom tárgya, csak akkor vehető figyelembe, ha egyéb olyan értelmezési lehetőségek, amelyek a kiviteli példák legalább egy részének a beiktatását eredményezik, kényszerűen kizárhatók, vagy ha kellően világos jelzések vehetők az igénypontból arra nézve, hogy valóban igényelve van valami, ami nagymértékben különbözik a leírástól. Ha a találmányhoz tartozóként számos kiviteli példa van ismertetve a leírásban, akkor az igénypontokban használt kifejezéseket kétség esetén úgy kell értelmezni, hogy valamennyi kiviteli példát fel lehet használni a találmány szemléltetésére.

Ami az össze nem egyeztethető bitorlási és megsemmisítési döntéseket illeti, a BGH a *Kreuzgestänge*-döntésben meglegedett annyival, hogy a gyerekkocsi keresztrúdjának két- vagy háromdimenziós kiviteli alakja kapcsán az igénypont-értelmezésben eszközölt változtatása nem gyakorolt volna hatást a megsemmisítési okok értelmezésére, vagyis az érvényesség megítélésére. A döntés azonban sajnos nem vette figyelembe azt a (nem valószínűtlen) forgatókönyvet, ahol az igénypont-értelmezés befolyásolja a szabadalom érvényességét. Ilyen esetben bírói alkotókészség lenne szükséges ahhoz, hogy elkerülhető legyen az alperesre nézve igazságtalan eredmény, vagyis hogy elveszítse a megsemmisítési pert annak következtében, hogy szűken értelmezik az igénypontot, és ezt követően a bitorlási perben ugyanezt az igénypontot tágan értelmezik. A *Kreuzgestänge*-döntés így nem nyújt valódi segítséget a német kétutas rendszer elleni kritika élének tompítására, minthogy e rendszert mindig azon az alapon támadták, hogy benne rejlik az összeegyeztethetetlenség kockázata és az alperesek szempontjából az igazságtalanság lehetősége.

B) A BGH 2015. április 2-i döntésében megállapította, hogy egy régebbi védjegy [a] ábra] tulajdonosa kérheti egy olyan lajstromozott védjegy [b] ábra] törlését, amely paródiája a régebbi védjegynek.

a) ábra

b) ábra

2006-ban az alperes, egy hamburgi pólótervező a Német Szabadalmi és Védjegyhivatalnál lajstromoztatta a PUDEL (pudli kutya) szóvédjegyet egy „ugró pudli” képével kombinálva. A BGH úgy döntött, hogy a PUMA sportfelszereléseket gyártó felperes jogosult az alperestől kérni a PUDEL védjegy törlését.

A BGH elsősorban arra mutatott rá, hogy a kifogásolt védjegyek – bár hasonlóak – nem eléggé hasonlóak ahhoz, hogy összetévesztés valószínűségét lehessen feltételezni. A bíróság azonban azon a nézeten volt, hogy az alperes előnyre tesz szert a jól ismert PUMA védjegy megkülönböztető jellegéből és hírnevéből. A német védjegy törvény szerint a védjegy tulajdonosok akkor is kérhetik egy hasonló védjegy törlését, ha az érintett közönség egy védjegyet egy másikkal társít, és az új védjegy előnyre tesz szert egy már létező, jól ismert védjegy hírnevéből. Miként az Európai Unió Bírósága *L’Oreal/Bellure*-ítéletében megállapította, egy védjegy megkülönböztető jellegéből vagy hírnevéből történő tisztességtelen előnyszerzés nem kívánja, hogy megtévesztés valószínűsége következzen be, vagy hogy a védjegy megkülönböztető jellege vagy hírneve, vagy általánosabban maga a védjegy tulajdonos kárt szenvedjen. Itt egy harmadik fél tisztességtelenül tesz szert egy védjegyhez hasonló megjelölés használatából származó előnyre abból a célból, hogy hasznot húzzon ennek a védjegynek a vonzerejéből, hírnevéből és presztízséből, és hogy pénzügyi ellenszolgáltatás fizetése nélkül kihasználja a védjegy tulajdonos által kifejtett értékesítési erőfeszítéseket.

A BGH végül azon a véleményen volt, hogy a PUDEL védjegy esetében a fentihez hasonló jogsértés történt.

Ezt az eredményt nem változtatta meg az a tény, hogy az alperes védjegye a PUMA védjegy paródiája. A BGH világossá tette, hogy a PUMA védjegy régóta megalapozott tulajdonjoga ilyen esetben nagyobb értékű, mint az alperesnek a német alkotmányban lefektetett szólás-szabadsága vagy művészeti szabadsága.

Norvégia

A norvég szabadalmi törvény bitorlásokkal foglalkozó részét 2013. július 1-jei hatállyal megváltoztatták. A változások megerősítik a szabadalomtulajdonosok helyzetét a károk megállapítása területén. A változások szerint kártérítést lehet igényelni:

– annak a haszonnak az alapján, amelyre a bitorló szándékos vagy gondatlan szabadalom-bitorlás alapján tett szert; vagy

– a bitorló használat alapján számított tisztességes licenccdíj kétszeres összegére, feltéve, hogy a bitorlás szándékos vagy nagymértékben gondatlan volt.

Jóhiszemű bitorlás esetén a kártérítés a tisztességes licenccdíjra vagy haszonra alapozható, de csak olyan mértékben, hogy a kártérítés ne legyen észszerűtlen.

A törvénymódosítás előtt a szabadalomtulajdonosnak csak arra volt lehetősége, hogy a bitorló használat alapján a tisztességes licenccdíjjal azonos vagy a bitorlással okozott kárnak megfelelő kártérítést kapjon.

Az alábbi két bírósági döntés alapján képet nyerhetünk arról, hogy a bíróságok mostanáig hogyan alkalmazták az új törvény rendelkezéseit.

A TCO szabadalmas által indított bitorlási perben a Bergeni Másodfokú Bíróság egy újabb döntése megállapította, hogy a bitorló a törvénymódosítás ideje óta szerzett haszonnal azonos kártérítést köteles fizetni.

A felperes a törvénymódosítás hatálybalépése előtti időre is kért kártérítést azzal érvelve, hogy a szabadalmi törvény változásaival csupán a szokás által szentesített változásokat törvényesítették. A bíróság ezt az érvelést nem fogadta el, és a legfelsőbb bíróság egy olyan döntésére hivatkozott, amelyben a haszon alapuló kártérítést megtagadták egy a tisztességtelen versenyt tiltó törvénybe ütköző ügyben.

A szabadalmi törvény vonatkozásában a bíróság megállapította, hogy teljesítették a bitorlás alapján szerzett haszon alapuló kártérítés követelményeit. A bíróság szerint a vélt bitorló gondatlanul járt el. Emellett a szabadalom érvényes volt, és a vélt bitorló cselekedetei bitorolták ezt a szabadalmat. A bíróság azt is megállapította, hogy ténybeli és jogi összefüggés volt a bitorlás és a bitorló által szerzett haszon között.

A Bergeni Másodfokú Bíróság a megítélt kártérítést a bitorló fejlesztési költségei révén létrejött becsült megtakarítások figyelembevételével számította ki. Így a bíróság 12 millió NOK kártérítést állapított meg, ami norvég szabadalmi ügy esetén jelentős összegnek tekinthető.

Az alperes a legfelsőbb bíróságnál nyújtott be fellebbezést, azonban később a felek peren kívüli megállapodást kötöttek.

A 2015. évi *Calanus v. NAG*-ügyben az Oslói Kerületi Bíróság szintén a szabadalombitorlásból származó haszon alapján történő kármegállapítás elvét alkalmazta.

Ebben a perben az alperes NAG megkísérelte a jogi költségeket olyan költségként feltüntetni, amelyet le kell vonni a szabadalombitorlás révén szerzett haszonból. A bíróság ezt nem fogadta el, és megállapította, hogy NAG-nak az ilyen ügyekben használt szabályoktól függetlenül kell megfizetnie a jogi költségeit.

A második bitorlóként szereplő *Cathay Import* (Cathay) nem tett szert haszonra a bitorlásból, és ezért a bíróság közreműködő bitorlónak tekintette. Azt kellett megállapítani, hogy a Cathay felelős volt-e a bitorláshoz kapcsolódó összes haszonért. A bíróság a törvényben nem szereplő elvek alapján tárgyalta a közreműködő tevékenységet, amely károkat okozott a bitorlást szenvedő félnek. Ezen elvek szerint egy szabadalombitorlás valamennyi közre-

működője egyenlő mértékben felelős a károkért. A bíróság szerint a hatáskört is figyelembe kell venni. Egy olyan vállalat felelősségét, amely csupán a bitorló termék fejlesztésében vett részt, de eladásában nem, azokra az eladásokra kell korlátozni, amelyek szorosan kapcsolódnak a közreműködő tevékenységhez.

A bíróság azonban a Cathay-ra vonatkozólag nem talált ilyen korlátozást. Minden bitorló eladás egy éven belül történt attól számítva, hogy a Cathay átadta az ügyet a NAG-nek. A bíróság azt állapította meg, hogy a közreműködő felelősség mértéke nem volt túl nagy, és a Cathay így 3,665 millió NOK becsült haszonért volt felelős.

Olaszország

A) Az Európai Szabadalmi Hivatal elnöke, *Benoît Battistelli* 2015. szeptember 11-én Rómában találkozott az olasz Gazdaságfejlesztési Minisztérium helyettes államtitkárával, Vicari asszonnyal, hogy megbeszéljék az egységes európai szabadalom közelgő hatálybalépésével kapcsolatos teendőket.

Battistelli leszögezte, hogy Olaszország nemrég döntése, amellyel csatlakozott az egységes európai szabadalomhoz, nagyon jó hír Európa számára. Olaszország csatlakozási kérelme jelenleg az Európai Bizottság kezében van, amelynek meg kell állapítania, hogy az ország kielégíti-e a csatlakozási követelményeket. A rendelkezésre álló tájékoztatás szerint az Európai Bizottság biztosan pozitív választ fog adni.

A találkozó során Battistelli megállapította, hogy Olaszország egyike lesz azoknak az államoknak, amelyekben Egységes Szabadalmi Bíróság fog székelni. Szerinte ez annál is inkább helyénvaló lenne, mert az olasz bírók kiválóan képzettek, majd hozzátette: „Olaszországnak törekednie kell arra, hogy vonatkozási pont legyen a környező országok számára”.

Battistelli arra is utalt, hogy Olaszország mind népesség, mind GDP szempontjából a negyedik Európában, és az európai szabadalmak számára is fontos ország. „Az ESZH statisztikája szerint az európai szabadalmak tulajdonosai átlagosan három vagy négy országban érvényesítik európai szabadalmukat, és Olaszország a negyedik a legtöbbször megjelölt országok között: a megadott európai szabadalmak 44%-át érvényesítik Olaszországban. Ennek következtében Olaszország csatlakozása az egységes szabadalmi rendszerhez és az Egységes Szabadalmi Bírósághoz bizonyára hozzá fog járulni az Európai Unió gazdaságának a fejlődéséhez” – közölte az elnök.

B) A Milánói Szellemtulajdon-védelmi Bíróság 2015. augusztus 5-i döntése megállapította, hogy az *Apple Inc.* (Apple) IWEB szóvédjegye nem bitorolja a *Galgano Informatica S.r.l.* (Galgano) olasz szoftvertársaság korábbi olasz védjegyeit, és egyúttal elutasította az Apple védjegymegvonásra irányuló ellenkérelmét.

A Galgano 2013-ban pert indított az Apple ellen azt állítva, hogy a kaliforniai vállalat és annak olasz leányvállalatai által 2006-ban benyújtott kérelem az IWEB szóvédjegy lajstromozása iránt és az ennek alapján 2008. január 30-án lajstromozott közösségi védjegy bitorolja

az ő azonos árukra és szolgáltatásokra lajstromozott korábbi védjegyeit, nevezetesen a lajstromozatlan IWEB szóvédjegyet, a lajstromozatlan IWEB ábrás védjegyet plusz egy kaméleon stilizált ábrázolását és az IMPROVE YOURSELF (javulj meg) logót – amelyek mindegyike 2004 kezdete óta jelen volt a piacon – és a 2004. szeptember 30-án benyújtott kérelem alapján lajstromozott, a lajstromozatlan ábrás védjegynek megfelelő lajstromozott olasz védjegyet.

Az Apple a 207/09 sz. európai közösségi védjegyrendelet 54(2) cikke alapján kérte védjegyének érvényesítését azzal érvelve, hogy a Galgano öt évnél hosszabb ideig tűrte a későbbi védjegy használatát. Emellett az Apple ellenkérelemként a felperes védjegyének megvonásáért folyamodott, azzal érvelve, hogy a védjegy jelentéssel bíró utóbbi „-web” része a védett áruk és szolgáltatások vonatkozásában deszkriptív volt, és emellett nélkülözte az újdonságot, mert az „i” betű korábban az Apple számos saját védjegyében (amilyen az iMatch, iTunes, iPod) már jelen volt a piacon. Az állítólagos bitorlással kapcsolatban az Apple azzal érvelt, hogy jelentős különbségek vannak a felperes Galgano védjegye és saját védjegye között, amelyek kizárják az összetévesztés valószínűségét, és a felperes védjegyeit viselő áruk fogyasztói – miként ezt a felperes saját maga is elismeri – szakosodottabbak, mint az Apple átlagos fogyasztói.

A bíróság előzetesen elutasította az Apple által az IWEB védjegy ellen benyújtott megvonási ellenkeresetet, rámutatva, hogy az ötéves időtartam kezdő napja nem az első használat, hanem a lajstromozás időpontja, még ha a védjegytulajdonos csak később lajstromoztatta is; ennek fényében az ötéves időtartam a felperes által benyújtott kereset időpontjában, (és a megalapozott joggyakorlat szerint) különösen a bírósági végrehajtónak való átadás időpontjában még nem járt le.

Érdemi vonatkozásban a bíróság tagadta a Galgano által hivatkozott két lajstromozatlan védjegy érvényesíthetőségét, mert egy lajstromozatlan védjegy alkalmi vagy szabálytalan időközönként történő használata nem képez elegendő bizonyítékot. A felperes két védjegye ugyanis nélkülözte a minősített ismertséget. Ezért a bírók csupán a lajstromozott védjegyet és az azok közötti összehasonlítást vették figyelembe.

Az összetévesztés valószínűségével kapcsolatban a bíróság megjegyezte, hogy „egy összetett védjegy esetében, miként a jelen esetben is, az értékelést azokkal az egyéni részekkel kapcsolatban kell elvégezni, amelyek független megkülönböztető jelleggel rendelkeznek, tekintet nélkül azok verbális vagy alaki jellegére”. A vizsgált esetben a verbális részt nem lehet önműködően uralkodónak tekinteni, hanem ténybeli értékelést kell végezni. Ennek az elvnek az alkalmazásakor a bíróság megállapította, hogy a felperes komplex védjegye nagymértékben disztinktív jelképes részt bírt, de gyenge verbális részt az „iweb” megjelölés kétségtelenül leíró jellegének betudhatóan, valamint a kezdeti „i” magánhangzó informatikai szempontból szerzett népszerűsége folytán. Ennek fényében a két megjelölés hangzásbeli azonossága ellenére az a tény, hogy az Apple védjegye a felperes védjegyének viszonylag gyenge verbális részét reprodukálta, nem pedig annak erősen disztinktív ábrás részét, a bíróság kizárta az összetévesztés valószínűségét a két védjegy között, azt is figyelembe véve,

hogyan a technológiai szolgáltatások átlagos fogyasztójának a figyelmi szintje „elég magas”, és azt is tekintetbe véve, hogy a két védjegy által fedett termékeknek eltérő a közönsége.

Ilyen alapon a Milánói Szellemtulajdon-védelmi Bíróság alaptalannak minősítette a bitorlási keresetet.

Másrészről a bíróság az Apple által benyújtott megvonási ellenkérelmet is elutasította. A felperes komplex védjegyét nem tekintette érvénytelennek, mert egyrészt a védjegy globális szempontból még megkülönböztető jelleggel rendelkezőnek tekinthető, lévén csupán első komponense leíró jellegű a technológiai árukra és szolgáltatásokra vonatkoztatva; másrészt újnak tekinthető, mert az „i” betű után következő megjelölés abban az időben, amikor a Galgano benyújtotta lajstromozási kérelmét, nem csupán az Apple, hanem egyéb védjegycsaládok része is volt, és önmagában nem képezett elegendő alapot ahhoz, hogy a szolgáltatások eredetét illetően megtévesztéshez vezessen.

C) Egy 2015. augusztusi döntésében az Olasz Szabadalmi és Védjegyhivatal helyt adott a *Riva S.p.A.* (Riva), egy a luxusjachtkészítés területén közismert olasz vállalat felszólalásának, amelyet egy kínai versenytárs *DIVA YACHTS* ábrás védjegyének 2012. évi olaszországi lajstromozási kérelme ellen nyújtott be.

A felszólalás alátámasztásaként a Riva négy korábbi, szerinte hasonló, saját, ábrás védjegyére hivatkozott, amelyek közül három nemzeti védjegy, egy pedig közösségi védjegy volt, és amelyeket 1964 és 2001 között lajstromoztak, többek között ugyanolyan árukra, vagyis járművekre, földi, légi és vízi helyváltoztatásra szolgáló készülékekre, mint amilyenekre a *DIVA YACHTS* védjegyet kívánták lajstromoztatni. A Riva egyik nemzeti védjegyét alább mutatjuk be:

A Riva azt állította, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy nélkülözi az újdonságot, mert amellett, hogy a korábbi védjegyek által védettekkel azonos árukra vonatkozik, betűtípusa megegyezik a korábbi védjegy „riva” elemének betűtípusával, továbbá emellett három betűje (I, V, A) azonos a korábbi négy védjegy lényegét képező négybetűs „riva” szó három betűjével. A jelölések jelentős hasonlósága és az áruk azonossága az összetévesztés valószínűségét és az áruk eredetének társítását okozza az érdekelt vásárlók körében. A bejelentő nem válaszolt ezekre az érvekre.

A hivatal, miután igazolta a védjegyek által védett áruk azonosságát, vizuális, hallási és fogalmi szempontból összehasonlította a lajstromoztatni kívánt védjegyet a Riva korábbi védjegyeivel, és arra a következtetésre jutott, hogy: (i) a hasonló betűtípus, az I, a V és az

A betű közös jelenléte, az azonos helyre helyezett „yachts” szó jelenléte és a „D” és az „R” betű grafikai hasonlósága (mindkettő nagybetűvel írva) a régi védjegyeket és az újat a köztük levő (lényegtelen) különbségek ellenére vizuálisan hasonlóvá teszi; (ii) a vizuális összehasonlításnál már figyelembe vett közös betűk és szavak hangzása a védjegyeket hangzási szempontból is hasonlóvá teszi; (iii) a jelölések fogalmi szempontból is nagyon hasonlóak, mert a „grand” és a „diva” szó a közös „yachts” szóval kombinálva, még ha különböznek is, az előállított hajók kiváló minőségére utalnak.

Megállapítva, hogy a vásárlóközönség részéről fennáll az összetévesztés valószínűsége, a hivatal egyrészt arra utalt, hogy ebben az esetben a vásárlók védjegyre irányuló figyelmét nagyobb mértékűnek kell tekinteni, mint az átlagos fogyasztók esetében, mert a védjegyek nagyon költséges árukat védenek, és ezért a vásárlók gyakran szakmai segítséget vesznek igénybe – ami csökkenti az összetévesztés valószínűségét –; másrészt viszont ez bizonyos megkülönböztető erőt kölcsönöz a korábbi védjegyeknek, mert azok „riva” szóból álló magja erősen disztinktív. A „riva” szó valójában nem rendelkezik leíró kapcsolattal a védjegyek által védett árukhoz, és emellett patronim jellegű, vagyis apai névből származásra utal, ami egy védjegynek külön megkülönböztetőképeséget kölcsönözhet. A hivatal szerint a felszólaló védjegyeinek ilyen erős megkülönböztető jellemzői a későbbi védjeggyel való összetévesztés valószínűségét okozhatják még akkor is, ha a védjegyek közötti hasonlóság foka közepesen gyenge.

A fentiek fényében és összhangban azzal a jól megalapozott elvvel, hogy az áruk vagy szolgáltatások közötti kisebb mértékű hasonlóságot ellensúlyozhatja a védjegyek közötti hasonlóság nagyobb mértéke és *vice versa*, a hivatal megállapította, hogy a vizsgált ügyben – annak ellenére, hogy a védjegyek az átlagosnál nagyobb mértékű figyelmet tanúsító fogyasztókat céloztak meg – a hasonlóságok lehetővé teszik az összetévesztés vagy a társítás valószínűségét. Ezért a hivatal helyt adott a felszólalásnak, és elutasította a kifogásolt védjegybejelentést.

Portugália

A Portugál Szellemijogvédelmi Intézet bejelentette, hogy a védjegybejelentéseket ezentúl elektronikusan lehet benyújtani.

Svájc

A Szövetségi Tanács 2015 szeptemberében új szabályozást fogadott el a „svájcisággal” kapcsolatban. Az új szabályozástól azt várják, hogy megerősíti a svájci márkát, és szigorítja az olyan félrevezető megjelölések elleni szabályokat, amelyek jogtalanul állítják, hogy egy termék Svájcban készült. Az új szabályok 2017. január 1-jén léptek hatályba.

A rendelkezések öt különálló részből állnak:

- felülvizsgált védjegyrendelet;
- az élelmiszerek svájci megjelölésének használatára vonatkozó rendelet;
- a nem mezőgazdasági termékek eredetének és földrajzi származásának megjelölésére vonatkozó lajstrom szabályozása;
- a svájci címerek és egyéb hivatalos megjelölések oltalmának szabályozása; és
- a Svájcban készült órákra vonatkozó rendelet.

A fenti szabályozások közül az első négyet végleges formájában fogadták el. A svájci órákra vonatkozó szabályozás még csupán tervezet, és további módosítása várható, de ez az új szabályozás is 2017. január 1-jén léphet hatályba.

Az új rendelkezések pontos követelményeket írnak elő arra nézve, hogy termékeket és szolgáltatásokat mikor lehet svájciaként megjelölni. Ha ezeket a követelményeket kielégítik, a svájci megjelölés szabadon használható anélkül, hogy külön engedélyre vagy kérelemre lenne szükség. Ugyanez vonatkozik a svájci kereszt használatára, amelyet most már mind termékekre, mind szolgáltatásokra lehet használni (korábban csupán szolgáltatásokkal kapcsolatban volt használható). A svájci címerek használata azonban állami szervezetek és hivatalos testületek számára marad továbbra is fenntartva.

Külön kitérünk az élelmiszerekre vonatkozó szabályozásra. Itt kulcsfontosságú az élelmiszerek származási helye. A nyersanyagoknak legalább 80%-a kell, hogy Svájcban származzék. Tejtermékek esetében a tej 100%-ának kell Svájcban származnia. Feldolgozott élelmiszerek esetében a termék meghatározó tulajdonságait kölcsönző lépéseknek kell Svájcban végbemenniük.

A nem élelmiszertermékek esetében a svájciságot a termelési költségek (vagyis a kutatási és fejlesztési költségek, valamint az anyag- és gyártási költségek) alapján határozzák meg. E költségek legalább 60%-ának kell Svájcban felmerülniük. Nem veszik figyelembe a gyártás után jelentkező (például hirdetési) költségeket.

Az órákkal kapcsolatban a svájci megjelölésre vonatkozó hatályos törvények olyan értelemben módosultak, hogy a végtermékköltségek legalább 60%-ának Svájcban kell felmerülnie. Emellett a műszaki fejlesztési munkát Svájcban kell elvégezni.

Szerbia

Szerbia 2015. november 16-án a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémián ünnepelte az országban a szellemi tulajdon oltalma megalapozásának 95. évfordulóját. Ez alkalommal a Szerb Szellemitulajdon-védelmi Hivatal új hároméves együttműködési megállapodást írt alá az Európai Szabadalmi Hivatallal. „E megállapodás aláírása nagy örömünkre szolgál, mert hozzájárul a szabadalmi rendszer megerősítéséhez Szerbiában és Európában is” – mondta Benoît Battistelli, az ESZH elnöke az évforduló alkalmából küldött videóüzenetében. „E

kezdeményezés az országnak az európai uniós tagsággal kapcsolatos tárgyalásaival összefüggésben is döntő fontosságú.”

Szerbia 2010. október 1-jén lett tagja az Európai Szabadalmi Szervezetnek, ami új lehetőségeket nyújtott a szerb feltalálók számára ahhoz, hogy találmányaikat elhelyezhessék az európai piacon, és egyúttal növelte a szerb piac vonzerejét a külföldi beruházók számára. 2014-ben 2013-hoz viszonyítva 24%-kal nőtt az európai szabadalmak érvényesítése Szerbiában.

Szingapúr

A) A Szingapúri Szellemtulajdon-védelmi Hivatal és a Kambodzsai Szabadalmi Hivatal között 2015 áprilisában kötött megállapodás alapján a szingapúri szabadalomtulajdonosok

- szabadalmukat újralajstromoztathatják a kambodzsai hivatalnál megfelelő díj befizetése mellett, és

- kambodzsai szabadalmi bejelentések kapcsán a kambodzsai hivatalnál benyújthatják az szingapúri hivatal által kibocsátott kutatási és vizsgálati jelentést szabadalom engedélyezése céljából.

Egy szingapúri nemzetközi (PCT-) bejelentés Kambodzsában a szingapúri bejelentés elsőbbségével nyújtható be PCT-bejelentésként.

A két hivatal közötti megállapodás alapján tehát a szingapúri szabadalmak révén szerzett oltalom egyszerű eljárással kiterjeszthető Kambodzsára.

B) 2015. szeptember 21-én az szingapúri hivatal vezetője alapegyezményt (memorandum of understanding) írt alá az Egyesült Királyság Szellemtulajdon-védelmi Hivatalának (UK Intellectual Property Office) vezetőjével annak érdekében, hogy javítsák a két hivatal együttműködését a szabadalmak, a védjegyek, a minták és a szerzői jog területén. Ez a diplomáciai lépés annak a következménye, hogy az angol miniszterelnök 2015 júliusában bejelentette a két ország további együttműködését a szellemtulajdon-védelem területén.

A „Szellemtulajdon-védelmi alapegyezmény a Szingapúri és az Egyesült Királyság Szellemtulajdon-védelmi Hivatala között” című egyezmény megállapítja, hogy globális rugalmas mechanizmust hoznak létre a Szingapúr és az Egyesült Királyság közötti együttműködés fejlesztésére és javítására az iparjogvédelem területén és az információs technológiai szolgáltatásokban.

Neville Rolfé bárónő, az Egyesült Királyság szellemtulajdon-védelmi minisztere kijelentette: „Ez az alapegyezmény lehetővé fogja tenni, hogy az Egyesült Királyság és Szingapúr megossza gyakorlati tudását a szellemtulajdon-védelmi jogok, az ilyen területen végzett kutatások és az ezen területen működő bíróságok korszerűsítésében.”

Tan Yih San, a Szingapúri Szellemtulajdon-védelmi Hivatal vezetője megállapította, hogy az alapegyezmény újból megerősíti a szellemtulajdon-védelmi szakemberek kölcsönös törekvését a határokon átnyúló együttműködés megerősítésére és erős szellemtulajdon-vé-

delmi rendszer létrehozására olyan üzletemberek és feltalálók számára, akik terjeszkedni kívánnak a két állam területén.

Neville Rolfe bárónő, aki első ízben látogatott Szingapúrba, találkozott ott élő angol üzletemberekkel, akik használják a szellemitulajdon-védelmi rendszereket. Megállapították, hogy Délkelet-Ázsia egyre növekvő jelentőséggel bír a brit kereskedelem és export számára, és a brit kereskedelem 15%-áért felelős. Szingapúrban ezernél több angol vállalat központja van, mivel a városállam ugródeszkát képezhet a tágabb ASEAN körzethez.

Tajvan

A Tajvani Szellemitulajdon-védelmi Hivatal elutasított egy szabadalmi bejelentést, amelynek tárgya egy szoftveralapú üzleti módszer volt, amely lehetővé tette, hogy vásárlók egy konkrét termék kiválasztása után a rendszer által közölt több lehetőség között válogathassanak, amíg az összes lehetőséget ki nem merítik, és végül vásárlással lezárhatják az üzletet, vagy pedig elállhatnak a vásárlástól.

A szabadalmi bejelentés elővizsgálata során a hivatal kézenfekvőség miatt elutasította a bejelentést. Az elutasítást két anterioritásra alapozta, amelyek közül az első kollektív vásárlási rendszerbeli ártárgyaláshoz hatféle alkumodellt kínált, míg a második számos vagylagos fizetési módszert ismertetett, amelyek közül egy telekommunikációs rendszer önműködően választja ki a legkedvezőbbet. A Tajvani Szellemitulajdon-védelmi Hivatal szerint a szabadalmi bejelentés tárgyát mindkét anterioritás érintette, és a második anterioritás elegendő ösztönzést nyújtott ahhoz, hogy elvét kombinálni lehessen az első anterioritás szerinti megoldással. Ebből a hivatal arra következtetett, hogy a bejelentés tárgyát a két anterioritás ismeretében egy szakember könnyen meg tudta volna valósítani, ezért a bejelentést elutasította.

Válaszként a bejelentő a döntés ellen a hivatal fellebbezési tanácsához folyamodott, amely azonban szintén elutasító határozatot hozott. Ezt követően a bejelentő a Szellemitulajdon-védelmi Bíróságnál nyújtott be fellebbezést.

Az – ellentétben a hivatali véleménnyel – azt állapította meg, hogy bár az első anterioritás számos ártárgyalási modellt ismertet, azok mindegyike – ellentétben a bejelentés szerintivel – több vásárló egyidejű részvételét igényli, akiknek együtt kell tárgyalniuk az eladóval a végső eladási ár megállapításához. Emellett a vevőknek egyetlen ártárgyalási modellben kell megtárgyalniuk a végső eladási árat, szemben a szabadalmi bejelentésben javasolt módszerrel, ahol több ártárgyalási modell közül választhatnak. A második anterioritás sem kínál többszörös ártárgyalási lehetőséget.

A fentiek alapján a bíróság megállapította, hogy a hivatal elutasító végzése nem volt kellően alátámasztva. Ezért hatálytalanította a hivatali döntést, és a szabadalmat engedélyezte.

Thaiföld

Thaiföldön 2015. július 21-én hatályba lépett a licenciadást megkönnyítő törvény, amely előírja a licenciákat lajstromozó és engedélyező kormányhivatalok, így a Szellemijajdon-védelmi Hivatal számára, hogy olyan kézikönyveket publikáljanak, amelyek ismertetik a licenciadengedélyezéssel kapcsolatos szabályokat, eljárásokat, követelményeket, költségeket és időtartamokat. A törvény célja, hogy az egész országban gyorsítsa a licenciák kormányhivatalok általi engedélyezésének folyamatát.

Az új törvény alapján a Szellemijajdon-védelmi Hivatal öt hivatalon keresztül 33 kézikönyvet publikált, amelyek a szabadalmak lajstromozására, a Szabadalmi Együttműködési Szerződés (PCT) alapján benyújtott nemzetközi bejelentésekre, a szabadalmi mintabejelentésekre és a védjegylajstromozásra vonatznak. Ezek a kézikönyvek ismertetik a vonatkozó törvényeket, felsorolják a licenciadással kapcsolatos összes szükséges lépéseket, és becslést adnak az egyes lépések időtartamáról és munkaterhéről, amiket a törvények nem ismertetnek.

Törökország

A felperes nemrég keresetet indított az alperes INFINITY védjegyének törléséért, arra hivatkozva, hogy az hasonlít a saját INFINITY védjegyéhez, amelyet a Szellemi Tulajdon Világszervezete (WIPO) által végzett lajstromozás meghosszabbításaként nyújtottak be Törökországban, és amelynek korábbi elsőbbségi napja volt, amit azonban a Török Szabadalmi Intézet nem vett figyelembe a hivatalból végzett első elővizsgálati szakaszban, mert a WIPO a nemzetközi lajstromozásról késve küldött neki értesítést.

Az elsőfokú bíróság 2011. március 1-jén helyt adott a törlési keresetnek. Ezt a döntést a legfelsőbb bíróság (LB) 2012. október 11-én formai okok miatt hatálytalanította, megállapítva, hogy a bíróság nem vizsgálta a felperes védjegyének érvényességét. Ezért az elsőfokú bíróság ismét vizsgálta az ügyet, és kikérte a felperes védjegyének iratait a Török Szabadalmi Intézettől.

A felperes arra hivatkozott, hogy 100-nál több országban volt aktív, és az INFINITY védjegyet széles körben használta jól ismert MAGNUM védjegyével együtt csokoládétermékeken – 2007. augusztus 23-án a WIPO-n keresztül nyújtott be 60938/2008 számmal lajstromozási kérelmet az INFINITY védjegyre (a 803282 számú nemzetközi lajstromozás kiterjesztéseként), amit az intézet a WIPO késedelmes értesítése folytán csak nemrég vitt be az online rendszerébe. Az alperes védjegyet – 2007. december 31-i bejelentési nappal – tévesen lajstromozták, mert azt az intézetnek hivatalból el kellett volna utasítania az első elővizsgálati szakaszban, tekintve, hogy a két védjegy azonos volt, és fennállt közöttük az összetévesztés veszélye. Emellett az alperes rosszhiszeműen járt el azonos védjegyre vonatkozó lajstromo-

zási kérelem benyújtásakor, mert egyértelműen tudatában volt annak, hogy az általa lajstromoztatni kívánt védjegy már korábban lajstromozás tárgyát képezte.

Az alperes arra hivatkozott, hogy védjegyét a hivatali vizsgálatot követően és harmadik fél által benyújtott felszólalás hiányában joggal lajstromozták, és védjegyét meg lehetett különböztetni a felperes védjegyétől, amelyet a jól ismert MAGNUM védjeggyel együtt használtak. Az alperes azzal is érvelt, hogy a védjegyek fogyasztói csoportjai kulturális és szocioökonómiai szempontból különböztek, és a védjegyek írástípusa és betűnagysága is különbözött.

Figyelembe véve a benyújtott bizonyítékokat és szakvéleményt, a bíróság megállapította, hogy a MAGNUM védjegy jól ismert volt, és a felperes az INFINITY védjegyet ezzel a jól ismert árujelzővel együtt 2006 óta (vagyis a MAGNUM és az INFINITY védjegy társítása óta) széles körben használta, azonban az INFINITY védjegy nem volt jól ismert árujelző. A bíróság azt is leszögezte, hogy a védjegyek azonosak voltak vizuális, hallási és jelentéstani szempontból, emellett a 29. és a 30. áruosztályban azonos árukra vonatkoztak. Ennek következtében a védjegyek között fennállt az összetévesztés veszélye. Az alperes ugyanazon a területen működött, és ezért ismernie kellett a felperes védjegyét, amelyet a török piacon széles körben használtak és hirdettek. Ezért az alperes rosszhiszeműen nyújtotta be védjegybejelentését azzal a céllal, hogy hasznot húzzon a felperes védjegyének ismertségéből.

A bíróság a fentiek miatt ismét úgy döntött, hogy az alperes védjegyét törölni kell.

Új-Zéland

Az Új-zélandi Felsőbíróság (High Court of New Zealand) az elmúlt négy éven belül harmadszor helyezte hatályon kívül az Új-zélandi Szellemitulajdon-védelmi Hivatal helyettes igazgatójának a döntését, elismerve a *Lacoste CROCODILE* ábrás és szövegvédjegyre vonatkozó jogait a *Crocodile International PTE Ltd.* (CI) többszöri támadásával szemben.

Clifford bíró legújabb döntése a CI felszólalására vonatkozik a Lacoste 837027 sz. alábbi krokodillogója ellen:

A Lacoste és a CI közötti vita alapját képező védjegy története 1923-ra nyúlik vissza, amikor *René Lacoste*, a híres teniszező egy krokodilbőrből készült bőrröndbe fogadott a Davis-

kupa kapitányával. A fogadás megnyerése után Lacoste a „Krokodil” becenevet kapta, ezzel utalva a tenispályán mutatott szívósságára is. Ez a becenév rajtaragadt, különösen amikor a bemelegítést ráhímzett krokodillal díszített dzsekiben végezte.

René Lacoste 1933-ban egy társával együtt megalapította a Lacoste céget, amely terjeszteni kezdte a ráhímzett krokodillogóval díszített, rövid ujjú révén új stílusú, híres fehér pólóingeket. Ezt követően a Lacoste külföldön is terjeszkedett, és CROCODILE védjegy az egész világon ismertté vált, amelyet 137 országban védjegyeztetett, így Ausztráliában és Új-Zélandon is. Az évek folyamán a Lacoste a krokodillogót különböző formákban és stílusokban használta, ideértve a következő alakot is:

A *CI vállalatot* a *Tao* család tagjai alapították. A vállalat Ázsiában ruházati márkáival vált ismertté. Az egyik családtag, *dr. Tan Hian Tsin* 1947-ben egy ingek nyakán alkalmazható krokodillogót tervezett, és végül a család szingapúri üzletében ilyen ingeket árusított 1949-től kezdve.

A Lacoste arra következtetett, hogy *dr. Tan* a krokodillogót a kezdeti LACOSTE védjegy utánzásával tervezte meg, különös tekintettel arra, hogy a francia Davis-kupa csapat az 1940-es években Ázsiában turnézott, amikor a fehér LACOSTE pólóingeket viselő játékosok széles körű nemzetközi és helyi figyelmet vonzottak. A család 1951-ben Hongkongban megalapította a *Crocodile Garments* vállalatot, amely különböző országokban védjegybejelentéseket nyújtott be. Új-Zélandon a krokodillogót 1961-ben 70068 számmal lajstromozták, de azt sem a *CI*, sem a *Crocodile Garments* nem használta.

A Lacoste 1999-ben nyújtott be keresetet a CROCODILE GARMENTS védjegy 70068 sz. lajstromozásának törlése iránt. A felek megegyezése alapján a Crocodile Garments ezt a lajstromozást a Lacoste-ra ruházta át. Ezt követően Új-Zélandon Lacoste és a szingapúri *CI* között komoly csaták kezdődtek.

2011 márciusában az Új-zélandi Felsőbírószak bírójának, *France* bírójának engedélyezte, hogy a Lacoste fellebbezést nyújtson be az Új-zélandi Szellemtulajdon-védelmi Hivatal igazgatóhelyettesének azon döntése ellen, amellyel helyt adott a *CI* a Lacoste CROCODILE védjegyének lajstromozása iránti kérelme ellen benyújtott felszólalásának. *France* bírójának azért adott helyt a fellebbezésnek, mert a *CI* nem alapozta meg felszólalását kereskedelmi jelenléttel vagy új-zélandi hírnévvel. Ugyanakkor a Lacoste a CROCODILE védjegyet már használta Új-Zélandon.

A csata kiterjedt arra is, hogy a Crocodile Garments a Lacoste-ra ruházta át a krokodillogót. *Collins* bíró 2014. szeptember 25-én helyt adott a Lacoste fellebbezésének, amelyet a hivatal igazgatóhelyettesének azon döntése ellen nyújtott be, amelyben törölte a lajstromozást. *Collins* bíró ugyanis megállapította, hogy nem volt alapja a lajstromozás törlésének, különös tekintettel arra, hogy a Lacoste bizonyította a lajstromozásban megadott krokodillogó olyan másolatának a használatát, amely nem változtatta meg a logó megkülönböztető jellegét.

A Lacoste 2011. február 10-én új kérelmet nyújtott be a krokodillogó 25. áruosztályban ruházati cikkekre való lajstromozása iránt. A lajstromozás ellen felszólaló CI arra hivatkozott, hogy dr. Tannak szerzői joga van a krokodillogóra, és a Lacoste nem használta ezt a logót Új-Zélandon. A hivatal igazgatóhelyettese helyt adott a felszólalásnak. Ez ellen a döntés ellen mind a két fél fellebbezett a felsőbb bíróságnál. *Clifford* bíró 2015. október 6-án kelt döntésében megállapította, hogy Új-Zélandon nem él szerzői jog a krokodillogóra, mert arra csak szabadalmat, védjegyet vagy mintát lehet engedélyezni, de szerzői jogot nem.

A Lacoste elhárította ellenfelének azt az állítását is, hogy nem használta Új-Zélandon a krokodillogót, mert bizonyította, hogy használta, és továbbra is szándékozik azt használni.

Collins bíró a végleges döntést 2016. februárra ígérte a CI-nek a 70068 sz. lajstromozás törlése iránti keresetével kapcsolatban. Tekintettel azonban arra, hogy négy év alatt a felsőbb bíróság három bírāja három különálló döntést hozott, nehezen képzelhető el, hogy a CI-nek sikerül majd legyőzni René Lacoste szívós krokodilját.

Visegrádi Szabadalmi Intézet

A Visegrádi Szabadalmi Intézet (VSZI) Igazgatótanácsa 2015. december 14-én Magyarország genfi állandó képviselőtén tartotta meg első ülését. Erre az ülésre a VSZI-megállapodás hatálybalépését követő napon került sor, és azon mind a négy visegrádi tagország iparjogvédelmi hivatalának elnöke részt vett, így cseh részről Josef Kratochvil, lengyel részről Alicia Adamczak, magyar részről dr. Bendzsel Miklós és szlovák részről Luboš Knoth.

Az igazgatótanács első ülésén egyhangúlag elfogadta eljárási szabályzatát. A testület munkáját 2016 végéig a cseh elnök, a következő évben a szlovák, 2018 végéig a lengyel és 2019 végéig a magyar elnök fogja vezetni.

A VSZI első igazgatójának 2016. június 30-ig az igazgatótanács dr. Gárdonyi Márkot nevezte ki.

VÁLOGATÁS A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

NÉPDAL FELHASZNÁLÁSA FILMZENE RÉSZEKÉNT

SZJSZT-01/15

A Fővárosi Törvényszék által feltett kérdések

- I. A felperes által 12. szám alatt csatolt hangmintával való összevetés alapján állapítsa meg, hogy a filmben 48:35–48:55 között és 1:05:23–1:05:55 között a felperes férjének (továbbiakban R. K.) hangja hallható-e!
- II. Amennyiben a fenti műben R. K. hangja hallható, a szakértő válaszoljon az alábbi kérdésekre is!
 1. Válaszoljon a felperes 15. számú beadványában foglalt 3. számú kérdésre!
(Nyilatkozzon arról, hogy a csatolt hangminták, valamint a rendelkezésre álló adatok alapján megállapítható-e, hogy konkrétan mely dal vagy dalok hallhatóak R. K. előadásában, illetve hogy konkrétan beazonosíthatóak-e a műben hallható részletek valamely korábbi vagy ismert, R. K. által előadott dal részleteként!)
 2. Válaszoljon a másodrendű alperes 14. számú beadványában foglalt 2. számú kérdésre!
[Amennyiben igen (ti. a filmrészletekben R. K. hangja hallható), állapítsa meg, hogy az adott részletek a felperes által csatolt, a kiadó 1976. évi lemezéről valóak-e a felperes által a szintén csatolt CD-borítón megjelölt trackek felhasználásával!]
- III. Szakértői kompetenciájába tartozó körben válaszoljon a másodrendű alperes 14. számú beadványában foglalt 3–5. számú kérdésekre!
 3. Amennyiben igen (ti. a filmrészletekben R. K. hangja hallható), foglaljon állást az eljáró tanács abban a kérdésben, hogy a 1. pont alatti felhasználás a szerzői jogi törvény által oltalom alatt álló releváns felhasználásnak minősül-e! Az SZJSZT eljáró tanácsa szakvéleményét azokra a körülményekre figyelemmel alakítsa ki, hogy a lemezen közreműködő személyek a népzene gyűjtésben ún. adatközlőknek minősülnek-e!
 4. Amennyiben az SZJSZT eljáró tanácsa R. K. közreműködését szerzői jogi védelem szempontjából relevánsnak tartja, foglaljon állást abban a kérdésben, hogy a felhasználás mértéke miatt a szóban forgó részletek a jelen tényállás körülményei között tárgyai-e a szerzői jogról szóló törvény által biztosított védelemnek!
 5. Ha igen, akkor kitől kellett volna a peres iratok között fellelhető 2. számú kiadvány hangfelvétel-kiadójának – amely zeneszámok egyébként az 1. pontban megjelölt helyen a filmben felhasználásra kerültek – engedélyt kérnie a 4., illetve a 6. trackként szerep-

lő hangfelvételek jogszerűsége érdekében, figyelembe véve a peres iratok között 11-es szám alatt fellelhető, a Fővárosi Törvényszék megkeresésére a kiadó vezérigazgatója által írt levelében foglaltakat?

Válaszok a törvényszék által feltett kérdésekre

Ad I. Az eljáró tanács a felperes által 12. szám alatt csatolt hangminták, valamint a film megjelölt részleteinek aláfestő zenéjének összevetése alapján a következő megállapításokat teszi:

- a filmben 48:35–48:55 között hallható zenei részletben R. K. hangja az aláfestő zeneként szolgáló mix egyik elemeként egyértelműen felismerhető és azonosítható;
- a filmben 1:05:23–1:05:55 között hallható zenei részletben valószínűsíthetően ugyan-csak felhasználtak egy részletet R. K. előadásából. Tekintettel azonban a felhasznált részlet rendkívüli rövidségére – gyakorlatilag egy, feltehetően R. K.-tól származó hang hangzik el két alkalommal – az eljáró tanács nem tudta teljes bizonyossággal megállapítani, valóban R. K. hangja hallható-e a kérdéses aláfestő zene részeként (az egyértelmű azonosítás csak zenei összehasonlító szoftverrel lenne lehetséges).

A fentiekre tekintettel további megállapításait az eljáró tanács az első filmrészlet aláfestő zenéjének a vonatkozásában teszi meg.

Ad II.

Ad 1. Az első filmrészlet aláfestő zenéjéhez felhasznált hangminta a felperes által 12. szám alatt csatolt 1976. évi CD 15. sorszámú dalából tartalmaz rövid részletet. Az eljáró tanács mindazonáltal jelzi, hogy az első filmrészletben csak a fenti dal már éppen beazonosítható, ám rendkívül rövid – egy motívum hosszúságú – részlete került felhasználásra, nem a dal szignifikáns része. A dalból felhasznált hangminta a kérdéses aláfestő zenében – több más hangsávvval együtt – a zenei mix részét képezi.

Ad 2. A kérdésre a választ a fenti, ad 1. pontra adott válasz tartalmazza.

Ad III.

A másodrendű alperes 3. kérdésére

Az eljáró tanács rendelkezésére álló anyagok – és különösen a dalt tartalmazó CD felperes által csatolt borítóján található információk – alapján a filmben felhasznált dal olyan népdal, amely a cigány népi dallamkincs része, és amely folklórként a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.) 1. § (7) bekezdése alapján nem részesül szerzői jogi védelemben. R. K. így nem minősül a dal szerzőjének, ebből következően a műhöz, a mű felhasználásához kapcsolódóan szerzői jogi védelem sem illeti meg őt, illetve jelen esetben jogutódját.

Mindazonáltal, amint azt az eljáró tanács az I. kérdésre adott válaszában már megállapította, R. K. volt a dal előadója, így a tanács azt is a vizsgálat tárgyává tette, megilletheti-e szomszédos jogi védelem R. K. jogutódját R. K. előadóművészi teljesítményére tekintettel.

Az eljáró tanács mindenekelőtt jelezni kívánja, hogy az adatközlői minőség önmagában nem zárja ki azt, hogy egy népzenei alkotás előadása előadóművészi oltalmat élvezzen. Eltérően ugyanis a népművészeti alkotásokkal, amelyeknél a szerzői jogi oltalom kizárásának oka az, hogy a szerző személye nem ismert, a néphagyomány, az emberek közössége alkotja e műveket, így a szerző és műve közötti személyes alkotói kapcsolat csak rendkívül távoli, a népzenei alkotások előadásának többségében (így a jelen esetben is) az előadó azonosítható. A népzenei mű előadása pedig jellemzően az előadó személyéhez fűződő, azt tükröző, egyéni-eredeti jelleget hordoz magán.

Az eljáró tanács ezért vizsgálat tárgyává tette azt is, a filmben felhasznált dal előadása révén R. K. (illetve jogutódja) élvezhet-e az Szjt.-ben meghatározott előadóművészi jogokat.

Az eljáró tanács a vizsgálat során megállapította, hogy a filmben felhasznált dal előadasmódja kétséget kizáróan magán hordozza előadójának saját stílusát, személyiségjegyeit, sajátos előadasmódját, így az előadóművészi jogi szempontból védett előadásnak minősül. Az előadóművész jogutódja ezért az Szjt.-ben meghatározott szomszédos jogi – előadóművészi – jogokkal rendelkezik.

Az egyedi tényállás mellett azonban az, hogy a dal előadása előadóművészi jogi szempontból védett előadásnak minősül, nem feltétlenül jelenti, hogy a dal részletének a film zenéjében történő felhasználásához az előadóművész, illetve jogutódjának az engedélye lett volna szükséges. Abban az esetben ugyanis, ha az előadóművészi teljesítmény tényállásban leírt felhasználása ún. szabad felhasználásnak minősülhet, akkor ahhoz a jogosult engedélye nem szükséges, és részére díjazás sem jár. A felhasználás jellegéből adódóan a szabad felhasználási esetkörök közül jelen esetben az idézés [Szjt. 34. § (1) bekezdés] lehetősége merülhet fel, ezért az eljáró tanács vizsgálat tárgyává tette azt is, megfelel-e a jelen felhasználás az idézés kritériumainak.

Az idézés a szerzői jogi oltalom alá eső művek esetében szabad felhasználásnak minősül, amelyhez a szerző engedélye nem szükséges [Szjt. 33. § (1) bekezdés]. A jelen ügyben szerzői jogi védelem alá tartozó mű nem érintett, mivel a szóban forgó mű a folklór alkotásaként nem részesül szerzői jogi oltalomban. A folklóralkotást megszólaltató előadóművészi teljesítmények azonban szomszédos jogi védelem alatt állnak, ugyanakkor esetükben alkalmazható az Szjt. 83. § (2) bekezdés első mondata, amelynek értelmében „nincs szükség a szomszédos jogi jogosult hozzájárulására azokban az esetekben, amelyekben a törvény a szerzői jogi védelem alatt álló alkotás felhasználásához sem kívánja meg a szerző hozzájárulását.” Ha tehát megállapítható, hogy a dalrészletek felhasználása az idézés szabályainak megfelelt, akkor ehhez a felhasználáshoz a szomszédos jogi jogosulti (esetünkben: előadóművészi) hozzájárulás sem szükséges, illetve díjazás sem illeti meg az előadóművészi jogok jogosultját.

Az idézés mint szabad felhasználási mód fennállására vonatkozó vizsgálat során az eljáró tanács megállapította, hogy a kérdéses felhasználás az idézés számos, de nem valamennyi feltételének megfelel. Így pl.

- a filmrészlet aláfestő zenéjeként szolgáló mixben R. K. előadásának csak csekély, éppen beazonosítható része kerül felhasználásra. Ahogy arra az eljáró tanács korábbi válaszaiban már utalt, a kérdéses zenei részlet önmagában sem haladja meg a kb. 20 másodperces időtartamot (ez nemcsak a film teljes hosszához, de az eredeti népdal hosszához képest is rendkívül rövid időtartam), azon belül a dal részlete még rövidebb terjedelemben és, ami fontosabb, nem az aláfestő zene érdemi részeként, fő dallammotívumaként, hanem az aláfestő zeneként használt zenei mix egyik – nem fő – részleteként jelenik meg. A felhasznált rész terjedelme ezért az eredeti népdal rendes felhasználását nem veszélyezteti, az az átvevő mix jellegéhez igazodik;
- a népdalból felhasznált részletet a mix az eredetihez híven tartalmazza;
- a részletet átvevő mű (a zenei mix) maga is önálló, egyéni-eredeti jellegű alkotás, amelyben a felhasznált részlet jól elkülönül, ugyanakkor nem minősül az átvevő mű érdemi részének.

Fentiek mellett is kérdéses ugyanakkor, mi az a legitim idézési cél, amelyre tekintettel a népdal részletének felhasználása a zenei aláfestő mixben idézésnek minősülhet. Az idézés mint szabad felhasználási esetkör létjogosultságához ugyanis az is szükséges, hogy az az átvevő mű mondanivalóját alátámassza (vagy ellentételezze), azt illusztrálja, kiemelve, megmagyarázza. Bár kétségtelen, hogy az átvevő mix és a felhasznált népdalrészlet között szoros gondolati összefüggés áll fenn (a mix számos népzenei elemet tartalmaz, célja azok megújítása, új formába öntése), mégsem állapítható meg, hogy az népdalrészlet felhasználásának speciális, a mix mondanivalóját alátámasztó, arra ráerősítő célja lenne: sokkal inkább részét képezi a mondanivalónak, minthogy alátámassza azt.

Mindezekre tekintettel az eljáró tanács álláspontja szerint a népdal részletének a mixben történő felhasználása nem minősíthető idézésnek.

Ezért az állapítható meg, hogy a kérdéses részlet az Szjt. 73. § (1) c) pontja szerinti többszörözése valósult meg, amelyhez – szabad felhasználási kivétel hiányában – az előadóművész vagy jogutódjának engedélye szükséges. Az eljáró tanács kiemeli, hogy a felhasználás terjedelme rendkívül csekély, az eredeti népdal igen rövid részlete, az is kiegészítő jelleggel kerül a mixben felhasználásra, mind a mixhez, mind a filmhez viszonyítva terjedelemben is nagyon röviden.

A másodrendű alperes 4. kérdésére

Abból következően, hogy filmrészlet aláfestő zenéjeként szolgáló mixben R. K. előadása részletének többszörözése valósult meg – ha a felhasználás mértéke még oly csekély is – e részletek, illetve azok felhasználása szomszédos jogi oltalom tárgyát képezik.

A másodrendű alperes 5. kérdésére

Az eljáró tanács rendelkezésére álló dokumentáció – ideértve a kiadó vezérigazgatója levelét – alapján nem állapítható meg egyértelműen, kitől kellett volna engedélyt kérnie a 2. számú kiadvány hangfelvétel-kiadójának a filmben is felhasznált hangfelvételek jogszerűsége érdekében. A levél mindössze arra vonatkozóan tartalmaz nyilatkozatot, hogy a kiadó az eredeti népdalt tartalmazó 1976. évi kiadványt jegyző kiadvállalatnak bár nem jogutódja, annak archívumából „jogszerűen felhasználhatott” felvételeket, azonban ezt a nyilatkozatot egyéb dokumentum nem támasztja alá. Erre tekintettel az eljáró tanács nem tudta megállapítani, történt-e, és ha igen, milyen terjedelemben engedélykérés az eredeti jogosult R. K.-tól, illetve megfelelő jogosultsági láncolat vezetett-e a 2. számú kiadvány R. K. előadását is tartalmazó felvételeinek elkészüléséhez.

Dr. Kabai Eszter, a tanács elnöke

Dr. Gondol Daniella, a tanács előadó tagja

Szűts László, a tanács szavazó tagja

* * *

GYŰJTEMÉNYES MŰNEK MINŐSÜLŐ KIADVÁNYOK ÖSSZEHASONLÍTÓ VIZSGÁLATA

SZJSZT-04/15

A Miskolci Járásbíróság elrendelte az SZJSZT-15/12 számú¹ szakvélemény kiegészítését. Az eljáró tanács a végzésnek elegendő téve az általa adott korábbi szakvéleményt az alábbiak szerint egészíti ki, azzal, hogy az eredeti szakvéleményben foglaltakat fenntartja, és kiegészítésében a bíróság által megjelölt kérdések megválaszolására szorítkozik.

I. A védő kérdéseire adott válaszok

1. Az átadott összeállításban mik a különbségek és egyezőségek?

Az eljáró tanács az eredeti szakvélemény 4–9. oldalán részletesen foglalkozott szerző 1. és szerző 2. jelen eljárás tárgyát képező műveinek összehasonlításával, amely összehasonlítást követően a hasonlóságok és a különbözőségek a 9. oldalon kerültek összegzésre. Az eljáró

¹ Elérhető: SZJSZT-15/2012 – Gyűjteményes műnek minősülő kiadványok összehasonlító vizsgálata. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 9. (119.) évf. 3. sz., 2014. június.

tanács az eredeti szakvéleményben tett e megállapításait és következtetéseit fenntartja, így e művek ismételt összehasonlítását mellőzi.

A szerző 2. által készített összeállításban a szerző 3. művéből csatolt kivonatok az eljáró tanács számára mindeddig ismeretlenek voltak, ahogyan szerző 3. teljes műve is. Az átadott összeállítás alapján az eljáró tanács a fő különbségek és egyezőségek tekintetében az alábbi megállapításokat teszi.

Szerző 3. műve ugyanúgy a magyar pénzrendszer történetének a bemutatására törekszik, ahogyan a másik két mű. Ennek megfelelően a mű felépítése mindkettőre hasonlít, az egyes érmék/bankjegyek bemutatásánál a szerző itt is szerepeltet képeket, alapadatokat (súly, átmérő, vastagság, anyag, előlap, hátlap, perem, forgalom időtartama), mennyiségre és értékre vonatkozó kronologikus táblázatot, valamint az egyes változatokról szóló rövid ismertetést. Az eljáró tanács számára a másik két műhöz képest különösen a következő különbségek voltak felfedezhetők:

1. a forrásmegjelölés megjelenése néhány érménél/bankjegynél (pl. „HL 2121; U 1167” a könyv 14. oldalán, azaz az összeállítás 2. oldalán, alul magyarázattal, a rövidítések feloldásával);
2. eltérő, nem pont ugyanazon képek használata;
3. egyes alapadatok bővebb kifejtése (pl. „forgalomba hozva” és „forgalomból kivonva”);
4. a K1, F1 stb. betűjelű sorszámozás hiánya;
5. a forgalom időtartamának hangsúlyos helyen – jobb felső sarokban – történő elhelyezésének mellőzése;
6. a táblázatban szereplő értékelés különbözősége (kategóriák: 3, 2, 1; illetve más forintértékek feltüntetése);
7. kevesebb fajta, sokszor a másik két műben szereplőkhöz képest másképpen jelölt változat feltüntetése a táblázatok alatt.

2. A szerző 2. által kiadott műben szereplő adatok, fényképek megtalálhatók-e az interneten?

A Be. 99. § (1) bekezdése szerint szakértőt akkor kell alkalmazni, ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 8. § (1) bekezdése értelmében a testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást, nem tart helyszíni szemlét, és nem idézhető. Szükség esetén azonban további adatok szolgáltatását kérheti a megkereső bíróságtól vagy hatóságtól, illetve a megbízótól.

Tekintettel arra, hogy a kérdéses adatok és fényképek interneten való fellelhetősége nem szakkérdés, ráadásul csupán a tények megállapítására irányuló külön bizonyítás alapján lenne megválaszolható, az eljáró tanács e kérdés tekintetében szakvéleményt nem ad.

3. *Szerző 1. művei tartalmazznak-e forrásmegjelölést, figyelemmel szerző 3. nyomozás során tett tanúvallomására?*

Az eljáró tanácshoz eljuttatott műpéldányok alapján kijelenthető, hogy azok 2. oldalai szerzőként (egyes példányok esetében szerkesztőként) szerző 1-et jelölik meg. Ezenkívül ugyanezek az oldalakon megjelenik, hogy a fotókat ki készítette/kik készítették, továbbá a kiadványokban használt tipográfiára vonatkozóan is itt található adat. Más jellegű forrásmegjelöléssel az eljáró tanács ezeknél a műveknél nem találkozott, nem szerepel bennük például olyan jellegű forrásmegjelölés, amelyet szerző 3-nál láttunk [l. fenti I. 1. (1) pont].

4. *Figyelemmel az objektív jellegű információkra és az alkotói szabadság korlátozott voltára, a tartalmi hasonlóság, illetve egyezőség jogsértő-e? A tartalmi vagy a szerkesztési elvek átvétele jogsértő? A Szerzői Jogi Szakértő Testület munkája során megismert, hasonló tárgyban kiadott művek miben egyeznek, hasonlítanak és különböznek egymástól? A tárgyban kiadott művek szerzői honnan szerzik be az adatokat, fényképeket, illusztrációkat stb.? Szerkesztésükben miben különböznek egymástól? Mi a különbség a szerző és a szerkesztő között?*

Az eljáró tanács első körben leszögezi, hogy a kérdésfeltevés első része, amely az egyes tartalmi elemek, illetőleg szerkesztési elvek átvételének jogsértő jellegét firtatja, nem tartalmaz új elemet a korábbiakhoz képest, a kérdésfeltevő erre vonatkozó kérdései az eredeti szakvélemény 9–11. oldalán teljes körűen meg vannak válaszolva. Az eljáró tanács az ott írtakat fenntartja, és így ehelyütt ismételni nem kívánja.

Az eljáró tanács a kérdésfeltevés második részére reagálva előadja, hogy a testület érme- és bankjegytörténeti kiadvánnyal kapcsolatos szakvéleményt jelen ügyet megelőzően az eljáró tanács tudomása szerint nem adott. Továbbá, az eljáró tanács utal a Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI.3.) Korm. rendelet alábbi bekezdésére: „8. § (1) A Szakértő Testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást...”. Kizárólag azok a művek állnak az eljáró tanács rendelkezésére, amelyeket a jelen ügyben megismert, azokkal kapcsolatban pedig az eredeti szakvéleményben, valamint jelen szakvélemény-kiegészítés I. 1. pontjában már – mind a szerkesztés, mind a tartalom tekintetében – kifejtette, milyen egyezőségeket, hasonlóságokat és különbségeket lát.

Az eljáró tanács megfelelő információk hiányában nem tud arról nyilatkozni, hogy a tárgyban kiadott művek szerzői honnan szerzik be az adatokat, fényképeket és illusztrá-

ciókat műveikhez. Hovatovább, az eljáró tanács álláspontja szerint ez ténykérdés, és nem szerzői jogi szakkérdés.

Szerző és szerkesztő között az a különbség, hogy a szerző jogi fogalom, a szerkesztő nem az. Az Szjt. 4. § (1) bekezdése értelmében szerző az, aki a szerzői jogi oltalom alá eső művet megalkotta. Amennyiben a szerkesztő által szerkesztett mű szerkesztése egyéni-eredeti jellegű, a szerkesztő egyben a gyűjteményes mű szerzője lehet az Szjt. 7. § (2) bekezdése alapján. Ez azonban nem szükségszerű, mivel nem minden szerkesztés bír egyéni-eredeti jelleggel.

5. *Szerző 3. nyomozati vallomása alapján egyezőség mutatkozik az általa és szerző 1. által kiadott mű között. A Szerzői Jogi Szakértő Testület erre vonatkozóan eltérő megállapítást tett (4. o. 4. bek.). Kérjük, nyilatkozzon a testület, hogy a tanú által hivatkozottak: „formailag, szerkezeti felépítésre vannak részek, melyek egy az egyben ugyanazok mint a kiadványunkban, értek itt a kiemelésekre, a táblázat elkészítésére” valóban fennállnak-e!*

Az eljáró tanács az eredeti szakvéleményben – erre vonatkozó felkérés, valamint a mű ismeretének hiányában – nem vizsgálta szerző 3. művét, ezért nem is tett arra vonatkozóan semmilyen, a nyomozati vallomástól esetlegesen eltérő megállapítást.

A kérdés második része tekintetében utalunk a jelen szakvélemény-kiegészítés I. 1. pontja alatt kifejtettakra, nevezetesen arra, hogy szerző 3. művének felépítése mind szerző 1., mind szerző 2. művére hasonlít, az egyes érmék/bankjegyek bemutatásánál a szerző itt is szerepeltet képeket, alapadatokat (súly, átmérő, vastagság, anyag, előlap, hátlap, perem, forgalom időtartama), mennyiségre és értékre vonatkozó kronologikus táblázatot, valamint az egyes változatokról szóló rövid ismertetést. Hasonlóság és átfedés különösen az adatok és a táblázat tekintetében jelentkezik, semmiféleképpen sem lehet azonban kijelenteni, hogy akár szerző 1. műve, akár szerző 2. műve egy az egyben másolná szerző 3. művét.

6. *Vizsgálta-e a testület, hogy szerző 2. vagy szerző 1. lajstromozta-e előbb a kiadványait, mert a számuk alapján szerző 2. védette le előbb a kiadványát? Ebben az esetben történt-e jogsértés?*

Az eljáró tanács erre irányuló megkeresés hiányában nem vizsgálta, hogy melyik mű jött létre korábban, illetőleg azt sem, hogy melyik mű került előbb „lajstromozásra”, azzal, hogy az eljáró tanács számára nem teljesen világos, hogy a kérdésfeltevő helyüktől pontosan mely nyilvántartásban történő lajstromozásra gondol, különös tekintettel arra, hogy a szerzői jogi oltalomnak nem feltétele a nyilvántartásba vétel. Az Szjt. 9. § (1) bekezdése szerint a szerzőt a mű létrejöttétől kezdve megilleti a szerzői jogok – a személyhez fűződő és a vagyoni jogok – összessége. Az eljáró tanács mindazonáltal megjegyzi, hogy a jogsértés megállapítása szempontjából annak lehet relevanciája, hogy a kérdéses művek mikor jöttek létre, mivel ér-

telemszerűen kizárt, hogy egy korábbi mű egy későbbi mű jogellenes átdolgozásának vagy átvételének minősüljön.

II. Egyéb észrevételek

Az eljáró tanács álláspontja szerint a szerző 3. művének egyes részeit is tartalmazó, szerző 2. által benyújtott összeállításnak annyiban lehet a jelen ügyben relevanciája, amennyiben a valamennyi érintett szerző művében visszaköszönő, mennyiségre és értékre vonatkozó kronologikus táblázatok egyéni-eredeti jellegét, illetve az ilyen típusú művek tekintetében fennálló alkotói szabadságfokot vizsgáljuk. A szerző 3. művében szereplő táblázatokra ugyanis szerző 1. és szerző 2. táblázatai egyaránt hasonlítanak, annak ellenére, hogy mindkettőjüknél más csoportok és adatok szerepelnek az értékeknél.

Mindazonáltal, figyelemmel az I. 1. (1)–(7) pontokban leírtakra is, az eljáró tanácsnak az az összbenyomása, hogy szerző 1. és szerző 2. művei között több szerkesztési és tartalmi hasonlóság, azonosság szerepel, mint e két mű bármelyike és szerző 3. művei között.

*Dr. Hajagos Éva , a tanács elnöke
Dr. Lukácsi Péter , a tanács előadó tagja
Barna Imre, a tanács szavazó tagja*

* * *

SZOFTVERFELHASZNÁLÁSI SZERZŐDÉS ÉRTELMEZÉSE, TERMINÁLSERVEREN TÖRTÉNŐ SZOFTVERFUTTATÁS SZERZŐI JOGI MEGÍTÉLÉSE

SZJSZT-06/15

A Fővárosi Törvényszék által feltett kérdések

1. Állapítsa meg a szakértő, hogy az elsőrendű alperes és a felperes szerződéses viszonyán belül a szerződő felek különbséget tettek-e a 2004. március 4. napjától 2013. szeptember 30. napjáig tartó időszakban a licencszerződés, a felhasználási szerződés, illetőleg a szoftverfrissítés–jogszabálykövetésre vonatkozó szerződések között! Amennyiben igen, úgy a szakértő nyilatkozzon arról, hogy a megkülönböztetésnek megfelelően történt-e különböző jogcímenek díjfizetés az elsőrendű alperes részéről a felperes részére! Felhívja a bíróság a szakértőt, hogy a felek szerződéses viszonyának 2012-es esetleges változását külön elemezze, amennyiben álláspontja szerint változás nem következett

be 2012-ben az elsőrendű alperes és a felperes viszonyában, úgy erről konkrétan nyilatkozzon.

2. Nyilatkozzon a szakértő arról, hogy az elsőrendű alperes által 2008. október hónapban kibocsátott ajánlattételi felhívásban megjelölt célok a felperesi szoftver 1. az Szjt. 59. § (1) bekezdésében írtak szerinti rendeltetéssel összhangban történő felhasználásának minősül-e vagy sem!
3. Nyilatkozzon a szakértői testület, hogy az elsőrendű alperes, illetőleg a felperes között 2004-ben megkötött licencszerződés alapján az elsőrendű alperes jogosult volt-e a felperesi szoftver 1-et terminálszerveren futtatni!
4. Nyilatkozzon a szakértő arról, hogy az Szjt. 18. § (1) bekezdés *a*) pontjában írt többszörözésnek minősül-e az, ha terminálszerveren lehetővé válik, hogy egyszerre több, a terminálszervertől eltérő asztali számítógépen (munkahelyen) a terminálszerveren futó programot egyidejűleg többben használjanak!
5. Amennyiben a szakértő álláspontja szerint a 4. kérdésben megjelölt magatartás csak a szerző engedélyével gyakorolható magatartás, úgy nyilatkozzon arról, hogy az Szjt. 42. § (1) bekezdése szerinti felhasználásnak minősül-e az, ha a terminálszerveren oly módon kerül egy program elhelyezésre, hogy az minden további beavatkozás nélkül, csak és kizárólag a kliensgépek bekapcsolásával és terminálszerverre történő rákapcsolódásával alkalmassá válik az Szjt. 18. § (1) bekezdés *a*) pontja szerinti többszörözésre!
6. Minden további olyan kérdés megválaszolása, amely a szakértői testület álláspontja szerint a felperes keresetének „elsődleges, mind másodlagos kereseti kérelmei” eldöntése kapcsán fontosnak tekinthető, illetőleg a felek által a későbbiekben esetleg megjelölt kérdések megválaszolása.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület eljárásának jogszabályi alapja

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (a továbbiakban: Szjt.) 101. §-a alapján szerzői jogi jogvitás ügyben felmerülő szakkérdésekben a bíróságok és más hatóságok szakvéleményt kérhetnek a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala mellett működő szakértő testülettől. A Szerzői Jogi Szakértő Testület felkérésre peren kívül is adhat szakvéleményt a felhasználási jog gyakorlásával kapcsolatos kérdésekben.

A Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 1. §-a szerint a Szerzői Jogi Szakértő Testület az Szjt. 101. § (1) és (3) bekezdésében megjelölt ügyekben szakértői véleményt ad bírósági vagy hatósági megkeresés vagy megbízás alapján. E rendelet alkalmazásában szerzői jogi jogvitás ügy az Szjt.-ben szabályozott szerzői, szomszédos és adatbázis-előállítói jogok érvényesítésével összefüggő bármely jogvita. E rendelet alkalmazásában a felhasználási jog gyakorlásával kapcsolatos kérdésnek számít az Szjt.-ben szabályozott vagyoni jog gyakorlásával kapcsolatos kérdés.

A fenti jogszabályok alapján a jelen szakvélemény alapját képező peres ügy szerzői jogi jogvitás ügynek minősül, az eljáró bíróság által feltett kérdések szakkérdésnek minősülnek, a szakértő testület szakvéleményét a Fővárosi Törvényszék kérte, így a szakértő testület a jelen ügyben eljárhat.

Az eljáró tanács rögzíti, hogy az eljáró tanács tagjai a jelen szakvélemény alapjául szolgáló perben részes felekkel összeférhetetlenséget eredményező viszonyban nem állnak, szakértői véleményüket függetlenül, befolyásmentesen alakították ki.

A szakértő testület rendelkezésére bocsátott dokumentumok, a szakértői vélemény alapja

A Fővárosi Törvényszék a szakvéleménnyel érintett polgári per teljes iratanyagát az eljáró tanács rendelkezésére bocsátotta. Tekintettel arra, hogy a kormányrendelet 8. § (1) bekezdése szerint „a Szakértő Testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást ...”, az eljáró tanács a megkeresés, illetve a megkereséshez csatolt dokumentumok alapján hozta meg szakvéleményét. Az eljáró tanács a felektől ezenkívül dokumentumokat, információkat nem szerzett be, a peres feleket nem kereste meg.

Az eljáró tanács a Fővárosi Törvényszék kérdéseire ad választ szakvéleményében, és rögzíti, hogy a felektől egyéb kérdés ezeken kívül a szakértő testülethez nem érkezett.

Az eljáró tanács a szakvéleményében nem a feltett kérdések sorrendjében válaszol, hanem először az egyes tényállási elemek elemzésével, összefoglalóan vizsgálja meg a jogi helyzetet, majd utána válaszol az egyes konkrét kérdésekre.

A szakértői vélemény kialakításához figyelembe vett tényállás

Az eljáró tanács szakvéleménye kialakításához az alábbi tényállást vette figyelembe.

1. A felperes és az elsőrendű alperes 2004. március 4. napján szállítási-vállalkozási szerződés elnevezésű szerződést kötött, amelynek 1. pontja szerint az elsőrendű alperes mint vállalkozó vállalta, hogy az ajánlatnak megfelelően leszállítja és átadja felperesnek mint megrendelőnek a szerződés szerinti szoftverek licencjogát a szoftverek egyidejű telepítése mellett (a továbbiakban: *vállalkozási szerződés*).

A vállalkozási szerződés mellékletét képezte a *felhasználói (licenc-) szerződés*, amelynek 3. pontja szerint az elsőrendű alperes arra szerzett egyszeri jogot, hogy a vállalkozási szerződésben meghatározott szoftvereket saját üzletkörén belül, saját egyedi számítógépen (vagy hálózatos rendszer megszerzése esetén a szerveren és a hozzákapcsolt 67 db munkaállomáson) használja (a továbbiakban: *2004 felhasználási szerződés*).

A vállalkozási szerződés 1. pontja szerint a felhasználási engedély az alábbi szoftverek alábbi helyen és példányszámban történő felhasználására vonatkozott.

	hely 1.	hely 2.	Összesen
felperesi szoftver 1.	58 munkahely	0	58 munkahely
felperesi szoftver 2.	0	1 munkahely	1 munkahely
felperesi szoftver 3.	4 munkahely	0	4 munkahely
felperesi szoftver 4.	1 munkahely	0	1 munkahely
felperesi szoftver 5.	0	3 munkahely	3 munkahely
Összesen	63 munkahely	4 munkahely	67 munkahely

A vállalkozási szerződés 4. pontja alapján az elsőrendű alperes vállalkozói díjat kért, amely tartalmazza a fenti szoftverek határozatlan időre szóló licencjogát, a telepítés és installálás költségeit, de nem tartalmazza az oktatás és a kiszállás díját.

A vállalkozási szerződés szerinti vállalkozói díjat a felperes 2004. 06. 16. napján kelt számlájával számlázta ki az elsőrendű alperesnek, a számlán feltüntetett szolgáltatás: „Vállalkozói díj a 2004. 03. 04-én megkötött szállítási-vállalkozási szerződés szerint”, amelyet az elsőrendű alperes hiánytalanul meg is fizetett.

A vállalkozási szerződés a fenti szoftverek felhasználásával kapcsolatban az alábbi rendelkezéseket tartalmazta:

- 10.1. pont: a Megrendelő a szoftvereket csak rendeltetésszerűen használja.
- 10.1. pont: a Megrendelő írásbeli engedély nélkül a szoftvert másik gépre nem telepítheti, a telepítés helyét nem változtathatja meg.
- 10.1. pont: a Megrendelő a programot nem másolhatja, nem terjesztheti, és kizárólag a saját működési körében használhatja fel.
- 10.1. pont: a vállalkozó írásbeli engedély nélkül az adott rendszerhez más rendszert vagy modult nem építhet, és az adatbázisokhoz nem nyúlhat.
- 10.2. pont: a Vállalkozó a felperesi szoftver 3., 1., 4., 2. használatának eladója, és kijelenti, hogy a szoftverek saját fejlesztésűek, saját tulajdonában állnak, és azok használati jogának átruházása jogi akadályba nem ütközik.

A 2004 felhasználási szerződés a fenti szoftverek felhasználásával kapcsolatban az alábbi, a jelen szakvélemény szempontjából releváns rendelkezéseket tartalmazta:

- 1. pont: a felhasználási jogot a vevő határozatlan időre vásárolja meg.
- 3. pont: az elsőrendű alperes mint vevő tudomásul veszi, hogy az általa megvásárolt licencjog tárgyát képező felperesi szoftverrendszer személyi és vagyoni jogainak kizárólagos jogosultja a szerzői jog szabályai szerint a felperes.
- 4. pont: a szoftver adott egyedi számítógépen való felhasználásának minősül a szoftvernek az adott számítógép állandó memóriájában és nem állandó memóriájában való tárolás.
- 5. pont: a használati jog nem teszi lehetővé a használat másnak való átengedését, a rendszer egésze, egy része vagy az adatbázis másolását, másolatban vagy eredetiben történő továbbadását.
- 7. pont: a hasznosítási jog nem kizárólagos.

2. A felperes és az elsőrendű alperes 2004. 07. 01. napján *átalánydíjas upgrade- és szerviz-szerződést* kötött, amelynek 1. pontja szerint a felperes vállalta, hogy a szoftverek fejlesztését (upgrade, amely nem tartalmazta a felperes által kifejlesztett új szoftverekre vonatkozó átadási kötelmet), az adatbázis-frissítéseket automatikusan, postán, mágneses adathordozón megküldi, és a 2. pont szerint vállalta a fenti rendszer karbantartását és hibaelhárítását is (a továbbiakban: *2004 upgrade-szerződés*).

A 2004 upgrade-szerződés 9. pontja szerint a megrendelő a szerződés tárgyát képező szoftvert csak rendeltetésszerűen használhatja. Írásbeli engedély nélkül a szoftvert másik gépre nem telepítheti, a telepítés helyét nem változtathatja meg. A programot nem másolhatja, nem terjesztheti, és kizárólag saját működési körében használhatja fel.

A 2004 upgrade-szerződés mellékletében kerültek felsorolásra a supportszolgáltatással érintett szoftverek és felhasználási terjedelmük (a zárójelben jelzett szám az ún. kulcslemez vagy regisztrációs szám).

	hely 1.	hely 2.	hely 3.	Összesen
felperesi szoftver 1.	56 munkahely	0	3 munkahely	59 munkahely
felperesi szoftver 2.	0	1 munkahely	0	1 munkahely
felperesi szoftver 3.	4 munkahely	0	0	4 munkahely
felperesi szoftver 4.	1 munkahely	0	0	1 munkahely
felperesi szoftver 5.	0	3 munkahely	0	3 munkahely
felperesi szoftver 6.	0	1 munkahely	0	1 munkahely
Összesen	61 munkahely	5 munkahely	3 munkahely	69 munkahely

A 2004 upgrade-szerződéssel kapcsolatban a felperes által kiállított számlát a rendelkezésünkre bocsátott iratok között nem leltük fel.

3. Az elsőrendű alperes 2007. augusztus 27-én e-mailben megrendelte a hely 4-re a korábban, a felek között 1997-ben létrejött szerződés alapján DOS alapon telepített programról a felperesi szoftver 1-re való áttérést. A felek 2007. 09. 12-én *felhasználási szerződést* kötöttek ezen új felperesi szoftver 1-re vonatkozóan (a továbbiakban: *2007 felhasználási szerződés*), amelynek 1. pontja szerint a szoftver felhasználói (licenc-) jogát az elsőrendű alperes határozatlan időre kapta meg, és a vele szerződéses viszonyban álló orvosnak a szerződés időtartamára átengedheti, ha az orvos a mellékelt nyilatkozatot aláírja.

A 2007 felhasználási szerződés 2. pontja szerint az elsőrendű alperes a szoftverért jogdíjat fizetett a felperesnek.

A 2007 felhasználási szerződés 3. pontja nem tartalmazta a munkahelyek számát. Egyebekben a 2004 felhasználási szerződéssel egyező rendelkezéseket tartalmazott a szoftver felhasználására vonatkozóan.

A megrendelésből azonban egyértelműen kiderül, hogy egy munkahelyen, a hely 4-ben történő felhasználásra szolt a szerződés.

Az elsőrendű alperes és a felperes 2007. 09. 12. napján ugyanerre a szoftverre vonatkozóan *átalánydíjas upgrade- és szervizszerződést* kötött (a továbbiakban: 2007 *upgrade-szerződés*), a 2004 *upgrade-szerződés* feltételeivel azonosan. Az *upgrade-átalánydíjat* a 11.1. pontban egygépes verzióra határozták meg. Ez is igazolja, hogy egy munkaállomásra történt a felhasználás engedélyezése.

A felperes a 2007 felhasználási szerződés szerinti jogdíjat a 2009. 09. 13. napján kelt számlájával számlázta ki, a számlán megjelölt szolgáltatás: „korábbi szoftverről *upgrade felperesi szoftver 1-re*”.

4. Az elsőrendű alperes személyében változás következett be 2007. 08. 01-jétől, és a határozatlan idejű szerződések újrakötése vált szükségessé.

5. A felperes és az elsőrendű alperes erre tekintettel 2008. 07. 04. napján újabb *átalánydíjas upgrade- és szervizszerződést* kötött, amelynek alapján a felperes a korábbi 2004 és 2007 *upgrade-szerződéssel* lényegében azonos szolgáltatást nyújtott (a továbbiakban: 2008 *upgrade-szerződés*). A *szoftverek felhasználhatóságára vonatkozóan is a korábbi 2004 és 2007 upgrade-szerződés* feltételeit tartalmazta. A szerződés a felek között 2008. 01. 01. napján lépett hatályba. Melléklete tartalmazta a szerződéssel érintett szoftverek körét.

	hely 1.	hely 2.	hely 3.	hely 5.	hely 4.	Összesen
felperesi szoftver 1.	56 munkahely	0	1 munkahely		1 munkahely	58 munkahely
felperesi szoftver 7.	1 munkahely	0	0	0	0	1 munkahely
felperesi szoftver 2.	0	1 munkahely	0	0	0	1 munkahely
felperesi szoftver 3.	4 munkahely	2 munkahely	0	0	0	6 munkahely
felperesi szoftver 4.	1 munkahely	0	0	0	0	1 munkahely
felperesi szoftver 5.	0	3 munkahely	0	0	0	3 munkahely
felperesi szoftver 6.	0	1 munkahely	0	1 munkahely	1 munkahely	3 munkahely
Összesen	62 munkahely	7 munkahely	1 munkahely	1 munkahely	2 munkahely	73 munkahely

A 2008 *upgrade-szerződés* a felek között 2013. október 1. napjáig volt hatályban, az 2013. október 1. napjával az elsőrendű alperes felmondása folytán szűnt meg.

A 2008 *upgrade-szerződés* alapján a felperes évente új mellékletlistát állított ki az elsőrendű alperes által használt felperesi szoftverekről, amelyek alapján 2009., 2010., 2011. és 2012.

évben január 1. napjára vonatkoztatva összesen 58 munkahelyre fennálló felperesi szoftver 1.-használatot állapított meg.

6. Az elsőrendű alperes 2008. 10. 10. napján ajánlattételi felhívást bocsátott ki a másodrendű alperes részére. A felhívás célja: a hely 6-on felépítés alatt álló intézmény informatikai-kommunikációs feladatainak a megoldása, infokommunikációs rendszer kiépítése, eszközbeszerzése és szoftverellátása, amelynek részét képezte többek között adatbázisszerverek beszerzése és arra a felperesi szoftver 1. telepítése, konfigurálása, adatbázis migrálása, a tartalékadatbázis-szerverre ugyanezen feladatok elvégzése, Windows Server 2003 típusú terminálszerver beszerzése, szakmai szoftverek telepítése, konfigurálása, szükséges licencek biztosítása, továbbá szakmai link kiépítése a hely 1. intézménnyel. (a továbbiakban: *felhívás*).

A másodrendű alperes 2008. 10. 17. napján ajánlatot nyújtott be az elsőrendű alperes felhívására, az ajánlat utolsó sorában a „licence-k a hely 6. intézménybe 12 darab” szöveg szerepelt értéken (a továbbiakban: *ajánlat*).

Az elsőrendű alperes 2008. 10. 09-én, a felhívás kiadása előtti napon telefonon ajánlatot kért felperestől a felhívás felperesi szoftveres részére vonatkozóan, amelyre a felperes 2008. 10. 09. napján küldte meg ajánlatát (a továbbiakban: *felperesi ajánlat*). A felperesi ajánlat a felperesi szoftver 1. licence-re vonatkozóan jogdíjat tartalmazott, az upgrade ellátására pedig külön átalánydíjat jelölt meg.

Az első- és másodrendű alperes között a szerződés a felhívásnak és az ajánlatnak megfelelően 2008. 10. 20. napján jött létre (a továbbiakban: *hely 6. szerződés*).

A hely 6. szerződés nem tartalmazott semmilyen rendelkezést a szoftverek szerzői vagyoni jogainak engedélyezésével, átruházásával, felhasználási engedély (licence) adásával, jogdíjjal kapcsolatban. A másodrendű alperes a hely 6. szerződésben kifejezetten kikötötte, hogy harmadik személyek által gyártott szoftverek csak a másodrendű alperes hozzájárulásával és felügyeletével telepíthetők (3/e) pont), a másodrendű alperes teljes körű felelősséget vállal azért, hogy az elsőrendű alperes a leszállított rendszert a szerződés alapján korlátozás nélkül jogosult felhasználni (5/b) pont), a leszállításra kerülő szoftverek tulajdonjoga a vételár teljes kifizetését követően száll át a megrendelőre (5/c) pont). A hely 6. szerződés 1. sz. mellékletének utolsó sora az ajánlattal azonosan tartalmazta a „licence-k a hely 6. intézménybe 12 darab” tételt.

A másodrendű alperes 2009. 05. 20. napján számlájával számlázta ki a munkát, amelynek utolsó sora tartalmazta a „licence-k a hely 6. intézménybe 12 darab” tételt. Ugyanezen szöveget tartalmazta a számla alapját képező 3. sz. teljesítési igazolás is.

A hely 6. szerződés alapján az elsőrendű alperes a hely 6.-ban lévő intézményben 13 munkahelyen futtatta a felperesi szoftver 1-et úgy, hogy a 12 itt lévő számítógép-munkaállomás a hely 1. intézményben lévő elsődleges és másodlagos adatbázisszerverekkel és a Windows Server 2003 terminálszerverrel tartotta a kapcsolatot. A felperesi szoftver a terminálszer-

verre került telepítésre és tárolásra, és a hely 6. intézményben lévő 12 számítógép-munkaállomás ezen terminálszerverhez csatlakozva érte el a felperesi szoftver 1-et.

Az elsőrendű alperes által működtetett rendszerek 2010 folyamán lelassultak, ezért az elsőrendű alperes 2010. október 15-i levelében a felpereshez fordult segítségért. A felperes a terminálszerverhez létesített távoli elérése útján, továbbá a hely 1. és a hely 6. intézményben végzett helyszíni felmérése alapján megállapította, hogy a felperesi szoftver 1-t az elsőrendű alperes a hatályos 58 engedélyezett munkaállomás helyett jóval több munkaállomáson használja, a hely 1. intézményben 41 további munkaállomáson, míg a hely 6. intézményben 15 munkaállomáson, amelyből 9 volt telepített és 6 terminálszerveres elérés (a felperes 2012. 02. 21-i levele).

2011. 04. 04. napján kelt levelében a felperes rögzítette, hogy megküldte az elsőrendű alperesnek a hiányzó licencű szoftverekre vonatkozó felhasználásiszerződés-tervezetet, amelyre azonban az elsőrendű alperes nem válaszolt, és rögzíti, hogy nincs upgrade-szerződés sem ezekre a szoftverekre.

2012. 03. 07-i levelében az elsőrendű alperes elismerte, hogy 13 munkahelyen fut a szoftver a hely 6. intézményben, ebből nincs a felperessel upgrade-szerződése a 8 telepített munkaállomásra vonatkozóan, ezért az ezekre járó upgrade-díjat az elsőrendű alperes megtéríti a felperesnek.

A hely 6. szerződés 2012. 03. 01. napjától hatályos melléklete alapján a felperesi szoftver 1-et az elsőrendű alperes a hely 1. intézményben 81 munkahelyen használja, míg a hely 6. intézményben 13 munkahelyen, azaz összesen 94 munkahelyen, és az elsőrendű alperes ezen munkahelyszám után fizette az upgrade-szolgáltatás átalánydíját 2013. év folyamán is.

A felperes 2012. 03. 09. napján kelt számlájával számlázta ki az elsőrendű alperesnek a felperesi szoftver 1. upgrade-átalánydíját a 2008 upgrade-szerződés alapján 28 munkaállomásra vonatkozóan, amelyből 13 a hely 6. intézményben, 15 pedig a hely 1. intézményben került felhasználásra. A számlán szereplő szolgáltatás megnevezése: „felperesi szoftver 1. upgrade 28 munkahelyre (Hely 6. intézmény + 13, Hely 1. + 15 munkahely) 2008. 07. 04. megkötött szerződés bővítéseként”

A felperes további munkahelyek után ismét számlázott 2013. 03. 23. napján kelt számlájával az elsőrendű alperesnek, a számlán szereplő szöveg: „felperesi szoftver 1. átalánydíj differencia (hálózatos, melléklet szerint) Név 2012. 03. – 06. hó”.

Az elsőrendű alperes a saját utalványozási nyomtatványán az utalványozás jogcímeeként „szoftverkövetést” jelölt meg, és ekként is fizette ki a felperesi számlákat.

*Az eljáró tanács szakvéleménye**Az eljáró tanács összefoglaló szakvéleménye**1. Az elsőrendű alperesnek adott felhasználási engedély terjedelme és tartalma, a megkötött szerződések típusai*

Ahhoz, hogy megállapításra kerülhessen, hogy az elsőrendű alperes milyen mértékű, terjedelmű, tartalmú felhasználási engedéllyel rendelkezett a felperesi szoftver 1-re vonatkozóan, figyelembe kell venni a szerzői jogról szóló törvénynek a felhasználási szerződés tartalmára, értelmezésére vonatkozó rendelkezéseit, és ezek tükrében meg kell vizsgálni a létrejött szerződéseket.

A szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szt.) 16. §-a szerint:

(1) A szerzői jogi védelem alapján a szerzőnek kizárólagos joga van a mű egészének vagy valamely azonosítható részének anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és minden egyes felhasználás engedélyezésére. E törvény eltérő rendelkezése hiányában a felhasználásra engedély felhasználási szerződéssel szerezhető.

(4) Ha e törvény másképp nem rendelkezik, a szerzőt a mű felhasználására adott engedély fejében díjazás illeti meg, amelynek – eltérő megállapodás hiányában – a felhasználáshoz kapcsolódó bevétellel kell arányban állnia. A díjazásról a jogosult csak kifejezett nyilatkozattal mondhat le. Ha a törvény a felhasználási szerződés érvényességét megszabott alakhoz köti, a díjazásról való lemondás is csak a megszabott alakban érvényes.

(6) Jogosulatlan a felhasználás különösen akkor, ha arra törvény vagy az arra jogosult szerződéssel engedélyt nem ad, vagy ha a felhasználó jogosultságának határait túllépve használja fel a művet.

Az Szt. 42. §-a kimondja, hogy:

(1) felhasználási szerződés alapján a szerző engedélyt ad művének a felhasználására, a felhasználó pedig köteles ennek fejében díjat fizetni.

(2) A felhasználási szerződés tartalmát a felek szabadon állapítják meg. A felhasználási szerződésre vonatkozó rendelkezésektől egyező akarattal eltérhetnek, ha e törvény vagy más jogszabály az eltérést nem tiltja.

(3) Ha a felhasználási szerződés tartalma nem állapítható meg egyértelműen, a szerző számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni.

Az Szt. 43. §-a rögzíti, hogy:

(3) A felhasználási engedély korlátozható valamely területre, időtartamra, felhasználási módra és a felhasználás meghatározott mértékére.

(4) Jogszabály vagy a szerződés eltérő rendelkezése hiányában a felhasználási engedély Magyarország területére terjed ki, és időtartama a szerződés tárgyát képező műhöz hasonló művek felhasználására kötött szerződések szokásos időtartamához igazodik.

(5) Ha a szerződés nem jelöli meg azokat a felhasználási módokat, amelyekre az engedély vonatkozik, illetve nem határozza meg a felhasználás megengedett mértékét, az engedély a szerződés céljának megvalósításához elengedhetetlenül szükséges felhasználási módra és mértékre korlátozódik.

Az Szjt. 44. §-a szabályozza az ismeretlen felhasználási módra kötött szerződés semmisségét:

(2) A szerződés megkötésekor ismeretlen felhasználási módra vonatkozó felhasználási engedély érvényesen nem adható. A felhasználásnak a szerződés megkötését követően kialakuló módszere nem tekinthető a szerződés megkötésekor még ismeretlen felhasználási módnak pusztán azért, mert a korábban is ismert felhasználási mód megvalósítását hatékonyabban, kedvezőbb feltételekkel vagy jobb minőségben teszi lehetővé.

Az Szjt. 45. §-a rendelkezik a kötelező alakiságról:

(1) A felhasználási szerződést – ha e törvény eltérően nem rendelkezik – írásba kell foglalni.

(2) Nem kötelező a szerződés írásba foglalása napilapban vagy folyóiratban történő közvétételre kötött szerződés esetén.

Az Szjt. 46. §-a pedig további korlátozást állapít meg a továbbruházhatósággal kapcsolatban: (1) A felhasználó az engedélyt harmadik személyre csak akkor ruházhatja át, illetve csak akkor adhat harmadik személynek további engedélyt a mű felhasználására, ha azt a szerző kifejezetten megengedte.

A perbeli szerződésekre a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény hatálybalépésével összefüggő átmeneti és felhatalmazó rendelkezésekről szóló 2013. évi CLXXVII. tv. (a továbbiakban: Ptk.) 50. §. (1) bekezdése alapján alkalmazandó régi Ptk. (1959. évi IV. törvény) 205. §-a szerint a szerződés a felek akaratának kölcsönös és egybehangzó kifejezésével jön létre, a szerződés létrejöttéhez a feleknek a lényeges, valamint a bármelyikük által lényegesnek minősített kérdésekben való megállapodása szükséges. Nem kell a feleknek megállapodniuk olyan kérdésekben, amelyeket jogszabály rendez.

1.1. A létrejött felhasználási szerződések

A fenti tényállás alapján megállapítható, hogy az elsőrendű alperes és a felperes a vállalkozási szerződés és az annak mellékletét tartalmazó 2004 felhasználási szerződés, továbbá a 2007 felhasználási szerződés alapján volt jogosult a felperesi szoftverek használatára, a felek között ezt követően, így a 2008–2013 közötti időszakban sem szóbeli, sem írásbeli, sem ráutaló magatartással felhasználási szerződés nem jött létre, tekintettel arra, hogy a 2004, 2007, 2008 upgrade-szerződések felhasználási engedélyt, jogát ruházást nem tartalmaznak.

A vállalkozási szerződés és az annak mellékletét képező 2004 felhasználási szerződés együttesen, továbbá a 2007 felhasználási szerződés létező és érvényes felhasználási szerződések, mivel a felek abban a felhasználási engedély megadásához szükséges valamennyi

nyi lényeges szerződési elemben megállapodtak a szerződésekre alkalmazandó régi Ptk. 205. §-ának megfelelően. A felhasználási szerződés létezéséhez a szerződésnek az alábbi lényeges elemeket kell tartalmaznia:

- a) felek megjelölése,
- b) a mű meghatározása,
- c) felhasználási engedély adása,
- d) az engedélyezett felhasználás módja és mértéke,
- e) ellenérték megjelölése (kivéve, ha ingyenes szerződésről van szó).²

Ezen lényegi elemeket a vállalkozási szerződés és a 2004 felhasználási szerződés, továbbá a 2007 felhasználási szerződés kivétel nélkül tartalmazza, hiszen mindkét szerződés felsorolja a szoftvereket, amelyekre a szerződés vonatkozik (a 2004-es vállalkozási szerződés 1. pontja, a 2007 felhasználási szerződés 1. pontja – a mű meghatározása ezzel teljesül), felhasználási engedélyt ad az elsőrendű alperesnek (vállalkozási szerződés 1. pont, 2004 felhasználási szerződés 1. és 3. pont, 2007 felhasználási szerződés 1. pont), és egyben meg is határozza a felhasználás módját, időbeli és egyéb terjedelmét és mértékét, szigorú korlátozásokat, felhasználási módokra vonatkozó tilalmakat beépítve a szerződésekbe (vállalkozási szerződés 10.1–10.2. pont, 2004 felhasználási szerződés 1., 3., 4., 5. és 7. pont; 2007 felhasználási szerződés 3., 4., 5. és 7. pont), továbbá az ellenértéket is meghatározza, kifejezetten előírja, hogy jogdíjat kell fizetni a felhasználási engedély ellenértékéért, a jogdíj mértékét a 2007 felhasználási szerződés 2. pontja kifejezetten tartalmazza, míg a 2004 felhasználási szerződéshez tartozó jogdíj az ezen szerződéshez elválaszthatatlanul kapcsolódó 2004-es vállalkozási szerződés 4. pontjában kerül a vállalkozói díj részeként meghatározásra, kifejezetten kiemelve, hogy a vállalkozói díj magában foglalja a szoftverek határozatlan időre szóló licencjogát is.

Ki kell emelni, hogy a szerződések szóhasználatában a „licencjog” a Szt. fogalomrendszer szerinti felhasználási engedélyt jelent, annak egy szinonimája, ebből eredően a felhasználási szerződés és a licencszerződés fogalmilag megegyezik.

Ezzel ellentétben a felperes és az elsőrendű alperes között létrejött 2004, 2007 és 2008 upgrade-szerződések nem tartalmazzák a felhasználási szerződés valamennyi kötelező lényeges elemét, azokból hiányzik:

- a) a felhasználási engedély adására vonatkozó megállapodás,
- b) az engedélyezett felhasználás módja és mértéke,
- c) a felhasználás ellenértéke, azaz a jogdíj.

Az Szt. fent idézett 16. § (1) bekezdése kifejezetten kimondja, hogy felhasználási engedély felhasználási szerződéssel szerezhető. A szoftverfrissítésre, jogszabálykövetésre, hibaelhárításra, karbantartásra (együttesen: support) vonatkozóan létrejött 2004, 2007 és 2008 upgrade-szerződések tartalmazza ugyan a művek felsorolását, megjelöli a feleket

² Ugyanezt megerősíti dr. Faludi Gábor: A felhasználási szerződés című könyvében is. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1999, p. 109.

és tartalmaz bizonyos tilalmakat a szoftverek felhasználására vonatkozóan, azonban nem tartalmazza a felek kifejezett megállapodását arra, hogy az upgrade-/supportszolgáltatás alapját képező szoftverekre a felperes felhasználási engedélyt ad az elsőrendű alperesnek. A teljesen hiányzó engedélyt maga az Szjt. értelmező és a felhasználási jog terjedelmének meghatározását segítő fent hivatkozott rendelkezései [Szjt. 42. § (3) bekezdés, 43. § (3)–(5) bekezdés, 44. § (2) bekezdés] sem pótolják. Ebből eredően a felek között a 2004, 2007 és 2008 upgrade-szerződés a tárgyat képező szoftverek tekintetében nem felhasználási szerződés, hanem megbízási/vállalkozási jellegű szerződés, amely szerzői jogi jogosultságot az elsőrendű alperes oldalán nem keletkeztet.

Ugyanez igaz a 2008 upgrade-szerződéshez évente csatolt mellékletekre is. Ezen melléklek a szerződés tárgyát, azaz a supportszolgáltatással érintett szoftverek körét határozzák meg évről-évre, a 2012. év vonatkozásában pedig az év közbeni változásra tekintettel 2012. 01. 01.-től 2012. 03. 01.-ig tartó időtartamra és a 2012. 03. 01.-től 2012. 12. 31.-ig tartó időtartamra, valamint az utolsó melléklet tekintetében a 2013. 01. 01.-től a szerződés megszűnéséig, azaz 2013. 09. 30. napjáig tartó időtartamra.

Az a tény, hogy a felek 2012. március 1.-től kibővítették olyan szoftverekkel is a 2008 upgrade-szerződéshez csatolt mellékletet, amelyek addig nem szerepeltek a szerződés tárgyában, nem jelenti azt, hogy ezen szoftverekre vonatkozóan a felek felhasználási szerződést kötöttek, és hogy ezekre a szoftverekre vonatkozóan a felperes az elsőrendű alperesnek felhasználási engedélyt adott. Ezen szoftverekre vonatkozóan a 2008 upgrade-szerződés nem tartalmaz felhasználási engedélyt, vagyis a felhasználási szerződés lényeges elemei hiányoznak, így ezen szoftverekre vonatkozóan a felek között nem jött létre felhasználási szerződés.

Ezt alátámasztják az alábbi tények:

- a felperes 2011. 03. 04.-én kelt levelében ajánlatot tett az elsőrendű alperesnek a hiányzó szoftverek licenceinek, azaz felhasználási engedélyének a megvásárlására, ennek ellenértékét is megjelölte a felperes, vagyis a felperes úgy tekintette, hogy ezen szoftverekre nem jött létre felhasználási szerződés az elsőrendű alperessel;
- a felperes 2011. 04. 04.-én kelt, az elsőrendű alperesnek küldött levelében rögzíti, hogy megküldte az elsőrendű alperesnek az ezen szoftverek felhasználási engedélyére vonatkozó felhasználásiszerződés-tervezetet (ajánlatot), arra azonban az elsőrendű alperestől nem kapott visszajelzést, és azt is megállapította, hogy ezen szoftverekre egyébként a feleknek support (upgrade-) -szerződésük sincs;
- az elsőrendű alperes 2012. 03. 07.-i, a felperesnek küldött levelében elfogadja, hogy nincs a felperessel support (upgrade-) -szerződése, azonban a felperes által megküldött felhasználási szerződést továbbra sem fogadja el, arról az elsőrendű alperes mindvégig hallgat;
- a felek 2012. március 1.-től megállapodtak a supportszerződés kiegészítésében a felvett új szoftverekre vonatkozóan, azonban ezen szoftverek tekintetében a felek között továbbra sem jött létre felhasználási szerződés.

A felperes részéről az, hogy az elsőrendű alperessel fennálló 2008 upgrade-szerződését kiterjesztette 2012. 03. 01. napjától az elsőrendű alperes által felhasználási engedély nélkül használt szoftverekre, nem jelent hallgatólágosan, ráutaló magatartással történő felhasználásiengedély-adást, mivel:

- az Szjt. fent idézett 16. § (1) bekezdése szerint felhasználási engedély csak felhasználási szerződéssel adható, illetve szerezhető;
- az Szjt. 45. § (1) bekezdése szerint a felhasználási szerződést kötelezően írásba kell foglalni;
- itt nem az alakíság megsértésével kötött, alakilag érvénytelen felhasználási szerződésről van szó, hanem nem létező felhasználási szerződésről, mivel a felhasználási engedély teljes mértékben hiányzott.

A 2008 upgrade-szerződés tárgyának 2012. március 1-től történő kibővítése tehát nem változtatta meg a felek közötti 2008 upgrade-szerződés típusát, az továbbra is csak egy megbízási/vállalkozási típusú szerződés maradt, amelyért az elsőrendű alperes a kibővített szoftverlista alapján fizetett többletdíjazást a felperesnek.

1.2. Az egyes szerződések alapján kibocsátott számlák

A felperes által az egyes szerződésekkel összefüggésben kibocsátott számlák is alátámasztják, hogy a felperes különbséget tett a felhasználási jog ellenértéke és a supportszolgáltatás ellenértéke, vagyis a felhasználási (licence-) és a szoftverkövetésre, upgrade-szolgáltatásra, hibaelhárításra, karbantartásra létrejött szoftverfrissítési, jogszabálykövetési (support) szerződések között, az elsőrendű alperesi utalványok pedig azt igazolják, hogy maga az elsőrendű alperes is megbízási/vállalkozási típusú szoftverkövetési díjnak tekintette a 2004, a 2007 és a 2008 upgrade-szerződés után a felperesnek fizetett díjakat mind 2012. március 1. előtt, mind pedig azt követően. Az alábbi táblázatban foglalja össze az eljáró tanács az egyes szerződések alapján kibocsátott felperesi számlákat.

Vonatkozó szerződés	Számla száma	Számla kelte	Számla tartalma (szolgáltatás leírása)
Vállalkozási szerződés és 2004 felhasználási szerződés		2004. 06. 16.	„Vállalkozói díj a 2004. 03. 04-én megkötött szállítási-vállalkozási szerződés szerint”
2004 upgrade-szerződés	Nincs az iratok között ezen szerződés alapján kibocsátott számla		
2007 felhasználási szerződés		2009. 09. 13.	4. tétel: „upgrade felperesi szoftver 1-re”
2007 upgrade-szerződés		2009. 09. 13.	3. tétel: „felperesi szoftver 7. átalánydíj 2007. 09–12. hó”
2008 upgrade-szerződés 2012. 03. 01. előtt	Nincs az iratok között ezen szerződés 2012. 03. 01. előtti időszakára kibocsátott számla		

Vonatkozó szerződés	Számla száma	Számla kelte	Számla tartalma (szolgáltatás leírása)
2008 upgrade-szerződés 2013. 03. 01. után		2013. 03. 09.	„felperesi szoftver 1 upgrade 28 munkahelyre (hely 6. intézmény + 13, hely 1. + 15 munkahely) 2008. 07. 04. megkötött szerződés bővítéseként”
		2013. 03. 23.	„felperesi szoftver 1. átalánydíj differencia (hálózatos, melléklet szerint) Név 2012. 03–06. hó”.

Az elsőrendű alperes a felperes által 2008. 03. 01. után kibocsátott két számlában foglalt ellenértéket önmaga is a 2008 upgrade-szerződés szerinti szoftverkövetési szolgáltatás ellenértékének tekintette, ezt igazolja, hogy a számlák kifizetésére vonatkozóan kibocsátott utalványokon ő maga tüntette fel a megjegyzés rovatban a fizetés jogcímeként, hogy: „SZOFTVERKÖVETÉS”, illetve: „SZOFTVERKÖVETÉS – 2012. 03–06. hó”.

A felperes a fenti táblázatból is láthatóan különbséget tett a kétfajta szerződés szerinti ellenérték jogcíme között, és ezt a kibocsátott számlákban is megjelenítette. A szoftverkövetési, upgrade-szerződések díjának kiszámlázásakor vagy megjelent az átalánydíj kifejezés a számlán (lásd a 2007 upgrade-szerződés alapján kiállított számla vagy a 2008. upgrade-szerződés kibővített szoftverei után kiállított számla), vagy pedig az upgrade-szolgáltatásról szóló számlában megjelölte magát az upgrade-szerződést (lásd a számla, amely dátum szerint megjelölve nem lehet más, mint a felek között létrejött 2008 upgrade-szerződés).

Ezen túlmenően az upgrade-szerződések szerinti átalánydíj számlázásánál mindig megjelenik egy időintervallum, amelyre vonatkozóan a díjat kiszámlázzák.

Ezzel szemben ahol a felperes nem ilyen átalánydíjas upgrade-szolgáltatás ellenértékét számlázza ki, hanem a felhasználási engedély ellenértékét, ott nem kerül feltüntetésre átalánydíj és időszak megjelölése sem, hiszen a felhasználási engedélyt a felperes határozatlan időre adta az elsőrendű alperesnek, ott a számlán szereplő szolgáltatás vagy vállalkozói díj, vagy a 2007-es felhasználási szerződés esetében maga az elvégzett szolgáltatás, vagyis az átállás leírása. A szerződések alapján viszont egyértelműen beazonosítható, hogy ezen díjak egyszeri díjak, amelyek a jogdíjat (licenccdíjat) is magukban foglalják.

Az eljáró tanács kiemeli, hogy az egyes szerződések alapján kibocsátott felperesi számlák szöveges tartalma legfeljebb csak segíthet a létrejött szerződések értelmezésében, azonban semmiképpen sem képezhet a felek között szerződést, és nincs olyan hatása, amely a meglévő írásbeli szerződések tartalmát módosítaná.

Az eljáró tanács azt is fontosnak tartja megemlíteni, hogy a rendelkezésére álló iratok és nyilatkozatok alapján a felperes nem mondott le a nem jogosított szoftverek után őt megillető jogdíjigényéről, és a fenti két 2012. évi számla kibocsátása és a 2008 upgrade-szerződés kiterjesztése ezen új, engedély nélküli szoftverekre sem jelenti a felperes részéről az ezen szoftverek után járó jogdíjról való lemondást, tekintettel arra, hogy az Szjt. fent idézett 16. § (4) bekezdése alapján a szerzői jogosult a jogdíjról csak kifejezett, írásbeli jognyilatkozattal

mondhat le, amely a jelen ügyben az eljáró tanács tudomása alapján nem történt meg. Ezt erősíti meg a Legfelsőbb Bíróság is a BH 1992/633. számú döntésében.

Mindezekon felül a felperes 2008. 10. 09. napján kelt, az elsőrendű alperesnek megküldött ajánlatában is kifejezetten külön sorban, külön tételként tüntette fel az új hely 6. intézménybe szánt szoftverek licencjogainak ellenértékét, és ehhez képest az ajánlat elkülönítetten tartalmazta a szoftverekre vonatkozó upgrade-szolgáltatás átalánydíjas ellenértékét „átalánydíj: a kért rendszerre a 2008-ban érvényes karbantartási díjak” cím alatt.

1.3. Az alperesi felhasználási engedély terjedelme

A 2004 és 2007 felhasználási szerződés alapján az elsőrendű alperes a per tárgyát képező felperesi szoftver 1-et összesen 59 munkaállomáson volt jogosult felhasználni, ebből a 2004 felhasználási szerződés alapján 58 munkaállomáson a kulcslemez felperesi szoftver 1-et, a 2007 felhasználási szerződés alapján pedig további 1 munkaállomáson a ... regisztrációs számú felperesi szoftver 1-et.

A felek között létrejött 2004 upgrade-szerződés szerint az upgrade-szolgáltatást a felperes a hely 1. intézményben 56 munkaállomásra és további 3, a hely 3. intézményben lévő munkaállomásra nyújtotta, vagyis összesen 59 munkaállomás vonatkozásában.

A 2008 upgrade-szerződés alapján a felperes az upgrade-szolgáltatást a hely 1. intézményben 56 munkaállomásra, a hely 3. intézményben 1 munkaállomásra és további 1 munkaállomásra a hely 4. intézményben nyújtotta, azaz összesen 58 munkahelyre.

Az upgrade-szerződések és a két felhasználási szerződés eltéréseit a jogosított munkaállomásszám tekintetében nem kell figyelembe venni, hiszen a fenti 1.1. pontban részletesen kifejtettek alapján a felperes felhasználási engedélyt a felperesi szoftver 1-re vonatkozóan az upgrade-szerződésekben nem adott az elsőrendű alperesnek, a felhasználási engedélyeket a 2004 és 2007 felhasználási szerződés tartalmazta. Tehát annak megállapításakor, hogy hány munkaállomáson történő felhasználásra szerzett jogot az elsőrendű alperes, a két felhasználási szerződést kell figyelembe venni attól függetlenül, hogy mi szerepel az upgrade-szerződésekben.

Az upgrade-szerződésekben (2004, 2007 és 2008 upgrade-szerződés és azok mellékletei) feltüntetett munkaállomásszámoknak tehát annyiban lehet csak jelentőségük, hogy azok alapján állapítható meg, hogy az elsőrendű alperes egy adott időszakban a 2004 és 2007 felhasználási szerződésben meghatározott maximális számú munkahelyre vonatkozó felhasználási engedély kereteit túllépte-e, azaz ténylegesen hol, hány munkaállomáson, milyen szoftvert használt.

A vállalkozási szerződés és az annak mellékletét képező 2004 felhasználási szerződés alapján az elsőrendű alperest csak nagyon szűk körű felhasználási engedély illette meg a felperesi szoftver 1-re vonatkozóan, amelyet a könnyebb áttekinthetőség érdekében táblázatban jelenítünk meg.

	Szerződéses rendelkezés	Szerződés vonatkozó szakasza	Szjt. vonatkozó szakasza
Felhasználási engedély időbeli hatálya	határozatlan időtartamra (a szoftver teljes védelmi idejére)	vállalkozási szerződés 1. pont, 2004 felhasználási szerződés 1. pont	43. § (3) és (4)
Felhasználási engedély területi hatálya	Magyarország területe, illetve ahol telepítési hely került meghatározásra, ott a telepítés helye, a jelen esetben ez a hely 1. intézmény	nem jelöli meg	43. § (4)
Felhasználási engedély példányszám-korlátja	58 munkahelyre telepítve vagy hálózatos rendszer esetén a szerveren és a hozzákapcsolt 58 munkaállomáson	vállalkozási szerződés 1. pont, 2004 felhasználási szerződés 3. pont	43. § (3)
Engedélyezett felhasználási módok	saját működési körében való futtatás és képernyőn megjelenítés, a szoftver tárolása az adott számítógép állandó vagy nem állandó memóriájában	2004 felhasználási szerződés 3. és 4. pont	
Tiltott felhasználási módok, egyéb korlátozások	– más gépre nem lehet telepíteni – a telepítés helye nem változtatható meg – tilos terjeszteni, továbbadni – tilos részben vagy egészben másolni (többszörözni) – hozzá más rendszer vagy modul nem építhető – tilos bérbe, haszonkölcsönbe, lízingbe, kölcsönbe vagy szivességi használatba adni – tilos a szoftvert felbontani, részeire szedni, felépítését, összetételét, megoldási módjait elemezni, vizsgálni – tilos a szoftvert más szoftverbe beépíteni, felhasználni – tilos átdolgozni	vállalkozási szerződés 10.1. és 10.2. pont, 2004 felhasználási szerződés 3. és 5. pont	46. § (1) 47. § (1)–(4)
Kizárólagosság	nem kizárólagos	2004 felhasználási szerződés 7. pont	43. § (1)

Ahogy az a fenti táblázatból is jól látható, a felperes csak a szoftver felhasználásához feltétlenül szükséges mértékű felhasználási engedélyt biztosította az elsőrendű alperesnek, amely alapján az elsőrendű alperes csak arra volt jogosult, hogy a szoftvert maximum 58 munkaállomáson (számítógépen) futtassa, képernyőn megjelenítse és tárolja. Ezt igazolja az Szjt. 42. § (3) bekezdése is, amely kimondja, hogy ha a felhasználási szerződés tartalma nem állapítható meg egyértelműen, akkor a szerző, vagyis jelen esetben a szerzői jog Szjt. 106. § (1) bekezdése szerinti más jogosultja, azaz a felperes számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni, az Szjt. 43. § (5) bekezdése pedig azt is kimondja, hogy amennyiben a szerződés nem jelöli meg azokat a felhasználási módokat, amelyekre az engedély vonatkozik, illetve

nem határozza meg a felhasználás megengedett mértékét, az engedély a szerződés céljának megvalósításához elengedhetetlenül szükséges felhasználási módra és mértékre vonatkozik, amely szoftverek esetében a fent jelzett három felhasználási mód.

A felek szerződésükben így eltértek az Szt. 59. § (1) bekezdésében meghatározott speciális szabad felhasználási szabályoktól is, tekintettel arra, hogy az Szt. 59. § (1) bekezdése az eltérést kifejezetten megengedte:

59. § (1) *Eltérő megállapodás hiányában* a szerző kizárólagos joga nem terjed ki a többszörözésre, az átdolgozásra, a feldolgozásra, a fordításra, a szoftver bármely más módosítására – ideértve a hiba kijavítását is –, valamint ezek eredményének többszörözésére annyiban, amennyiben e felhasználási cselekményeket a szoftvert jogszerűen megszerző személy a szoftver rendeltetésével összhangban végzi.

(2) A felhasználási szerződésben sem zárható ki, hogy a felhasználó egy biztonsági másolatot készíthessen a szoftverről, ha az a felhasználáshoz szükséges.

(3) Aki a szoftver valamely példányának felhasználására jogosult, a szerző engedélye nélkül is megfigyelheti és tanulmányozhatja a szoftver működését, továbbá kipróbálhatja a szoftvert annak betáplálása, képernyőn való megjelenítése, futtatása, továbbítása vagy tárolása során abból a célból, hogy a szoftver valamely elemének alapjául szolgáló elgondolást vagy elvet megismerje.

A szerződés eltérő rendelkezése miatt az elsőrendű alperes nem volt jogosult a szoftvert még a rendeltetésével összhangban sem többszörözni, átdolgozni, feldolgozni, fordítani, módosítani, hibáit kijavítani, ez alól egyetlen kivétel a biztonsági másolat készítése, ugyanis a jogszabály szerint még szerződéssel sem lehet az elsőrendű alperes biztonsági másolat készítésére vonatkozó jogát korlátozni, kizárni. Az elsőrendű alperes tehát a szoftverről legfeljebb egy példányban biztonsági másolatot készíthetett, azonban ezenkívül a szoftvert nem többszörözhetette, másolhatta át, nem telepíthette máshova.

Az Szt. 59. § (1) bekezdése szerinti „szoftver rendeltetésével összhangban” fordulat azt jelenti, hogy amennyiben nem lenne a szerződés eltérő rendelkezése, az elsőrendű alperes akkor is csak a számára adott felhasználási engedély keretei között, a felhasználási engedélyben foglalt felhasználás során és érdekében valósíthatja meg a kivételként felsorolt felhasználásokat, és csak annak érdekében, hogy számára a felhasználási engedélyben engedélyezett felhasználás szerinti célt, amely a szoftver rendeltetése, megvalósítsa. Ezért a kivételt nem lehet a felhasználási engedélyen túl értelmezni – például ez a szabály nem enged meg több gépre történő telepítést, mint ami az engedély által lehetséges.³

Ebből eredően tehát az elsőrendű alperes csak a szoftver 58 munkaállomáson való futtatása érdekében lett volna a szerződés eltérő rendelkezésének hiányában is jogosult a szoftver többszörözésére, semmiképp nem vonatkozott volna szerződéses eltérés hiányában sem ez a szabad felhasználási kivétel arra, hogy annak érdekében többszörözze a szoftvert egy szer-

³ Gyertyánfi Péter (szerk.): Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2014, p. 376–377.

veren, hogy a szoftver 58 munkaállomáson több munkaállomáson történő elérését, futtatását biztosítsa. E kérdés azonban annyiban irreleváns is, hogy a felek közötti 2004 felhasználási szerződés kifejezetten ki is zárta ezt a szabad felhasználást, amikor megtiltotta a szoftver többszörözését (másolását), más helyre telepítését (ami szintén többszörözésnek minősül), vagy a telepítési hely megváltoztatását (ami szintén többszörözésnek minősül).

Az elsőrendű alperes 2008. október 10. napján meghirdetett ajánlattételi felhívásában meghatározott célok, vagyis az, hogy a hely 6. intézményben kerüljön kialakításra olyan informatikai rendszer, amely lehetővé teszi, hogy az ott lévő munkaállomások (számítógépek) a hely 1. intézményben lévő terminálszerverről érjék el többek között a felperesi szoftvert is, nem minősültek az Szt. 59. § (1) bekezdés szerinti, a felperesi szoftver rendeltetésével összhangban állónak, tekintettel arra, hogy ezáltal a felperes által az elsőrendű alperesnek adott felhasználási engedély keretei, mértéke (az 58 munkaállomás a hely 1. intézményben) túllépésre kerültek.

1.4. A terminálszerveren keresztül történő felhasználás jogi megítélése, összevetése a felhasználási engedély terjedelmével

Ahhoz, hogy meghatározható legyen, hogy történik-e, és ha igen, milyen típusú felhasználás egy szoftver terminálszerveren keresztül történő felhasználása során, ki kell térni a terminálszerver működésére.

Az elsőrendű alpereshez a másodrendű alperes a közöttük létrejött szerződésnek megfelelően egy Windows Server 2003 típusú terminálszervert szerzett be és szerelt fel összesen az ehhez a szerverhez tartozó standard 5+5 CAL és 10 klienshozzáférési licenccel.

A terminálszerver nagy teljesítményű szerver, amelyen a munkaállomással (idegen szóval klienssel) bejelentkezett felhasználók alkalmazásai futnak. A bejelentkezéstől a kijelentkezésig ez a szerver vezérel minden felhasználói folyamatot. A terminálszolgáltatás több terminálszerver együttműködésével is megoldható.

A terminálszolgáltatás koncepciója rendkívül egyszerű: lényegében több billentyűzet, egér és monitor van egyetlen szerverrel összekötve. A felhasználók ezt a gépet egyszerre használják, de mindenki úgy látja, mintha az egész gépet csak ő használná, és nincs tudomása a többiekéről. Egy munkaállomás terminálszerverre való kapcsolódásakor a következő folyamatok sorozata történik.

1. A felhasználó leüt egy billentyűt vagy kattint egyet az egérrel.
2. A billentyűzet vagy az egér a megfelelő jelet a számítógépnek kábelén vagy rádióhullámokon továbbítja.
3. A számítógép (munkaállomás) továbbküldi a beérkezett jelet a terminálszervernek, amely a felhasználó folyamatához tartozó alkalmazásnak továbbítja a megfelelő információt.

4. A terminálszerveren futó alkalmazás feldolgozza a kapott információt, és ennek megfelelően elkészíti a monitor képének frissítését.
5. A terminálszerver visszaküldi a felhasználó folyamatához tartozó hálózati kapcsolaton a frissített monitorképet a munkaállomásnak.
6. A monitor megjeleníti az új képet, azt a felhasználó érzékeli.

A terminálszerverhez csatlakozó munkaállomás-számítógépben elegendő csak egy kis teljesítményű processzor a beérkező jelek továbbításához és a terminál felől jövő jelek monitorra küldéséhez. Másrészt a terminálszervereknek nemcsak az alapvető be- és kiviteli funkciókat kell ellátniuk, hanem komoly operációs rendszerrel több folyamatot kell kezelniük egyszerre, és több, esetenként nagy memóriaigényű alkalmazást kell futtatniuk.⁴

A Windows Server 2003 terminálszerver is a fenti elvek szerint működik oly módon, hogy lehetővé teszi többszörös, párhuzamos kliens munkamenetek (angol kifejezéssel élve: client sessions) szerveren történő tárolását és lefolytatását. A terminálszolgáltatás négy fő elemből épül fel: magából a terminálszerver multifelhasználói rendszermagjából (Windows Server 2003 multi-user kernel), a távoli asztal kliensekből (Remote Desktop Client), a terminálszolgáltatásra vonatkozó licencből (Terminal Services Licensing) és a munkamenetirányító szolgáltatásból (Session Directory Services).

A távoli asztalklienseken lévő kliensszoftver biztosítja a terminálszerver és a kliensszámítógép közötti kapcsolatot. A terminálszolgáltatásra vonatkozó licenc biztosítja, hogy a terminálszerver a klienshozzáférési licenc (Terminal Server Client Access License – TS CAL) tokeneket létrehozza és fenntartsa azokra az eszközökre és felhasználókra, amelyek csatlakoznak a terminálszerverhez.

A munkamenet-irányító szolgáltatás (Session Directory Services – SD) az egyes felhasználónevekkel megjelölt munkameneteket tartja nyilván, és engedélyezi a felhasználónak a terminálszerverhez történő újrapcsolódást oda, ahol a felhasználó lecsatlakozott munkamenete van, és visszafoglalja ezt a munkamenetet.

Minden egyes, a terminálszerverhez történő kapcsolódás a kliensgépről úgy történik, hogy a kapcsolat kap egy egyedi munkamenet-azonosítót (SessionID), amely a terminálszerverhez tartozó egyedi munkamenetet jelez, és minden folyamat, amelyet ebben a munkamenetben hoznak létre, a hozzárendelt SessionID azonosítóval kerül rögzítésre az adott munkamenetben, hogy megkülönböztesse a saját névteret más munkamenetnévterektől.

A terminálszerver-szolgáltatás jellemzője, hogy minden alkalmazás, szoftver a szerveren fut. Minden egyes felhasználó a saját egyéni munkamenetébe, részlegébe jelentkezik be, és csak a saját munkamenetét, részlegét látja, amelyet a szerver operációs rendszere irányít, és

⁴ Robert L. Willimas: Thick or thin? Evaluating thin clients is sustaining library technology. Magyar fordításban megjelent: Terminálszolgáltatás a könyvtárakban. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, Könyvtár- és Információtudományi szakfolyóirat, 53. évf. 10. sz., 2006: http://tmt.omikk.bme.hu/issue.html?issue_id=476, letöltve: 2015. 03. 15.

független az összes többi más felhasználó munkamenetétől. A felhasználók lényegében úgy használhatják és kezelhetik ezt a saját munkamenetüket, mintha az a saját személyi számítógépük lenne.

Amikor egy felhasználó bejelentkezik a terminálszerverrel való kapcsolat létrehozása céljából, akkor az azonosítását követően ezen kapcsolat részére a rendszer egy létező szabad Win32k felhasználói munkamenetet keres, és a felhasználó előtt megjelenik a terminálszerver belépési képernyője. Automatikus belépés esetén a kódolt felhasználónév és jelszó a terminálszervernek kerül továbbításra, és megtörténik a belépés. Ha éppen nem áll rendelkezésre szabad munkamenet, a terminálszerver felhívja a munkamenet-irányítót (Session Manager), hogy hozzon létre egy új felhasználói felületet az új munkamenet részére.

Ha a felhasználó ki akar jelentkezni a munkamenetéből, akkor a munkamenetben lévő valamennyi folyamat és az összes virtuálistemória-terület megmarad. Amikor ugyanaz a felhasználó újra csatlakozik a terminálszerverhez, a szerver betölti a már létező, megmaradt munkamenetet, és ismét elérhetővé teszi azt a felhasználónak.

Annak érdekében, hogy a kliensszámítógépek a terminálszerverrel együttműködjenek, valamennyi kliensgéphez vagy felhasználóhoz, amely/aki a terminálszerveren munkamenetet kíván futtatni, szükséges a terminálszerver-hozzáférési licenc (TS CAL) beszerzése.⁵

Az elsőrendű alperes ezen klienshozzáférési licenceket is megrendelte a másodrendű alperestől, hiszen 5+5, azaz összesen 10 klienslicencet is rendelt: 5+5 standard CAL, amelynek a jelentése 10 darab Client Access License – CAL.

Ha a terminálszerveren lévő programokat, alkalmazásokat, szoftvereket a hozzá csatlakoztatott kliensszámítógépek vagy felhasználók párhuzamosan használják, akkor minden egyes felhasználóhoz/kliensgéphez tartozó, a terminálszerveren tárolt egyedi munkamenetben (részben) megnyitásra kerül a szoftver/program/alkalmazás, és minden felhasználó/kliensgép a saját munkamenetében dolgozik, amely elmentésre kerül, és legközelebb, amikor ugyanaz a felhasználó ismét bejelentkezik, ebben az elmentett munkamenetben folytatja a munkáját.

Amikor tehát az elsőrendű alperes intézményében lévő kliensszámítógépek a bekapcsolásukkor automatikusan felcsatlakoznak a terminálszerverre, a felperesi szoftver annyi példányban megnyitásra kerül az ezekhez a kliensszámítógépekhez tartozó munkamene-tekben, ahány gép bejelentkezett a terminálszerverre. A felperesi szoftver ennyi példányban történő megnyitása pedig szerzői jogi értelemben véve egyrészt az adott kliensgéphez tartozó terminálszerver-memóriában való időleges többszörözést jelent, másrészt pedig a szoftver ezen sessionben való párhuzamos futtatását és képernyőn történő megjelenítését. Ez így van attól függetlenül, hogy a kliensgépek automatikusan, a felhasználó parancsa nélkül, már a bekapcsolásukkor rákapcsolódnak a terminálszerverre, vagy csak a felhasználók

⁵ How Terminal Services Works – Terminal Services: <https://technet.microsoft.com/en-us/library/cc755399%28v=ws.10%29.aspx>, letöltve: 2015. 03. 15.

parancsára nyitják meg a felperesi szoftvert a terminálszerveren. Ez ugyanis a számítógép beállításának kérdése, amely pedig nincs összefüggésben a felhasználás szerzői jogi minősítésével.

Az Szt. 18. §-a szerint a szerző kizárólagos joga, hogy a művét többszörözze, és hogy erre másnak engedélyt adjon. Többszörözés:

- a) a mű anyagi hordozón való – közvetlen vagy közvetett – rögzítése, bármilyen módon, akár véglegesen, akár időlegesen, valamint
- b) egy vagy több másolat készítése a rögzítésről.

(2) A mű többszörözésének minősül különösen a nyomtatással megvalósuló mechanikai, filmes vagy mágneses rögzítés és másolatkészítés, a hang- vagy képfelvétel előállítása, a sugárzás vagy a vezeték útján a nyilvánossághoz történő közvetítés céljára való rögzítés, a mű tárolása digitális formában elektronikus eszközön, valamint a számítógépes hálózaton átvitt művek anyagi formában való előállítása. Az építészeti alkotások esetében többszörözés a tervben rögzített alkotás kivitelezése és utánépítése is.

A fenti szabály alapján a mű többszörözésének minősül minden olyan cselekmény, amely lehetővé teszi, hogy a műélvezet, a mű érzékelése az eredetihez képest más példányok útján történjen, vagyis valamennyi másolási, utánképzési, többszörözési cselekmény. A mű anyagi hordozón való rögzítését jelenti a szoftver elektronikus adathordozóra, így például mobil winchesterre, CD-re, DVD-re, pendrive-ra vagy a számítógép merevlemezére, de egy szerverre történő rögzítése is.

A mű többszörözésének minősül a mű időleges rögzítése, többszörözése is, az időleges rögzítés mint többszörözés kifejezett törvényi meghatározását a digitális műfelhasználások – szoftverek futtatása, művek közvetítése számítógépes hálózatokon – tették szükségessé.⁶

A modern műfelhasználásoknál a rögzítés egy komplex folyamat egyik eleme, miközben átmeneti, azaz időleges másolatok jönnek létre az adott műről, például a programok futtatása, főként hálózati megoldás esetén, időleges, a számítógép, illetve a szerver memóriájába vagy adott esetben a háttértárolóba történő másolások sorozatával jár.

Tekintettel arra, hogy a terminálszerverről történő szoftverfuttatás és szoftverhasználat egyik jellemzője az, hogy minden egyes felhasználó/kliensgép saját munkamenetében megnyitásra kerül a szoftver, és ameddig az használatban van, keletkezik egy időleges másolat a szoftverről, megállapítható, hogy az Szt. 18. § (1) bekezdés a) pontja szerinti legalább időleges többszörözés történik, amely ugyanúgy a szerzői jogosult engedélyéhez kötött, mintha ugyanolyan számú asztali gépre telepítenék a szoftvert, ahányan a terminálszerveren keresztül ahhoz hozzáférnek.

Ki kell azonban emelni azt, hogy a felhasználási engedély szempontjából, mivel az a szoftverhez összesen 58 munkaállomásnak enged hozzáférést, a hozzáférés technikai megoldá-

⁶ Gyertyánfi: i. m. (3), p. 162–163.

sának nincs jelentősége, vagyis mindegy, hogy az összes gépre történő, vagy egy szerverre való telepítéssel és ahhoz hozzáférés adásával történik a felhasználás. Az eljáró tanács arra is utal itt, hogy a felhasználási engedély eleve számolt a hálózatos használat lehetőségével is, hiszen kifejezetten tartalmazta, hogy hálózatos használat esetén is legfeljebb 58 munkállomáson való hozzáférésre, futtatásra, megjelenítésre van joga az elsőrendű alperesnek: „58 munkahelyre telepítve vagy hálózatos rendszer esetén a szerveren és a hozzákapcsolt 58 munkállomásokon” – vállalkozási szerződés 1. pont, 2004 felhasználási szerződés 3. pont.

Ebből a szempontból tehát irreleváns, hogy az elsőrendű alperesnél a hely 6. intézményben a kliens munkállomásokon nem került telepítésre a szoftver, hanem csak a terminálszerveren, mert azáltal is kimeríti az elsőrendű alperes a felhasználási engedélye kereteit, ha a szoftvert ugyan csak egy terminálszerverre telepíti, de azt 58 számítógépről használják párhuzamosan. Minden ezt meghaladó számú számítógépnek a hálózathoz, terminálszerverhez történő csatlakozása újabb engedélyköteles felhasználásnak minősül, amelyre külön felhasználási szerződés megkötésével lehet a szerzői jogosulttól engedélyt szerezni.

Az eljáró tanács kiemeli azt is, hogy a 2004 felhasználási szerződés és vállalkozási szerződés eleve kizárta annak a lehetőségét, hogy az elsőrendű alperes a felperesi szoftvert egyik gépről a másikra, akár egy terminálszerverre áttelepítse, a telepítés helyét megváltoztassa, és a szoftverről a biztonsági másolatot kivéve bármilyen másolatot, többszörözést készítsen. Ebből kifolyólag megállapítható, hogy az elsőrendű alperes nem volt jogosult arra, hogy a szoftvert akár byte-ról byte-ra történő másolással, akár másképp, egyik gépről egy terminálszerverre átvigye, mert ehhez is a felperes előzetes írásbeli engedélyére lett volna szükség a 2004 felhasználási szerződés és a vállalkozási szerződés 10.1., 10.2. és 3. és 5. pontjai alapján.

Az eljáró tanács álláspontja szerint tehát az elsőrendű alperes nem volt jogosult a felperes szoftverét terminálszerveren futtatni több okból sem:

- a) a szoftvert eleve nem lehetett volna a felperes engedélye nélkül a terminálszoftverre [-szerverre – a szerk.] átmásolni, mert a biztonsági másolaton kívüli többszörözést tiltotta a 2004 felhasználási és a vállalkozási szerződés;
- b) a szoftver terminálszerveren való futtatása a 2004 felhasználási szerződésben és a vállalkozási szerződésben meghatározott felhasználási engedély mértékének túllépését eredményezte, mert több mint 58 munkállomáson tudták egyidejűleg használni a szoftvert;
- c) a szoftverről a terminálszerveren keresztül történő használat során minden kliensgéphez tartozó, terminálszerveren lévő munkamenetben időleges másolat készült, amely az Sztj. 18. § (1) bekezdés a) pontja szerinti engedélyköteles többszörözésnek minősül, amit kifejezetten tilt a 2004 felhasználási és a vállalkozási szerződés.

Az eljáró tanács megjegyzi azt is, hogy amennyiben a terminálszerveren való többszörözést az elsőrendű alperesi értelmezésnek megfelelően úgy tekintenénk, hogy az csupán egy

gépen való telepítésnek minősül, akkor az a munkaállomás- vagy felhasználószámhoz kötött terjedelmű felhasználási engedélyt tartalmazó felhasználási szoftverszerződések megkerülésére vezetne, ami nyilvánvalóan ellentétes a szerzői jogosult érdekeivel, és ellentétes a felhasználási szerződés azon értelmezési szabályával is, amely szerint a felhasználási szerződésnél mindig a szerző számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni.

Az eljáró tanács észlelte, hogy a kirendelő végzés 3. oldalának utolsó bekezdésében a jogutódlás szó használata nélkül ugyan, de azzal azonos tartalmú változásra utalt a bíróság az elsőrendű alperes személyét illetően, azonban a periratokhoz csatolt dokumentumból az eljáró tanács megállapítása szerint nem lehet bizonyítottnak tekinteni a polgári jogi értelemben vett jogutódlás tényét. Ennek ellenére eltérő adat hiányában az eljáró tanács a polgári jogi értelemben vett jogutódlást vélemezte, és szakértői véleményét ennek figyelembevételével alakította ki.

2. Az eljáró tanács rövid válaszai a feltett konkrét kérdésekre vonatkozóan

Ad 1. Az eljáró tanács megállapítja, hogy a felperes és az elsőrendű alperes szerződéses viszonyaikon belül különbséget tettek a 2004. március 4-től 2013. szeptember 30. napjáig tartó időtartamban a felhasználási (más szóval licenc-) szerződés és a szoftverfrissítésre, jogszabálykövetésre vonatkozó szerződések között.

A felek 2004-ben és 2007-ben kötöttek felhasználási szerződést, míg 2004-ben, 2007-ben és 2008-ban külön szoftverfrissítésre, jogszabálykövetésre vonatkozó szerződést.

Az eljáró tanács megállapítja, hogy ezen megkülönböztetésnek és az egyes szerződés típusoknak megfelelően különböző jogcímeken történt a díjfizetés az elsőrendű alperes részéről.

A felperes és az elsőrendű alperes viszonyában 2012. évben nem következett be változás, a felek nem kötöttek újabb felhasználási szerződést, csupán a már meglévő, 2008. évben kötött upgrade-szerződés tárgyi hatályát, vagyis az érintett szoftverek körét, számát bővítették ki.

Ad 2. Az eljáró tanács megállapítja, hogy az elsőrendű alperes 2008. október 10. napján meghirdetett ajánlattételi felhívásában meghatározott célok, vagyis az, hogy a hely 6. intézményben kerüljön kialakításra olyan informatikai rendszer, amely lehetővé teszi, hogy a hely 6. intézményben lévő munkaállomások (számítógépek) a hely 1. intézményben lévő terminálszerverről érjék el többek között a felperesi szoftvert is, nem minősültek az Szjt. 59. § (1) bekezdés szerinti, a felperesi szoftver rendeltetésével összhangban állónak, tekintettel arra, hogy ezáltal a felperes által az elsőrendű alperesnek adott felhasználási engedély keretei, mértéke (az 58 munkaállomás a hely 1. intézményben és a többszörözés tilalma) túllépésre kerültek.

Ad 3. Az eljáró tanács álláspontja szerint az elsőrendű alperes nem volt jogosult a felperes szoftverét terminálszerveren futtatni, mivel:

- a) a szoftvert eleve nem lehetett volna a felperes engedélye nélkül a terminálszoftverre [-szerverre – a szerk.] átmásolni, mert a biztonsági másolaton kívüli többszörözést tiltotta a 2004 felhasználási és a vállalkozási szerződés;
- b) a szoftver terminálszerveren való futtatása a 2004 felhasználási szerződésben és a vállalkozási szerződésben meghatározott felhasználási engedély mértékének túllépését eredményezte, mert több mint 58 munkaállomáson tudták egyidejűleg használni a szoftvert;
- c) a szoftverről a terminálszerveren keresztül történő használat során minden kliensgéphez tartozó, terminálszerveren lévő munkamenetben időleges másolat készült, ami az Szjt. 18. § (1) bekezdés a) pontja szerinti engedélyköteles többszörözésnek minősül, amelyet kifejezetten tilt a 2004 felhasználási és vállalkozási szerződés.

Ad 4. Az eljáró tanács megállapítja, hogy tekintettel arra, hogy a terminálszerverről történő szoftverfuttatás és szoftverhasználat egyik jellemzője az, hogy minden egyes felhasználó/kliensgép saját munkamenetében megnyitásra kerül a szoftver, és ameddig az használatban van, keletkezik egy időleges másolat a szoftverről, ezért az Szjt. 18. § (1) bekezdés a) pontja szerinti legalább időleges többszörözés történik, ami ugyanúgy a szerzői jogosult engedélyéhez kötött, mintha ugyanannyi számú asztali gépre telepítenék a szoftvert, ahányan a terminálszerveren keresztül ahhoz hozzáférnek.

Ad 5. Az eljáró tanács megállapítja, hogy amikor az elsőrendű alperes helyiségében lévő kliensszámítógépek a bekapcsolásukkor automatikusan felcsatlakoznak a terminálszerverre, a felperesi szoftver annyi példányban megnyitásra kerül az ezekhez a kliensszámítógépekhez tartozó munkamenetekben, ahány gép bejelentkezett a terminálszerverre. A felperesi szoftver ennyi példányban történő megnyitása pedig szerzői jogi értelemben véve egyrészt az adott kliensgéphez tartozó terminálszerver-memóriában való időleges többszörözést jelent, másrészt pedig a szoftver ezen sessionben való párhuzamos futtatását és képernyőn történő megjelenítését. Ez így van attól függetlenül, hogy a kliensgépek automatikusan, a felhasználó parancsa nélkül, már a bekapcsolásukkor rákapcsolódnak a terminálszerverre, vagy csak a felhasználók parancsára nyitják meg a felperesi szoftvert a terminálszerveren. Ez ugyanis a számítógép beállításának a kérdése, ami pedig nincs összefüggésben a felhasználás szerzői jogi minősítésével.

Ad 6. Az eljáró tanács felhívja a figyelmet arra, hogy amennyiben a terminálszerveren való többszörözést az elsőrendű alperesi értelmezésnek megfelelően úgy tekintenénk, hogy az

csupán egy gépen való telepítésnek minősül, akkor az a munkaállomás vagy felhasználó-számhoz kötött terjedelmű felhasználási engedélyt tartalmazó felhasználási szoftverszerződés megkerülésére vezetne, ami nyilvánvalóan ellentétes a szerzői jogosult érdekeivel, és ellentétes a felhasználási szerződés azon értelmezési szabályával is, amely szerint a felhasználási szerződésnél mindig a szerző számára kedvezőbb értelmezést kell elfogadni.

Dr. Novák Tamás, a tanács elnöke

Dr. Horváth Katalin, a tanács előadó tagja

Karácsony József, a tanács szavazó tagja

Összeállította: Barsvári Tímea

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Grad-Gyenge Anikó: *Az audiovizuális archívumok szabályozási kerete – különös tekintettel a médiajogi és szerzői jogi rendelkezésekre. Médiatudományi Könyvtár 17., Médiatudományi Intézet, Budapest, 2015; ISBN 978 615 5302 13 8*
(http://mtmi.hu/dokumentum/843/grand_gyenge_aniko_audiovizualis_archivumok_szabalyozasi_kerete.pdf)

Az olyan esetekre, amikor két fél ugyanolyan reményekkel vág bele egy közös projektbe, és az eredmény is megfelel mindkettőjük várakozásának, az angolszász világban csak annyit mondanak: *meeting of the minds*. Valahogy így jellemezhető Grad-Gyenge Anikó audiovizuális archívumokról készült monográfiája, amely a Médiatudományi Intézet által gondozott Médiatudományi Könyvtár sorozatban jelent meg 2015-ben.

Mindkét felet komoly dicséret illeti meg már magáért a megjelenésért is. A Médiatudományi Intézetnek azért jár a gratuláció, mert a Médiatudományi Könyvtár 17. kötete már nem az első – hanem a negyedik – szerzői joggal foglalkozó monográfiája. A sorozat ennyiben tehát – üdvöztető módon – kilép a kiadó szűkebb kutatási profiljából, és szélesebb palettán kínál hozzáférést az igényes tartalmakhoz. A szerzőnek pedig azért indokolt gratulálni, mert olyan területet vizsgált, amelynek ilyen széles körű elemzése máig nem történt meg. (Az egyetlen kivétel e téren a részben hasonló kereteket vizsgáló, és ugyancsak a Médiatudományi Intézet gondozásában megjelent „A közszolgálati médiaszolgáltatás és a szellemi tulajdonjogok kapcsolódási pontjai és szabályozási környezete” című mű Kiss Zoltán és Szivi Gabriella tollából.) A kézszoritást továbbá azért is megérdemli Grad-Gyenge Anikó, mert kötetével korábbi munkásságát, valamint a szerzői jog területén a legutolsó években megfigyelhető változásokat friss, kerek egészé dolgozta. Aki ismeri a szerző publikációs listáját, tökéletesen tudja, hogy az audiovizuális archívumok számos szegmensével (így különösen a könyvben külön fejezetet kapó árva műves vonatkozásokkal) összefüggésben jelentetett már meg kiváló tanulmányokat. A jelen kötet ebből a szempontból azzal kecsegteti az olvasót, hogy az e területen felmerülő valamennyi releváns problémát a lehető legfrissebb fejlemények elemzésével tárgyalja.

A kötet – a Faludi Gábor által írt előszót követően – hat fejezetből áll, amelyek közül az első öt tartalmaz érdemi elemzést. Ezek közül az első az audiovizuális archívumok problematikájának a médiajog és a szerzői jog területén való elhelyezését végzi el. Ennek megfelelően bemutatásra kerülnek azok az intézmények és szabályozási keretek, amelyek a törvény erejénél fogva kötelesek audiovizuális tartalmak/alkotások gyűjtésére, megőrzésére és esetleg elérhetővé tételére. Ilyen szabályozási keret például az MTVA-hoz köthető közszolgálati médiavagyon, a Nemzeti Audiovizuális Archívum, valamint a Magyar Nemzeti Digitális Archívum és Filmintézet. A fejezet szisztematikusan ismerteti ezen intézmények megszüle-

tésének és hatásköreinek, feladatainak a jogszabályi háttérét. Ezek közül a legtöbb figyelmet az öt alfejezetben tárgyalt közszolgálati médiavagyon – valamint az annak működtetéséből eredő problémák elemzése – kapja.

A 2. fejezet a médiavagyon szerzői jogi háttérszabályait foglalja keretbe, különös figyelmet szentelve a nemzetközi és az EU-s joganyagra. A fejezet különleges értéke, hogy következetesen egy vizsgálati mátrixot követve tekinti át az archívumokkal kapcsolatos szabályok összességét. Ez a mátrix egyik tengelyén az általános (hagyományosan a könyvtáraknak, archívumoknak és más intézményeknek biztosított felhasználások) és a speciális archiválás (más szervezetek által végzett tevékenységek), másik tengelyén pedig a hagyományos (analóg hordozókon történő) és az új típusú (digitális formában történő) hozzáférhetővé tétel kérdését tartalmazza. Ezen dimenziók mentén megismerhetjük az EU-s irányelvi háttérre építkező magyar szabályozást, külön a kedvezményezettek, az érintett vagyoni jogok, a hozzáférés lehetséges helyei, valamint a szabad felhasználásokban (archiválásban) érintett műtípusok körét.

A 3. fejezet az elmúlt időszak egyik leginkább felkapott szerzői jogi kérdését ütközteti az audiovizuális archívumok kérdésével. Az árva művek felhasználásával kapcsolatban ugyanis nemcsak a magyar jogalkotó tett lépéseket még az előző évtizedben, de végül az Európai Unió is elfogadott egy vertikális irányelvet 2012-ben. Erre is tekintettel a fejezet ismerteti velünk a problémakör alapjait, az árva művek szabályozásának szükségességét (és bizonytalanságait), felhasználás keretrendszerét a kapcsolódó teendőkkel, a Magyarországon (is) létező hatósági engedélyezési szisztéma tapasztalatait, valamint az irányelv által beiktatott szabad felhasználási esetkör részleteit. A kötet ezen pontja – ígéretéhez híven – az EU-n kívülről is hoz releváns példákat. A kanadai előképen felül azonban elmaradt, pedig talán indokolt lett volna a Japán tapasztalatok vázlatos ismertetése is.

A 4. fejezet már szinte a jövőbe tekint, mikor az uniós szerzői jogi reformelképzeléseket elemzi. Számos olyan vonatkozása van ugyanis az uniós reformtörekvéseknek, amelyek közvetlenül kapcsolatban hozhatók az audiovizuális archívumokkal: a territorialitás, az internetes keresések, az adatbányászat, a jogkimerülés esetleges alkalmazása online felhasználások esetére, a szerzői jogok regisztrálása, a kivételek és korlátozások. Grad-Gyenge Anikó külön pontban veszi elő a kereskedelmi forgalomban nem kapható („*out-of-commerce*”) művek kérdéskörét, amely napjainkra már több EU-tagország területén jogszabályi szinten elismert kérdéssé vált. Épp úgy, ahogy hazánkban. Az EU legújabb szerzői jogilag releváns irányelve, a közös jogkezelés kereteivel és a határokon átvélt online zenei szolgáltatások engedélyezésével kapcsolatos irányelv nemzeti átültetése keretében ugyanis a magyar jogalkotó is tervezi egy OOC rendszer bevezetését.

Végül az 5. fejezet az audiovizuális archívumok valódi jövőképét foglalja össze. Így különösen az Európai Bizottság – Ansip és Oettinger biztos neve által fémjelzett – digitális egységes piaccal kapcsolatos reformelképzeléseiről olvashatunk, amelynek része a könyvtárak és más archívumok részére biztosított szélesebb körű szabad felhasználások harmoni-

zálásával, az audiovizuális kötelespéldány-rendszer bevezetésének lehetőségével és a határon átvétel lehívására hozzáférhetővé tételével (mint a jogharmonizáció utolsó lépésével) ismerkedhetünk meg. A kötet egyetlen szerkesztési problémája is e téren figyelhető meg, a tartalomjegyzék ugyanis elmulasztotta megemlíteni az 5.4.1. alpontot. Az ez iránt érdeklődők azonban bátran lapozzanak a 141. oldalra, ott ugyanis a Marrakesh-i Egyezményről olvashatunk, amely a látási fogyatékosággal élők számára biztosított széles körű hozzáférés lehetőségét megteremtő WIPO-egyezmény.

Zárásként nem is lehet mást javasolni, mint a kötet egészének a beszerzését (akár papíron, akár az mtmi.hu oldalról ingyen letölthető PDF-dokumentum formájában) és szerzői jogi könyvtárunk valódi vagy virtuális polcain való elhelyezését.

Dr. Mezei Péter

* * *

Abraham Bell – Gideon Parchomovsky: Reinventing Copyright and Patent (A szerzői jog és a szabadság újrafeltalálása). Michigan Law Review, 113. évf., 2014, p. 231–278.

A tanulmányt közösen jegyző Abraham Bell és Gideon Parchomovsky egyaránt az izraeli Bar-Ilan University professzorai.¹ 2014 novemberében publikált, „*Reinventing Copyright and Patent*” – vagyis a szerzői jog és szabadság újrafeltalálása – című tanulmányukban egy alternatív, a szerzői státuszhoz és a szabadsághoz kapcsolódó kizárólagos jogok felépítésének új, személyre szabott rendszerét vázolják fel.² A tanulmány négy fejezetre lett osztva, elsőként foglalkozva a jelenlegi megoldások hibáival, a II. és III. fejezet a tanulmány központi kérdéskörét képező személyre szabott védelmet mutatja be általánosan, majd részleteikben kibontva, a IV. fejezet pedig az esetlegesen felmerülő ellenérveket próbálja megválaszolni, mindezt egy rövid bevezetéssel és konklúzióval keretbe foglalva.

A szerzőpáros kiindulópontja szerint a szellemi alkotásokra jellemző *one-size-fits-all*, vagyis minden oltalmi tárgyra – nyilván az egyes oltalmi formákon belül – azonos feltételekkel kiterjedő védelmi rendszer alapvetően hibás elképzelés, mivel a társadalom számára kevésbé hasznos tevékenységet is olyan mértékű társadalmi áldozattal honorálja, mint az

¹ Elérhető: <http://goo.gl/I8Pgip>, illetve <http://goo.gl/NYJhab>. A recenzióban található linkek utolsó elérési ideje egységesen 2016. február 1. napja.

² Az azonos tárgykörben született tanulmányok közül kiemelendő: *Maria A. Pallante: The Next Great Copyright Act. Columbia Journal of Law & the Arts*, 36. évf., 2013, p. 315–344; *Jessica Litman: Real Copyright Reform. Iowa Law Review*, 96. évf., 2010, p. 3–55; *Michael W. Carroll: One Size Does Not Fit All: A Framework for Tailoring Intellectual Property Rights. Ohio State Law Journal*, 70. évf., 2009, p. 1363–1434; *Pamela Samuelson: The Copyright Principles Project – Directions for Reform. Berkeley Technology Law Journal*, 25. évf., 2010, p. 1176–1245.

objektíve értékesebb alkotások esetében. Álláspontjuk szerint a hatályban lévő megoldás így túlzottan nagy árat követel a társadalomtól, versenyellenes, és túlzott mértékben sarkallja a jogosultakat jogaik bíróság előtt való érvényesítésére.³

Mindezek alapján a szerzők szerint sokkal inkább ideális lenne egy *self-tailored*, vagyis személyre szabott védelmi rendszert kialakítani mind a szerzői jog, mind pedig a szabadalmak területén. Az alapvető elképzelés szerint – itt specifikusan egy szerzői mű „életútján” keresztül bemutatva – a szerző már az alkotási folyamat megkezdésekor önkéntesen regisztrálhatná művét, ezzel ideiglenes oltalmat szerezve arra, majd a mű befejezésekor egy egyéves, szintén átmeneti oltalmi időszak következne. Az átmeneti időszak lehetőséget biztosítana a szerzőknek arra, hogy felmérjék, milyen kizárólagos jogokra is lenne szükségük a művel kapcsolatban, és melyekre nem, növelve ezzel a jogosulti tudatosságot.⁴ Ezután a jogosult egy kötelező regisztrációs aktus⁵ keretében választhatna magának egy, a saját igényeire szabott védelmi csomagot.

A személyre szabott védelmi rendszer működése

A védelmi csomagok különböző kizárólagos jogokat tartalmaznának, amelyek szintén különböző védelmi időkkel kerülnének párosításra. Az „alapsomag” ingyenes lenne, és csupán bizonyos közvetlen jogsértések ellen biztosítana fellépési lehetőséget, ám sajnos a konkrét jogcsomagot és az ahhoz tartozó időintervallumot a tanulmány szerzői nem részletezik. Minden további, kiterjedtebb kizárólagos jogokat és hosszabb védelmi időt tartalmazó csomagért fizetni kellene, ám nem a csomag kiválasztásakor, hanem csupán abban az esetben, ha a jogosult bíróság előtt kívánja jogait érvényesíteni. Ebben az esetben sem az egész díjat lenne szükséges megfizetni, hanem csupán a bíróság előtt érvényesíteni kívánt igények egy bizonyos százalékát. Ellenben ha a bírói úton begyűjtött szerzői jogi jogdíjak

³ Abraham Bell, Gideon Parchomovsky: Reinventing Copyright and Patent. Michigan Law Review, 113. évf., 2014, p. 223, 238, 239.

⁴ Bővebben: RayMing Chang: Revisiting the Visual Artists Rights Act of 1990: A Follow-up Survey about Awareness and Waiver. Texas Intellectual Property Law Journal, 13. évf. 2. sz., 2005, p. 145.

⁵ Szintén a formakényszer e formája mellett kardoskodik: Stef van Gompel: Copyright Formalities in the Internet Age: Filters of Protection or Facilitators of Licensing. Berkeley Technology Law Journal, 28. évf., 3. sz., 2013, p. 1425–1458, illetve Pamela S. Chestek: On Notice, Not Claimed: The Role of the Copyright Registration System. Landslide, 7. évf., 3. sz., 2015, p. 29–36.

elérnek egy, a kiválasztott csomagban előre meghatározott mértéket, akkor a védelem – a biztosított védelmi időre tekintet nélkül – megszűnik, és a mű közkinccsé válik.⁶

A szerzőpáros saját rendszere ellen és mellett is hoz fel további érveket. Megállapítják, hogy az általuk felvázolt alternatív megoldás több adminisztrációt igényelne – aminek nyilván költségvonzata is van –, és némileg bonyolultabb is lenne, mint a jelenlegi, már beágyazódott és széles körben elfogadott védelmi szisztéma. Mindezek ellenére a személyre szabott védelem a védelmi idő csökkentésével⁷ felgyorsítaná a kreatív folyamatokat és lehetővé tenné a művek szélesebb körű felhasználását, gátat szabna a visszaélésszerű pereskedéseknek,⁸ mindezt úgy, hogy – állításunk szerint – a jelenlegi kereteket nem rombolják le, csupán lehetőséget biztosítanak a rendelkezésre álló eszközök finomhangolására.

Az utóbbi állítást viszont fenntartásokkal kell kezelnünk, hiszen a szerzők egyrésztől tanulmányukban nem indokolják azt, másrészt pedig fel sem merül a tervezet a jogterületet meghatározó egyezményekkel való konfliktusa. Egyértelmű, hogy a kötelező regisztráció megkövetelése önmagában a Berni Unió Egyezményben foglalt formakényszer tilalmába⁹ ütközne, és ez csupán egy a potenciálisan felmerülő problémák közül. Talán elvárható lett volna, hogy a tanulmány legalább az említés szintjén foglalkozzon a kérdéssel, hiszen minden, a szellemi alkotások jogát érintő reformtörekvés alapvető előkérdéséről van szó. Ehhez kapcsolódóan szintén tisztázatlan maradt, hogy a szerzőpáros milyen jogforrási formában tartja megvalósíthatónak saját rendszerük átültetését. Vajon nemzetközi vagy esetleg nemzeti szinten látják azt reálisnak? Felül kívánják-e írni a jelenlegi *status quo*-t, vagy egy párhuzamos megoldásra gondoltak, a meglévőt érintetlenül hagyva?

Ugyancsak fontos lett volna pontosítani, hogy mennyi, és pontosan milyen tartalmú személyre szabott védelmi csomagot tartanak a szerzők szükségesnek, és ezért milyen ellenérték megfizetését kellene a jogosultaknak csomagonként vállalni. Vajon ezek az árak országonként változnának, vagy egységesítve lennének? Lenne-e mód a felülvizsgálatukra? Szintén megválaszolatlan marad, hogy amennyiben a jogosultak maguk is összeállíthatnak védelmi csomagokat, akkor milyen felső korlátokat kíván a rendszer alkalmazni, illetve ezeknél hogyan számolják ki a díjakat. Több nemzeti vagy egy nemzetek felett álló szervezet látná el a regisztrátor szerepét?¹⁰

⁶ Bell, *Parchomovsky*: i. m (3), p. 255–258.

⁷ L. még: Alex P. Garens: Will Copyrights Expire in 2019 – Revisiting the Copyright Clause: Limited Times and Copyright Term Extensions in the Wake of Golan. *Wake Forest Journal of Business and Intellectual Property Law*, 13. évf., 1. sz., 2012, p. 5–37.

⁸ Angol terminológiával copyright trolling, l. Elif Sonmez: Copyright Troll or Ugly Rights Holder – The Spread of Troll-Tactics and Solutions to the Abuse of the Courts and Degradation of the Copyright Protection Scheme. *Intellectual Property Law Bulletin*, 19. évf., 2. sz., 2015, p. 137–160.

⁹ BUE 5. cikk (2) bek.

¹⁰ Esetleg a WIPO-ra gondolhattak a szerzők, vagy a nemzeti hatóságok egyfajta digitális együttműködésére?

A védelmi idő jelenlegi mértéke egyébként is jellemzően a szerzői jog területén okoz fejlődést,¹¹ így nem teljesen tiszta, hogy a szabadalmi oltalomnál irányadó húszéves oltalmi idő esetében egyáltalán milyen megfontolásból kívánják csökkenteni azt, és mennyivel. Szintén a szabadalommal kapcsolatban merül fel, hogy az alkotói folyamat kezdetétől életbe lépő ideiglenes oltalom milyen viszonyban lenne azzal, hogy ez a típusú védelem lajstromba vétellel keletkezik. Végezetül szintén homály fedi, hogy a szerzőpáros milyen okból hagyta el tanulmányából a védjegyeket, és a védjeggyel rokon oltalmi formákat, ha a szellemi alkotások jogának jelentős területét lefedő szerzői és szabadalmi joggal már egyébként is foglalkozik. Valamilyen okból rendszerük alkalmatlan arra, hogy a védjegyjogban alkalmazzák, esetleg nincs is rá szükség?

Összességében tehát a tanulmány egy időszerű kérdéskörrel foglalkozik – hiszen legalább a szerzői jog reformja vitán felül aktuális kérdés –,¹² és kifejezetten érdekes koncepciót vázolt fel a már évek óta újra és újra felmerülő – vagy éppen konstansan jelen lévő – problémák megválaszolására. A kizárólagos jogokban való differenciális¹³ egyébként is a kevés járható út egyikének tűnik ebben a témakörben, a szerzők pedig egy ezzel legalább szegről-végéről rokon rendszert vázoltak fel, amely mindenképpen üdvözlendő. Sajnos a tanulmány a fentiek szerint számos szempontot érintetlenül, kérdéseket megválaszolatlanul hagy, egyes pontokon pedig egyenesen elveszik saját alternatív javaslatában, ennek ellenére egy későbbi revízióval legalább elméleti síkon akár vitaindítóját is képezheti egy esetleges reformkoncepciónak, hozzájárulhat egy működőképes rendszer kialakításához.

Dr. Ujhelyi Dávid

¹¹ L. pl. az *Eldred v. Ashcroft*-esetet (537 U.S. 186, 2003). Az ítélet elérhető: <http://goo.gl/ZuvK5w>.

¹² L. még: *Ujhelyi Dávid*: Válságjelek és megoldásaik a digitális szerzői jogban. *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle*, 8. (118.) évf. 6. sz., 2013. december, p. 69–107.

¹³ A témával kevés tanulmány foglalkozik, közülük kiemelendő: *Christopher S. Yoo*: Copyright and Product Differentiation. *New York University Law Review*, 79. évf., 2004, p. 212–280, illetve *Oren Bracha, Talha Syed*: Beyond the Incentive-Access Paradigm? Product Differentiation & Copyright Revisited. *Texas Law Review*, 92. évf., 2014, p. 1841–1920.

Walter Isaacson: Innovátorok. Hogyan indította el egy csapat hacker, zseni és geek a digitális forradalmat. HVG Könyvek, 2015; ISBN 978-963-304-298-4

A furfangos informatika hosszú, kalandos útja Lord Byron lányától a világ meghódításáig – erről ad igen alapos és érdekes képet Isaacson új könyve.

A szerzőt jól ismerjük. Einstein: Egy zseni élete és világa c. könyvéről (Alexandra Kiadó, 2009) az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2009/4. számában, a nemes egyszerűséggel Steve Jobs címmel megjelenetről (HVG Könyvek, 2011) a 2012/1. számban szóltunk. Mindkettő megkérdőjelezhetetlenül bizonyította, hogy Isaacson igen alapos krónikás, kitűnően felkészül a választott témájából, és lenyűgöző apparátussal mutatja be azt, továbbá, hogy nagyon tud írni. Ezekkel az erényekkel e műve is hasonlóképp ékeskedik.

Mondhatni könnyű neki az ő szakmai gyakorlatával! Ahogy a Wikipédia is elmondja, korábban volt a Time magazin főszerkesztője, valamint a CNN elnök-vezérigazgatója, most pedig az Aspen Intézet elnök-vezérigazgatója. Ez utóbbi egy oktatási és „policy”-tanulmányok készítésére szakosodott washingtoni szervezet, amely partnerek nemzetközi hálózatára támaszkodik, s küldetése kettős: 1. Támogatni és előmozdítani a tartós értékeken alapuló vezetéstudományt és vezetői gyakorlatot; 2. pártfüggetlen terepet biztosítani a kritikus kérdések feldolgozásához. Az intézet ezt alapvetően négy úton-módon teszi: szemináriumokat tart, amelyek segítik a résztvevőket végiggondolni, hogy mi is alkot jó társadalmat, s ezáltal elmélyíteni a tudásukat, szélesíteni a látókörüket, s megnövelni a képességüket az olyan problémák megoldására, amilyenekkel a vezetők szembekerülnek. / „Fiatalvezető-státusokat” (Young-leader fellowships) ad világszerte, összehozva válogatott vezetőket, akik már bizonyítottak, egy intenzív, hosszú távú programba és elkötelezettségbe. A program tagjai így jobb vezetőkké válnak, a képességeiket pedig nagy kihívások megválaszolására használják. / „Policy”-programokat működtet, amelyek (párt)független fórumként szolgálnak a kérdések széles körében az elemzésekhez, a konszenzusépítéshez és a problémák megoldásához. / Nyilvános konferenciákat és eseményeket rendez, amelyek közös terepként segítik az embereket nézeteik megosztásában. Nyilvánvaló, milyen kitűnő, felettébb széles körű és mélyreható rálátást ad mindez a szervezet vezetőjének, Isaacsonnak.

Kezdjünk hozzá pár idézettel! „A számítógép születésének történetéből levonható legfőbb tanulság az, hogy az innováció általában csapatmunka révén jön létre, amely során együtt dolgozik mérnök és látnok, a kreativitás pedig annak az eredménye, ha valaki több forrásból merít. A találmányok csak a mesében születnek villámcsapáshoz hasonlóan, csak ott pattan ki az isteni szikra a pincében, a padláson vagy a garázsban szorgoskodó magányos feltaláló fejéből.” (Igazából az innováció *mindig* csapatmunka eredményeként jön létre, hiszen sokféle tudás, kompetencia, erőforrás szakszerű ötvözése hozhatja csak létre a „teremtő robbanást”. Önmagában az „isteni szikra”, ha lenne is, hamvába hal, ha nem hull olyan talajra, amelyet sok addigi tudás és tapasztalat tett termékennyé – ez pedig maga a tudomány állása, amelyet korábbi generációk halmoztak fel, és kortársak tettek naprakésszé. Még a kudarckok

is nélkülözhetetlen részét adják e tudásnak, mert kijelölik, merre, mivel ne próbálkozzék az innovátor, s ezzel segítenek a helyes irányba fordulni, s kevésbé vesztegetni tévutakra az erőforrásokat.) / „Ahogy Wordsworth mondta a francia forradalom kitörésénél jelen lévő lelkes tömegekről: Áldás volt e hajnalon élni, de ifjúnak lenni ott – mennyei!” / „A fizikust az igazság foglalkoztatja – mondta később –, a mérnököt pedig az, hogy a munka elkészüljön.” (Ilyen állítást csak idézni merünk, s Isaacson is idézi: J. Presper Eckert-től, aki maga is a történet főszereplője.) / „Az innovációhoz tudni kell fogalmazni.” (Ez sokszorosan igaz! Kezdve a partnerek, a munkatársak és messze nem utolsósorban a megnyerni kívánt támogatók meggyőzésétől, a munkához szükséges kommunikáción át, a piac meghódításáig. Az újdonságot, a változtatást mesterien kell tudni eladni – a fogalom minden értelmében!) / „Mire bárki bármit megtudott volna róla, már csak egy halom ócskavas volt, és mindenki elektronikus gépeket épített” – a Harvard/IBM nagy elektromechanikus számítógépe fejlesztett változatának, a Mark II-nek a végzete. (Jellegzetes tragédia: a javító fejlesztés értékét és az egész megoldás további létjogosultságát semmivé teszi egy minőségi előrelépést hozó innováció.) / „Ha valaha is kifejlődik egy emberfeletti szellemi képességekkel rendelkező faj – mondta egyszer Teller Ede, a hidrogénbomba atyja –, akkor annak az egyedei Johnnra [Neumann Jánosra] hasonlítanak majd.” / „Hopper megértette a számítógépes kor egyik meghatározó elvét: a hardver előbb-utóbb árucikké válik, és az igazi érték a programozásban rejlik majd. Bill Gates színrelépéséig a legtöbb férfi nem jutott el eddig a felismerésig.” / „A programozás legszínesebb egyéniségű úttörője Grace Hopper, egy merész és határozott, ugyanakkor bűbajos és kollegiális haditengerészeti tiszt volt, aki Howard Aikennel dolgozott a Harvardon, majd Presper Eckert és John Mauchly mellett is tevékenykedett.” / „Az innováció titka – a Bell Labsnél és általában véve a digitális korban – az a felismerés volt, hogy az egyéni zsenik támogatása és a csapatmunka szorgalmazása nem ütközik egymással, az egyik nem zárja ki a másikat. A digitális korban e két megközelítés valójában együttesen működött. (Vajon ez tényleg a digitális kor sajátja lenne? Megkockáztatható, hogy a modern tudományban és gazdaságban bármely területen csak az ilyen kombináció hozhatja az optimális eredményt. – Osman P.) A kreatív zsenik (John Mauchly, William Shockley, Steve Jobs) szállították az innovatív ötleteket. A gyakorlatias mérnökök (Presper Eckert, Walter Brattain, Steve Wozniak) szorosan együttműködtek velük, hogy ezek az ötletek meg is valósuljanak. A találmányból pedig a technikusok és vállalkozók csapatainak köszönhetően lett konkrét termék. Ha e rendszer bármelyik eleme hiányzott, mint John Atanasoffnál az Iowai Állami Egyetemen, vagy Charles Babbage esetében, aki a londoni háza mögötti fészerben dolgozott, a nagy ötletek is a történelem süllyesztőjében kötöttek ki. Ha pedig a remek csapatokból hiányoztak vagy távoztak a szenvedélyes látványok – amilyen például Mauchly és Eckert volt a Pennen, Neumann a Princetonon és Shockley a Bell Labsnél –, az innováció lassan elsorvadt.” / „Egyre inkább elfogadott tény, hogy a tudományos kutatás csapatmunka... Amit ma itt bemutatunk önöknek, a csapatmunka, a zseniális egyéni hozzájárulás és az ipari keretek között végzett alapkutatás értékének kiváló példája” – Ralph Brown, a Bell

Labs kutatási igazgatója bemutatja a tranzisztort. / „A zseni és a lúzer között néha csak anynyi a különbség, hogy az ötletük beválik-e vagy sem.” (Félelmetes, ám cáfolhatatlan igazság – és mennyire igazságtalan!) / „Ha ilyesmit hallok, az jut eszembe, amit a hód mondott a nyúlknak a Hoover-gát tövében: 'Nem, nem én építettem, de az én ötletemen alapul.'” A Nobel-díjas Jack Kilby szavai a díjátadó ünnepségen. (Az embert pedig megkísérti Fülíg Jimmy örökbecsű mondása: „Jó szó, én is használni fogom”).

Hogyan született meg ez a könyv? (A Bevezetés nyitócíme. Innentől minden idézet a könyvből.) „A számítógép és az internet korunk legfontosabb találmányai közé tartoznak, mégis kevesen tudják, kiknek is köszönhetjük ezeket. Nem valami padláson vagy garázsban kísérletezték ki őket magányos feltalálók, akik az újságok címlapjára vagy a technológia panteonjába kerülhetnének Edison, Bell és Morse mellé. Éppen ellenkezőleg: a digitális kor találmányainak nagy része csapatmunka eredménye. Rengeteg lenyűgöző személyiség vett részt a munkában, közülük többen is rendkívül tehetségesek voltak, néhányan pedig egyenesen zsenik. E könyv ezeknek az úttörőknek, hackereknek, feltalálókknak és vállalkozóknak a története – arról szól, kik voltak, milyen rugóra járt az agyuk, és mitől voltak olyan kreatívak; illetve hogyan működtek együtt, és miért tette őket a csapatmunkára való képességük még kreatívabbakká.

... Olyan sokat emlegetjük manapság az innovációt, hogy kiüresedett, valódi jelentés nélküli divatszóvá vált. Ebben a könyvben azt mutatom be, hogyan is zajlik az innováció a való világban. Hogyan voltak képesek korunk legfantáziadúsabb újítói felforgató ötleteiket valósággá változtatni? A digitális kor mintegy tucatnyi legjelentősebb áttörését és ezek megvalósítóit veszem górcső alá. Minek köszönheték a hatalmas, kreatív ugrásokat? Mely képességeik bizonyultak a leghasznosabbnak? Hogyan irányítottak és hogyan működtek együtt másokkal? Miért jártak sikerrel egyesek, és miért buktak el mások?

Megvizsgálom továbbá az innovációhoz szükséges légkört megteremtő társadalmi és kulturális erőket. A digitális korszak kibontakozása idején ez a kutatási ökoszisztéma a bőkezű kormányzati támogatást és a közös katonai, ipari és tudományos irányítást jelentette, amely később kiegészült a központosított hatalmat általában gyanakvással szemlélő közösség-szervezők, hippik, amatőr barkácsolók és autodidakta hackerek laza szövetségével. (Sajátos társadalmi és politikai képet fest, talán némileg sajátos diagnózisra is utal ez utóbbi mondat. – Osman P.)

Sokféleképpen megírhatjuk a kor történetét, attól függően, hogy a fenti tényezők közül melyikre helyezzük a hangsúlyt. Jó példa erre a Harvard/IBM Mark I-nek, az első nagy elektromechanikus számítógépnek a feltalálása. Programozóinak egyike, Grace Hopper megírta a történetét, amely a gép első számú atyját, Howard Aikent állította középpontba. Az IBM erre egy olyan könyvvel válaszolt, amelyben a cég arc nélküli mérnökeié volt a főszerep, akiknek a gép működéséhez szükséges sok apró újítást köszönheték, a számoló-szerkezetektől a kártyaolvasókig.

Ugyancsak régóta vita tárgyát képezi, vajon a nagy egyéniségekre vagy a kulturális áramlatokra fektessünk-e nagyobb hangsúlyt. A 19. század közepén Thomas Carlyle kijelentette: 'Az egyetemes történelem alapjában nem más, mint ama nagy emberek története, akik itt működtek', mire Herbert Spencer egy olyan elmélettel válaszolt, amely a társadalmi erők szerepét hangsúlyozta. A tudományos élet képviselői és az érintettek gyakran másképp látják ezt az egyensúlyt. 'Professzorként úgy gondoltam, a történelmet személytelen erők irányítják – mondta Henry Kissinger az egyik közel-keleti diplomáciai útja során, az 1970-es években. – Ám ha a gyakorlatban szemléljük, észrevesszük a különböző személyiségek hatását.' Ha a digitális kor innovációjáról van szó, a közel-keleti béketeremtéshez hasonlóan személyes és kulturális tényezők egész sora jut szerephez, és ebben a könyvben ezeket igyekeztem átlátható rendszerré szőni."

Konvergencia a kritikus elegyhez? „Az internetet eredetileg azért hozták létre, hogy elősegítse az együttműködést. Ezzel szemben a személyi számítógépeket, különösen azokat, amelyeket otthoni használatra szántak, az egyéni kreativitás eszközeinek tervezték. A hálózatok és az otthoni számítógépek fejlődése az 1970-es évek elejétől kezdve több mint egy évtizeden keresztül egymástól elkülönülten zajlott. Csak az 1980-as évek vége felé, a modemek, az online szolgáltatások és a web megjelenésével kezdtek ismét közeledni egymáshoz. Ahogy a gőzgép és a különféle zseniális ötletek találkozásából megszületett az ipari forradalom, úgy vezetett a számítógép és a széttagolt hálózatok kombinációja a digitális forradalomhoz, amely mindenki számára lehetővé tette bárhol bármilyen információ létrehozását, elérését és terjesztését."

Viribus unitis, avagy a csapatmunka jelentősége: „A csapatmunka története azért fontos, mert ritkán vesszük észre, milyen központi szerepet játszik ez a képesség az innováció szempontjából. Könyvek ezrei magasztalják az életrajzírók által magányos feltalálókként bemutatott – vagy inkább misztifikált – személyiségeket. Magam is jó pár ilyen kötetet írtam. Ha rákeresünk angolul az 'aki feltalálta' kifejezésre az Amazonon a könyvek között, 1860 találatot kapunk. Az együttműködésen alapuló kreativitásról azonban már jóval kevesebb szó esik, pedig ez sokkal fontosabb a ma zajló technológiai forradalom kibontakozásának megértése szempontjából. Ráadásul sokkal érdekesebb is lehet." (De még mennyire érdekes! Különösen, ha arra is gondolunk, hogy az együttműködésen alapuló kreativitás gyakorlatában micsoda szerepet játszik a csoportdinamika, mennyi konfliktus, dráma vagy épp fényes győzelem egyik meghatározó eleme lehet.)

Nemzedékek vállán: „A digitális kort megteremtő együttműködés nemcsak kollégák között állt fenn, hanem nemzedékek között is. Az újítók seregei mindig továbbadták ötleteiket az utánuk jövőknek. Kutatásaim során a másik megfigyelésem ez volt: a felhasználók újra és újra 'lenyúlták' a digitális újításokat, hogy kommunikációs és közösségi eszközökként alkalmazzák őket. (Műszaki szóhasználatot kölcsönözve, ezzel a megállapítással Isaacson feltalálta a csőben a lyukat. Elég ismét arra utalni, hogy a tudomány fejlődésében a nemzedékek az elődeik eredményeire támaszkodva lépnek feljebb. Az ezt követő felvetése viszont

igen érdekes csavart hoz a gondolatmenetbe. – Osman P.) Az is felkeltette az érdeklődésemet, hogy a mesterséges intelligencia – vagyis a maguktól gondolkodó gépek – hajszo-lása rendre sokkal kevésbé gyümölcsözőnek bizonyult, mint az ember és gép közötti partnerség vagy szimbiózis lehetőségeinek megteremtését célzó próbálkozások. Más szavakkal: a digitális korra jellemző együttműködő kreativitás az ember és a gép közötti együttműködést is magában foglalta.” [Óhatatlanul említést kíván itt Ray Kurzweil: A szingularitás küszöbén c. merész és nagyívű műve (Ad Astra, 2013, amelyről a 2013/5. számban szóltunk.)]

Művészet és tudomány keresztezése: „Végül pedig lenyűgözőnek találtam, hogy a digitális kor legmagasabb szintű kreativitása azoknál volt tapasztalható, akik össze tudták kapcsolni a művészetet és a tudományt. Akik hittek benne, hogy számít a szépség. Gyerekként inkább humán beállítottságúnak tartottam magam, de szerettem az elektronikát – mondta nekem Jobs, amikor belekezdtem az életrajzába. – Aztán elolvastam, mit mondott az egyik hősöm, Edwin Land a Polaroidnál arról, mennyire fontosak azok, akik képesek a humán tudományok és a természettudományok metszéspontjában állni, és elhatároztam, hogy én is ilyen akarok lenni.” Ismert tény, hogy Jobs, aki maga is nagyon erősen kötődött az esztétikához, az Apple kezdőcsapatába célzatosan hozott be humán beállítottságú alkotókat, művészeket. Ezzel – nyilvánvalóan a stratégiája részeként – olyanokat kapcsolt be, akiket a fejlesztőmunkában nem gátoltak a szakmai konvenciók, nem kötődtek a járt utakhoz, hiszen nem is ismerték azokat, viszont a saját területük gondolkodásmódjával és eszközeivel gazdagították a fejlesztést.

Talán a tapasztalatai vizsik rá Isaacsont, hogy visszatérően is hangsúlyozza: „A digitális kor sok más aspektusához hasonlóan az a gondolat, hogy az újítás ott jelentkezik, ahol a művészet és a tudomány találkozik, nem új keletű.” Olyannyira nem, hogy tudjuk: valaha ugyanaz a szó – ars – jelentette a művészetet és a tudományt, valamint a mesterségbeli tudást, s ezek fogalmilag csak a modern idők hajnalán váltak szét. Az ő-s-Sorbonne egyetemen még „a hét szabad művészetet” tanították. Így semmi különös sincs abban, hogy „Leonardo da Vinci a művészet és a tudomány kölcsönhatásából kivirágzó kreativitás mintapéldája”. A modern kor – kényszerű – specializációjában viszont már innovációk törnek utat a művészet újbóli ötvözésének a mesterségekkel. Így hozták létre az ipari formatervezést, később az annál szélesebb alkalmazási területű dizájnt, és – a témánkhoz visszatérve – ilyen egyebek közt az Apple úttörő innovációja, a grafikus interfész (a könyvben a lényegét kevésbé visszaadó „grafikus kijelző” szerepel).

A történet nyitányának főszereplője a romantika korszaka egyik felettebb színes alakjának, Lord Byronnak a lánya. Ada Lovelace 17 éves korában „megismerkedett a 41 éves, özvegy Charles Babbage-dzsel, a tudomány és a matematika kiválóságával, a londoni társasági körök elismert szellemóriásával, aki teljesen lenyűgözte.” Babbage egy mechanikus számológépet alkotott, „amely képes volt többtagú egyenletek megoldására”, s ezt bemutatta a londoni előkelő társaságnak. Ez utóbbit jellemzi, nagyon kedvezően, hogy „Babbage inspráló hangulatú heti szalonjain néha akár 300 vendég is megjelent. A frakkos lordok és a brokát-

ruhás hölgyek írókkal, iparosokkal, költőkkel, színészekkel, államférfiakkal, felfedezőkkal, botanikusokkal és egyéb – a Babbage barátai által nem sokkal korábban alkotott kifejezéssel élve – ’tudósokkal’ találkozhattak. Később egy ismert geológus azt mondta Babbage-nek: azzal, hogy a tudós elméket elhozta ebbe a rangos társaságba, ’sikerült a tudományt a hozzá méltó társadalmi rangra emelnie.’ (Régi szép idők – mondhatnánk.) „Differenciálgépe mindenkit más és más okból nyűgözött le. Wellington hercege úgy vélte, hasznos lehet azon változó tényezők elemzésében, amelyeket egy tábornoknak figyelembe kell vennie a csata előtt.” „Mivel Ada egyformán rajongott a költészetért és a matematikáért, képes volt meglátni a szépséget egy számoló gépben. A romantikus tudományosság eszméjének megtestesítőjeként lírai lelkesedést táplált a találmányok és felfedezések iránt. Ez a korszak ’a túlradó képzelet izgalmával közelített a tudományos munkához – írta Richard Holmes *The Age of Wonder* c. könyvében. – Hajtóereje a megismerés iránti elszánt, szinte vakmerő személyes elkötelezettség volt.”

Természetesen Babbage Adát megihlető munkássága is az elődök, köztük „óriások vállán állt”. „Az idők során sokan próbálkoztak számoló szerkezetek építésével. Az 1640-es években Blaise Pascal francia matematikus és filozófus készített egy mechanikus számolóeszközt, hogy enyhítsen adófelügyelő apja munkájának lélekölő terhein. A gép fogaskerekeket használt, amelyek fogain 0-tól 9-ig helyezkedtek el a számok. Az összeadáshoz vagy kivonáshoz a gép kezelője egy tű segítségével először beállította az egyik számot, mintha tárcsás telefont használt volna, majd a másikat; egy forgórész szükség szerint tovább- vagy visszalépett eggyel. *Ez lett az első szabadalmaztatott és kereskedelmi forgalomba hozott számológép.*” (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.)

Isaacson részletesen ismerteti Ada számítástechnikával kapcsolatos munkásságát, s meglepő meglátásait, amelyeket e tudomány száz évvel későbbi felvirágzása valósított meg. Azo-
kat rendre meg is idézi a modern eredmények tárgyalásánál. Hatását a számítástechnika fejlődésére így összegzi: „Az ipari forradalom két nagy ívű, egyszerűségében is csodálatosan mélyreható koncepcióra épült. Az újítók kitalálták, hogyan egyszerűsíthetik a munkájukat azzal, hogy a folyamatokat kisebb és egyszerűbb tevékenységekre bontják, amelyeket aztán fel lehet fűzni egy gyártósorra. A textiliparban dolgozó feltalálók azután annak is megtalálták a módját, hogyan gépesíthetik az egyes lépéseket, a feladatot pedig jelentős részben gőzzel hajtott masinákra bízták. Babbage megpróbálta számoláshoz felhasználni ezt a két folyamatot, és megalkotta a modern számítógép mechanikus előfutárát. Legjelentősebb felfogásbeli ugrása az volt, hogy egy ilyen gép tudásának nem feltétlenül kell egyetlen folyamat végrehajtására szorítkoznia, hanem lyukkártyák segítségével programozhatóvá és átprogramozhatóvá tehető. Ada felismerte a szenzációs elképzelés szépségét és jelentőségét, és ebből kiindulva egy még izgalmasabb ötlettel állt elő: az ilyen gépekkel nemcsak számokat lehetne feldolgozni, hanem bármit, ami lefordítható valamilyen jelrendszerre. ... *Ada hatása jelentős volt, és inspiráló. Babbage-nél vagy bármely más kortársánál jobban látta a jövőt, amelyben a gépek az emberi képzelet társává szegődnek, és együtt készítik a Jacquard*

szövegéből származó falikárpitokhoz hasonlatos szebbnél szebb dolgokat. A költői tudomány iránti érzékének köszönhetően *képes volt lelkesen hinni egy számoló gép tervében, amelyre a kor tudományos világa csak legyintett, és megértette, hogyan lehetne felhasználni egy ilyen eszköz feldolgozókapacitását bármilyen formátumú információ esetében.* Így segített elvetni a digitális kor magját, amely egy évszázaddal később borult virágba.” (Kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

„Csodák éve”: 1937-ben, vagyis pontosan egy évszázaddal azután, hogy Babbage először írt az analitikai gépről, új megközelítésmódok, technológiák és elméletek születtek. Ez lett a 'csodák éve' a számítógépes korban, amely négy, bizonyos mértékig összefüggő és a modern számítástechnikát meghatározó tulajdonság diadalát hozta:

Digitális: A számítógép forradalmának alapvető fontosságú jellemzője volt, hogy analóg szerkezetek helyett digitális számítógépekre épült. Ennek, mint a későbbiekben látni fogjuk, több oka is van, például az, hogy a logikaelméletben, illetve az áramkörök és az elektromos kapcsolók terén bekövetkezett egyidejű előrelépések sokkal gyümölcsözőbbé tették a digitális megközelítést az analógnál. Az emberi agy lemásolásának lehetőségeit kutató számítógéptudósok csak a 2010-es években kezdtek ismét komolyan foglalkozni az analóg számítógépek újjáélesztésének lehetőségeivel.

Bináris: A modern számítógép nem csak digitális; az általa használt digitális rendszer bináris. Sok más matematikai koncepcióhoz hasonlóan a bináris elmélet úttörője is Leibniz volt a 17. század végén. Az 1940-es években egyre inkább nyilvánvalóvá vált, hogy az elektromos kapcsolókból álló áramkörökkel végzett logikai műveletek terén a bináris rendszer jobban beválik a többi digitális formánál, beleértve a tízes számrendszert is.

Elektronikus: Tommy Flowers brit mérnök az 1930-as évek közepén bevezette a vákuumcsövek kétállású kapcsolóként való használatát az elektromos áramkörben. Addig mechanikus és elektromechanikus kapcsolókkal dolgoztak. A vákuumcsöveket inkább a jelek felerősítésére használták, mintsem az áramkör nyitására és zárására. A vákuumcsőhöz (majd később a tranzistorhoz és a mikrochiphez) hasonló elektronikus alkatrészek alkalmazásának köszönhetően a számítógépek több ezerszer gyorsabbá váltak a mozgó elektromechanikus kapcsolókkal működő gépekhez képest.

Általános célú: Végül több okból kifolyólag a gépek idővel programozhatóvá és újraprogramozhatóvá váltak – sőt képesek lettek átprogramozni önmagukat. Már nemcsak egyféle matematikai számítás, például differenciálegyenletek elvégzésére alkalmasak, de feladatok egész sorát képesek végrehajtani, és különböző jelrendszereket kezelnek, a számok mellett például szavakat, zenét és képeket, vagyis beváltották Lady Lovelace hozzájuk fűzött reményét, amelyet Babbage analitikai gépének leírásában olyan lelkesen magasztalt.”

Ezzel megérkeztünk a modern számítástechnika megszületésének a hajnalához, amelynek egészen máig is ragyogó csillagok – korszakalkotó fejlesztők – tündököltek: matematikusok és (mai szóval) hardverfejlesztők.

Alan Turing, David Hilbert, Kurt Gödel: „Az 1937-es év nagy előrelépései egyetlen forrás helyett több képesség, ötlet és szükséglet kombinációjából születtek, amelyek különböző helyeken egyszerre jelentkeztek. Mint ahogy az gyakran előfordul a találmányok történetében, különösen pedig az információs technológia találmányai esetében, egyszerűen akkor érkezett el a megfelelő idő, akkor volt ott a levegőben a fejlődés lehetősége. A vákuumcsövek kifejlesztése a rádióipar számára mintegy kikövezte az utat az elektromos digitális áramkörök előtt. Ezzel egy időben születtek meg azok az elméleti eredmények a logika terén, amelyeknek köszönhetően az áramkörök hasznosabbá váltak. A menetelés ütemét pedig tovább gyorsította a háború dobpergése. Ahogy az országok fegyverkezni kezdtek, és készültek a küszöbön álló konfliktusra, egyértelművé vált, hogy a számítási kapacitás ugyanolyan fontos szerepet játszik majd, mint a tűzerő. Az újítások egymásból táplálkoztak, szinte egyszerre és majdnem spontán módon születtek a Harvardon, az MIT-n, a Princetonon, a Bell Labsnél, egy berlini lakásban, sőt elég valószínűtlen, de annál érdekesebb módon az Iowa állambeli Ames egyik pincéjében.

Ezt a sok előrelépést néhány csodálatos matematikai ugrás támasztotta alá. Az egyik ilyen ugrás eredményeként született meg az 'univerzális számítógép', vagyis egy olyan általános célú gép koncepciója, amely bármilyen logikai feladat végrehajtására és bármilyen más logikai gép viselkedésének szimulálására beprogramozható. Ez a koncepció egy zseniális angol matematikus gondolat kísérleteként jött létre, akinek az életpályája egyszerre volt példaértékű és tragikus." Ő Alan Turing. A róla szólókban megjelenik „David Hilbert göttingeni zseni, aki egyéb eredményei mellett Einsteinnel egy időben írta le matematikai formában az általános relativitáselméletet” és az ő *Entscheidungsproblemje*, vagyis eldönthetőségi problémája; továbbá a „teremtő rombolás” egyik legnagyobb matematikai istene, Kurt Gödel és az ő nemteljességi tétele is. „Amikor a híres cambridge-i matematikaprofesszor, Max Newman Hilbert kérdéseit tanította Turingnak, így magyarázta az Entscheidungsproblemet: létezik-e olyan 'mechanikus eljárás', amelynek a segítségével megállapítható, vajon egy adott logikai állítás bizonyítható-e? Turingnak tetszett a 'mechanikus eljárás' koncepciója. Szó szerint vette a 'mechanikus eljárás' koncepcióját, és elhatározta, hogy kitalál egy ilyen mechanikus eljárást – egy képzeletbeli gépet –, majd ezt használja a probléma megoldásához.”

Turing-teszt: Turing kidolgozott egy elvet, amely a számítástechnika fejlődésével rohamosan növekvő – bizonyos szempontokból nem kevésbé fenyegető – jelentőséget kap. Ez a híres Turing-teszt. „A Computing Machinery and Intelligence c. munkájában, amelyet a Mind c. folyóirat közölt 1950 októberében, mutatta be a Turing-teszt néven ismertté vált elvet. Világos kijelentéssel indított: 'Célom a következő kérdés vizsgálata: Tudnak-e a gépek gondolkodni?' Ezután diákos humorral kitalált egy játékot – amelyet ma is játszanak, és amelyről máig vitatkoznak –, hogy empirikus értelmet adjon a kérdésnek. A mesterséges intelligenciára tisztán műveleti jellegű definícióval szolgált: ha a gép outputja megkülönböztethetetlen az emberi agytól, akkor semmilyen értelmes okunk nincs azt állítani, hogy a gép nem 'gondolkodik'.” Általában véve, (még) a jövő homályos eshetőségei közé tartozik,

intellektuális teljesítményben egyenrangúvá válhatnak-e a gépek az emberekkel, s ha igen, mi gátolná, hogy fölébük is kerekedjenek. Sokkal gyakorlatiasabb kérdést vetnek fel e téren a rohamosan terjedő munkakiszervezési megoldások. Ma már a legfejlettebb ország(ok)ban természetes, hogy bizonyos munkákat nem helyben, hanem infokommunikációs kapcsolatok útján más, sokkal olcsóbb munkaerőt kínáló országokban végeznek. Ezeknél az olcsóbb munkaerő szorítja ki a drágábbat. Jellegzetes példái ennek a telefonos ügyfélszolgálatok, ahol a hívó semmiből sem érzi, valójában hol is ül az ügyintéző, aki vele tárgyal. Vajon ha a gépek átmennek a Turing-teszten, mikor kezdik el a nem mechanikus munkákból is kiszorítani az embereket?

Turing-gép: Turing az 1937-es *On Computable Numbers, with an Application to the Entscheidungsproblem* c. dolgozatában előadta „a logikai számító gép koncepcióját, amely hamarosan Turing-gépként vált ismertté. 'Lehetséges olyan gépet építeni, amely egymaga képes bármilyen kiszámítható sorozat kiszámítására' – jelentette ki. Egy ilyen gép képes lenne bármilyen más gép utasításainak az olvasására, és el tudna végezni bármilyen feladatot, amit a másik el tud végezni.”

Claude Shannon, George Boole: „1937-ben egy másik jelentős elméleti áttörésre is sor került, amely abban hasonlított Turingéra, hogy tisztán gondolat kísérletként született. Ez az eredmény az MIT egyik hallgatója, Claude Shannon nevéhez fűződik, aki ebben az évben nyújtotta be minden idők legnagyobb hatású diplomamunkáját, amelyet a *Scientific American* később 'az információs kor Magna Chartájának' kiáltott ki.” „1937 nyarán Shannon egy időre otthagyta az MIT-t, és a Bell Labshez, az AT&T kutatóközpontjához szegődött. Az intézet az ötleteiket találmányra váltani kívánók valóságos paradicsoma volt. Az elvont elméletek itt gyakorlati problémákkal találkoztak, a folyosókon és a büfékben pedig külön teoretikusok vegyültek el gyakorlatias mérnökökkel, ügyes kezű szerelőkkel és hivatásos problémamegoldókkal, ami ösztönözte az elmélet és a technika termékeny kölcsönhatását. A Bell Labs a digitális kor innovációinak egyik legfontosabb tartópillére volt. Ezek az egymástól olyannyira különböző gyakorlati és elméleti szakemberek megtanulták, hogyan találhatják meg a közös nyelvet, csereberélhetik az ötleteket és az információkat.” Az ilyesfajta „agyegyesítésről” (a *Star Trek*-béli vulkániak mellett) az utóbbi évek irodalma alapján elsősorban talán a Google célzatosan létrehozott munkahelyi csodavilága jut eszünkbe, ám íme a Bell Labs képében az újabb bizonyosság, hogy nincs új a Nap alatt. „A Bell Labsnél Shannon működés közben láthatta a hívásirányításra és a terheltség szabályozására elektromos kapcsolókat használó telefonhálózat áramköreinek csodálatos képességeit. Gondolatban elkezdte összekapcsolni ezeknek az áramköröknek a működését egy másik területtel, amely lenyűgözte őt: a logikával, amit 90 évvel korábban foglalt rendszerbe George Boole brit matematikus. Boole azzal forradalmasította a logikát, hogy a logikai állításokat jelek és egyenletek segítségével leírhatóvá tette. Az igaz állításoknak az 1-es, a hamis állításoknak a 0-s értéket adta. Ezeken az állításokon aztán végre lehetett hajtani egy sor alapvető logikai műveletet – mint az és, a vagy, a nem, a vagy-vagy és a ha-akkor –, mintha

matematikai egyenletek lettek volna. Shannon rájött, hogy ezek a logikai műveletek kétállású kapcsolókkal felszerelt elektromos áramkörökkel is végrehajthatók.”

„A mesterfokozat megszerzéséhez készített diplomamunkájában Shannon bemutatta, hogyan hajthatók végre a Boole-algebra műveletei. 'Lehetséges komplex matematikai műveletek elvégzése relékörökkel' (vagyis jelfogók működtetésével vezérelt áramkörökkel – Osman P.) – foglalta össze a végén. Ez lett aztán a digitális számítógépek meghatározó alapelve.” S valóban, a továbbiakban a digitális számítástechnikában a közelmúltig „csupán” annyi történt, hogy a jelfogókat lecserélték előbb tranzisztorokkal és diódákkal, majd mind fejlettebb szilárdtest-eszközökkel. (A pontosság kedvéért: bizonyos, sokkal szűkebb területeken, főként vezérléstechnikában az elektronikus eszközök helyett pneumatikus vagy hidraulikus kapcsolókat is alkalmaznak.)

George Stibitz: „Ugyanebben az időben dolgozott a Bell Labsnél George Stibitz matematikus is, akinek az volt a dolga, hogy kitalálja, miként lehetne kezelni az egyre bonyolultabb számításokat, amelyekre a telefonmérnököknek szükségük volt. Ehhez csak mechanikus asztali számológépek álltak rendelkezésre, így hát Stibitz hozzálátott, hogy Shannon megfigyeléséből kiindulva – mely szerint áramkörökkel matematikai és logikai feladatok is végrehajthatók – kitaláljon valami jobbat. Egy novemberi estén bement a raktárba, és hazavitt néhány régi elektromágneses relét és izzót. A konyhaasztalán aztán ezekből, egy dohányoszelencéből és néhány kapcsolóból egyszerű logikai áramkört épített, amely képes volt bináris számok összeadására. A kigyulladó izzó 1-et jelentett, ha pedig nem gyulladt ki, 0-t. A felesége a konyhaasztal miatt 'K-modellnek' nevezte el a szerkezetet. Stibitz másnap bevitte az irodába, és megpróbálta meggyőzni a kollégáit, hogy elegendő számú relével tudna építeni egy számológépet.

A Bell Labs egyik fontos küldetése az volt, hogy kitalálja, hogyan lehet nagy távolságon át felerősíteni a telefonjelet, miközben kiszűrjük a statikus zajokat. A mérnököknek megvoltak a képleteik a jel amplitúdójához és fázisához, és az egyenleteik megoldásához néha komplex számokra volt szükség. Stibitztól a főnöke megkérdezte, vajon a gépe tudná-e kezelni a komplex számokat. Amikor igennel felelt, a megépítéshez segítségképpen adott mellé egy csapatot. A komplexszám-kalkulátornak nevezett eszköz 1939-re készült el. Több mint 400 relét tartalmazott, amelyek mindegyike másodpercenként 20-szor tudott nyitni és zárni. Ez egyszerre számított káprázatosan gyorsnak a mechanikus kalkulátorokhoz képest, és fájdalmasan nehézkesnek az akkoriban feltalált vákuumcsöves áramkörökkel összehasonlítva. Stibitz számítógépét nem lehetett programozni, de általa megcsillant a lehetőség, hogy áramkörbe kapcsolt relét használjanak bináris matematikai műveletekre, információfeldolgozásra és logikai folyamatok kezelésére.” Íme egy további nagy lépés a számítógép architektúrájának kidolgozásában, amelyhez szintúgy elmondható, hogy a gyakorlati alkalmazhatóság erőteljes fejlesztéséhez „csupáncsak” a kapcsolóelemeket kellett mind fejlettebbekre cserélni.

Howard Aiken: „Ugyanabban az évben, 1937-ben Howard Aiken, a Harvard hallgatója a fizikusi diplomamunkájához szükséges fárasztó számításokat próbálta elvégezni egy mechanikus számológépen. Amikor az egyetem vezetéséhez fordult, hogy építsenek egy fejlettebb számítógépet a munka elvégzésére, tanszékvezetője megemlítette, hogy a Harvard tudományos központjának padlásán van néhány rézkerék egy százéves készülékből, amely hasonlít arra, amire Aikennek szüksége volna. Amikor Aiken körülnézett a padláson, rábukkant a Babbage differenciálgépéről készült hat szemléltető modell egyikére, amelyet Babbage fia, Henry épített és adott az egyetemnek. Aikent elvarázsolt a Babbage ötlete, és az irodájába költöztette a rézkerekekből álló berendezést. 'Tényleg nálunk volt Babbage két kereke! – emlékezett vissza. – Később ezeket a kerekeket szereltem be a számítógépbe.' Azon az őszen, amikor Stibitz a konyhaasztalon dolgozott a gépén, Aiken 22 oldalas emlékeztetőt írt a Harvard és az IBM vezetőinek, amelyben amellet kardoskodott, hogy finanszírozzák a Babbage-féle digitális gép modern változatának elkészítését.” Ebből született, amint olvashatjuk, a már említett Harvard/IBM Mark I.

Konrad Zuse: „Bár ezek az úttörők nem tudtak róla, 1937-ben mindnyájukat kenterbe verte egy német mérnök, aki a szülei lakásában dolgozott. Konrad Zuse ugyanis akkor fejezte be egy kalkulátor prototípusát, amely binárisan működött, és lyukszalagról olvasta be az utasításokat. Igaz, a szerkezet – legalábbis első, Z1- nek nevezett verziója – mechanikus volt, nem pedig elektronikus.” „Zuse 1939-ben hozzáfogott egy harmadik modell, a Z3 megépítéséhez, amely már elektromechanikus reléket használt mind az aritmetikai egységben, mind a memória- és irányítóegységben. Amikor 1941-ben elkészült vele, ez lett az első teljesen üzemképes, univerzális, programozható, digitális számítógép. Bár feltételes ugrásokat és elágazásokat nem tudott közvetlenül kezelni a programban, elméletben univerzális Turing-gépként működött. Elsősorban abban különbözött a későbbi számítógépektől, hogy a vákuumcsövekhez és tranzistorokhoz hasonló elektronikus alkatrészek helyett nehézkes elektromágneses reléket használt.”

Itt házi használatra megalkothatjuk Murphy nagyhírű törvényének inverzét: Aminek meg kell születnie, azt előbb-utóbb létrehozzák. Némi ugrással a történetben eljutunk az ENIAC-hoz.

John Mauchly: „Másokhoz hasonlóan, akiknek a munkájához fárasztó számolásokra volt szükség, Mauchly is arról álmódott, hogy feltalál egy gépet, amely elvégzi ezeket. A maga nyitott, társaságkedvelő módján hozzáfogott, hogy kiderítse, mit csinálnak mások, és a nagy feltalálók hagyományait folytatva egy csomó különböző ötletet elegyítsen. Az 1939-es New York-i világkiállítás IBM-pavilonjában látott egy elektromos kalkulátort, amely lyukkártyákat használt, de megértette, hogy a feldolgozandó adatok mennyiségének ismeretében a kártyák használata túlságosan lassú lenne. Látott egy rejtjelező gépet is, amely vákuumcsövek segítségével kódolta az üzeneteket. Vajon a csöveket más logikai áramkörökhöz is lehetne használni? Tanulmányi kirándulásra vitte diákjait a Swarthmore College-ba, hogy megnézzék a kozmikus sugarak ionizációját mérő, vákuumcsöves áramkörökkel működő

számoló szerkezeteket. Még egy esti elektronikai kurzusra is beiratkozott, és kísérletezni kezdett saját, kézzel bekötött vákuumcsöves áramköreivel, hogy lássa, mi mindenre alkalmaznak még. Egy konferencián, amelyet 1940 szeptemberében a Dartmouth College-on tartottak, Mauchly megnézte George Stibitz bemutatóját a Bell Labsnél épített komplex-szám-kalkulátorral. A bemutatót az tette igazán izgalmassá, hogy Stibitz számítógépe a Bell alsó-manhattani épületében volt, és onnan továbbította az adatait, Teletype-vonalon keresztül. Ez volt az első távolból használt számítógép. Három órán keresztül oldotta meg a közönség által felvetett problémákat, mindegyikre körülbelül egy percet szánva. A publikum soraiban ott ült egy bizonyos Norbert Wiener, az információs rendszerek úttörője, aki azzal próbálta megzavarni Stibitz gépét, hogy megkérte, osszon el egy számot 0-val. A gép nem esett bele a csapdába. Ott volt még Neumann János is, a magyar polihisztor, aki nem sokkal később Mauchlyval együtt fontos szerepet játszott a számítógépek kifejlesztésében.” Mauchly történetének igen fontos eleme, hogy megismerkedett a számítógép fejlesztésének egy másik kimagasló részese, Atanasoff eredményeivel, amiből hosszú, elkeseredett szabadalmaztatási háború is lett.

John Vincent Atanasoff: „1937-ben, Zusétól és Stibitztól egyaránt jókora távolságra, más feltaláló is a digitális áramkörökkel kísérletezett. Ez a férfi egy iowai pincében éppen arra készült, hogy megvalósítson egy történelmi újítást: olyan számoló gépet akart készíteni, amely legalább részben vákuumcsöveket használ. Az ő gépe bizonyos tekintetben kevésbé volt fejlett a többiekénél. Nem volt sem programozható, sem pedig többcélú; ahelyett, hogy teljesen elektronikus lett volna, néhány lassú, mozgó mechanikus alkatrészt is tartalmazott; és bár feltalálója épített egy elméletben működőképes modellt, nem sikerült teljesen megbízhatóvá tennie. John Vincent Atanasoff mégis megérdemli, hogy az első, részben elektronikus digitális számítógép kiöltőjét tiszteljük benne.”

ENIAC: „A Pennsylvanai Egyetem és a hadsereg aberdeeni kísérleti telepén működő tűzérési részleg azt a feladatot kapta, hogy készítsék el a tüzelési szögek beállítását tartalmazó könyvecskét az Európába szállítandó tűzérési alakulatok számára. Az ágyúk megfelelő irányzása érdekében olyan táblázatokra volt szükség, amelyek több száz tényezőt vettek figyelembe, például a hőmérsékletet, a páratartalmat, a szél sebességét, a tengerszint feletti magasságot és a puska porfajtáját. Egyetlen ágyútípus egyetlen fajta lövedékének a táblázatához akár háromezer röppálya kiszámítására is szükség lehetett, differenciálegyenletek alapján. ... 1942 augusztusában Mauchly írt egy előterjesztést, amelyben megoldást javasolt a hadsereg e problémájának leküzdésére. Az elképzelés alapjaiban változtatta meg a gépesített számítás világát. Mauchly a „The Use of High Speed Vacuum Tube Devices for Calculating” címet viselő előterjesztésben támogatást kért a gép megépítéséhez, amelyet Eckerttel terveztek: egy digitális elektronikus számítógéphez, amely vákuumcsöves áramköröket használ, és a differenciálegyenletek mellett egyéb matematikai feladatok megoldására is használható. 'A kalkuláció sebessége nagymértékben növelhető lenne, ha az alkalmazott készülék elektronikusan működne' – érvelt Mauchly. Úgy saccolta, hogy egy lövedék röppályája így '100 má-

sodperc alatt' kiszámítható lenne. ... A Védelmi Minisztérium 1943. április 9-én határozott arról, hogy támogatni fogja az elektronikus számítógép megépítését."

A történetben a talán legnagyobb hatású minőségi ugrást majd a tranzisztor feltalálása és hasznosításba vitele hozza meg. Itt az azt tárgyaló részből vett idézettel zárunk, a tranzisztor névadójától: „[John] Pierce amellet, hogy remek mérnök volt, a szavakkal is jól bánt. ... Egy másik mondása így hangzott: 'Éveken át tartó szertelen növekedést követően úgy tűnik, a számítógép-tudomány végre eléri a csecsemőkort.'” Mindent egybevetve, talán ez már az elektronikus számítógépre is elmondható.

Az itt vázoltakat követő fejezetek, amelyek a címeikkel is képet adnak a történet ívéről is: programozás, a tranzisztor, a mikrochip, videojátékok, az internet, a személyi számítógép, a szoftver, online, a web, mindörökké Ada.

Dr. Osman Péter

* * *

Adam M. Grant: Adni és kapni. A siker rejtett dinamikája. HVG Könyvek, 2013; ISBN 978-963-304-154-3

*„Meg is fizettem, kinek ahogy mérte, /
ki ingyen adott, azt szerettem érte.” (József Attila: Kész a leltár)*

*„Számolatlanul, két kézzel szórd az ebéd vetését, ha jól megy sorod,
hogy arass egy-két morzsát, ha bajba jutsz. [hirdette Aramis].”
Alexandre Dumas: A három testőr*

A könyv eredeti címe jobb: Adni és kapni – a siker egy forradalmi megközelítése. A „forradalmi” esetleg marketinges túlzás, ám a mondandó valóban nagyon tanulságos, és segíthet a sikert övező játszmák gyakorlatában is.

A kiadó ajánlójából: „Miért jutnak fel egyesek a sikerlétra csúcsára, míg mások az aljára csúsznak? Generációk óta a siker egyes alkotóelemeire – a szenvedélyre, a kemény munkára, a tehetségre és a szerencsére – irányítjuk a figyelmünket. De ez nem biztos, hogy elég. Manapság egyre jobban előtérbe kerülnek másokhoz fűződő kapcsolataink.

Adam Grant szervezeti pszichológus szerint sokkal relevánsabb azt vizsgálnunk, milyen szerepet töltünk be a munkahelyünkön és a magánéletünkben. Kihasználóként minél többet akarunk kapni másoktól, viszonzosságra törekvőként minden szívességet igyekszünk megszolgálni, jótékonykodóként pedig az embereknek azt a ritka válfaját képviseljük, amely úgy segít másoknak, hogy közben nem vár cserébe semmit.

Egyes jótékonykodók hamar kiégnek, ám a többiek – ha jól csinálják – rendkívüli eredményekre képesek. A könyv bemutatja, mi kell manapság a hatékony kapcsolatépítéshez, az

együttműködéshez, mások befolyásolásához, valamint a kiváló tárgyalói és vezetői készségek elsajátításához.”

A szerzőről a University of Pennsylvania Wharton Menedzsmenttanszék honlapjáról:

Pszichológiaprofesszor. Négy egymást követő évben a Wharton legmagasabbra értékelt oktatója elismerést kapta. Beválasztották a világ 25 legbefolyásosabb menedzsmentgondolkodója közé, a HR (emberierőforrás-gazdálkodás) legbefolyásosabb nemzetközi gondolkodói –, valamint a világ 40 legjobb 40 év alatti, üzleti tudományokat oktató professzora közé. Első könyve, az *Adni és kapni* a New York Times bestsellerlistájára került, 27 nyelvre fordították le, és 2013-ban az év legjobb könyvei közé választotta az Amazon, a Financial Times és a Wall Street Journal. (Szép tróféagyűjtemény!)

A Wikipédia számos kitüntetését sorolja fel.

Egyeteméről, a Wharton Schoolról, annak honlapjáról: A világ első főiskolai üzleti iskolája, 1881-ben alapították. A legnagyobb egyetemi üzleti kar, és egyike a publikációkban legtöbbször szereplőknek, 225-nél több állandó és társult taggal. 5000 undergraduate-, MBA- és executive MBA-hallgatója van.

Karakteres mondatok a könyvből: „Akik előbb adnak, gyakran esélyesebbek a későbbi sikerre.” / „A politika arról szól, hogy mit kapunk másoktól – írta Bill Clinton volt amerikai elnök. – Újra és újra meg kell szerezni mások támogatását, segítségét és szavazatait.” (Meglépoen őszinte szavak: „mit kapunk”, nem pedig mit tehetünk másokért.) / „Ahogy az emberek csapatokba szerveződnek, a jótékonykodóknak még több lehetőségük lesz arra, hogy értéküket bizonyítsák, ahogy azt Lincoln is tette.” / „A kihasználástól való félelem annyira átható, hogy mivel arra ösztönöz bennünket, hogy a legrosszabbat várjuk másoktól, kihozza belőlünk a legrosszabbat: a nyámnyila alak szerepétől rettegve gyakran vonakodunk hallgatni nemesebb ösztöneinkre.” (Robert Frank, a Cornell Egyetem közgazdásza) („...a legrosszabbat várjuk másoktól” – ebben nagyon benne van az is, hogy milyen világban élünk, mennyire látjuk abban, hogy sokan a legrosszabbat teszik, nem bízhatunk a tisztesség érvényesülésében. „Tisztességes” világban az üzlet alapja a megállapodások betartása, a vállalt kötelezettségek teljesítése – aki az ellenkezőjét látja elharapózni, a biztonság kedvéért inkább a legtöbbektől erre számít. Hasonlóképp van a társadalom más területein is.) / „A pletyka a büntetés elterjedt, hatékony és olcsó formája.” (Ám minél jobban telített a légkör politikai és üzleti célú hazugságokkal, annál kevésbé tud így működni.) / „A versengő magatartás leglátványosabb formáját a hím páváknál lehet megfigyelni. Párási időszakban a hímek elfoglalják pozícióikat, és fitogtatni kezdik tollazatukat. Peckesen járnak. Szétterjesztik farktollaikat. Megfordulnak, és büszkén mutogatják legyezőjüket. A vezérigazgatók birodalmában a kihasználók is feltűnően hasonló táncot lejteneek.” / „Jobbá akarom tenni a világot, és közben azt szeretném, ha ez rám is jó fényt vetne.” / „A felnőttek életük során több ezer kapcsolatot halmoznak fel, de az internet előtti időkben ezek közül alig 100-200-at tudtak aktívan fenntartani.” (Ezeknek az internetes kapcsolatoknak igen nagy hányada a legtöbбекnél legfeljebb a gyenge kötések erejével bír.) / „Érdemes észben tartani, hogy

az egész univerzum – egy jelentéktelen kivétellel – más emberekből áll.” (Bosszantó! És milyen sokak milyen gyakran feledkeznek meg erről!) / „Amikor a vezetők gyorsan fejlődőként kezdtek tekinteni véletlenszerűen kiválasztott dolgozóikra, az érintett alkalmazottak teljesítménye megugrott.” / „A kölcsönösség erős norma, ám van két hátulütője.” / „A kihasználók és a viszonyosságra törekvők gyakran kérés nélkül szívességeket ajánlanak fel olyanoknak, akiktől a jövőben segítséget szeretnének kérni.”

Mélyedjünk el kissé a mondandó kifejtésében!

Az expozíció: Grant egy esettanulmánnyal indít, majd ez következik, lényegében bevezetőként: „A közvélekedés szerint a rendkívül sikeres emberekben három tényező közös: a motiváció, a képesség és a lehetőség. A sikerhez kemény munkára, tehetségre és szerencsére van szükség. Danny Shader és David Hornik története viszont rávilágít a negyedik összetevőre, amely bár létfontosságú, mégis gyakran elhanyagolják: *a siker nagymértékben függ a másokkal való együttműködéssel kapcsolatos hozzáállásunktól.* Valahányszor közösen dolgozunk valamin, választanunk kell: megpróbálunk minél több segítséget kérni a társunktól, vagy mi magunk is megteszük, amit csak lehet, és nem foglalkozunk azzal, mit kapunk érte cserébe.

Szervezeti pszichológusként és a Wharton professzoraként szakmai pályafutásom során több mint 10 évet fordítottam a választási lehetőség tanulmányozására különböző szervezeteknél, a Google-tól az amerikai légierőig, és kiderült, hogy ez a döntés elkesztő mértékben befolyásolja a sikert. Az elmúlt három évtizedben társadalomtudósok egy sor úttörő tanulmányban kimutatták, hogy a kölcsönösséggel – az oda-vissza segítségnyújtás kívánt elegyével – kapcsolatos preferenciáink merőben eltérőek. Hogy némileg rávilágítsak ezekre a preferenciákra, hadd mutassak be két embertípust, akik a munkahelyi kölcsönösség skálájának két végén helyezkednek el. Az egyiket kihasználónak, a másikat jótékonykodónak nevezem.

A kihasználóknak van egy egyedi jellemzőjük: szeretnek többet kapni annál, mint amennyit ők adnak. A kölcsönösség mérlegét maguk felé billentik, saját érdekeiket pedig mások szükségletei elé helyezik. A kihasználók úgy vélik, hogy a világban könyörtelenül önző, éles verseny folyik. Úgy érzik, a sikerhez jobbnak kell lenniük másoknál. Hogy hozzáértésüket bizonyítsák, önmagukat dicsőítik, és mindent megtesznek azért, hogy erőfeszítéseiket minél szélesebb körben el is ismerjék. *Az átlagos kihasználók nem kegyetlen vagy gyilkos hajlamú egyének. Csupán óvatosak, és védik saját magukat.* 'Ha én nem vigyázok magamra, akkor ki fog?' – gondolják.

Jótékonykodó: Munkahelyeken a jótékonykodó ember viszonylag ritka fajta. A kölcsönösség mérlegét maguk felé döntik, és szeretnek többet adni, mint amennyit kapnak. *Míg a kihasználók általában önzők, és azt mérlegelik, mások mit tudnak nekik ajánlani, a jótékonykodók önzetlenek, és nagyobb figyelmet fordítanak arra, hogy ők miben tudnának másoknak segíteni.* Ezek a preferenciák nem igazán a pénzről szólnak: a jótékonykodókat és a kihasználókat nem az különbözteti meg egymástól, hogy mennyit adományoznak jótékony

célra, vagy milyen fizetési elvárásaik vannak munkaadójukkal szemben. Sokkal inkább a másokhoz való hozzáállásukban és cselekedeteikben különböznek. *A kihasználó stratégiai szempontok alapján segít másoknak, akkor, ha a várható előny meghaladja a személyes ráfordítást. A jótékonykodó viszont másfajta költség-haszon elemzést végez: bármikor segít, ha ezáltal mások haszna az ő személyes ráfordításánál nagyobb lesz.* Vagy az is lehet, hogy egyáltalán bele sem gondol abba, neki mibe kerül, és anélkül nyújt segítséget, hogy bármit is várna viszonzásul. Aki a munkahelyén jótékonykodó, az nagylelkű módon megosztja másokkal az idejét, az energiáját, a tudását, a készségeit, az ötleteit és a kapcsolatait, hogy ők is élvezhessék annak hasznát.

... *Viszonosságra törekvő:* A munkahelyen azonban az adni és kapni viszonya jóval összetettebb. A szakmai életben kevesen cselekednek pusztán jótékonykodó vagy kihasználó módjára, helyette inkább egy harmadik típus szerepébe bújnak. Viszonosságra törekvővé válnak, és odafigyelnek arra, hogy az adok-kapok mérleg egyensúlyban maradjon. *A viszonosságra törekvők a korrektség elve alapján tevékenykednek: amikor másoknak segítenek, a kölcsönösséget szem előtt tartva önmagukat védik. A viszonosságra törekvő hisz a valamit valamiért elvben, és kapcsolatait a szívességek egyenlő cseréje mozgatja.*

A társadalmi interakció három alapvető stílusa: A jótékonykodó segítségnyújtás, mások kihasználása és a viszonosságra törekvés a társadalmi interakció három alapvető stílusa, de a köztük húzódó határvonalak egyáltalán nem szilárdak és elmozdíthatatlanok. Előfordulhat, hogy a különböző munkahelyi szerepkörök és kapcsolatok között lépegetve az egyik kölcsönösségi stílus után egy másikra váltunk.” (Kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

E három alapvető stílus szerinti felosztás vonul végig a könyvön: Grant a felhozott példák sokaságával, pszichológiai kísérletek eredményeinek bemutatásával, mindezek elemzésével és más kutatók, valamint a saját következtetéseivel azt mutatja be, hogy e stílusok követői hogyan kezelik az „adni és kapni” helyzeteket, milyen stratégiákat követnek azokban, és mire jutnak, milyen hasznokat húznak, vagy éppen veszítenek el ezzel. („Adni és kapni”: üzleti tárgyalások hasznos stratégiája lehet, hogy – magunkhoz ragadva a kezdeményezést – mi adunk részletes javaslatot a megállapodásra, s ebbe beleteszünk pár olyan elemet, amelyet a másik fél biztosan nem fog szeretni. Midőn pedig valóban megtámadja ezeket, „a gyors és kölcsönösen jó megállapodás érdekében” visszavonulunk odáig, ami neki már-még elfogadható, s ezzel máris előnyösebb pozícióba kerültünk, hiszen mi már „tettünk engedményeket”, *adtunk*. Más kérdés, hogy ezt a stratégiát arra is lehet használni, hogy az így aratott győzelemmel elvonjuk a másik figyelmét a megállapodás más, neki szintúgy nem igazán kedvező elemeiről.)

Előnyök és hátrányok: Itt egy igen érdekes látszólagos ellentmondás következik a jótékonykodó stílus alkalmazásában. „Szakmailag mindhárom viszonossági stílusnak megvannak a maga előnyei és hátrányai. Az egyik azonban költségesebbnek bizonyul a másik kettőnél. A kutatások szerint a jótékonykodók foglalnak helyet a sikerlétra legeljén. Számos

fontos pályán a játékoskodók hátrányba kerülnek: másokat eredményesebbé tesznek, de közben feláldozzák saját sikerüket.

A műszaki tudományok világában a legkevésbé produktív és hatékony mérnökök játékoskodók. Egy vizsgálatban, amelyben több mint 160 kaliforniai mérnök az adott és kapott segítség alapján értékelte egymást, azok voltak a legkevésbé sikeresek, akik többet adtak, mint amennyit kaptak. Cégükön belül ezeknek a játékoskodóknak volt a legrosszabb az objektív teljesítményük az elvégzett feladatok, megírt műszaki beszámolók, valamint az elkészített rajzok számát tekintve – nem is beszélve az elkövetett hibákról, az elmulasztott határidőkről és az elpocsékolott pénzről. Amiatt, hogy másoknak segítettek, a saját munkájukat nem tudták rendesen elvégezni.

Az orvostudományi egyetemen is ugyanez a mintázat rajzolódik ki. Belgiumban egy több mint 600 orvostanhallgató körében végzett felmérésben a legrosszabb jegyeket szerző tanulók szokatlanul nagy arányban nyilatkozták, hogy szeretnek másoknak segíteni, és hogy ráéreznek arra, másoknak mire van szükségük. A játékoskodók azon törték magukat, hogy segítsenek társaiknak a tanulásban, és megosszák velük a tudásukat, aminek az volt az ára, hogy saját tudásuk hiányosságait már nem volt idejük pótolni, így társaik a vizsgákon előnyben voltak. Az értékesítők sem különböznek tőlük. Végeztem egy vizsgálatot észak-karolinai kereskedelmi képviselők körében, és azt tapasztaltam, hogy a játékoskodók a kihasználókhoz és a viszonyosságra törekvőkhöz képest 2,5-szer kevesebb éves árbevételt értek el. Olyannyira azt tartották szem előtt, hogy mi a legjobb a vevőknek, hogy nem voltak hajlandók agresszíven eladni.

Ezt látva úgy tűnik, hogy a játékoskodók egyszerűen túl gondoskodók, hiszékenyek, és túlzott mértékben készek feláldozni saját érdekeiket mások javára. Arra is van bizonyíték, hogy a kihasználókhoz képest a játékoskodók átlagosan 14%-kal kevesebbet keresnek, kétszer nagyobb eséllyel válnak bűncselekmény áldozatává, és 22%-kal tűnnek kevésbé erőteljesnek és dominánsnak. (A bizonyítékokat mindig pontos hivatkozásokkal mutatja be a szerző – Osman P.)

De ha a legnagyobb valószínűséggel a játékoskodók állnak a sikerlétra alján, ki jut fel a csúcsra, a kihasználók vagy a viszonyosságra törekvők? Egyikük sem. Az adatokat ismét megismerve egy meglepő tényre bukkantam: *a csúcson is a játékoskodók vannak.*

„Mint láttuk, a legalacsonyabb hatásfokkal dolgozó mérnökök többnyire a játékoskodók közül kerülnek ki. De a legeredményesebb mérnökök is játékoskodók. Az eredmények legjobb objektív mennyiségi és minőségi pontszámaival büszkélkedő kaliforniai mérnökök azok, akik rendszeresen többet adnak kollégáiknak, mint amennyit kapnak. *A legrosszabbul teljesítők és a legjobban teljesítők egyaránt játékoskodók; a kihasználók és a viszonyosságra törekvők nagyobb valószínűséggel a középmezőnyben foglalnak helyet. Ez a mintázat általános érvényűnek tűnik.* A legrosszabb érdemjegyeket szerző belga orvostanhallgatók szokatlanul nagymértékben játékoskodók, akárcsak a legjobb osztályzatokat begyűjtők.

Ha az egyes foglalkozásoknál is megvizsgáljuk a kölcsönösségi stílusok és a siker közti összefüggést, azt látjuk, hogy a játékoskodók nagyobb valószínűséggel lesznek nyertesek, mint vesztesek.” (Kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

Grant természetesen részletes, jól adatolt magyarázatot ad erre a sajátos jelenségre.

A könyv céljáról és tartalmáról: „Könyvem célja, hogy meggyőzzem olvasóimat arról: alábecsüljük a játékoskodók sikerét. Bár gyakran nyámnyla alakként és lúzerként tekintünk rájuk, valójában meglepően sikeresek. Áttekintünk néhány megdöbbentő tanulmányt és történetet, amelyek rávilágítanak arra, miért a játékoskodók foglalnak helyet a sikerlétra legtetején, és az adakozás miként lehet hatékonyabb – és kevésbé veszélyes –, mint azt sokan gondolják.

Közben bemutatok néhány sikeres játékoskodót az élet különböző területeiről. Lesznek köztük tanácsadók, ügyvédek, orvosok, mérnökök, kereskedelmi képviselők, írók, vállalkozók, könyvelők, tanárok, pénzügyi tanácsadók és sportvezetők. Ezek a játékoskodók rácsafolnak arra a népszerű gondolatra, hogy először légy sikeres, és csak utána viszonyozz bármit. Tanúságot tesznek arról, hogy azok, akik előbb adnak, gyakran esélyesebbek a későbbi sikerre.

De nem feledkezhetünk meg azokról a mérnökökről és kereskedelmi képviselőkről, akik a létra legalján vannak. Egyes játékoskodók tényleg balekké vagy lúzerre lesznek, ezért bemutatom, mi választja el a sikereseket a sikertelenektől. A válasznak kevesebb köze van a pusztá tehetséghez vagy képességhez, és több a stratégiákhoz, amelyeket a játékoskodók használnak, és a döntésekhez, amelyeket hoznak. Lerántom a leplet a játékoskodókkal kapcsolatos két tévhitről, hogy elmagyarázzam, miként kerülnek el a sikerlétra aljára; és bebizonyítom, nem feltétlenül barátságos emberek, és nem minden esetben önzetlenek. Mindenkinnek megvannak a saját céljai, és a sikeres játékoskodók pont annyira ambiciózusak, mint a kihasználók, illetve a viszonyosságra törekvők. Egyszerűen csak más módon érik el céljaikat.

Miben egyedülálló a játékoskodók sikere – win-win stratégia: Ezzel el is érkezünk a harmadik tervemhez, vagyis *hogyan felfedjem, miben egyedülálló a játékoskodók sikere*. Hadd szögezzem le, hogy a játékoskodók, a kihasználók és a viszonyosságra törekvők mind sikeresek lehetnek – és azok is. *De valami sajátos történik olyankor, amikor a játékoskodók érik el a sikert: ennek hatása terjed és másokat is motivál.* Amikor a kihasználók nyernek, akkor általában valaki más veszít. A kutatások azt mutatják, hogy jellemzően irigyeljük a sikeres kihasználókat, és keressük a módját, miként lehetne megróni őket. Ezzel szemben, a játékoskodók sikeréért drukkolunk, támogatjuk őket, és nem azt lessük, hol tudnánk nekik ártani. (De szép is lenne, ha ez általában igaz lenne! Valójában a hírhedt SI- – sárga irigység – faktor nemcsak ismert, de csúful gyakori jelenség, amely sokakban legyűrheti gyönyörű képességünket, a mások sikere feletti örömet, s még arra is ráviheti őket, hogy igyekezzenek megakadályozni vagy legalább csorbítani ezt a sikert. Kiemelés a recenzió szerzőjétől.) A játékoskodók úgy érik el a sikert, hogy ez – mint a vízben terjedő hullám

– az őket körülvevő emberek sikerére is hatással van. Mint látni fogjuk, a különbség abban rejlik, hogy a játékonkodó sikere valóban értéket teremt, nem csak állítja ezt. Ahogy a kockázati tőkés, Randy Komisar megjegyezte: 'Könnyebb úgy nyerni, ha mindenki neked drukkol. Ha nem szerzel magadnak ellenséget, könnyebb sikeressé válni.'"

Itt igen érdekes történelmi példa következik egy emberről, aki következetes „játékonkodó” magatartásával az ismeretlenségből országa legmagasabb tisztségébe és a történelem panteonjába emelkedett: Abraham Lincolnról.

„Hatékonyága függ az adott csere jellegétől”: „A játékonkodás hatékonysága függ az adott csere jellegétől, amelyben sor kerül rá. Ez a hatékonyság egyik fontos jellemzője, amelyet szem előtt kell tartani, miközben e könyv elgondolásait sorra vesszük: bármikor előfordulhat, hogy a játékonkodás nem összeegyeztethető a sikerrel. Az ún. zéróösszegű helyzetekben és a kölcsönösen nyertes interakciókban a játékonkodás ritkán kifizetődő. Az élet azonban többnyire nem zéróösszegű játszmákból áll, és mindent összevetve azok, akik elsődleges kölcsönösségi stílusuknak a játékonkodást választják, a végén élvezhetik ennek eredményét.” (Kiemelés a recenzió szerzőjétől.)

„Időre van szükség ahhoz”: „Időre van szükség ahhoz, hogy a játékonkodók hírnevet és bizalmat építsenek ki, ám végül olyan ismertségre és kapcsolatokra tesznek szert, amelyek hozzájárulnak a sikerükhöz. Látni fogjuk, hogy a kereskedelmi és az orvosi tanulmányokat folytatók között a játékonkodók előnye idővel nő. ... Az a tény, hogy a hosszú táv egyre inkább rövidül, nem az egyetlen, amely a játékonkodást napjainkban eredményessé teszi. Olyan korban élünk, amikor a munka szerkezetében bekövetkező nagy változások – és a technológia, amely azt formálja – tovább növelik a játékonkodó lét előnyeit. Ma az amerikai és európai vállalatok több mint fele rendszeresen csapatokkal dolgozik. A csapatok a játékonkodókra építenek, hogy ők megosztják az információkat, önként jelentkeznek népszerűtlen feladatokra és nyújtanak segítséget.” (Érdekes érvelés – reméljük, hogy ha netán mifelénk nincs is annyira így, vagy legalább is nem igazán érezzük, érrefelé haladunk. Kiemelés a recenzió szerzőjétől.)

Álom, édes álom: „Függetlenül attól, hogy a saját stílusunk játékonkodó, kihasználó vagy viszonzosságra törekvő, lefogadom, hogy azt szeretnénk, ha fő szolgáltatóink ’játékonkodók’ lennének. Azt reméljük, hogy orvosunk, ügyvédünk, tanárunk, fogorvosunk, vízvezeték-szerelőnk és ingatlanügynökünk arra fog törekedni, hogy értéket nyújtson nekünk, s nem pedig arra, hogy tőlünk értékhez jusson.” (Valójában már az is boldogító eredmény, ha az ilyesfajta ügyletekben arányos értéket kapunk a pénzünkért. A fent említett hírnév és bizalom pedig ritkán van jelen, hogy megbízható útmutatóként segítsen a szolgáltató kiválasztásában – a piaci kínálatban egyszerre van jelen a gazdagság zavara és a megbízhatóság bizonyítékainak a hiánya.)

Nehogy baleknak nézzenek a munkahelyen! „Sokan attól való félelmükben tartózkodnak a túlzott segítségnyújtástól, hogy gyengének és naivnak fogják őket tartani. Többek, akik az életben a játékonkodás értékeit vallják magukénak, a munkahelyükön a viszonzosság-

ra törekvést választják elsődleges stílusuknak, és az adok-kapok egyensúlyára törekednek. Egy vizsgálatban arra kértem a résztvevőket, töltsenek ki egy kérdőívet azzal kapcsolatosan, hogy munkahelyi kapcsolataikban az elsődleges módszerük a jótekonyság segítésgnyújtás, mások kihasználása vagy inkább a viszonzásra törekvés. Mindössze 8% tartotta magát jótekonyskodónak, a többi 92% pedig nem volt hajlandó többet adni annál, amennyit munkatársaitól ő maga is kapott. Egy másik vizsgálatban kiderítettem, hogy a munkahelyen több mint háromszor annyian inkább a viszonzosságra törekvő szerepet részesítik előnyben, mint a jótekonyskodót. ... Amikor megérezzük mások haszonleső magatartását – magyarázza Dale Miller, a Stanford Egyetem pszichológusa –, attól tartunk, hogy kihasználnak bennünket, ha jótekonyskodó módjára viselkedünk. Ezért aztán arra a következtetésre jutunk, hogy az ésszerű és helyes megoldás az, ha a versengő felfogást tesszük magunkévá.” (Erősen erre indítanak szép új világunk munkahelyi viszonyai is. Általános irányadó tendenciává vált a cégeknél, intézményeknél a költségek folyamatos leszorítása, ami az élömlunka költségeinek erőteljes leszorítását tolja előtérbe. Ez állandó fenyegetést jelent az alkalmazottaknak, ami pedig gyakorlatilag arra kényszeríti őket, hogy versenyezzenek a túlélésért. Hasonló versenyre készítetnek azok a tendenciák is, hogy a legmodernebb technológiák egyrészt csökkentik az élömlunkaigényt, másrészt lehetővé teszik a munkavégzés kiszervezését akár távoli országokba is, s mindezzel növelik az alkalmazottak fenyegetettségét.)

Erről szól a könyv: „Könyvem arra összpontosít, hogy megértsük, a segítség mitől hathatós és veszélyes is egyben. Első felében feltárom a jótekonyskodó segítésgnyújtás sikerének alapelveit, és rávilágítok arra, hogyan és miért jutnak a jótekonyskodók a létra legfelső fokára. Megmutatom, hogy az effajta emberek milyen egyedi módon közelítenek az interakciókhoz a négy kulcsfontosságú területen: a hálózatépítés, az együttműködés, az értékelés és a befolyásolás terepén. A hálózatépítés mélyrehatóbb vizsgálata révén ismertetem, milyen újfajta módszerekkel lehet új kapcsolatokat kialakítani és a régiakat megszilárdítani. Az együttműködéseket görcső alá véve kiderítjük, mi kell ahhoz, hogy munkatársainkkal eredményesen tudjunk együtt dolgozni, és kivívjuk a tiszteletüket. Annak a vizsgálata, hogyan értékelünk másokat, tudatos technikákat kínál a tehetség elbírálására és fejlesztésére, annak érdekében, hogy másokból a legjobbat hozzuk ki. A befolyás elemzése pedig fényt derít a prezentálás, az eladás, a meggyőzés és a tárgyalás új stratégiáira, így képesek leszünk másokat rábeszélni, támogassák az elgondolásainkat és az érdekeinket. Látni fogjuk, mit csinálnak másképpen e négy területen a sikeres jótekonyskodók – és mit tanulhatnak a módszereikből a másokat kihasználók és a viszonzosságra törekvők. Mindeközben megtudhatjuk, hogyan építette ki kapcsolatait Amerika legjobb hálózatépítője; miért dolgozott éveken át névtelenül a televíziózás történetének egyik legsikeresebb showmúsora mögött álló zseni; miként fordította meg a dolgok irányát a történelem legrosszabb játékosigazolásaért felelős kosárlabdacsapat vezetője; vagy le tud-e győzni egy a szavakkal ügyetlenül bánó ügyvéd egy magabiztosan szónokló kollégát; és hogy honnan ismerhetünk fel egy jótekonyskodót a facebookos profiljából.

Könyvem második felében *figyelmünket a jótékony segítségnyújtás előnyeiről ráirányítjuk annak költségeire, és arra, miként tarthatók kordában*. Megvizsgálom, hogyan védekeznek a jótékonykodók a kiégéssel szemben, és miként kerülnek el, hogy befolyásolhatókká vagy mindenki lábtörlőivé váljanak. Megtudhatjuk, hogyan mérsékelte egy tanár a kiégését azzal, hogy nem kevesebbet, hanem többet adott; hogyan szerzett pénzt egy milliárdos jótékony segítségnyújtással; és hogy hány óra önkéntes munkát érdemes végezni, ha valaki szeretne boldogabban és hosszabb ideig élni. Bemutatom, hogy a jótékonykodás miként lassította le az egyik tanácsadó munkáját, míg egy másikét felgyorsította; miért ítéljük meg tévesen, hogy ki jótékonykodó és ki kihasználó; valamint hogy a jótékonykodók miként védik magukat a tárgyalóasztalnál. Azt is megtudhatjuk, hogyan kerülnek el a jótékonykodók a sikerlétra alját, és jutnak fel a csúcsára azzal, hogy másokat eltántorítanak a kihasználástól, és jótékony segítségnyújtásra ösztönzik őket. (Kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

Az elolvasás hozadéka: „Lehetséges, hogy a könyv végére érve részben másként fogjuk látni a sikeréről alkotott alapvető elgondolásainkat. Az önfeláldozó jótékonykodók rengeteg információt találnak itt ahhoz, hogy a sikerlétra aljáról eljussanak a csúcsára. Akik magukévá tették a jótékonykodó értékeket, de a munkahelyükön viszonyosságra törekvőként tevékenykednek, azokat kellemes meglepetésként fogja érni az a rengeteg lehetőség, amellyel kifejezésre juttathatják értékeiket, és értelmes módon segíthetnek másoknak anélkül, hogy ezzel ártanának saját sikereiknek. Lehetséges, hogy úgy találják majd, hogy a későbbi sikerhez célravezetőbb, ha először adnak, semmint arra törekednének, hogy először sikeressé váljanak, és utána kezdjenek csak el valamit is visszaadni. Akik pedig jelenleg inkább kihasználó pozíciót töltenek be, talán kicsit elcsábulnak a jótékonykodás irányába, és megpróbálják elsajátítani ezen egyre népesebb csoport készségeit, amelyik úgy ér el sikereket, hogy másoknak segít. De akik csak a saját sikerük érdekében cselekszenek, azoknál ez valószínűleg nem fog működni.”

„A jótékonykodás ragályos is lehet.” A második fejezet témája „Hogyan építik kapcsolati hálójukat a jótékonykodók, a kihasználók és a viszonyosságra törekvők?” Főszereplője Adam Rifkin, kiemelkedően sikeres informatikai sorozatvállalkozó. (Az előző fejezet főszereplője, a kihasználók példajaként, a hírhedt, hatalmas gazdasági hatású botrányba keveredett Enron elsőszámú vezetője volt, a harmadiké pedig egy sajátos jótékonykodó, a rekordsikerű Simpson család tévésorozat egyik vezető alkotója, a negyediké egy tanár, az ötödiké egy ügyvéd, mindegyikben van egy ilyen kulcsszereplő.) „2009-ben az akkor harmincas éveiben járó Rifkin bejelentette visszavonulását.” „Úgy döntött, hogy teljes munkaidős jótékonykodóvá válik, átfogó tanácsadást nyújt startup vállalkozásoknak, és összehozza a mérnököket és a vállalkozókat a nagyvállalatok üzletembereivel.” Így lett, hogy „a Fortune magazin szerint Adam Rifkin a legjobb hálózatépítő”. „Rifkin kapcsolatépítő stílusa – amely jól példázza, jellemzően hogyan közelítik meg a hálózatokat a jótékonykodók – éles ellentétben áll azzal, ahogy a kihasználók és a viszonyosságra törekvők építik és kiaknázzák kapcsolataikat. Kulcsfontosságú tényező, hogy Rifkin jóval többet ad, mint amennyit kap.

... Ez a kölcsönösségnek egy újfajta változata. A hagyományos, régimódi kölcsönösség értelmében az emberek viszonyosságra törekvőként tevékenykedtek, és egymás között oda-vissza értéket nyújtottak a másiknak. Segítettek azoknak, akik őket is segítették, és azoknak adtak, akitől valamit akartak cserébe. Ma azonban az Adam Rifkinhez hasonló jótékonykodók a kölcsönösségnek egy jóval hathatósabb formáját indíthatják el. Az értékek cseréje helyett Rifkin célja a meglévő érték növelése. Adakozását egy egyszerű szabály, az ötperces szívesség mozgatja. 'Készen kell állnod arra, hogy bárkinek megtégy valamit, ami nem fog 5 percnél több idődbe telni.'

Amikor a kihasználók hálózatot építenek, egy adott nagyságú tortából igyekeznek maguknak minél nagyobb szeletet megszerezni. Amikor a Rifkinhez hasonló jótékonykodók építenek kapcsolatot, akkorára sütik a tortát, hogy mindenkinek nagyobb szelet jusson belőle. Nick Sullivan vállalkozó, aki Rifkintől kapott segítséget, azt állítja: 'Adam mindannyiunkra ugyanolyan hatással van. Rávesz bennünket arra, hogy másoknak segítsünk.' Rouf pedig hozzáteszi: 'Adam biztos akar lenni abban, hogy az, akinek ő segít, valaki máson fog segíteni. Ha a tanácsaival másokat előnyökhöz juttat, ügyel arra, hogy ők is segítsenek másoknak – így kialakul egy hálózat, és biztosítja, hogy annak minden tagja segítsen másoknak, továbbadva a kapott segítséget.'

A legújabb kutatásokból kiderül, hogy Rifkin miként vesz rá másokat arra, hogy segítsék egymást. *A jótékonykodás – különösen, ha egyedi és következetes – olyan mintát hoz létre, amely a csoporton belül megváltoztatja mások kölcsönösségi stílusait. Vagyis a jótékonykodás ragályos is lehet.* Az egyik vizsgálatban James Fowler és Nicholas Christakis járványügyi szakértők megállapították, hogy a jótékonykodás a közösségi hálókban belül gyorsan és széles körben terjed. Amikor valaki úgy dönt, hogy egy csoportban olyan személyes hozzájárulással működik közre, amely egy kör alatt nem térül meg, a csoport többi tagja nagyobb valószínűséggel vesz részt a következő menetekben, még akkor is, amikor olyanokkal működik együtt, akik az eredeti játszmában nem is vettek részt.' Ez a hatás több időszakon keresztül fennmarad, és akár három fokozattal is továbbgyűrűzhet (egyvalakitől számítva egy harmadik személyre).'' (Kiemelések a recenzió szerzőjétől.) S ha első látásra talán meglepő, belegondolva nagyon is logikus, hogy a megállapítás járványügyi szakértőktől származik. Végül is, a mai tömegkommunikáció és kapcsolati rendszerek által integrált társadalomban az eszmék, gondolatok, elképzelések, koncepciók (a Richard Dawkins teremtette új fogalommal a *mémek* – l. Richard Dawkins: *A valóság varázsa – Válaszok az univerzum nagy kérdéseire*, Libri Kiadó, 2011 – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2012/4. sz.) is úgy terjednek, mint a biológiai tényezők.)

S már csak szilánkok. „A kimagasló kreativitásnak Frank Lloyd Wrightnál talán nem volt emblematikusabb alakja a 20. században. 1991-ben az Amerikai Építészek Intézete (American Institute of Architects) Wrightot minden idők legkiemelkedőbb építészeként tartotta számon.” Grant az ő példáján mutatja be, hogy a zseni kihasználóként nem képes szárnyalni, és

„Wright terméketlen időszaka egészen addig tartott, amíg fel nem adta a függetlenségét, és újból tehetséges munkatársakkal közösen, kölcsönös függőségben kezdett el dolgozni.”

Hibás a tehetségnevelés alapmodellje? A negyedik fejezet témája „A másokban rejlő potenciál felismerése”. Főszereplője C. J. Skender, aki számvitelt tanít, „egyike azon kevés tanárnak, akiknek kedvéért a Duke Egyetem és az Észak-karolinai Egyetem hajlandó félretenni a rivalizálást, és együttműködni: akkora iránta a kereslet, hogy engedélyt kapott, és mindkét intézményben taníthat párhuzamosan. Elnyert két tucatsal is több jelentős oktatói díjat, 14-et az Észak-karolinai Egyetemen, 6-ot a Duke-on, és 5-öt az Észak-karolinai Állami Egyetemen. Pályafutása során közel 600 kurzust tartott, és több mint 35 ezer diákot vizsgáztatott le. Mivel ilyen sok időt tölt diákjaival, kialakult a talán leginkább lenyűgöző képessége: hihetetlen módon felismeri a tehetségeket.” „Bár pusztán intuíciónak tűnhet C. J. Skender azon készsége, hogy felismerje a valakiben meglévő potenciált, precíz tudomány áll mögötte.” Grant bemutatja Skender tehetségnevelő stílusát, közben elemzi az önbeteljesítő jóslatok szerepét is e téren. Szerfelett figyelemre méltó következtetésre jut: „*Skender megközelítése ellentétben áll azzal az alapmodellel, amelyet a leendő vezetők fejlesztésében a legtöbb vállalat alkalmaz: a nagy potenciállal rendelkező jelöltek kiválasztása, majd pedig az ahhoz szükséges mentorálás, támogatás és eszközök biztosítása, hogy a fejlesztés révén kiaknázhassák potenciáljukat. Eme ígéretes, leendő vezetők kiválasztására, képességeik felmérésére a vállalatok minden évben dollármilliárdokat költenek. A jótékonykodók rájöttek, hogy népszerűsége ellenére ez a modell egy szempontból rendkívül elhibázott. Lehet, hogy az egészet nem a tehetség felkutatásával kell kezdeni.*”

„10 ezer óra tudatos gyakorlás” és a jótékonykodók: „Ahogy Malcolm Gladwell a Kivételesek (HVG Könyvek, 2009 – Osman P.) című könyvében rámutatott: ahhoz, hogy egy adott területen szakértelemre tegyünk szert, rendszerint 10 ezer óra tudatos gyakorlás szükséges. De mi motivál egyeseket arra, hogy ennyi időt gyakoroljanak? Ez az a pont, ahol a jótékonykodók gyakran belépnek a képbe. ... A jótékonykodók vezetői és mentori szerepükben ellenállnak a kísértésnek, hogy kutassák a tehetségeket. Felismerve, hogy bárki lehet gyorsan fejlődő, figyelmüket a motivációra összpontosítják.” (Itt mintha lenne talán némi „tyúk-tojás probléma”: vajon a jótékonykodó valóban tudatosan viselkedik így, vagy azokat tekinti jótékonykodónak, akik így viselkednek? Maga Grant a következőképpen érvel.)

A legjobb teniszezők első edzője általában olyasvalaki volt, aki „különösen nagy figyelmet fordított rá – jegyzi meg Bloom csapata (Benjamin Bloom pszichológusra hivatkozik – Osman P.) –, és nem is valamiféle különleges fizikai képessége miatt, hanem azért, mert a játékost motiválni tartotta és hajlandónak arra, hogy keményen dolgozzon. A számviteli órán C. J. Skender is részben azért tudja sikeresen felismerni a tehetségeket, mert a motivációt és a munkafegyelmet keresi, nem csak a szellemi képességeket.”

A többit tessék elolvasni – érdemes.

Dr. Osman Péter

Chris Anderson, David Sally: Számháború. Miért van minden másképp a fociban, mint ahogy gondoltad? Akadémiai Kiadó, 2014; ISBN 978 963 05 9478 3

A matematika pásztázó mikroszkópja itt feltárja nekünk a futball rejtőzködő titkait.

Különleges könyv, felettébb tanulságos és érdekes olvasmány az emberek két csoportjának: akik kedvelik a focit, és akik nem, viszont érdekli őket a tudás hatalma és innovatív alkalmazásai.

A kiadó ajánlójából idézve: „A témában alapműnek számító könyv a futball meglepő, rejtett összefüggéseit tárja elénk, kedvenc játékunk radikálisan új megközelítését kínálva. Elolvasása után másképpen fogunk tekinteni a focira, mint korábban.” Ez a „radikálisan új megközelítés” a statisztikai elemzés, ami – valljuk be – nem igazán sokak kedvenc foglalatossága. A legtöbben úgy vannak vele, hogy „Tán csodállak, ámde nem szeretlek, S képzelem hegyvölgyedet nem járja.”

A futballal kapcsolatban legfeljebb az jut eszünkbe a matematikáról, hogy azok közül, akik módszeresen űzik a sportfogadást, sokan ebben a csapatok teljesítményének historikus elemzésére (is) támaszkodnak, különös tekintettel a korábbi egymás elleni eredményeikre. Itt azonban sokkal többről is szó van. A két szerző azt mutatja meg, hogy a játéknak valójában nincs olyan eleme, mozzanata, aktív résztvevőinek olyan, hozzá kapcsolódó jellemzője, amelyről a megfelelően végzett statisztikai elemzés ne tudna mélyreható, fontos következtetésekre vezető képet adni. Folytatva az ajánlóból: „A könyv eközben azokról a csapatokról, játékosokról, edzőkről mesél nekünk, akiket és amelyeket nap mint nap láthatunk a tévé képernyőjén. A könyv szerzői olyan részletkérdésekre is tudják a választ, hogy a Chelsea-nek kit kellett volna leigazolnia Fernando Torres helyett, vagy hogy Villas-Boasról miért nem tudjuk még mind a mai napig, hogy milyen edző.”

Tegyük hozzá: nemcsak „mesél” róluk, hanem a mondandóját is nagyrészt a tőlük vett példákra, véleményekre, nyilatkozatokra, ezek elemzésére építi. Lapjain így ott él a futball, a legnagyobb közönséget vonzó modern látványsport ezerszínű, különleges világa.

Kiváló e könyv azoknak is, akiket ugyan hidegen hagy a bőr rugdosásával vívott küzdelem varázsa (vagy épp színjátéka), viszont érdekel, hogy mennyi lehetőséget ad a dolgok felszíne alá, a kulisszák mögé való betekintésre a statisztikai elemzés eszköze, ez a legtöbбекnek „titok, idegenség, lidérces, messze fény”. Odáig persze nem visz, hogy az emberben felhorgadjon a leküzdhetetlen készletet ilyen elemzővé válni, de hiszen a jó ismeretterjesztés is elbűvöl a nekünk új dolgok, világok megmutatásával anélkül, hogy rögvést magunk is azok tudósává/specialistájává akarnánk válni, s a legjobb útikönyvek nyomán sem rohanunk jegesmedvét vagy amazoni hárpíát kutatni. Ide viszont elsősorban ez utóbbi okból hozzuk e könyvet: kis adalékként a matematikában rejlő végtelen lehetőségek megmutatásához.

Chris Andersonról az angol Wikipédiából: Író és vállalkozó. Pályájának első hat évében két tudományos folyóirat, a Nature és a Science szerkesztője (mindkettő igen rangos). Ezt követően, 1994-gyel kezdődően hét évig a The Economistnél töltött be különböző poszto-

kat, a technológia szakterület szerkesztőjétől a US Business szerkesztőjéig, London, Hong Kong és New York állomáshellyel. 2001-ben a Wired magazinhoz ment, 2012-ig annak főszerkesztője. (A nagyhírű Wired arra fókuszál, hogyan befolyásolják az új technológiák a kultúrát, a gazdaságot és a politikát.) 2006-ban jelent meg a Hosszú farok – Miért az az üzlet jövője, hogy egyre többször egyenként mind kevesebbet adjon el c. könyve. [Magyarul: Hosszú farok – A végtelen választék átírja az üzlet szabályait (HVG Könyvek, 2006) – Osman P.] 2007 májusában a Time Magazin az év 100 kiemelkedő gondolkodója között nevezte meg.

Innentől minden idézet a könyvből.

A *kihívás lényege* a felvezetésből, amelyre a mondandó reagál: „A labdarúgás a véletlenek játéka. Mint a későbbiekben majd kiderül a könyvből, a gól ritka és különleges esemény, és a klubok milliókat költenek annak érdekében, hogy garantálni tudják. Ugyanakkor véletlenszerűek is. Dacolnak a magyarázatokkal, és semmibe veszik a valószínűséget.” Az utolsó két mondat nyilvánvalóan a gól(ok)ra vonatkozik, apró nyelvi hibával. A valószínűsége fitytyet hányini látszó dolgokat viszont az erre felkészült szakemberek hozzák terítékre, e könyv elmondása szerint immáron a labdarúgásban is. Harcedzett retiáriusként rájuk dobják az adatgyűjtés hálóját, majd az elemzés szigonyával és kardjával kiterítik – valójában persze kiderítik – belőlük a lényegét, a megragadható, felhasználható törvényszerűséget. S mivel „A futballt góllal játsszák”, a gólok természete tekinthető a futball természete kvintesszenciájaként.

Jöjjen pár karakteres mondat, olvasásuknál pedig gondoljunk rá, hogy ezeket többé-kevésbé a foci statisztikai elemzése hozta fel, vagy annak vizsgálódási célterületébe tartoznak. „A futballmérkőzéseket és a bajnokságokat vajon a tudás vagy a szerencse dönti el? A foci megértésének ez az egyik legfontosabb, ha nem a legfontosabb kérdése. Ha a játék inkább a képességekről szól, akkor a versengés logikája pofonegyszerű: végül a legjobb csapat fog nyerni. Ha inkább a szerencse dönt, akkor viszont mi értelme a tulajdonosnak milliókat költenie játékosokra, a menedzsernek begyakoroltatnia velük egy játérendszer, a szurkolóknak pedig rekedtre ordítva magukat hajszolni őket a győzelem felé?” (Lássuk azért be: a szurkolók bizonyos része nem a csapataért ordít, hanem a maga kedvéért, s vannak nem kevesen, akiknek a meccs csak egy sajátos társadalmi esemény az agresszió kiélésére.) / „A szép játék nem feltétele a sikernek. Hogy Reiner Calmundot, a Bayer Leverkusenen egykori sportigazgatóját idézzük: a foci nem műkorcsolya. A stílusért nem jár pont.” / „A szépség lehet a mellékterméke egy sikeres csapathoz, de önmagában kevés a győzelemhez, és nem is szükségszerű velejárója a sikernek.” / „A futballt góllal játsszák, nem szépségre. Szeretjük, ha ez a kettő együtt jár, de nem ez az elsődleges cél.” (A lét egyik nagy dilemmája: az eredményesség általában nélkülözhetetlen, ám vajon milyen áron jutunk hozzá? Cyrano elmondhatta, hogy „A derekamra nem adok sokat, / Arra igen, hogy derekasan éljek!”, ám a való világban többnyire csak igen korlátozottan adatik meg, hogy feláldozhassuk a „gólszerzést” a „szépségért”.) / „A fociban az esetek csaknem felében az esélyesebbnek tartott csapat nem is esélyesebb. Ami két tényezőnek köszönhető: a futballban ritkák a gólok, és gyakoriak a

döntetlenek. Ennek a kettőnek a kombinációja nagyban megnehezíti a focimeccsek végeredményének megtippelését, és hozzájárul ahhoz, hogy a favoritok ritkábban nyernek.” / „Egy csapat minősége nagyban meghatározza a kapura lövések számát, és minden lövésnek nagyjából egy a kilenchez az esélye arra, hogy a hálóba jusson.” / „Elsősorban a szerencse, másodsorban a tudás és a képességek, harmadsorban pedig az olyan tényezők, mint a lendület, határozzák meg, hogy melyik csapat győz, és hány góllal.” / „A foci a véletlen és a szerencse játéka, mindössze reménykedhetünk, hogy sikerül a lehető legtöbbet kihoznunk abból a kevéske befolyásból, amivel rendelkezünk.” (Ebben sem egyedülálló a lét különféle csatamezőin.) / „A győzelemért járó három pont miatt a menedzserek cseréi elsősorban a védekezésre koncentráltak, a hátvédeknek megtiltották, hogy előremenjenek, és nőtt a hosszú, felszabadító rúgások száma. A gólok nem lettek gyakoribbak, de még fontosabbá és értékesebbé váltak. A győzelemért járó három pont nem a támadó focit jutalmazta. Hanem a cinikus focit.” / „[Argentínában] az ország futballhitvallását ez a mottó fejezi ki a legjobban: *ganar, gustar, golear* – vagyis győzni, gyönyörködtetni, gólt lőni.” (A könyvben itt egy félrefordítás csúfoskodik, e három szó viszont valóban tökéletesen kifejezi a modern futball lényegét, s velük ismét ott vagyunk, hogy a foci maga az élet.). / „A foci tehát egy skizofrén játék: sokkal inkább arról szól, hogy *nem veszíteni*, mint arról, hogy *győzni* – de úgy tesz, mintha nem így lenne.” (Igen szentségtörő párhuzam tolakszik ide: istók uccse, mintha csak az olyan területek működéséről beszélne, amelyeken nincs mérhető teljesítmény. Ilyen pl. bizonyos körülmények között a hivatalok kisebb-nagyobb hányada. A birodalmi logika az ott dolgozók számára egyértelműen a túlélést teszi a legfőbb céljá és értéké – nagyobb baj, kellemetlenség nélkül átvészelni a napot, vagyis „nem veszíteni!”, megérni a holnapot, amikor majd ismét ez lesz a játék neve.) / „A labda nélkül nem lehet nyerni” (Ilyen az egészséges világ – erre aligha mondható, hogy maga az élet!) / „Ha nálunk van a labda, nem tudnak gólt lőni.” (Erre annál inkább!) / „Mindig a labda van a legjobb kondiban” és „A labda mindenkinél gyorsabb” (A lét újabb, igencsak általános érvényű, nagy igazsága) / „A labdatartás – a labda elvesztésének elkerülése – legitim stratégia a futballmérkőzések megnyerésére.” (Igen, nem engedjük az ellenfelet esélyhez jutni – ez sem csupán a foci sajátja!) „A taktika alapvetően mindig egy csapat gyengeségeinek minimalizálásáról és erősségeinek maximalizálásáról szól. A cél egyszerű: előnyhöz jutni az ellenféllel szemben, és ez évezredek óta így van.” (Szun-ce óta mindenképp ismert és érvényes alapelv.)

Akkor nézzünk valamennyit a mondandó fő vonalából!

A szerzők felvezetőjükben érdekes áttekintést adnak. Címzavak belőle: A futballanalízis jelene / A futballanalízis múltja / A hiedelmek bizonyítása adatokkal / Hiedelmek megváltoztatása adatokkal és analízissel (Hány más területen reménytelen próbálkozás! – Osman P.) / A jövő.

A fejezetek:

- A mérkőzés előtt: A futbalszámokban rejlő logika – benne, egyebek közt: A gól: a futball ritka csodája;
- A pályán: Futballintelligencia és a kevesebb miért lehet több – benne: Fény és sötétség (lelkesítő támadás és lehangoló védekezés – Osman P.); Cicázás; A hosszú labda leeresztése; Gerillafutball;
- A kispadon: Csapatépítés, klubmenedzselés – benne: Miben hasonlít egy futballcsapat egy űrrepülőgépre; Kitömött játék mackók; Az ifjú herceg;
- A mérkőzés utánja a következő mérkőzés előttje – benne: Élet a reformációban; Rádadás: számháború a világbajnokságon.

A *felvezetésből*: „Időtlen idők óta négy szó uralja a labdarúgást: *Mindig is így csinálták*. Ez a csodálatos játék nyakig ül a hagyományokban. Ez a csodálatos játék ezer szállal kötődik saját dogmáihoz, közhelyeihez, hiedelmeihez és hitvallásaihoz. Ezt a csodálatos játékot olyan emberek irányítják, akik nem szeretnék, ha kívülállók kérdőjeleznék meg hozzáértésüket, akik tudják, hogy csak az a nézőpont a helyes, ahonnan ők szemlélik a játékot. Nem akarják, hogy valaki az orruk alá dörgölje: több mint egy évszázada figyelmen kívül hagynak valamit. Létezik olyan tudás, amely nincs a birtokukban. Az, hogy valamit mindig is így csináltak, még nem jelenti azt, hogy így is kell csinálni. (Nem, a látszat csal: itt nem a tudomány elefántcsonttoronyairól beszélnek! – Osman P.)

Ez a csodálatos játék szándékosan dugja homokba a fejét. Ez a csodálatos játék megérett a változásra. És *ennek a változásnak a középpontjában a számok állnak*. A számok kérdőjelezik meg a konvenciókat, rúgnak fel normákat, írnak át gyakorlatokat, és semmisítenek meg hiedelmeket. *A számok segítségével új megvilágításba kerül minden, és úgy nézhetünk erre a játékra, ahogyan még soha*. (Szép fogalmazás. Valójában persze azt jelenti, hogy a matematikára támaszkodó elemzés olyan új megértéshez és ennek révén a tények olyan megismeréséhez segít hozzá, amire nélküle nem voltunk képesek – ahogy az történik szinte mindenütt, a nanovilágtól a világmindenségig és a társadalom működéséig. Kiemelések a recenzió szerzőjétől.)

A világ legnagyobb klubjai kivétel nélkül mind tisztában vannak ezzel. Mindegyiküknél dolgozik elemzőstáb, adatgyűjtésre és az adatok értelmezésére specializálódott szakértők, akik az így összeszedett információk alapján tervezik meg az edzéseket, a játékrendszereket és az átigazolásokat. Fontmilliókért és trófeák százáiért folyik a harc. A klubok bármire készek azért, hogy előnybe kerüljenek riváisaikkal szemben. Egyelőre azonban még egyik klubnak sem sikerült felfedeznie a számokban rejlő belső igazságot. Nem egyszerűen az adatok összegyűjtéséről van szó. Azt is tudni kell, mihez kezdjen velük az ember. [S szintűgy azt is, hogy a futball már régóta messze nem csak sport, s a játék, a versengés, a csapatszellem pusztá öröméért 'focizó' valódi amatőrök feletti rétegeiben már kőkemény szórakoztató- és reklámpar. Van igen fontos, jót és rosszat egyaránt tartalmazó szociológiai funkciója is, amelyben sok helyütt nagyrészt inkább csak ürügyként szolgál – ezzel a könyv

nem foglalkozik, hiszen mondandója másról szól. Kitűnő elemzéssel szolgál viszont ehhez Franklin Foer *A világ fociaszemmel – A labdarúgás mint korunk jelenségeinek magyarázata* c. könyve (HVG Könyvek, 2008). Ez utóbbi messze nem a játéktéren zajló történesekről szól, mégcsak nem is arról, ami sportnak nevezhető a fociban, hanem a világról, amelyben élünk, ha tetszik, ha nem, és amelyet ezért meg is kell értenünk – ha tetszik, ha nem, amit látunk. Kényes témák helyenként borotvaéles szociológiai elemzései a javából – mindaz, amit a fociról mond, valójában csak egy sajátos tükör, amely felnagyít, és ezzel láthatóbbá tesz meghatározó jelentőségű összefüggéseket az egyes társadalmak, s velük végső soron az egész mai globális életterünk működésében – Osman P.)

Ez a futball legújabb határterülete. Gyakran mondják, hogy a focit nem lehet, vagy nem szabad pusztán statisztikai adatokká átalakítani. A kritikusok szerint ez megöli a szépséget ebben a gyönyörű játékban. A Bajnokok Ligájáért, a Premier League bajnoki címéért vagy a világbajnoki tróféáért küzdő csapatok azonban nem így látják – és mi sem. Meggyőződésünk, hogy minden egyes tudásmorzsa, amelyet képesek vagyunk összegyűjteni, segít abban, hogy még jobban szeressük a futballt, a maga komplexitásában. Ez a jövő. Semmi sem tartóztathatja fel.”

A józan konklúzió pedig: „Ez persze nem jelenti azt, hogy az összes futballhagyomány téved. Az összegyűjtött adatok és ezek elemzése megerősítheti, hogy néhány dolog, amiben mindig hittünk, valóban igaz. Ugyanakkor a számok olyan további igazságokra is rávilágíthatnak, amelyekre ösztönösen nem érezhetnénk rá, és leleplezhetik a 'mindig is így csinálták' érv hamisságát. A tiszteletben tartott hagyományokkal és a megcsontosodott dogmákkal az a legnagyobb baj, hogy ritkán kérdőjelezzik meg őket. A tudás statikus marad, miközben maga a játék és a körülötte lévő világ változik.” (A „tudás” itt nyilvánvalóan nem a tudomány állását jelenti, hanem az „illetékes fejekben” lakozó ismereteket és következtetéseket.)

„Új nép, másfajta raj”: „Az elemzőközpont: Azok az elegáns, szerény, komoly emberek, akik minden márciusban megjelennek Bostonban, a nagynevű MIT Sloan School of Management sportanalízis konferenciáján, csalódást kelthetnek azokban, akik a labdarúgás jövőjének guruira szeretnének vetni egy pillantást. Pedig ezek az emberek edzők és sportvezetők a világ legjelentősebb sportklubjainál, akik minden évben összegyűlnek itt, hogy továbbfejlesszék és még jobban megismerjék a számok játékát.

A foci régóta a tökéletes fizikumú atléták és a rezzenéstelen arcú menedzserek sportja. Azok a nők és férfiak, akik boldogan ülnek végig olyan prezentációkat, mint 'A kipattanók elemzése digitális mozgásrögzítéssel' vagy az ellenállhatatlan 'A következő nemzedék edzői már mobil eszközöket használnak', magát a játékot nem találták vonzónak. Ez azonban kezd megváltozni. Az analízis – 'az adatokban rejlő mintázatok felfedezése és azok kommunikálása' – minden iparágban robbanásszerű fejlődésnek indult, és a sport is kezd ráébredni a benne rejlő lehetőségekre. Az analízis jóval többet jelent grafikonoknál és statisztikáknál: nyitottságot az adatokra és az információk minden fajtájára – hivatalos, nem hivatalos, ka-

tegorizált, rendszertelen, megfigyelt, rögzített, elmondott stb. –, illetve eltökéltséget, hogy megtaláljuk a bennük rejlő igazságokat, mintázatokat és összefüggéseket. (A szerzők itt a nyilvánvalót mondják ki. Grafikonok, statisztikák csak azokat szolgálják, még inkább csak azokat hozzák lázba, akik megértik a jelentésüket. Az analízisnél azok csak a kiinduláshoz kellenek – a lényeg a belőlük kiolvasható tények szakszerű felszínre hozása, az erre épülő értelmezések kimunkálása és a következtetések levonása. Abban, amit e könyvükben bemutatnak, éppen az az innovatív, hogy pontosan ezt teszik itt a futballal, s ezzel minőségileg magasabb szintre emelik annak megértését és az ezen alapuló fejlesztését – Osman P.) A baseball, a kosárlabda és az amerikai futball már elismerte az analízis fontosságát. A labdarúgás valamivel le van maradva, mintha vonakodna elfogadni a jövőt. A kétezzer résztvevő között – 2007-ben még csak kétszázan voltak – ugyanúgy megtalálhatók Európa vezető futballklubjainak képviselői, mint az adat-előállító cégek emberei, akik igyekeznek kielégíteni a játék látszólag kielégíthetetlen információéhségét.”

A pénz és a számok házassága a futballban: „A sportfogadásban, akárcsak a pénzügyi piacokon, kulcsfontosságú a kockázatok felbecsülése, menedzselése és ezek kihasználása, amihez minél pontosabb előrejelzést kínáló modellekre van szükség. Ehhez pedig adatok kellenek. A fogadási oldalak oddsait nem hasra ütéssel állapítják meg; az összes adatot, amelyhez hozzáférnek, betáplálják egy algoritmusba, és ennek alapján határozzák meg, ki az esélyesebb. A pénzügyi piacokon is algoritmusokat használnak az árak meghatározásához. A futball a két terület találkozási pontján helyezkedik el.

Miközben a sportfogadással foglalkozó vállalatok learatják az analitikus odds-meghatározó algoritmusaik termelte hasznot – és az így szerzett pénzt arra használják fel, hogy drága szponzori szerződéseket kössenek a sportág legnagyobb neveivel, amire jó példa a Real Madrid és a bwin megállapodása –, addig azok, akik a pénzpiacokon ügyesen spekulálva szereztek vagyonukat, bevásárolják magukat a játékba: Sunderland, Brentford, Brighton, Stoke, Liverpool, Millwall és számos más csapat, amelynek a tulajdonosa egyetlen pennyt sem fektet be anélkül, hogy előbb meg ne vizsgálná a számokat.

Ebben áll az adatok valódi hatalma: megváltoztatja a játékhoz való viszonyunkat. (Akárcsak a navigációs eszközök fejlődése az iránytűtől a szextánson át a GPS-ig a hajózáshoz valót – Osman P.) A tulajdonosoknak nem kell többé a saját értékítéletükre hagyatkozniuk ahhoz, hogy megállapítsák, jól teljesít-e csapatuk, vagy hogy biztonságban van-e a befektetésük. A számokat minden hétfőn reggel az íróasztalukra csúsztathatják, vagy akár vasárnap este is elküldhetik a mobiltelefonjukra vagy az iPadjükre. A menedzserek minden egyes edzés után kifüggeszthetik az öltöző ajtajára, hogy melyik játékos mennyit futott. ... A mindent látó szem mindig figyel.”

A számok forradalma a labdarúgás működtetésében, s e könyv rendeltetése: „A labdarúgás bizonyos szempontból olyan, mint egy vallás: régi megfigyelés, hogy ahhoz, hogy valaki szakértővé válhasson, megfelelő helyre kell születnie, és fiatal korától kezdve részt kell vennie az adott vallás szertartásaiban. A labdarúgásnak is megvannak a maga hitvallásai, a dog-

mái, a szurkolótársak gyülekezete, a gyónások, a kötelező viselet, a misebor megfelelője, az éneklés és a többi. Ha az adatok révén bárki szakértővé válhat, és rendelkezhet megalapozott véleménnyel, akkor azok, akiket hagyományos módon kereszteltek meg, szükségszerűen veszítenek a hatalmukból, kevésbé lesznek különlegesek, és egyre gyakrabban vonják kétségbe a szakértelmüket. Végül az is kiderülhet, hogy tévednek, és minél többször bizonyosodik be, hogy tévednek, annál kisebb lesz a hatalmuk. Ha ők a papok és a pápisták, akkor nekünk, a Számháború szerzőinek az a szerepünk, hogy rávegyük őket a tekintélyrombolás és a számok forradalmának elfogadására.”

A „ritka csodák” eloszlási törvénye: Mivel „A gól a futball ritka csodája”, a szerzők „kis számok törvénye” névvel előhúzzák az ilyen eloszlás jellemző törvényét, a Poisson-eloszlást. Anderson annak gazdasági jelentőségét mutatta be A hosszú farok c. könyvében. „Mit jelent ez? Azt jelenti, hogy ami értelmetlennek és véletlenszerűnek tűnt, annak valójában megjósolható mintázata van. ... A ritka és valószínűtlen esemény teljességgel megjósolhatóvá válik; pontosan tudjuk, hányszor fog bekövetkezni. A véletlenben van logika, ahogyan Cruyff mondta.

A statisztikusok számos ritka eseményre alkalmazták Poisson képletét: légítámadások Londonban a második világháború alatt, közlekedési balesetek gyakorisága, radioaktív bomlás és így tovább. De mit jelent mindez a futball szempontjából? Nos, akárcsak a lórúgások (a gondolatmenet itt egy lovassági baleseti statisztikából indult – Osman P.), a német bombázások és a radioaktív bomlás gyakorisága, a gólok is ritkák – hogy mennyire, arról később ejtünk majd szót –, de következetesen ismétlődnek, és függetlenek egymástól. *Első megközelítésben mindegyik gól véletlennek tűnik. Egyenként megjósolhatatlanok. Ez teszi olyan izgalmassá őket.* Ha viszont a meccsenkénti góllátlagot vesszük, és alkalmazzuk rá Poisson képletét, akkor megjósolhatjuk, hogy az elmúlt tizenhét évben hány találkozón végződött gól nélküli döntetlennel, hány meccsen született egy gól, hányon kettő – és így tovább. *Semmit nem kell tudnunk a felállásokról, a taktikáról, a kezdő csapatokról, a sérülésekről, a menedzserekről vagy a szurkolókról – egyikről sem – ahhoz, hogy lássuk, a góllövésben van rendszer. Lehet, hogy a foci véletlenszerű, de megjósolható.* Ez a megjósolhatóság azt jelenti, hogy tudjuk, a Premier League következő szezonjában nagyjából harminc találkozó ér véget gól nélkül, hetvenen csak egyetlen gól születik, kilencvenöt meccsen összesen kettő, nyolcvanon három, ötvenötön négy, és ötven igazán izgalmas mérkőzésen öt vagy annál több gólt láthatnak majd a nézők.” (Kiemelések a recenzió szerzőjétől. Az egésznek van azonban egy gyengéje – ugyanaz, mint a tőzsdei befektetési stratégiák egyik fő iskolájának, az ún. technikai elemzésnek. Ez abban áll, hogy a múlt adataiból következtet a jövőre, ami valójában azt a feltevést hordja magában, hogy a vizsgált dolgot generáló alapvető törvényszerűségek lényegében változatlanok maradnak. Ezt nevezik a tőzsdei elemzés világában történelmi volatilitásnak. Aligha kell itt ragoznunk, mit tettek e volatilitással az olyan gyökeres változások, mint a kereskedési rendszerek tökéletes átalakítása – a nyílt kikiáltásostól az egymással kereskedő számítógépekig – vagy épp a piacok globalizációja.)

A nagy számok törvénye: Futballmeccsek nagyon meglepő eredményeiből felhozott példák után jön a következtetés: „Ritkák és csodálatosak az ilyen eredmények, de korántsem egyedülállóak, és nyilvánvalóan nem isteni közbeavatkozásnak köszönhetőek. ... Végeredményeket tartalmazó táblázataink azt mutatják, mennyire ritkák ezek az események, de az, hogy egyáltalán előfordulnak, a nagy számok törvényének köszönhető, amelyet egy svájci statisztikus, Jacob Bernoulli határozott meg. Bernoulli alapfeltevése ez volt: ha elég hosszú ideig csinálsz valamit, minden lehetséges végkimenetel elő fog fordulni.” Már megint szegény ló elé fogták a szekeret: persze, hogy az esemény létrejötte nem a statisztikai törvénynek köszönhető! Bernoullit és társait épp az különbözteti meg e tekintetben a Tervezőtől, hogy törvényeik nem teremtik az eseményeket, hanem csak leírják az előfordulásuk meghatározó törvényszerűségeit. Ettől viszont még igaz, hogy a nagy számok törvénye szerint majdhogynem a kapanyél is rúghat gólt, ha eleget próbálkozik. És igaz, amit a továbbiakban a véletlenekről, a statisztikákról, és az azokra támaszkodó következtetésekről mondanak.

„A fogadóirodák működése a véletlenre épül. Ha a meccsek végkimenetele megjósolható lenne, senki nem fogadna. Ugyanakkor bizonyos tényezőket – forma, sérülések stb. – lehet tudni előre. Ezek az információkon alapulnak az oddsok, és ezek teszik általában esélyesebbé az egyik csapatot a másiknál. Ezek az oddsok elárulnak valamit a sportban jelen lévő véletlenekről és a megjósolhatóságról. Minél alacsonyabb az odds, annál nagyobb balszerencse kell ahhoz, hogy az esélyesebb csapat kikapjon, ellenfelének pedig annál nagyobb mázli van szüksége a győzelemhez. Amikor két csapat hasonló minőséget képvisel, akkor a szerencse és a pillanatnyi forma dönti el a párharcot, és a fogadóirodák szemében a két csapat győzelmi esélyei megegyeznek.” „Ebből kiindulva megvizsgáltuk az oddsokat a fociban és más sportokban, hogy megállapítsuk, a különböző sportok mennyire függnak a véletlenektől.” A megállapítások természetesen itt olvashatók.

Már az asztrofizikusok is itt kutakodnak: „Néhány évvel ezelőtt két asztrofizikus – Gerald Skinner, a University of Maryland, illetve Guy Freeman, a Warwick University tanára – szintén érdeklődni kezdett a mérkőzések végkimenetele iránt. Némi algebra és egy bonyolult, Bayes-statisztika névre hallgató módszer segítségével nekiálltak meghatározni, hogy a nagyobb játéktudással rendelkező csapat milyen gyakran győz egy focimeccsen. Vagy megfordítva: milyen gyakran viszi el a „rosszabb” csapat a győzelemért járó pontokat. Arra jutottak – megvizsgálva az 1938 és 2006 között lejátszott világbajnoki mérkőzéseket –, hogy, hacsak az egyik fél nem aratott három- vagy négygólos győzelmet, nagyon nehéz megállapítani, hogy a jobb csapat győzött-e. Ezután Skinner és Freeman még egy lépéssel továbbment. Ki akarták deríteni, mekkora a valószínűsége annak, hogy egy meccs végeredménye hűen tükrözi a két fél játéktudását.”

A futball a késleltetett kielégülés sportja: A kiindulás itt ismét, hogy „A futballt gólra játszóknak, nem szépségre”. A szerzők megvizsgálták a legnépszerűbb labdajátékokat, milyen sűrűek a gólok, illetve azok megfelelői a meccseken. „Aligha lep meg bárkit is, hogy a fociban esik a legkevesebb gól a csapatsportok közül. Az arányok azonban megdöbbentő-

ek. Amint az időfaktort is figyelembe vesszük, azonnal nyilvánvalóvá válik, miben rejlik a foci zsenialitása: képes mind a szurkolókat, mind a játékosokat rávenni, hogy hosszasan várakozzanak a jutalomra. Az amerikai futballban átlagosan kilencpercenként szereznek pontot; a rögbiben tizenkét és fél percenként, a hokiban huszonkét percenként. A fociban egy csapat átlagosan hatvankilenc percenként szerez gólt. A futball a késleltetett kielégülés sportja. Valamint az elképesztő hatástalanságé. ... Egyetlen más sport sem követel ekkora erőfeszítést egy csapattól, mielőtt bármi olyasmi is történne, ami számít. Ez teszi olyan különlegessé a focit, ez teszi a focit azzá, ami. Olyan sok erőfeszítést kell tenni a gólszerzésért, hogy minden egyes gólt egy kicsivel jobban ünneplünk, és egy kicsivel többet jelent. Ezért olyan izgalmas ez a játék. Mert egyetlen gól a mérkőzés bármely szakaszában eldöntheti, ki győz, és ki veszít, ki megy a mennybe, és ki a pokolba. A gól a futball csodája, amely csak ritkán és vonakodva mutatkozik.”

Az elemzések és következtetések célkeresztjébe kerül a továbbiakban egyebek közt: A tanult alapértékek megjelenése a focista játéktílusában / A meg nem történt cselekvésekből levont hibás következtetések és téves értékítéletek szerepe a futballban / A labdabirtoklás mint stratégia, és mire lehet jutni vele / Gerillafutball / Intelligens futball.

Quo vadis, Domine? A gondolatmenet zárófutamaiból: „Amit most tudunk, bepillantást nyújthat abba, hová fog vezetni az analitikus reformáció az elkövetkező évtizedben. Ez a mi előrejelzésünk arról az útról, amelyen a futball és a benne dolgozók végig fognak menni a következő tíz évben.” Milyen sokatmondó, a kemény valóságot leleplező kifejezés itt ez „a benne dolgozók”! Az ember az örömért játszik, viszont a pénzért vagy más hasonlóan fontos javakért dolgozik.

Itt tíz jóslat következik, egy-egy rövid állítás alapos magyarázattal. Izgalmasak, gondolatébresztőek, akár az egész könyv.

Dr. Osman Péter

SUMMARIES

CHALLENGES AND SOLUTION OF INNOVATION MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION

Dr Noémi Liber

In addition to teaching and research, the task of commercialisation appears as a third basic function in a rapidly growing number of the universities' mission statements and many of these universities advertise themselves as an enterprising university. In connection with the above process, the media usually highlights the positive outcomes but not the underlying obstacles and difficulties. In this study – as an employee of a Research Enterprise and Development Office of a Hungarian research university – the author summarizes the difficulties that may arise during commercialization efforts at higher educational institutions.

„ACCESS DENIED” – BLOCKING OF WEBSITES AS A POSSIBLE TOOL OF LAW ENFORCEMENT – PART I.

István Harkai

Blocking websites, as a new way of enforcement, stands in the forefront of this two-parted study. This solution is more and more popular in Europe, which raises into a featured position the internet service providers, because they have the capability to inhibit users from visiting injurious websites or from further copyright infringements in the digital space. This institution has a developing legal practice in several European countries. The first part of this study reveals this legal practice.

COPYRIGHT ISSUES OF AERIAL DRONE PHOTOGRAPHY AND DRONE FILMING

Dr Sándor Takó

The growing population of unmanned aerial vehicles (UAVs), commonly known as drones raise several copyright questions in relation to their creative application. This study seeks to analyse and assess the copyright questions of aerial drone photography and drone filming, especially to the issue of copyright ownership.

THE LEGAL QUESTIONS OF MUSICAL ARRANGEMENTS

Gergely Bándi

The dissertation in its first part clarifies the most important copyright questions about music, then starts to examine the legal conditions and practice of the arrangements, primarily the question of "what counts as an arrangement legally". Interviews with the members of the Arrangement Committees of Artisjus revealed several information that cannot be found anywhere else. The questions of originality, integrity, and arrangement-cover separation also get a special attention.

INTERPRETATION OF THE CONCEPT "ESSENTIALLY BIOLOGICAL PROCESSES" IN THE DECISIONS OF THE BOARDS OF APPEAL OF THE EUROPEAN PATENT OFFICE

Hajnalka Kompagne

With the most famous vegetables in the field of intellectual property rights, Tomato and Broccoli as our guides, we will gain some insight into the development of European intellectual property rights regarding essentially biological processes and plants as well as the current standpoint of the European Patent Office (and the Enlarged Board of Appeal). In the consolidated decisions G 1/08 and G 2/07 the Enlarged Board of Appeal analysed the meaning of „essentially biological processes” and the legislative history of Art 53(b) EPC and Rule 26(5) EPC in detail. The result of the analysis is a decision interpreting „essentially biological processes” rather broadly and thereby going against – to some extent – the interpretation established by case law. G 1/08 and G 2/07 have created uncertainty regarding the patentability of products produced by such processes and even the future of the European plant industry (or at least innovative plant breeding). In decisions G2/12 and G 2/13 of the Enlarged Board has ruled that patents for plants and plant material may be granted even if the process of production consists of essentially biological steps, clearing up much of the uncertainty created by its own former decisions.

SALAMON BECK AND THE LAW OF TRADEMARKS

Dr Sándor Vida

Beck died in 1974 but his monography on the law of trademarks was like a bible until 1969, when TM Act succeeded that of 1890. As litigation barrister he was successful until 1951, when he was nominated for professor of Civil and Procedural Law at the University of Budapest. Moreover he was also President of the Hungarian Association for the Protection

of Industrial Property. Though there were several drastic political and economic changes and in legislation too, some of his thoughts are valid even today, e.g. correlation between the law of trademarks and law of competition, license agreements, defensive and reserve marks, transformation of the name of a patented invention to a mark, interpretation of the law, comparative law.

SOMMAIRE

<i>Dr Noémi Liber</i>	Défis et solutions du management de l'innovation dans l'enseignement supérieur – Partie I	5
<i>István Harkai</i>	„Accès refusé” – le blocage des sites web comme un moyen possible de l'application du droit – Partie I	23
<i>Dr Sándor Takó</i>	Questions relatives au droit d'auteur de l'usage des drones pour buts créateurs	52
<i>Gergely Bándi</i>	Questions de l'arrangement des oeuvres de musique	64
<i>Hajnalka Kompagne</i>	L'interprétation de la notion procédés „essentiellement biologiques” dans les décisions des Chambres de recours de l'Office européen des brevets	99
<i>Dr Sándor Vida</i>	Salamon Beck et le droit des marques	133
<i>Dr Tivadar Palágyi</i>	Nouveautés dans le domaine de la protection de propriété industrielle à l'étranger	141
Avis d'expert choisis du Corps des Experts en Droits d'Auteur		185
Revue des livres et périodiques		218
Summaries		256

INHALT

<i>Dr. Noémi Liber</i>	Herausforderungen und Lösungen des Innovationsmanagement im Hochschulwesen – Teil I	5
<i>István Harkai</i>	„Zugriff verweigert“ – Sperrung der Webseiten als ein mögliches Mittel der Rechtsdurchsetzung – Teil I	23
<i>Dr. Sándor Takó</i>	Urheberrechtsfragen der Nutzung der Drones für schöpferische Zwecke	52
<i>Gergely Bándi</i>	Fragen der Überarbeitung der Musikwerke	64
<i>Hajnalka Kompagne</i>	Auslegung des Begriffs „wesentliche biologische Verfahren“ in den Entscheidungen der Beschwerdekammern des Europäischen Patentamtes	99
<i>Dr. Sándor Vida</i>	Salamon Beck und der Markenrecht	133
<i>Dr. Tivadar Palágyi</i>	Neuheiten auf dem Gebiet des gewerblichen Rechtsschutzes im Ausland	141
Ausgewählte Expertisen des Expertenkollegiums für Urheberrecht		185
Übersicht von Büchern und Zeitschriften		218
Summaries		256

Tájékoztató szerzőinknek

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztősége örömmel fogad minden, a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó írást. A beérkezett kéziratok a szerkesztőbizottság jóváhagyása esetén nyelvhelyességi és a kiadvány stílusához igazodó stilisztikai javítások után kerülnek publikálásra, amelyek nem érintik a mű tartalmi értékét. A kéziratot – a szerkesztőbizottság döntése alapján, az írás témája és mélysége szerint – a Tanulmányok, a Jogesetek, a Technikatörténet, a Fórum vagy a Hírek, események rovatban tesszük közzé. Az írás terjedelmét nem korlátozzuk, igen hosszú cikket esetleg két vagy több részben, egymást követő lapszámokban teszünk közzé a szerzővel történő egyeztetés után. Az egyes cikkekben kifejeződő állásfoglalásnak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztőbizottság véleményét.

A Word vagy Rich Text formátumban készült kéziratokat e-mailben kérjük elküldeni az alábbi címek valamelyikére. Kérjük szerzőinket, hogy a szöveget ne formázzák, zárják balra, kiemelésként csak dőlt betűt alkalmazzanak, a címeket, alcímeket ne húzzák alá, a címhierarchiát lehetőleg számozással jelezzék. Tanulmányuk magyar és angol nyelvű összefoglalóját szíveskedjenek kb. 10 sorban mellékelni. A szövegben előforduló rövidítéseket, betűszókat első előfordulásukkor fel kell oldani. A hivatkozásokban kérjük az összes bibliográfiai adat (szerző, cím, kiadó, kiadás helye és éve, oldalszám) feltüntetését.

További kérdéseik esetén a szerkesztőség készséggel áll a rendelkezésükre (HIPAvilon Nonprofit Kft., 1054 Budapest, Zoltán u. 6., Bana Zsuzsanna szerkesztő, zsuzsanna.bana@hipavilon.hu, anna.manyoki@hipavilon.hu, tel.: 474 5554).